

SAYI
100

MART 2017

BANKACILAR

MAKALE

Dr. Sefer Oğuz

Ticari İşlemlerde Teslimsiz
Tescilli Taşınır Rehni

**Yrd. Doç. Dr. Şehnaz Bakır
Yiğitbaş**

Mali Disiplin Sürecinde İkiz Açıklar
Hipotezinin Geçerliliğinin Analizi:
Türkiye Örneği

**Üstün Hatipoğlu/
Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş**

Türkiye'de Arz ve Talep Açısından
Konut Yatırım Tercihlerini Etkileyen
Faktörlerin Değerlendirilmesi

Mustafa Yavuz

Bankalarda Genel Kurul
Toplantılarının Yapılma Esasları

BANKACILIK

Ali Tolga Erendaç

Kredi Kartı Yıllık Üyelik Ücreti

SAYI

BANKACILAR

Yıl/Volume : 28

Sayı/Issue : 100 – Mart 2017/ March 2017

Yayın Türü /Type of Publication:

Yerel Süreli Hakemli Yayın/ Refereed

Yayın Aralığı / Frequency: 3 Aylık / Quarterly

(Mart / Haziran/ Eylül/ Aralık)

(March/ June/ September/ December)

Basım Yeri / Place: İstanbul

ISSN 1300-0217

e- ISSN 1307-8631

www.tbb.org.tr

Sertifika No/ Certificated Number 17188

Türkiye Bankalar Birliği adına**İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Doç. Dr. Ekrem Keskin

Genel Yayın Yönetmeni

Melike Mumcu

Editörler

Emre Alban İnan

Pelin Ataman Erdönmez

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Erhan Aslanoğlu/ Marmara Üniversitesi

Dr. İhsan Uğur Delikanlı/ KTKB

Prof. Dr. Orhan Göker/ İstanbul Üniversitesi

Buket Himmetoğlu/ Türkiye Bankalar Birliği

Berkant Ülgen/ Türkiye Bankalar Birliği

Prof. Dr. Ahmet Kıрман/ Türkiye Bankalar Birliği

Prof. Dr. Seza Reisoğlu/ Türkiye Bankalar Birliği

Prof. Dr. Burak Saltoğlu/ Boğaziçi Üniversitesi

Doç. Dr. Vedat Sarıkovanlık/ İstanbul Üniversitesi

Dr. Veysi Seviğ/ Marmara Üniversitesi

M. Cüneyt Sezgin/ Türkiye Garanti Bankası A.Ş.

Dağıtım Sorumlusu

Burak Tekmen

İdare Merkezi

Nispetiye Caddesi Akmerkez B3 Blok Kat:13

34340 Etiler-İSTANBUL

Tel : 212-282 09 73

Faks : 212-282 09 46

E-posta: tbb@tbb.org.tr

Baskı Tarihi: Mart 2017

Baskı-Yapım: G.M. Matbaacılık ve Tic.A.Ş.

100 Yıl Mah. MAS-SİT 1.Cad. No:88

Bağcılar 34204 İstanbul

Tel: 212-629 00 24-25

Para ile satılmaz.

Bankacılar Dergisi Hakkında

Bankacılar dergisi, ekonomi, finans, bankacılık konularında ve bu konularla ilgili alanlarda bilimsel özgün makalelere yer veren hakemli bir dergidir. Bankacılar, akademisyenler, araştırmacılar, uygulamada yer alan profesyoneller ve politika yapımcıları arasındaki bilgi paylaşımının artırılmasına, bankacılık mesleğinin geliştirilmesine ve literatüre katkıda bulunmayı amaçlar.

Bankacılar dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM “Sosyal ve Beşeri Bilimler Veritabanı”nda indekslenmektedir.

Yılda dört kez yayımlanır. Üç ana bölümden oluşur. Birinci bölümde, hakemler tarafından değerlendirilen, yayımlanması uygun görülen makalelere, ikinci bölümde konferans bildirisi ve konuşma metinlerine, üçüncü bölümde ise bankacılık uygulamalarına ilişkin özel araştırma yazılarına ve çevirilere yer verilir.

Yayımlanmak üzere gönderilecek makalelerin, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olması ve değerlendirme süreci içerisinde başka bir yerde yayınlama girişiminde bulunulmaması gerekir.

Bankacılar dergisi, kapsadığı konularla ilgili alanlarda, Türk Dil Kurumu ve dergi yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan makaleleri kabul eder. Makaleler, “anonim yazar/anonim hakem” sistemine göre değerlendirilir. Uygun bulunan makaleler konu ile ilgili iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarına göre makalelerin yayınlanıp yayımlanmayacağına karar verilir. Yayımlanacak makalelerde yazım kurallarına ve biçime ilişkin değişiklikler yapılabilir veya bunların yapılması yazardan istenebilir.

Dergide yayımlanması talep edilen makaleler, Birlik idare adresine, posta veya e-posta (tbb@tbb.org.tr) olarak gönderilebilir.

Yayımlanması kabul edilen makalelerin basılı ve elektronik tüm yayın hakları, süresiz olmak üzere Türkiye Bankalar Birliği'ne aittir. Makaleler için yazarlara telif ücreti ödenir. Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar geri gönderilmez.

Bankacılar dergisinde yayımlanan yazılar, Türkiye Bankalar Birliği'nin resmi görüşlerini yansıtmaz; yazar ve görüş sahiplerini bağlar. Yazılardan kaynak göstererek alıntı yapılabilir.

“Bankacılar” dergisi 100. sayısına ulaştı...

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 1990 yılında yayımlanmaya başlanan Bankacılar dergisi 100. sayısına ulaştı.

Bankacılık ve finans sektörüne ilişkin konuların incelendiği, yeni eğilimlerin ve geleceği şekillendiren mesleki konuların gündeme taşındığı önemli bir iletişim platformu olmayı amaçlayan Bankacılar dergisi, akademisyenler, araştırmacılar, bankacılar sektörde politika yapıcıları arasındaki bilgi paylaşımının artırılmasına ve bankacılık mesleğinin geliştirilmesine katkıda bulunmaya devam edecektir.

Çalışmaları ile katkı sağlayan değerli yazarlara, hakemlere, Danışma Kurulu üyelerine, derginin hazırlanması ve basımında emeği geçen Birlik çalışanlarına, ilgi, öneri ve destekleri için tüm okuyuculara teşekkürlerimizi sunarız.

Saygılarımızla,

Türkiye Bankalar Birliği

İçindekiler

MAKALE

Dr. Sefer Oğuz

Ticari İşlemlerde Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehni

3

Yrd. Doç. Dr. Şehnaz Bakır Yiğitbaş

Mali Disiplin Sürecinde İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliğinin Analizi: Türkiye Örneği

32

Üstün Hatipoğlu/ Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş

Türkiye’de Arz ve Talep Açısından Konut Yatırım Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi

49

Mustafa Yavuz

Bankalarda Genel Kurul Toplantılarının Yapılma Esasları

76

BANKACILIK

Ali Tolga Erendaç

Kredi Kartı Yıllık Üyelik Ücreti

94

Contents

ARTICLES

Dr. Sefer Oğuz

The Registered Pledges on Movables Without Delivery Condition on Commercial Transaction 3

Assist. Prof. Dr. Şehnaz Bakır Yiğitbaş

Analysis of the Validity of the Twin Deficits Hypothesis in Fiscal Discipline Process: The Case of Turkey 32

Üstün Hatipoğlu/ Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş

Assesment of Supply and Demand Factors That Affect Housing Investment Decisions in Turkey 49

Mustafa Yavuz

Rules for General Meetings of Banks 76

BANKING

Ali Tolga Erendaç

Credit Card Annual Fee 94

Ticari İşlemlerde Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehni

Dr. Sefer Oğuz*

Öz

Türk hukukunda rehin tipleri ve rehin hukukuna hakim olan ilkeler Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) düzenlenmiştir. Rehin; alacaklıya taşınmaz, taşınır, hak ve alacaklar üzerinde sınırlı aynı hak bahşeder. Kanun koyucu taşınmaz rehinine ilişkin genel ilkeleri TMK (m. 850-888) düzenlemiş iken, taşınır rehinine ilişkin genel ilkeleri düzenlemekten kaçınmıştır. Taşınır rehni tipi üçlü bir tasnife tabi tutulabilir. Bunlardan ilki, genel hüküm mahiyetindeki ilkeleri de barındıran teslim şartlı taşınır rehnidir. İkinci tip, teslimsiz tescilsiz taşınır rehnidir. Nihayet üçüncü tip ise, teslimsiz tescilli taşınır rehnidir. Bu tipin teslim şartlı taşınır rehinine getirilen en önemli istisna olduğu söylenebilir. Ancak, 6750 sayılı Kanun sadece ticari işlemlerde uygulanabilir (TİTRK).

Kanun koyucu taşınmazlarda sabit derece sistemini (TMK m. 870), taşınırlarda ise kurulma tarihi itibarı öncelik başka bir ifade ile sıra sistemini benimsemiştir. (TMK m. 948, f. II). Öte yandan, TİTRK hükümlerine göre teslimsiz tescilli taşınır rehni hem sabit derece sistemi hem de sıra sistemiyle rehin kurulabilir. Ayrıca rehin, kendisinden önce gelecek olanın miktarının tescilde belirtilmesi kaydıyla, ikinci ve daha sonraki derecede de kurulabilecektir (TİTRK m. 10, f. I). Bu düzenleme ile ticari veya esnaf işletmesine yahut çiftçilere faaliyetlerinde kullandıkları, kanuni sicile tescil mecburiyeti bulunmayan taşınır, hak ve alacakların teslimsiz tescil yöntemiyle teminat verilmesinin hukuki alt yapısı oluşturulmuştur. Böylece tacir, esnaf ve çiftçilerin finansmana erişimi daha ucuz ve kolay hale getirilmek istenmiştir. TİTRK ile taşınırlarda teslimsiz tescilli rehin uygulaması da ciddi bir şekilde genişletilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Teminat, Taşınır Rehni, Teslime Bağlı Taşınır Rehni, Teslimsiz Taşınır Rehni (Tescilli Taşınır Rehni), Sınırlı Aynı Hak, Alacak.
JEL Sınıflandırması: K12, K22.

The Registered Pledges on Movables Without Delivery Condition on Commercial Transaction

Abstract

In Turkish Law, types and the principles of pledges are regulated in Turkish Civil Code (TCC). Pledge grants creditors restricted real rights on movables or unmovables rights and receivables. Although general rules of pledges on unmovables are regulated detailed (TCC art. 850-888), law maker refrained from regulating general rules of pledges on movables. Accordingly, the pledge on movables can be classified to three types. First of those is the pledge on movables with delivery condition which includes the general principles. Second type is the unregistered pledge on movables without delivery condition. Third type is the registered pledge on movables without delivery condition. This type is the most important exception to pledges on movables with delivery condition. Therefore, The Pledges on Movables on Commercial Transaction Act numbered 6750 (PMCTA) can only be used for commercial transactions.

Law maker embraces ranking system for movables (TCC art. 948 sub art. II), and precedence system for unmovables which is determined by the date on which pledges were established (TCC art. 870). However, according to PMCTA, ranking and precedence (rank) system could both be used on unregistered pledges on movables without delivery condition to put pledges. Besides, a pledge can be put as second or further degrees as long as amount of further degrees would be expressed when putting pledge (PMCTA art. 10, sub art. I). This regulation constitutes legal infrastructure to collateral by non-delivery registration method for the commercial enterprises, small business owners or farmers' movables which do not have a registration obligation, rights and assets. So, it would be more reasonable priced and convenient to financial accessibility for commercial enterprises, small business owners or farmers. With PMCTA, field of application on unregistered pledge on movables without delivery condition are expanded.

Keywords: Collateral, The Pledge on Movable Goods, The Pledge with Delivery Condition, The Pledge Without Delivery Condition (Registered Movable Goods Pledge), A Restricted Real Right, Credit.
JEL Classification: K12, K22.

* Şekerbank T.A.Ş. Hukuk Baş Müşaviri.

I. Giriş

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) ekonomik ve sosyal kalkınmanın bir unsuru olarak milli ekonomilerin gelişmesi ve korunmasında önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Ayrıca, KOBİ'ler sosyal ve iktisadi düzen için bir denge ve istikrar unsurudur. Bu nedenle, dünyada birçok ülke KOBİ'lerin kurulması, gelişmesi ve sürdürülmesi için gereken uygun iktisadi iklimi yaratacak hukuki düzenlemeler yapmakta ve politikalar geliştirmektedir (Bkz. Genel gerekçe).

Kredi kuruluşlarının, kullandıkları krediler için teminat almaları hukuki bir mecburiyet değildir. Ancak bu kuruluşlar verdikleri kredilerin geri ödenmeme riskini azaltmak amacıyla alacaklarını teminat altına almayı tercih etmektedirler (Akseli, 2011, s. 18). Kredinin şahsi veya aynı teminatla güvenceye alınması aynı zamanda fiyatını da etkilemektedir.

Ülkemizin son çeyrek yüzyılda özel sektör yatırımlarının artmasıyla birlikte kredi talebi de artmış ve teminata ilişkin hukuki düzenlemeler esnaf, tacir, çiftçi, serbest meslek erbabı gerçek ve tüzel kişiler ile KOBİ'lerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmıştır. Bunun nedeni olarak da büyük oranda kredi kuruluşlarının teminat olarak talep ettiği taşınır lar üzerinde, KOBİ'lerin ticari faaliyetinin devamında kullanmak zorunda olması sebebiyle, teslimsiz rehin kurulması önündeki hukuki engel gösterilmekteydi. Bu durumun kredi kuruluşları karşısında KOBİ'lerin finansmana erişimde büyük işletmelere nazaran daha güç ve daha pahalı kredi kullanmalarına neden olduğu ifade edilmiştir. İşte bu nedenle, KOBİ'lerin finansman sağlamasında kolaylık sağlamak ve rekabet güçlerinin artırılması ile milli ekonominin dengeli ve istikrarlı büyümesine katkı vermek amacıyla 6750 sayılı "Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu" (TİTRK) 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde yasalaştırılmıştır¹. Ardından, 31 Aralık 2016 tarihinde Rehinli Taşınır Sicili Yönetmeliği (RTSY), Ticari İşlemlerde Taşınır Varlıkların Değer Tespiti Hakkında Yönetmelik (TİVDTHY) ve Ticari İşlemlerde Rehin Hakkının Kurulması ve Temerrüt Sonrası Hakların Kullanılması Hakkında Yönetmelik (TİRHKTSHKY) aynı gün üçü birlikte Resmi Gazetede yayımlanmıştır².

Zira, taşınır rehninde genel kural olarak öngörülen taşınırın rehin alana teslim edilmesi şartı bir takım olumsuzluklara neden olabilir. Bunlardan ilki, taşınır sahibinin üretimde veya hizmette kullandığı makine, teçhizat veya hakkı teslim edilmesi halinde işletmesinde üretim yapmasının mümkün olmamasıdır. Diğer ise, rehin konusu taşınırın kredi verene teslim etmesi halinde bunların korunması ve bakımının güçlük arz etmesidir. Nihayet, üçüncüsü ise birden fazla rehin kurulmasına uygun olmamasıdır (Sinem Tek, 2012, s. 2).

Birçok ülkedeki teslim şartlı taşınır rehninde, "sert" teslim şartından kurtulmak amacıyla teslim şartsız veya sicilli taşınır rehni yahut bu kavramın daha iyi ifade ettiği ileri sürülen taşınır ipoteği olarak da adlandırılan teminat sağlama yöntemi geliştirilmiştir (İnan, 1967, s. 650; Davran, 1972, s.87; Serozan, 2007, s. 340; Sinem Tek, 2012, s.15).

Bu yöntem, kısıtlı da olsa genel hükümlerde düzenlenmiştir. Bunlardan ilki "Ayrık durumlar" başlığını taşıyan hükümde "*hayvanlar*" ve "*kanun gereğince bir sicile tescilli zorunlu olan taşınır malların*" teslim edilmeden üzerlerinde rehin kurulmasıdır (TMK m. 940). İkincisi, mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış yapılmasıdır. Üçüncüsü ise, taşınır ların mutad olarak buldukları gayrimenkulün ipotek edilmesinden sonra bu taşınır ların beyanlar hanesine geçirilmek suretiyle kurulması mümkündür. Başka bir deyişle, çiftliğin taşınır ları üzerinde buldukları tapuya kayıtlı bir gayrimenkulün beyanlar hanesine geçirilmek suretiyle taşınmazın eklentisi olarak ipotek rehni (Türk Medeni Kanunu'nda /TMK m. 862) kapsamında zilyetlik nakledilmeden rehin edilmesidir (Serozan, 2007, s. 340).

Mevzuatımızda, teslim şartsız tescilli taşınır rehni konusunda ilk düzenleme hayvan rehnine ilişkin olarak TMK m. 940, f. l'de düzenlenmiştir. Bu hükmün uygulamasına yönelik

ayrıntılar ise bu maddenin son fıkrasının verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından Taşınır Rehni Tüzüğü'nün Danıştay incelenmesinden geçirilmesi suretiyle Resmi Gazete'de (No: 12102, Düstur. 5, C. 4, S. 3444) 16.09.1965 tarihinde yayımlanmıştır. Bu düzenlemeye rağmen pratikte ülkemizdeki birçok çiftçinin hayvan yetiştirip beslediği halde bunları icra müdürlüğü tarafından tutulan sicile tescil edilerek rehin edilmesi uygulamasına bir türlü geçilememiştir. Başka bir deyişle, hayvanları rehin ederek güvence vermek suretiyle kredi temin edilmesini amaçlayan Taşınır Rehni Tüzüğü İsviçre'de uygulanmasına rağmen ülkemizde bir türlü uygulanma imkanına kavuşmamıştır.

Ülkemizde uygulamaya geçilememesinin en önemli sebeplerinden birisi bugün yürürlükte olmamasına rağmen tarım faaliyetine verilen kredilerde kredi veren bazı kurumlar lehine imtiyaz tanınarak kanuni teslim şartsız rehin kurulmasına imkan veren özel yasal düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. Bunlardan ilki, tarım kredilerini ağırlıklı olarak sağlayan 1937 tarihli ve 3202 sayılı TC Ziraat Bankası A.Ş. kuruluş kanununun 48. maddesidir³. Diğerleri ise, 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununun 12. maddesi yerine 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun⁴ 13. maddesinde "Mutlak Rehin hakkı" başlığıyla bu kooperatiflerin kredi alacakları için tanzim edilen hükümdür⁵. Bu düzenleme, bu kooperatifler tarafından verilen tarımsal kredileri temin etmek maksadıyla borçlanma senedinde gösterilen taşınır, ziraat araçları ve ürünler üzerinde teslim şartsız tescilsiz kanuni rehin kurulmasının yasal temelini oluşturmuştur.

Aynı hak olmaları hasebiyle, rehin tipleri sadece kanun hükmü ile ihdas edilebilir. Bu nedenle rehin tipleri TMK ve diğer kanunlarda sınırlı sayı ilkesine bağlı kalınarak kurulabilir. Rehin hakkı; aynı bir haktır ve dolayısıyla kural olarak rehin hakkının sağladığı yetkilere eşit (TMK m. 941) veya daha fazlasını sağlayan mülkiyet hakkı gibi mutlak haklar üzerine kurulabilir. Bu kapsamda, kanunu koyucu başkasına devir edilebilen alacaklar ile diğer hakların da rehin edilebileceğini hükme bağlamıştır (TMK m. 954, f. I). Bu şekilde kurulan rehin hakkının rehin sayılacağı ve rehne sağlanan alacağın tahsilinde öncelik hakkından faydalanacağını altı İcra İflas Kanunu'nun (İİK) 23. maddesiyle tekrar çizilmiştir.

Türk hukukunda taşınır rehni, kuruluş şekli ve bunun hukuki sonuçlarına göre üçlü tasnife tabi tutulabilir. Bunlardan ilki, teslim şartlı taşınır rehni'dir. Taşınır rehni, türleri içinde en ayrıntılı düzenleme teslim şartlı taşınır rehni konusunda yapılmıştır (TMK m. 939-972). Ancak taşınır rehininde, taşınmaz ipoteginde olduğu gibi açık bir şekilde bütün rehin tipleri için uygulanabilecek ortak hükümler düzenlenmemiştir. Bununla birlikte teslim bağı taşınır rehnini düzenleyen hükümler adeta taşınır rehininin genel ilkelerini ortaya koyacak şekilde düzenlenmiştir. (Davran, 1972, s. 78; Ergüne, 2002, s. 15; Akipek/Akıntürk, 2009, s. 832; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 999; Makaracı Başak, 2014, s. 3). Genel hüküm mahiyetindeki bu düzenlemelerin diğer taşınır rehni tiplerine de kıyasen uygulanacağı hüküm altına alınmıştır (TMK m. 953, f. I, 954, f. II; TİTRK m. 18). Doktrinde de taşınır rehni uygulamasında ortaya çıkan boşluklar uygun düştüğü ölçüde temel taşınır rehni tipi olan teslim bağı taşınır rehnine ilişkin hükümlerin kıyas suretiyle uygulanması gerektiği savunulmaktadır (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 506; Akipek/Akıntürk, 2009, s. 854; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1025; Ayan, 2015, s. 301; Ergüne, 2002, s. 195; Makaracı Başak, 2014, s. 3). Nitekim, yönetmelikte TİTRK'nda hüküm bulunmayan hallerde TMK'nun taşınır ve taşınmaz rehnine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanacağı düzenlenmiştir (TİRHKTSHKHY m. 42).

İkincisi ise zirai kredi kurumları lehine kanunla tanınan teslimsiz ve tescilsiz taşınır rehni'dir. Bu rehin tipi uygulama alanı yönünden çok sınırlıdır. Bunlar, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununu (m. 13) ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanunudur (m. 12).

Nihayet üçüncüsü ise, teslimsiz tescilli taşınır rehni konusunun hükümleri TMK m. 940, f. 1'de yeteri açıklıkta düzenlenmemiştir. Ancak ticari işlemlerde özgü kullanım ile sınırlandırılan teslimsiz tescilli taşınır rehni TİTRK ile ayrıntılı bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Teslimsiz tescilli taşınır rehninde zilyetliğin devri konusundaki mecburiyet kaldırıldığından rehin veren rehin konusu taşınırı kullanmaya devam edebilmektedir. Burada rehni kaydedildiği sicillerde bir farklılık söz konusudur. TİTRK hükümlerine göre rehni sözleşmesinin tescil edildiği sicil sadece ticari işlemlerde taşınır, hak ve alacak rehni sözleşmeleri kapsamında tescil edildiğinden tek fonksiyonludur. TMK m. 941, f. II'de düzenlenen ise taşınır malın önceden kayıtlı olması mecburi olan sicillerdir. Bu siciller üzerinden hem taşınır mülkiyetinin veya hakkı hem de rehni alenileştirildiğinden çift fonksiyonludur. Burada kast edilen siciller, ticari ve esnaf işletmesi rehni (TİTRK m. 5), Motorlu taşıt rehni (KTK m. 19-20;28-35), 18 grostonilatoda ve daha büyük ticaret gemiler için gemi sicili (TTK m. 957), maden hakları ve cevheri rehni (Maden Kanunu m. 39) ile sivil hava araçları (Türk Sivil Havacılık Kanunu m. 49-50) tescil edildiği sicillerdir. Bu sicillerde mülkiyetin hakkı ile birlikte diğer aynı ve şahsi haklarda tescil edilebilir.

Taşınır rehninde ortaya konan belirlilik, kamuya açıklık (aleniyet), güven, teminat, sebebe bağlılık (illilik), fer'ilik (talilik), rehin yükünün bölünmezliği ve tarih itibariyle öncelik ilkelerinin teslimsiz tescilli taşınır rehninde de geçerli olması gerekir (İlkeler konusunda bkz. Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.1000-1011; Uyar, 2007, s. 95-98; Uyumaz, 2012, s. 168-234; Seçer, 2011, s. 122-138; Eskiocak, 2009, s. 56-76; Kağıtçıoğlu, 2012, s. 240-248).

Taşınırlar üzerinde kurulan rehin hakkı fer'i bir haktır. Dolayısıyla bu rehni hakkının kaderi, güvence oluşturduğu alacağın kaderine bağlıdır. Bu nedenle alacak hakkının temlik edilmesi halinde, rehni hakkı da başka bir işleme gerek olmadan alacağı devir alana geçer (TBK m. 186). Rehni hakkının tedavül fonksiyonu olmadığından, alacak devir edilmeden rehni hakkının tek başına bağımsız olarak devir edilmesi mümkün değildir. Rehni hakkı; ancak halefiyet hakkının bulunduğu durumlarda alacağına bağlı olarak devir edilebilir (kefalette olduğu gibi TBK m. 460).

Bu çalışmada; taşınır rehni hukukunun esaslarının düzenlendiği TMK'nda düzenlenen taşınır rehni tipleri ile TİTRK'nda düzenlenen teslimsiz tescilli taşınır rehni tipi ele alınacaktır. Bu incelemede genel bilgi verildikten sonra iki taşınır rehni arasındaki farklılıklar ve benzerlikler; devamında rehni kurulması, sicil, tarafların hak ve sorumlulukları ile rehni sona ermesi ortaya konmaya çalışılacak ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme yapılmasından sonra sonuç bölümü ile bitirilecektir.

II. Teslim Şartlı Rehni İle Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehninin Mukayesesi

Genel hükümlere göre kural olarak taşınırlarda zilyetliğin doğrudan devri (TMK m. 939) veya tapuya kayıtlı gayrimenkullerde olduğu gibi resmi bir sicile tescil şartı (TMK m. 856, f. I) ile rehni kurulur. Bununla birlikte, bir gayrimenkulün ipotek edilmesi halinde, bu rehni kapsamına bu bina üzerinde bulunan diğer teferruatların da beyanlar hanesine kaydedilmesi ile teslim şartı yerine gelmeden teminat kapsamına alınması mümkün olabilir (TMK m. 862).

Teslim şartlı taşınır rehninde taşınırların teminat olarak verilmesinde rehni sözleşmesi borçlandırıcı tasarruf işlemi niteliğindeki sözleşmeyle kurulabilir (Makaracı Başak, 2014, s. 11).

Teslim şartlı taşınır rehni ile TİTRK'na göre teslimsiz tescilli taşınır rehni arasında belli başlı farklılıklar aşağıdaki gibidir. Teslim şartlı taşınır rehninde sözleşme yapılmasında bir şekil şartı düzenlenmemiş iken, TİTRK'na göre teslimsiz tescilli taşınır rehninde sözleşme yapılması şartı getirilmiştir. Ayrıca bent ifadesinde geçen "*imzalanan*" teriminden bu

sözleşmenin yazılı veya yazılı şekil yerine geçen bir şekilde yapılmasının geçerlilik şartı olduğu anlaşılmaktadır (TİTRK m. 2, f. I, b. i).

Taşınır teslim şartlı rehin sözleşmesinin konusu olabileceği gibi, TİTRK'na göre teslim edilmeden Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından kurulan veya kurdurulan Rehinli Taşınır Siciline (TARES) tescil edilmesiyle teslim edilmeden de kurulabilir (Bu konuda hayvan rehni özelinde bkz. İnan, 1967, s. 648-650; Esener/Güven, 2008, s. 495; Makaracı Başak, 2014, s. 353).

Teslim şartlı rehne taşınır haklar ve alacaklar (TMK m. 952); ticari işlemlere konu teslimsiz tescilli rehin sözleşmesine TİTRK m. 5'te sayılan taşınır, hak ve alacaklar konu olabilir. Bu itibarla, miras hakkı ve tapu kütüğünde ayrı sayfaya tescil edilebilen bağımsız ve sürekli haklar gayrimenkul TMK m. 704, f. II'de sayıldığı için teslimsiz taşınır rehnine konu olamaz (TİTRK m. 1, f. V).

Kanun koyucunun, teslim şartlı rehinde, rehin alacak kişilerde bir sınırlama getirmeyen, teslimsiz tescilli taşınır rehni alan ve veren kişileri sayma usulü ile belirlediği görülmektedir. Teslim şartlı rehin paraya çevrilebilen ve devir edilmesi kanunen yasak olmayan her türlü taşınır üzerinde kurulabilirken, teslimsiz tescilli taşınır rehni kurulacak taşınır ve hak ve alacaklar sınırlı sayıda (*numerus clauses*) belirtilmiştir (TİTRK m. 5).

Teslim şartlı taşınır rehinde sadece "*Tarih itibariyle önce olan hakta da önce olur*" ilkesine göre belirlenecek sıra (ilerleme) sistemi benimsenmiştir (TMK m. 948). Buna göre rehin sözleşmesini TARES'e tarih itibariyle önce tescil ettiren rehinli alacaklının hakkı, kendisinden sonra tescil ettiren rehinli alacaklıların hakkından öncelikli olacaktır. Teslimsiz taşınır rehinde sabit derece sistemi ile birlikte sıra (ilerleme) sistemi kabul edilmiştir (TİTRK m. 11). Teslim şartlı taşınır rehinde birden fazla taşınır rehni varsa bunlar arasındaki öncelik sıralaması rehinin kurulma tarihi esas alınarak belirlenir (TMK m. 948). Oysa TİTRK'nda sıra sistemi ile birlikte taşınmaz rehinde olduğu gibi sabit derece sistemi (TMK m. 870) benimsenmiş ve boşalan bir üst dereceye otomatik ilerleme (TMK m. 871) resmi şekilde sözleşmede düzenlenmesi şartıyla mümkün kılınmıştır. Başka bir deyişle, teslimsiz tescilli taşınır rehinde de taşınmaz rehinde kabul edilen sabit derece sistemi ve serbest dereceden istifade hakkı tanıyan sözleşmelerin kurulabileceği kabul edilmiştir (TİTRK m. 10, f. I). Ancak bu haktan istifade etmek için boş veya saklı tutulmuş bir derece lehine tanınmamış olması gerekir (Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 921; Ayan, 2015, s. 182).

Taşınır rehminin kapsamına, rehin edilen taşınırın bütünleyici parçaları ve aksi kararlaştırılmamış ise eklentileri de girer (Makaracı Başak, 2014, s. 203). Teslimsiz taşınır rehni, rehin edilen varlığın bütünleyici parçasını da kapsar (TİTRK m. 6, f. I). Taraflar taşınır varlığın mevcut veya sonradan ilave edilen eklentilerinin rehin kapsamına alınmasını ayrıca kararlaştırabilirler (TİTRK m. 6, f. II).

Teslim şartlı taşınır rehni ile TİTRK'na göre teslimsiz taşınır rehni arasındaki benzerlikler şu şekildedir. Hem teslim şartlı rehin hem de teslimsiz tescilli rehin maddi değeri para ile ölçülebilen ve devir ve temlik yasaklanmamış taşınır, haklar ve alacaklar üzerinde kurulabilir (TMK m. 954, f. I; TİTRK m. 5).

Her iki rehin tipinde de alacak zamanaşımına⁶ uğramış olsa bile rehin hakkı varlığı sürdürür (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 498; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1001; Ayan, 2014, s. 296; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 580; Sinem Tek, 2012, s. 237; Makaracı Başak, 2014, s.304). Bu itibarla rehin alacaklısı, borç vadesinde ödenmediğinde taşınırı paraya çevirtip, alacağını tahsil edebilir (TBK m. 159).

Her iki rehin tipinde rehin ferri hak niteliğindedir. Bunun sonucu olarak, rehin hakkı alacak ile birlikte doğar, alacak ile birlikte varlığını sürdürür ve alacağın sona ermesiyle birlikte rehin hakkı da sona erer. Alacağına bağlılığın sonucu olarak alacak hakkı sona erdiğinde, rehin hakkı da düşer ve rehin konusu taşınırın iadesi (TMK m. 944) ve rehin sözleşmesinin sicilden terkin edilmesi gerekir (TİTRK m. 15).

Her iki rehin tipinde, rehin hakkının alacaktan bağımsız bir şekilde devir edilmesi mümkün değildir. Her iki rehin tipinde, alacağın temlik edilmesi halinde taşınır üzerindeki rehin hakkı, taşınırı temlik alana başka bir işlem yapılmasına gerek kalmaksızın kendiliğinden geçer (TBK m. 168). Başka bir deyişle rehin hakkı bağlı olduğu alacağı takip eder.

Her iki rehin tipinde, rehin konusu taşınırdan ayrılan doğal ürünler, başka bir deyişle ayrılan bütünleyici parçalar malike ait olur (TMK m. 947, f. I). Teslim şartlı rehin (TMK m. 688, f. II) ile teslimsiz tescilli taşınır rehni kanunda sayılan taşınır ve hakların paylı mülkiyet hakları üzerinde de kurulabileceği açık bir şekilde düzenlenmiştir (TİTRK m. 5, f. I, b. ö). Doktrinde paylı mülkiyet üzerinde rehin kurulmasının bütün paydaşların ittifakı ile mümkün olabileceği görüşü savunulmaktadır (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 455; Ergüne, 2002, s. 102; Ayan, 2015, s. 284; Makaracı Başak, 2014, s. 14).

Her iki rehin tipinde de taşınır, elbirliğiyle mülkiyete tabi ise bu taşınır üzerinde ancak bütün ortakların oybirliği ile rehin kurulabilir (TMK m. 702, f. II). Her iki rehin tipinde de alacak, ödeme veya başka bir sebeple sona erince, rehin konusu taşınırın rehin verene iade edilmesi veya terkin edilmesi gerekir (TMK m. 944, f. I). Ancak borç kısmen ödense bile tamamen ödenmediği sürece rehin hakkı sahibi rehni sicilden terkin etmek zorunda değildir.

Her iki rehin tipinde de taşınır varlıkların birbirleriyle birleşmesi veya karışması halinde alacaklılar, yeni varlık üzerinde kendi taşınırlarının birleşme veya karışma zamanındaki değerleri oranında paylı rehne sahip olurlar (TİTRK m. 7, f. IV; TMK m. 776 Kıyasen).

III. Ticari İşlemlerde Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehininin Kurulması

Hukukumuzda teslimsiz tescilli taşınır rehni iki yerde düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, TMK'nun ikinci kısmının Taşınır Rehni başlığını taşıyan üçüncü bölümünde teslim bağli taşınır rehininin genel hüküm olarak düzenlendiği 939. maddenin ardından "Ayrık durumlar" başlığını taşıyan hüküm ile teslim şartsız taşınır rehinleri 940. maddenin I. fıkrasında hayvan rehni "icra dairesinde tutulacak özel sicile tescil edilmek suretiyle kurulacağı hüküm altına alınmıştır. TMK m. 940, f. II'ye göre ise ".....*kanun gereğince bir sicile tescilli zorunlu olan taşınır mallar üzerinde rehin kurulabileceği*" düzenlenmiştir."

Diğeri ise TİTRK'nda düzenlenmiştir. Bu kanuna göre teslimsiz taşınır rehininin kurulmasında iki unsur söz konusudur. Bunlardan ilki, yazılı veya yazılı şekil yerine geçen rehin sözleşmesinin kurulmasıdır (TİTRK m. 4, f. II). İkincisi ise, yazılı olarak kurulan bu rehin sözleşmesinin kanuna uygun olarak Rehni Taşınır Siciline tescil edilmesidir (TİTRK m. 4, f. I). TARES'e yapılan bu tescilin rehni kurma ve aleniyete kavuşturma fonksiyonu vardır. Aynı zamanda tescil, teslim şartlı rehinde zilyetliğin devrinin sağladığı kamuya açıklığı sağlamayı hedefler.

Sicile tescil edilmiş olan geçersiz taşınır rehni sözleşmesi ile sıhhatli bir rehinin kurulup kurulamayacağı sorusu akla gelebilir. Öncelikle bu konu doktrinde taşınır rehinin kurulması için gerekli tescil işleminde sebebe bağlılık (illilik) ilkesinin geçerli olup olmadığı tartışılmaktadır. Bir görüşe göre, tasarruf işlemi borçlandırıcı işlemekten soyuttur. Bu nedenle, taşınır mülkiyetinin naklinde olduğu gibi teslim şartlı rehininin kurulmasında da rehin hakkının geçerli olmayan bir sözleşmeye dayanılarak tesis edilebilecektir. Bu durumda rehin veren sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak verdiği rehni geri verilmesini talep edebilir

(Köprülü/Kaneti, 1983, s. 479-480; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014 1015; Ayan, 2015, s. 287-289). Diğer bir görüşe göre ise bir taşınır üzerinde rehin hakkı tesisi için geçerli nitelikte bir rehin sözleşmesinin kurulması ve taşınırın rehin alana teslim edilmesi gerekir (Akipek/Akıntürk, 2009, s. 845; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 591). Ancak TİTRK hükümlerine göre, geçerli bir rehin sözleşmesi (Rehin sözleşmesinin unsurları için bkz. TİRHKTSHKHY m. 9) olmadan, tescil ile rehinin kurulduğu (Rehin hakkının kurulması için bkz. TİRHKTSHKHY m. 5) görünümü verecek şekilde aleniyete kavuşturulsa bile geçerli bir rehin kurulduğunu söylemek mümkün değildir. Zira TİTRK hükümlerine göre taşınır rehini tesis edilmesinde iki basamaklı bir işleme ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Bu işlemlerden ilki, geçerli yazılı bir rehin sözleşmesinin kurulmasıdır. İkinci basamak ise bu rehin sözleşmesinin Taşınır Rehni Siciline (TARES) tescil edilerek kamuya açık hale getirilmesidir.

A. Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehni Sözleşmesinin Tarafları

Rehin sözleşmesi, genel olarak bir alacak sözleşmesinin parçası veya ayrı bir sözleşme olarak düzenlenmiş olsa bile kredi sözleşmesiyle hukuki bağ içindedir. Bu nedenle kredi verme faaliyetinde bulunmak imtiyaz suretiyle gösterilen bir faaliyet olduğundan, kural olarak rehin alanın aynı zamanda alacaklı tarafın bir kredi kuruluşu olması zorunluluğu bulunmaktadır.

Rehin veren ise, kredi kullanmayı talep eden ticari faaliyette veya serbest meslek erbabı olan kişi olabileceği gibi bu kişiler lehine teminat sağlayan üçüncü kişiler de olabilir.

1. Rehin Alanlar (Kredi Kuruluşları)

Kanun koyucu, rehin karşılığı ödünç verme faaliyetini izne bağlamıştır. Bu kapsamda kredi veren olarak teslimsiz tescilli hayvan rehni sözleşmesinin tarafı “*yetkili makamlar tarafından izin verilen kuruluşlar ile kooperatifler*” (TMK m. 940, f. I) olabilmektedir. Benzer şekilde ticari işlemlerde rehin alan sıfatını, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca faaliyet gösteren bankalar ve finansal kuruluşlar ile 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu uyarınca faaliyet gösteren finansal kuruluşlar ile kredi ve kefalet sağlayan kamu ve özel kurum ve kuruluşları alabilmektedir (TİTRK m. 3, f. I, b. a).

Teslimsiz taşınır rehininin her türlü alacak için ve sayılan kişiler dışındakiler tarafından kurulması mümkün değildir. Bu kişilerden bankalar, Türk Ticaret Kanunu gereğince sermaye şirketi olarak kurulmak zorunda olan itibar müesseseleridir. Bu itibar müesseseleri bankacılık faaliyetinde bulunma izni kapsamında mevduat toplamaya ve kredi vermeye yetkili olan 5411 sayılı Bankacılık Kanununa tabi bankalardır. Bu kredi kuruluşlarına alacağını temin etmek amacıyla rehinli alacaklı olma imtiyazı tanınarak, herkesin teslimsiz tescilli taşınır rehni kurması engellenmek suretiyle KOBİ'lerin istismar edilmesinin önüne geçilmek istenmiştir.

Ayrıca ticari işler kapsamında rehin sözleşmesinin ve ödünç para verme işini devamlı yapmamak kaydıyla tacirler ile esnaf arasında yahut tacir ve esnaf arasında yapılmasına cevaz verildiği de görülmektedir (TİTRK m. 3, f. I, b. b).

Kanun koyucunun belirlediği kurum veya kuruluşlar dışında bir taşınırı rehin alma suretiyle ödünç para verme işini devamlı yapan kişinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 241. maddesi gereğince cezalandırılacağı konusu tanzim edilmiştir (TİTRK m. 16, f. II).

2. Rehin Veren Borçlu (Ticari Faaliyette Bulunan Kişiler)

Tacir, esnaf, çiftçi, üretici örgütü, serbest meslek erbabı gerçek ve tüzel kişiler gerek kendi borçlarına gerekse sayılan kişilerin borçları için teslimsiz tescilli rehin sözleşmesinin tarafı olabilirler (TİTRK m. 3, f. I, b. a).

Tacir, bir ticari işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işleten kişiye denir (TTK m. 12, f. I). Rehin sözleşmesine taraf olan tacirin ticaret unvanı, MERSİS numarası yoksa tacirin sicil numarası, temsil ve ilzama yetkili temsilcinin adı, soyadı ve imzasının bulunması gerekir (TİTRK m. 4, f. 6, a-1).

Esnaf, 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu'nun 3. maddesinin a fıkrasına göre faaliyet gösteren kişiler olarak tanımlanabilir (TİTRK m. 2, f. I, b. c). Bu hükümde, esnaf ve sanatkar ister gezici ister sabit bir mekanda bulunsun, Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkar meslek kollarına dahil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedeni çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseler olarak tanımlanmıştır. Esnafın kazancının, TTK m. 11, f. II uyarınca çıkarılan karnamede gösterilen sınırı geçmemesi gerekir (TTK m. 15). Rehin sözleşmesine taraf olan esnafın ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, adı soyadı ve imzasının alınması mecburdur (TİTRK m. 4, f. 6, a-2).

Çiftçi, 5488 sayılı Tarım Kanunu'na göre faaliyet gösteren kişi olarak tanımlanmıştır (TİTRK m. 2, f. I, b. b). Rehin sözleşmesine taraf olan çiftçinin ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, adı soyadı ve imzası ile çiftçi kayıt numarasının bulunması zorunludur (TİTRK m. 4, f. 6, a-3).

Üretici Örgütü, üretici ve yetiştiricilerin ilgili kanunlara dayanarak kurdukları üretici örgütü belgesine sahip tarımsal amaçlı kooperatif ve tarımsal üretici birliklerini ifade eder (TİTRK m. 2, f. I, b. I; (TİRHKTSHKHY m. 4, f. I-r). Rehin sözleşmesine taraf olan üretici örgütünün ise, üretici örgütü belge numarası ile temsil ve ilzama yetkili temsilcinin adı, soyadı ve imzasının bulunması gerekir (TİTRK m. 4, f. 6, a-4).

Serbest meslek erbabı, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanuna⁷ (GVK) göre tanımlanan serbest meslek erbabı olarak tanımlanmıştır (TİTRK m. 2, f. I, b. j). Bu tanıma göre serbest meslek faaliyetini mutat meslek halinde ifa edenler, serbest meslek erbabıdır (GVK m. 66, f. I). Bu noktada serbest meslek erbabını tanımlamak için serbest meslek faaliyetinin tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Serbest meslek faaliyeti ise; sermayeden ziyade şahsi mesaiye ilmi ve mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır (GVK m. 65, f. II). Buradan hareketle serbest meslek erbabı; sermayeden ziyade şahsi mesaiye ilmi ve mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına mutat meslek halinde ifa eden kişiler, olarak tanımlanabilir (Ayrıca serbest meslek erbabı sayılanlar hakkında bkz. GVK m. 66, f. II). Rehin sözleşmesine taraf olan gerçek kişi ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, adı soyadı ve imzasının alınması mecburidir (TİTRK m. 4, f. 6, a-2).

3. Borçlu Lehine Rehin Veren Üçüncü Kişiler

Borçlu lehine tacir, esnaf, çiftçi, üretici örgütü, serbest meslek erbabı gerçek ve tüzel kişiler rehin verebileceği gibi bu tanımlama içinde girmeyen fiil ehliyetinde bir kısıtlama bulunmayan üçüncü kişilerde rehin verebilir (TİTRK m. 5, f. IX).

B. Sözleşmenin Şekli

Kanunda, taşınmaz ipoteğinin yazılı sözleşme ile kurulması öngörüldüğü halde (MK m. 711-853), teslim şartlı taşınır rehininde alacak rehni (TMK m. 955, f. I) ve rehinli tahvilin (TMK m. 970) dışında rehin sözleşmesi ibaresi geçen bir hüküm düzenlenmemiştir. Alacak rehni ve

rehinli tahvilin rehin edilmesinde rehin verenin imzasının bulunması, yazılı şekil şartının yerine gelmesi için yeterlidir (TBK m. 14, f. l'e Kıyasen) (Nomer/Ergüne, 2016, s. 126).

Öte yandan, ticari işlemlerde tescilli rehin hakkının kurulması için öncelikle rehin sözleşmesinin düzenlenmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bu çerçevede rehin sözleşmesi, adi yazılı şekil (TİTRK m. 4, f. II), imzaların noter onamına bağlı yazılı şekil (TİTRK m. 4, f. IV) olarak veya adi yazılı şekil yerine geçen güvenli e-imzayla (TİTRK m. 4, f. III) düzenlenebilir (Rehin sözleşmesinin düzenlenmesi hakkında bkz. TİRHKTSHKHY m. 8, 9, 10, 11). Kanun koyucu bu bent ile Elektronik İmza Kanunu'nun⁸ 5. maddesinde düzenlenmiş "*teminat sözleşmelerinin güvenli e-imza ile gerçekleştirilemeyeceği*" kuralına bir istisna getirmiştir.

Güvenli e-imza ile elektronik ortamda onaylanan veya imzaları noter tarafından onaylanmış rehin sözleşmesi taraflarının birlikte Sicile gitmelerine gerek yoktur. Ancak adi yazılı şekilde düzenlenen rehin sözleşmesinin Sicile tescil edilebilmesi için imzaların sicil yetkilisinin huzurunda atılması zorunludur (TİTRK m. 4, f. IV). Bu itibarla, tarafların birlikte Sicil dairesinde bulunması gerekir.

C. Teslimsiz Tescilli Rehin Sözleşmesi İle Temin Edilen Borcun Kapsamı

Rehin sözleşmesinde yer alması gereken ikinci unsur mevcut veya muaccel bir borcun bulunmasıdır (TİRHKTSHKHY m. 6). Buna göre borcun konusu, borcun miktarı, borcun miktarı belli değilse rehnin ne miktar için güvence teşkil ettiği, ödenecek para cinsi ve rehnin azami miktarının yazılmış olması gerekir (TİTRK m. 4, f. 6, b. b). Bu durumda, borcun miktarının belli olmaması halinde üst sınır ipoteğinde olduğu gibi güvence teşkil eden azami miktarın gösterilmesinin aranması nedeniyle cari hesap şeklinde işleyen kredilere teminat oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ayrıca tıpkı taşınmaz ipoteğinde olduğu gibi rehnin kurulması anında alacak miktarı belli ise anapara veya azami meblağ rehni, alacak miktarı belirlenmemiş ise azami meblağ rehni tesis edilebilecektir (TİTRK m. 10, f. I).

Rehnin Türk Lirası olarak kurulacağı konusunda açık bir düzenleme yerine "para cinsi"nin yazılmasının (TİTRK m. 4, f. 6, b. b) arandığından yabancı para üzerinden teslimsiz taşınır rehninin kurulabileceğini kabul etmek gerekir (Bu konuda bkz. Erten, s. 40-41; Erdem, 2011, s. 57).

Taşınır rehninde güvencenin kapsamına öncelikle "*asıl alacak*", "*sözleşme faizi*", "*gecikme (temerrüd) faizi*" ve "*takip giderleri*" dahildir (TMK m. 946, f. II). Ayrıca rehinle teminat altına alınan alacağın, zamanında ifa edilmemesinden doğan tazminat ile yine alacağın ödenmemesi nedeniyle kararlaştırılan cezai şart da bu rehinden faydalanır (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 471; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1010; Ayan, 2015, s. 275).

D. Teslimsiz Rehin Sözleşmesine Konu Teminat Yükünün Kapsamı

Kanun koyucu TMK'nun aksine TİTRK'nda taşınır rehni hakkını tanımlamıştır. Buna göre rehin hakkı, taşınır varlığı türünden, rehin veren veya rehinli alacaklının durumundan, rehinle güvence altına alınan borcun niteliğinden veya tarafların onu rehin olarak adlandırmasından bağımsız olarak bir borcun ödenmesini güvence altına almak amacıyla alacağın devrinde devralanın alacak hakkı da dahil olmak üzere, taşınır varlık üzerinde zilyetliğin devrine gerek olmaksızın tesis edilen sınırlı aynı haktır (TİTRK m. 2, f. I, b. I).

Taşınır varlık üzerindeki rehin hakkı, o varlığın bütünleyici parçasını da kapsar (TMK m. 947; TİTRK m. 6, f. I). Aksi kararlaştırılmadıkça, rehin sözleşmesi akdedilirken taşınır varlıkta bulunan eklentiler ile sözleşmenin akdedilmesinden sonra ilave edilen eklentiler rehin kapsamında değildir (TİRHKTSHKHY m. 14, f. II). Ancak taraflar taşınır varlığın mevcut veya sonradan ilave edilen eklentilerinin rehin kapsamına alınmasını ayrıca sözleşmede kararlaştırabilirler (TİTRK m. 6, f. I). Rehlin alacağına yerine geçen tazminat veya sigorta gibi değerler rehin sözleşmesi ile rehin kapsamına dahil edilebilir (TMK m. 879).

Birleşen veya karışan taşınır varlıklar üzerinde de rehin hakkı kurulabilir (TİTRK m. 7, f. I). Bir taşınırın diğer bir taşınırın bütünleyici parçası olacak şekilde karışması veya birleşmesi halinde; rehin hakkı o taşınırın tamamı üzerinde tesis edilmiş sayılır (TİTRK m. 7, f. II). Birleşen veya karışan taşınır varlıkta devam eden rehin hakkı, her bir birleşen taşınır varlığın birleşme anındaki değerinin, birleşmiş ürün değerine oranı üzerinden devam eder (TİTRK m. 7, f. III).

Taşınır rehnine konu olabilecek haklara İcra İflas Kanunu m. 23'te sayılan alacak ve sair haklar ile yine TİTRK m. 2, f. I, f bendi ve aynı Kanun'un 5. maddesinde sayılan alacaklar, fikri mülkiyete konu haklar, kazanç ve iratlar, kira gelirleri ve kiracılık hakkı ile ticari projeler dahil edilmiştir. Görüleceği üzere bu sayılanlardan alacak dışındakileri İİK m. 23'te belirtilen "*sair haklar*" olarak kabul etmek gerekir.

Rehin sözleşmesine teslimsiz tescilli taşınır rehnine konu taşınır ile bu taşınırın ayırt edici özelliklerini belirten seri numarası, markası, üretim yılı, şasi numarası, belge seri numarası, varsa GTİP ya da PRODTR sanayi ürünü kodu gibi hususların yazılması zorunludur (TİTRK m. 4, f. 6, b. c).

Teslim şartlı taşınır rehninde rehin edilen taşınır paylı ya da elbirliği mülkiyet rejimine tabi ise rehin sözleşmesinin bütün pay sahipleri tarafından yapılması gerekir. Paylı ya da elbirliği mülkiyet rejimine rehin sözleşmesi bir kısım pay sahipleri tarafından yapılması halinde diğerleri bu sözleşmeyle bağlı değildir.

Teminat yükünün kapsamına rehne konu olan taşınırın bütünleyici parçaları ile eklentileri dahildir (TMK m. 947, f. I). Ancak kanun koyucu hukuki ürünlerin (medeni semerelerin) rehin yükününün kapsamında veya dışında olduğuna dair bir hüküm getirmemiştir. Bu itibarla doktrinde medeni semereler bütünleyici parça olup olmadıkları yönünde yapılan değerlendirmeden sonra bütünleyici parça mahiyetinde olmadıklarından teminat kapsamında olmadığına yönelik görüş belirtilmiştir (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 457; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1008; Makaracı Başak, 2014, s. 205).

Doktrinde rehin edilen taşınırın sigorta bedelinin teminat kapsamında olup olmadığı konusu da tartışmalıdır. Bir görüşe göre bu konuda bir hüküm bulunmadığından taşınırın sigorta bedeli teminat kapsamına girmeyecektir (Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1008; Cansel, 1967, s. 58; Uyar, 2007, s. 89). Diğer bir görüş ise rehin hakkı taşınırın değerini karşılayan bir ayni hak olduğundan, taşınırın değerinin eksilmesi veya taşınırın yok olması durumunda rehin konusunun yerine geçen bütün kaim değerlerin teminat kapsamına dahil edilmesi gerekir (Davran, 1972, s. 17; Köprülü/Kaneti, 1983, s. 457; Ertiş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 581; Akipek/Akıntürk, 2009, s. 744; Sinem Tek, 2012, s. 187; Ayan, 2015, s. 273-457; Utku, 2009, s. 287; Makaracı Başak, 2014, s. 210). Bu görüşün riskin gerçekleşmesiyle birlikte ayni ikame durumundaki rehin hakkının niteliğinin değişerek ve "alacak hakkı" üzerindeki rehin hakkına dönüştüğünün kabul edilmesi gerekir (Utku, 2009, s. 289). TTK m. 1456, f. II hükmünün de bu görüşü desteklediğini söyleyebiliriz.

E. Rehın Konusu Taşınırın Değerinin Tespiti

Taraflar rehın hakkının kurulmasından önce, rehne konu taşınırın değerinin tespitini TİTRK m. 13, f. II hükümlerine uygun olarak yaptırabilirler (TİTRK m. 13, f. I). Bu değer tespitinin yapıldığı tarihten itibaren 2 yıl geçmedikçe yeniden değer tespiti yapılamaz (TİTRK m. 13, f. II). Başka bir deyişle bu yöntemle yapılan değer tespiti en az 2 yıl için geçerliliğini sürdürür.

Rehın sözleşmesinin tarafları, rehın kurulması öncesinde rehne konu taşınırın değerini herhangi bir değerleme hizmeti almaksızın serbestçe kararlaştırabilirler. Rehne konu taşınırın değerinin tespiti konusunda bir anlaşma sağlanamaması halinde, taşınır varlığın değerinin tespiti yetkili mahkemeden talep edilebilir (TİTVDTHY m. 9, f. I). Değerleme hizmeti verecek eksper 3 gün içinde yetkili mahkeme tarafından Bankalara Değerleme Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik Uyarınca yetkilendirilen kişi veya kuruluşlar arasından görevlendirilir (TİTVDTHY m. 8, f. I). Yetkilendirilen eksperler (www.tares.org.tr) alan adına bağlı internet sayfasından güncel olarak yayınlanır (TİTVDTHY m. 8, f. IV).

Kanun koyucu özel nitelikte bir değer tespiti usulü öngörmüştür. Buna göre, alacaklı rehınlı taşınır varlığı birleşmesi veya karışması durumunda yahut temerrüt sonrasında rehın verenin ikametgahının bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesine müracaat ederek, taşınırın ekspertiz hizmeti sunan gerçek veya tüzel kişilere taşınırın değerinin 3 gün içinde tespit edilmesini sağlayabilir. Bu değer tespitine itiraz edilmesi halinde mahkeme tarafından 3 gün içinde yeni bir değer tespiti yaptırılır. İtiraz üzerine ekspertiz hizmeti sunan gerçek veya tüzel kişiler 3 gün içerisinde değer tespiti yapar. İtiraz üzerine yapılan değer tespiti kesindir. Değer tespitine ilişkin rapor, rehın verene ve rehınlı alacaklılara tebliğ edilir (TİTRK m. 13, f. II).

Rehine konu taşınırın değer tespitini yapacak yetkili mahkeme, rehın verenin ikametgahının bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi olarak belirlenmiştir. Oysa, burada yapılan değer tespiti usul hukuku kapsamında geçici hukuki tedbir kapsamında delil tespiti mahiyetindedir (HMK m. 404, f. I). Taşınırlarda değer tespiti henüz dava açılmadan istendiğinden dolayı, esas hakkında davaya bakacak olan mahkeme veya üzerinde keşif veya bilirkişi incelemesi yapılacak olan şeyin yahut tanık olarak dinlenecek kişinin oturduğu yer mahkemesi terditli olarak yetkili kılınmıştır (HMK m. 401, f. I).

F. Masraflar

Rehın hakkının, Taşınır Rehni Siciline tescilinden doğan masrafların kime ait olacağının sözleşmede açık bir şekilde belirtilmesi istenilmiştir (TİTRK m. 4, f. VIII).

Öte yandan rehın sözleşmesinin düzenlenmesi ile Taşınır Rehni Sicile tesisi edilen işlemler vergi, resim, harç ve değerli kağıt bedelinden muaf tutulmuştur (TİTRK m. 19). Bu düzenleme KOBİ'lerin finansmana erişmelerinde ciddi bir kolaylık sağlamada faydalı olabilir. Bu hükümden tanınan vergi, resim, harç ve değerli kağıt bedeli istisnasından ticari veya esnaf işletmesinin kül veya TİTRK m. 5'te sayılan hakların sicile tescil edilmek suretiyle rehın edildiğinde faydalanılacak TİTRK'nda düzenlenen yöntemler dışında başka bir yöntemle rehın edildiğinde faydalanılamayacaktır.

IV. Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehne Konu Taşınır, Hak ve Alacaklar

TİTRK hükümlerine göre rehın konusunu, 5. maddede haklar sayılanlar ile bunların bütünüleyici parçaları oluşturur. Bu sayılan taşınır, haklar ve alacakların dışında TARES'e tescil suretiyle rehın kurulması mümkün değildir. Ayrıca, TİTRK hükümleri başta taşınırlar olmak üzere (TİTRK m. 1, f. V), başka bir sicile kaydı öngörülen lisans ve ruhsatlara (TİTRK

mi 5, I-f) ve sermaye piyasası araçları ile türev araçlara ilişkin finansal sözleşmeleri konu edinen rehin sözleşmeleri ile mevduat rehnine ilişkin sözleşmelere uygulanmaz (TİTRK m. (TİRK m. 1, f. IV).

Diğer kanunlar uyarınca bir sicile tescili zorunlu olan taşınır rehinlerine ilişkin hükümlerin saklı olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda motorlu taşıt rehni (KTK m. 19-20;28-35), gemi ipoteği (TTK m. 957), maden rehni (MK m. 39), sivil hava aracı ipoteği (TSHK m. 69-84) ile TMK'na göre kurulan teslim şartlı taşınır rehni sayılabilir⁹ (TİRHKTSHKHY m. 2, II). Dolayısıyla bu taşınır varlıklar üzerinde TİTRK kapsamında TARES'e tescil edilmek suretiyle rehin tesis edilemez (TİTRK m. 8, f. III). Diğer kanunlar uyarınca bir sicile tescili zorunlu olan taşınır rehinleri üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etmeye devam eder (TİTRK m. 9, f. II).

Hapis hakkı (TMK m. 950-953), mahiyeti itibariyle bir rehin hakkı olmasına rağmen, temelinde sözleşme yerine kanun bulunduğu için kanaatimce TARES'e tesciline imkan yoktur. Kanun koyucu tarafından sınırlı sayı ilkesine uygun olarak TİTRK m. 5'te sayılan teslimsiz tescilli rehne konu olabilecek taşınır, hak ve alacaklar aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir.

A. Maddi Haklar

Maddi haklar, alacaklar ve haklar, taşınır ile hayvanlar başlığı altında tasnif edilebilir.

Her tür sözleşmeden doğan mevcut ve müstakbel alacaklar rehine konu edilebilir (TİTRK m. 5, f. 5). Burada müstakbel alaktan kasıt, beklenen haklardır. Bu haklar üzerinde rehin hakkının hüküm ifade etmesi hakkın doğmasına bağlıdır. Bu konuda istisna olarak 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümleri saklı tutulmuştur.

1. Alacaklar ve Haklar

Para ile ölçülebilen iktisadi değer taşıyan ve bağımsız olarak devri kanunen yasaklanmayan hak ve alacaklar üzerinde rehin hakkı kurulabilir (TMK m. 954, f. I). Öte yandan, devir ve temlik mümkün olmayan intifa hakkı gibi kişiye bağlı irtifak hakları rehne konu olamazlar. Ancak doktrinde hak ve alacakların cismani bir nitelik taşımadığı gerekçesiyle üzerinde sınırlı ayni hak olarak rehin hakkının kurulup kurulamayacağı konusu tartışmalıdır. Bir görüşe göre, rehin edilen hak ve alacaklar üzerinde rehin alacaklısı ayni hak kazanmış olmayacaktır (Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1039; Ergüne, 2002, s. 35; Ayan, 2015, s.321; Esener/Güven, 2008, s. 509; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 600; Makaracı Başak, 2014, s. 6). Rehin alacaklısı sadece paraya çevirme öncelik hakkını kazanmış olacaktır (Akipek/Akıntürk, 2009, s. 867). Diğer bir görüşe göre, ayni hak sadece cismani varlığı olan şeylerin kanunen konusu olabileceği, hak ve alacaklar üzerinde tesis edilen rehin hakkının da ayni hak benzeri olup mutlak hak sağlayabileceği görüşü savunulmaktadır (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 536; Serozan, 2007, s. 355). Nihayet üçüncü görüş ise, cismani olmayan şeyle üzerinde ayni hakkın kanunen kurulabileceğini ve hak ve alacak üzerinde kurulan rehininde ayni hak sağlayıp bir mutlak hak olduğu ileri sürülmektedir (Sirmen, 1990, s. 9). Bu çerçevede, daha isabetli olan hak ve alacak cismani bir nitelik taşımadığından ayni olarak nitelendirmesi mümkün olmadığı; ancak rehin alacaklısının alacağına diğer alacaklılara oranla tahsil etmede bir önceliğinin bulunduğu savunulan ilk görüşe iştirak etmekteyiz.

Alacak hakkının konu olduğu rehin sözleşmesinin geçerliliği yazılı şekilde yapılmasına bağlanmıştır (TMK m. 955, f. I). Bununla birlikte, bu hüküm öngörülmemiş olsa dahi alacak rehni bir tür eksik alacağın temlik işlemi olduğundan yazılı şekilde kurulması gerekir (Serozan, 2007, s. 355). Ancak, alacak üzerine kurulan rehin hakkı, alacağın temlikinden farklı olarak rehinli alacaklıya devir edilemez (Akipek/Akıntürk, 2009, s. 867).

Senede bağlanmamış olan anonim ve limited şirket çıplak payları kendi özel siciline tescili zorunlu olmadığından dolayı rehin sözleşmesine konu olabilir. Çıplak paylar üzerinde hakkın devredilebilirliği ilkesi çerçevesinde anonim şirkette hak rehni (TMK m. 954-955), limited şirkette hak rehni ile birlikte TTK m. 600 hükümlerine uygun şekilde rehin sözleşmesi kurulabilir. Bu rehin sözleşmesinin TARES'e tescil edilmesinde kanaatimizce bir mani yoktur. Para ile ölçülebilen değer taşıyan alacaklar üç başlık altında toplanabilir; bunlar alacaklar, kira gelirleri ve her türlü irat ve kazançlar.

İşletmenin mevcut veya müstakbel taşınır varlıklarının getirileri üzerine rehin kurulabilir TİTRK m. 4, f. V). Aksi kararlaştırılmadıkça taşınır varlık üzerindeki rehin hakkı doğrudan getiri üzerinde kendiliğinden rehin hakkı vermez (TİRHKTSHKHY m. 13. 2. cümle).

2. Taşınır

Çok yıllık ürün veren ağaçlar (TİTRK m. 5, f. I, b. b), hammadde (TİTRK m. 5, f. I, b. ç), hayvan (TİTRK m. 5, f. I, b. d), makine ve teçhizat, araç, ekipman, alet, iş makinaları, elektronik haberleşme cihazları dahil her türlü elektronik cihaz gibi menkul işletme tesisatı (TİTRK m. 5, f. I, b. h), sarf malzemesi (TİTRK m. 5, f. I, b. ı), stoklar (TİTRK m. 5, f. I, b. i), tarımsal ürün ve vagon (TİTRK m. 5, f. I, b. o) taşınır olarak sayılmıştır.

Tarımsal ürün, zirai faaliyet sonucunda yararlı bitkilerin yetiştirilmesi sonucu bunlardan elde edilen hasat olarak tanımlanabilir. Tarımsal ürün, belirli bir dönem sonucunda olgunlaşan otsu bitkilerin kendisi veya otsu yahut odunsu bitkilerin meyveleridir.

Çok yıllık ürün veren ağaçların da üzerindeki gayrimenkulden bağımsız olarak krediye teminat olarak verilebileceği düzenlenmiştir (TİTRK m. 5, f. I, b. b). Burada üründen kastın çok yıl ifadesi dikkate alındığında meyve, ağaçlardan kastın ise meyve ağaçları olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, kereste üretiminde kullanılan ağaçların çok yıllık ürün veremeyeceği için bu kapsamda düşünülmemeyeceğini söylemek mümkündür. Ayrıca sebzelerde mevsimlik ürün verdiğinden gayrimenkulden bağımsız olarak rehin verilmesi mümkün değildir.

Hammaddelerin de rehin olarak verileceği hüküm altına alınmıştır (TİTRK m. 5, f. I, b. ç). Hammadde, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde bir ürün veya mal oluşturmak için gerekli maddelerin işlenmeden önceki doğal durumu olarak tanımlanmıştır (s. 840). Makine ve teçhizat, araç, ekipman, alet, iş makinaları, elektronik haberleşme cihazları dahil her türlü elektronik cihaz gibi menkul işletme tesisatı rehin edilebilir (TİTRK m. 5, f. I, b. h).

Kanun koyucu, rehin verenin satmak, kullanmak veya kiralamak amaçlarıyla mülkiyetinde bulunan hammadde, yarı mamul veya mamul varlıkları stok olarak tanımlamıştır (TİTRK m. 2, f. 1-g). Stokların da teslimsiz tescilli rehne konu olabileceği düzenlenmiştir (TİTRK m. 5, f. I, b. i).

Sarf malzemesi de rehin verilebilecek taşınır için sayılmıştır (TİTRK m. 5, f. I, b. ı). Sarf malzemesi, bir işletmede kullanıldığında tümüyle harcanan, biçimi değişen, niteliğini yitiren veya başka bir malzeme ile karıştırılarak kullanılır. Dolayısıyla sarf malzemesinin doğasında yok olma söz konusudur. Bu itibarla sarf malzemesi üzerindeki rehin hakkının sona ermesi doğal sonucu nedeniyle rehin konusunun varlığını sürdürmede problem çıkma ihtimali söz konusu olabilir.

Vagon da rehin alınabilecek taşınır için sayılmıştır (TİTRK m. 5, f. I, b. o). Kanun koyucu vagonun bir tanımını vermektan imtina etmiştir. Ancak vagon Türk Dil Kurumu Sözlüğünde yük ve yolcu taşımakta kullanılan lokomotifin çektiği demir yolu aracı olarak tanımlanmıştır (s. 2074).

3. Hayvanlar

Mevzuatımızda hayvanların teslimsiz tescilli rehne konu edilebileceğine iki düzenlemede yer verilmiştir (TİTRK m. 5, f. I, b. d; TMK m. 940, f. I). Ancak, her iki düzenleme hayvan rehnine konu olmasına rağmen TİTRK hükümlerine göre rehin edilebilecek hayvanların türlerinde bir genişlemenin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu itibarla, bulundurulması ve ticareti yasak olmayan her türlü hayvanın rehin alınmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Öte yandan, hayvan rehni kapsamına hangi hayvanların gireceği konusunda ne TMK m. 940, f. I'de ne de Tüzükte bir açıklamaya yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konan Hayvan Rehni Tüzüğünde hangi hayvanların rehin edileceği konusu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre Tüzük kapsamında teslimsiz tescilli hayvan rehni konusunun mehaza uygun biçimde yorumlanmasıyla sadece çiftlik veya sürü taşınırıları olabileceği savunulmaktadır (Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 584; Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir, 2014, s. 1022; Esener/Güven, 2009, s. 495; Makaracı Başak, 2014, s. 353). Diğer görüşe göre ise İsviçre Medeni Kanunun hayvan rehnini düzenleyen 885. maddesinin¹⁰ I. fıkrasında sığır, koyun, keçi, domuz, at ve katır gibi yalnızca çiftlik ve sürü taşınırıların (livestock) rehninin bahis konusu edildiği, TMK m. 940, f. I'de ise böyle bir kısıtlamaya gidilmediğinden tüm taşınırıların rehin edilebileceği görüşü savunulmaktadır (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 520; Ayan, 2015, s. 299).

Ancak TİTRK hükümlerine göre bulundurulması, devir ve temlik yasak olmayan; maymun, kedi, köpek ve papağan gibi taşınırıların teslimsiz tescilli rehni mümkün olabilir. Bununla birlikte tüm hayvanların taşınır kabul edilebileceği noktasından hareketle iktisadi değer taşıyan, bulundurulması ve devri yasak olmayan taşınırıların teslim şartlı rehni konusu olabileceğini kabul etmek gerekir. Dolayısıyla, yarış atı, cins köpek, cins kedi, maymun ve papağan gibi taşınırıların bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür.

Öte yandan Hayvanları Koruma Kanununa¹¹ göre; *pitbull, terrier, Japanese tosa* gibi tehlike arz eden hayvanların yurda girişi, sahiplenilmesi, üretilmesi, sergilenmesi satışı, takası ve hediye edilmesi yasaklandığından rehin alınması da mümkün değildir (m. 14, f. I). Burada esas ölçütün tehlike arz etmek olduğu anlaşıldığından örnek kabilinden sayılanlar dışında tehlike arz eden niteliğe sahip hayvanların rehin alınmasının mümkün olmaması gerekir.

Teslimsiz tescilli taşınır rehninin ilk örneği, hayvanlar üzerinde kurulmuş olan rehni sona ermeden ikinci bir rehin kurulmasının yasaklanması doktrinde haklı olarak eleştiriliyordu (Köprülü/Kaneti, 1983, s.510; Ayan, 2015, s.300; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.21026). TİTRK'nda bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca isabetli bir şekilde ticari işlemlerde taşınır rehni rehne konu taşınırın alt veya art rehne konu edilmesine imkan tanımıştır (TİTRK m. 4, f. VII).

B. Fikri ve Sınai Haklar

Bu başlık altında ise fikri ve sınai mülkiyete konu haklar (TİTRK m. 5, f. I, b. c), ticaret unvanı ve işletme adı (TİTRK m. 5, f. I, b. k), ticari plaka ve ticari hat (TİTRK m. 5, f. I, b. m), lisans ve ruhsat (TİTRK m. 5, f. I, b. F) ile ticari proje (TİTRK m. 5, f. I, b. n) sayılabilir.

Fikri ve sınai mülkiyet hakları eşya mahiyetinde olmadıkları gerekçesiyle üzerlerinde aynı hak kurulup kurulamayacağı konusu doktrinde tartışmalıdır. Fikri haklardan telif hakları ile sınai haklardan patent, tasarım, devre topografyası ve marka, mevzuatı gereği özel sicillerine tescil edilerek rehin kurulabilir (TİTRK m. 5, f. VIII). Bu itibarla, burada kast edilen fikri ve sınai mülkiyete konu haklar, özel sicile tescil edilmeyen fikri mülkiyet hakları olması

gerekir. Bunlar ise özel korumaya kavuşmayan kural olarak haksız rekabet hükümlerine göre korunma bahşedilen kılavuz sözcükler ve tescil edilmeyen ürün tasarımları olabilir. Ayrıca bunlara haklı olarak kullanılan devredilebilir elektronik ortamlar, alanlar, adlar ve işaretler de dahil edilebilir (TTK m. 127, f. l-h).

Ticaret unvanı, tacirin ticari işletmesiyle ilgili işleri yaparken kullanma konusunda hak ve mecburiyeti olduğu adıdır (Bu konuda bkz. Boyacıoğlu, 2006, s. 30-31). Bu yönüyle ticaret unvanı, bir taciri diğer tacirlerden ayırt edip ferdileştirmeye yarayan tanıtma vasıtasıdır. Kanun koyucu, önemi sebebiyle ticaret unvanını ayrıntılı bir şekilde tanzim etmiştir (TTK m. 39-52).

Bir kişinin adı üzerindeki hak, kişiliği koruyan hükümlerin özel bir düzenlemesi olan hükümle korunduğundan bahisle bir şahıs varlığı hakkıdır (TMK m. 26). Ticaret unvanının gerçek kişi tacirin ad ve soyadından (TTK m. 41, f. l), kollektif ve komandit şirkette ise ticaret unvanının ortaklardan en az birinin ad ve soyadında teşekkül etmesi zorunludur (TTK m. 42, f. l). Ayrıca, ticaret unvanının, işletmeden ayrı olarak başkasına devir edilemeyeceği emredici bir şekilde tanzim edilmiştir (TTK m. 49). Ancak bu hükme rağmen TİTRK m. 5, f. l-1' hükmüne göre işletmeden bağımsız olarak rehin edilmesine imkan tanındığı anlaşılmaktadır. Bu hükümle ticaret unvanı ile işletme arasındaki iktisadi bağ koparılması riski ortaya çıkmıştır. Ayrıca rehin edilen ticaret unvanı üzerinde şahıs varlığı unsurları bulunmasına rağmen bazen adın sahibinin rızası veya onayı olmadan devir edilmesi tehlikesi de gündeme gelecektir. Bu itibarla bir ticaret unvanı rehin edilmeden önce ad sahibinin onayının alınması ortaya çıkma ihtimali olan birçok ihtilafı önleyecektir (Bu konuda bkz. Boyacıoğlu, 2006, s. 12-32). Aksi halde adının kanunen ticaret unvanında kullanılması mecburi olan kişinin kendi rızası olmadan rehin edilmesi halinde karma hak mahiyetine dönüşen ticaret unvanı üzerinde kişilik hakları devam ettiğinden, devir edilmesini veya satışının kişilik hakkına aykırılık teşkil ettiği iddiası gündeme gelebilecektir.

İşletme adı, işletmenin sahibini hedef tutmaksızın doğrudan işletmeyi diğer işletmelerden ayırt etmeye yarayan ve kullanılması halinde ticaret siciline tescil ettirilmesi mecburi olan tanıtma vasıtasıdır (TTK m. 53).

İşletme adına uygulanacak hükümler TTK m. 53'de ticaret unvanını düzenleyen hükümlere atıf yapılmak suretiyle düzenlenmiştir. Bu atıflar içinde ticaret unvanının işletme ile birlikte devrini yasaklayan TTK m. 49, f. l hükmüne atıf yapılmadığı için ticaret unvanının aksine işletme adının işletmeden bağımsız olarak tek başına devredilmesinde hukuki bir engel söz konusu değildir. Ancak ticari işletmenin aktif ve pasifinin birlikte külli devrini içeren bir sözleşmede işletme adının devir edilmeyeceğine yönelik açık bir hüküm bulunmadığı sürece devir işletme adını da kapsar (TBK m. 202).

Ticari plaka ve ticari hattın rehin edilebileceği düzenlenmiştir (TİTRK m. 5, f. l, b. m). Ticari plaka ve hat, ticari araç sahiplerine ilin belirli noktaları arasında toplu taşıma faaliyetinde bulunmak üzere plaka üzerinde somutlaştırılarak verilen ruhsat olarak tanımlanabilir (Helvacı, 2010, s. 329). Burada plaka ve hat rehinden söz edilmiş olmakla birlikte; Yargıtay bir kararında hattın iktisadi bir değer taşımadan haciz edilemeyeceğine hükmetmiştir (11. HD, 27.04.2004, E. 6198/ K. 10380 kazancı.com; Makaracı Başak, 2014, s. 54. dn. 141). Öte yandan aynı kararda ticari minibüs olması nedeniyle plakasının haczedilebileceğine karar verilmiştir. Zira plaka yetkili kamu otoritesi tarafından belirli bir alanda yolcu taşıma imtiyazının somutlaştığı bir tür lisans hakkına dönüşmektedir. Bu lisans hakkı, istenilen otobüs, minibüs veya takside kullanılabilen iktisadi bir değere dönüşmektedir.

Başka bir sicile kaydı öngörülmeyen ve idari izin belgesi niteliğinde olmayan her türlü lisans ve ruhsatlar da rehin sözleşmesine konu olabilir (TİTRK m. 5, f. l-f). Ancak kendi

mevzuatı gereğince bir onaya tabi olan lisans ve ruhsatların rehini bu onayın alınması şartıyla mümkün olabilir (TİTRK m. 5, f. VII).

Patent hakkı sahibi (PKHKH m. 86, f. II), marka sahibi (MKHKHK m. 20, f. II) ve tasarım hakkı sahibi (ETKHKHK m. 39, f. I) lisans verebilir. Ancak bu sözleşmelerin yazılı olarak yapılması geçerlilik şartıdır. Bununla birlikte ilgili sicillere tescil edilmesinin kurucu fonksiyonu bulunmamaktadır. Bu durumun istisnası ortak marka lisans sözleşmesidir (Ongan, 2007 s. 68). Ortak marka lisans sözleşmesi, marka siciline tescil edilmediği sürece geçerli olarak kurulmayacaktır (MKHKHK m. 60). Böyle bir durumda telif hakları hukukunda düzenlenmiş olan ruhsat ve sınai haklarda lisans sözleşmeleri ilgili kanuni sicillere tescil mecburiyeti bulunmamakla birlikte başka bir sicile kaydı öngörüldüğünden (TİTRK m. 5, f. I-f) TARES'e tescil edilemeyeceği kanaatindeyiz. Eserin telif hakkı sahibi yazılı sözleşme ile ruhsat (FSEK m. 48, f. II) verilmesi halinde TARES'e tescil edilebilmesinin bir istisna olduğu söylenebilir.

Ticari projenin de rehin edilebileceği hüküm altına alınmıştır (TİTRK m. 5, f. I, b. n). Ticari proje sürekli olarak işletmeye özgülenen malvarlığı unsurları içinde sayılabilir (TTK m. 11, f. III). Ancak ticari proje kavramının kanunda tanımlanmamış olması rehin hukukundaki belirlilik ilkesi karşısında uygulanmasını zor bir hale getirmektedir.

C. Ticari İşletme veya Esnaf İşletmesi

TİTRK'la ticari işlemlerde 5. maddede sayılan taşınır, hak ve alacakların işletmeden bağımsız olarak rehne konu edilebilmesinin yanında işletmenin bir kül halinde rehin edilmesine de imkan tanınmıştır. Ancak TİTRK m. 5, f. I'de sayılan varlıkların bir veya birkaçının borcu karşılayacak teminat teşkil etmesi halinde işletmenin üzerinde bir kül olarak rehin tesis edilmesi yasaklanmıştır (TİTRK m. 5, f. II-son cümle).

Ticari işletme veya esnaf işletmesinin tamamı üzerinde de rehin kurulması halinde rehnin kurulması anında, işletmenin faaliyetine tahsis edilmiş olan her türlü varlık rehin edilmiş olur (TTK m. 11, f. III). Uygulamada işletme rehni sözleşmesinin ekinde rehnin tescilli anında mevcut işletmeye daimi tarzda tahsis edilmiş olan menkul işletme tesisatının bir listesi yapılmaktadır. Bu varlıkların rehni ilgili sicile bildirilmesi gerekiyorsa bu rehin ilgili sicile bildirilir. Bu varlıklar üzerinde diğer kanunlar uyarınca önceden bir rehin hakkı tesis edilmiş olması halinde TİTRK hükümleri çerçevesinde tescil edilerek bildirilen rehin sonraki sırada yer alır. Ticari işletme ve esnaf işletmesi rehinleri ticaret veya esnaf siciline bildirilir.

Borç miktarının belirli olması halinde, TİTRK m. 5'te sayılan taşınır varlıklardan 1 veya 1'den fazlasının borç miktarının tamamına ek olarak 1/5'den fazlasını karşılaması halinde işletmeler üzerinde rehin kurulamaz (TİRHKTSHKHY m. 17, f. III). Böylece, işletmeye daimi surette tahsis edilmiş olan malvarlığı unsurlarının (TTK m. 11, f. III) kredi kullandırılmadan atıl değer olarak tutulmasının önüne geçilmek istenmiştir.

İşletmelerin müstakbel taşınır varlıkları üzerin de rehin kurulabilir. Rehlinli müstakbel taşınır varlık üzerindeki tasarruf yetkisi, bu varlıkların mülkiyete konu edilmesini müteakip kullanılabilir hale gelir (TİTRK m. 5, f. III).

D. Taşınır Rehninin Sicile Tescili, Sicile Güven ve Rehinde Sıra

Kanuni sicillerin birçoğu esas itibarıyla devlet örgütü içinde, idare erki sorumluluğunda doğrudan veya idarenin vesayet denetimi içinde bulunan tüzel kişiliğe sahip kurumlar tarafından mülkiyet-sahiplik temelinde tutulmaktadır. Bu durum, bu kurumlar tarafından sicile kayıtlı maddi veya gayri maddi hakların varlığının doğumunun, devamının ve sona ermesinin daha sağlıklı izlenmesine de imkan tanımaktadır.

Bütün aynı haklarda olduğu gibi rehin hakkının kurulmasında da aleniyet önemlidir. İşte bu aleniyeti sağlamak için taşınmaz ve taşınırlar üzerinde rehin hakkının kurulduğunun toplum tarafından kolayca öğrenilebilecek şekilde ortaya konması gerekir. Bu fonksiyonu taşınırlarda zilyetliğin geçirilmesi (TMK m. 939, f. I), taşımazlar da ise tapu sicili sağlar (TMK m. 997).

Teslim şartsız taşınır rehinine ilişkin hüküm TMK m. 940, f. I'de aynı hükümde yer alan f. 2'deki ifadeden farklı bir şekilde düzenlenmiştir. Aynı hükmün II. fıkrasında kanun gereğince bir sicile tescilli zorunlu olan motorlu araç, iş makinası gibi (Bu konuda bkz. Uyumaz, 2012, s. 54-147) mülkiyetin izlendiği sicile rehin işlenerek sağlanır. Böylece mülkiyet esasına göre tutulan bu sicillere rehinde tescil edilmesiyle iki fonksiyonlu hale getirilmektedir. Oysa kanun koyucu, TİTRK'nda ve MK m. 940, f. I'de sadece hayvan rehini tescil uygulamasına yönelik tek fonksiyonlu bir sicil kurmayı tercih etmiştir. Genel kural olarak rehin hakkı, mülkiyet hakkının var olduğu sürece bu hakkın üzerine kurulabilen bir haktır. Ancak TİTRK hükümleriyle taşınır rehni sicili mutlak mülkiyet hakkını kuran veya aleniyete kavuşturan bir sicil üzerinden tutulmasına istisna olarak düzenlenmiştir.

Ticari işlerde teslimsiz tescilli taşınır rehninde, rehinin Rehinli Taşınır Siciline tescil ile kurulacağı, rehin verenin rehne konu taşınır varlık üzerindeki tasarruf yetkisini kısıtlayan kayıtların geçersiz olduğu emredici bir hükümlerle ifade edilmiştir (TİTRK m. 4, f. VII). Dolayısıyla TİTRK hükümlerine göre rehnin kamuya açık hale getirilmesi TARES'e rehin sözleşmesinin tescilliyle sağlanmaktadır.

Tapu kütüğüne tescilin aksine (TMK m. 1023) TARES'deki tescile iyi niyetle dayanarak mülkiyet veya başka bir aynı hak kazanan üçüncü kişinin bu kazanımı korunmayacaktır. Bu itibarla TARES kayıtlarına güvenerek işlem yapan iyi niyetli kişinin güvenin korunacağını söylemek mümkün değildir. Başka bir deyişle ticari işlemlerde taşınır rehni sicili TARES'de sicili güven ilkesi geçerli değildir.

Kanun koyucu, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na TARES'i kurma veya kurum yahut kuruluşlara kurdurma konusunda bir yetki vermiştir. Anılan Bakanlık bu yetkiye dayanarak 23.12.2016 tarihinde Noterler Birliğiyle imzaladığı bir protokolle rehinli taşınır sicilinin kurulması ve sicil hizmetlerinin yürütülmesi konusunda noterlikleri yetkili kılmıştır. Bununla birlikte Gümrük ve Ticaret Bakanlığın TARES'in faaliyetlerini denetleme ve gerekli önlemleri alma konusunda yetki de tanınmıştır (TİTRK m. 18, f. II). Bu itibarla söz konusu sicilin tutulmasından doğan zararlardan devletin sorumluluğunu iki ihtimal dahilinde ele almak gerekir.

Bunlardan ilki, Bakanlığın TARES'i ayrı bir tüzel kişiliğe haiz kurum veya kuruluşa tutturmasıdır. Öncelikle tapu sicili (TMK m. 1007) ile ticaret sicilinin (TTK m. 25, f. II) aksine, TARES'in gerçeğe aykırı veya hatalı tutulmasından doğan zararlardan devletin sorumluluğunu doğrudan düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bu itibarla, tescil işlemlerini yaparken gerekli özeni göstermeyen TARES çalışanı haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49) göre ve sicil çalışanını atayan Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş olan bir kurum veya kuruluş (TBK m. 66) genel hükümlere göre sorumlu tutulabilir (Özkorkut, 1998, s. 36). Gümrük ve Ticaret Bakanlığının TARES'i kurma ve yürütme faaliyeti izni verdiği kurum veya kuruluşları denetleme ve gerekli önlemleri alma, onların da bu önlemlere uyma yükümlülüğü bu kayıtların düzgün tutulmamasından doğan zararlara doğrudan tekeffül ettiği anlamına da gelmeyeceği kanaatindeyiz.

İkinci ihtimalde ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığının TARES'i bizzat kurması ve kendisinin sicil faaliyetlerini yürütmesidir. Burada 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 13. maddesi uyarınca kişilerin kamu hukukuna tabi hizmetin görülmesi nedeniyle uğradıkları

zararlar için görevli olan personele değil ilgili kurum aleyhine idari yargıda tam yargı davası açılmasını öngören bu hükmün uygulanması gerekir.

1. Teslimsiz Tescilli Taşınır Rehni Sicili

Gümrük ve ticaret Bakanlığı tarafından rehin hakkının tesisi ve üçüncü kişilere hüküm ifade etmesi, alacaklılar arasında öncelik hakkının belirlenmesi, rehinli taşınır varlık ile devrinin tescili amacıyla Rehinli Taşınır Sicili kurulacaktır (TİTRK m. 8, f. I). Bu Sicil Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından kurulabileceği gibi kurulma ve sicil hizmetlerinin ifası bir protokol çerçevesinde yetkilendireceği bir kurum veya kuruluşa da devredebilir. Ayrıca bu Sicil çalışanlar her durumda Bakanlıkça alınan önlemlere ve verilen talimatlara uymakla yükümlüdür (TİTRK m. 8, f. I).

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, TARES olarak kısaltılan Rehinli Taşınır Sicili kamuya açık, başka bir deyişle alenidir (TİTRK m. 8, f. I). Bu Sicil, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından kurulan veya kurdurulan ve mevzuatı uyarınca kendi özel siciline tescili zorunlu olanlar dışındaki taşınır varlıklar üzerinde bu Kanun kapsamında tesis edilecek rehinlere ve alacağa ilişkin tescil, terkin ve tadil gibi tüm iş ve işlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirildiği ve sunulduğu merkezi elektronik sicil olarak tanımlanabilir (TİTKR m. 2, f. I, b. k). Dolayısıyla ilgisini ispat eden herkes TARES'den sorgulama yapabilir ve ücretini ödemek kaydı ile onaylı belge talebinde bulunabilir. Burada ilgiliden kasıt rehin alacaklısı, rehin veren borçlu veya borçlu lehine rehin veren üçüncü kişilerdir.

Rehinli taşınır sicili, ticari işlemlerde taşınır ve haklar üzerine rehin tesisi ve üçüncü kişilere aleniyet sağlanması, rehinli alacaklılar arasında öncelik hakkının belirlenmesi ile taşınır, hak ve rehinli alacağın devrinin tescili amacıyla kurulması amaçlanmıştır (TİTRK m. 8, f. I).Rehin hakkı, rehin sözleşmesinin TARES'e tescil edilmesiyle birlikte üçüncü kişilere karşı hüküm ifade eder (TİTRK m. 9, f. I).

TARES ile diğer siciller arasındaki veri paylaşımı sicil merkezi üzerinden elektronik ortamda yapılır. Elektronik ortamda tutulmayan sicil verileri ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından TARES'e fiziken bildirilir (TRSY m. 16, f. I).

Bir taşınır, hak veya alacak üzerinde tescille rehin kurulmasının ön şartı, bunların kayıt edilebileceği TMK m. 7 anlamında kanuni bir sicilin varlığıdır. Ancak bu sicile rehin edilen taşınırlar tescil edilmediği sürece TMK m. 940, f. I'e göre rehin kurulmuş olmaz (Hayvan rehni örneği için bkz. Köprülü/Kaneti, 1983, s.505; Ayan, 2015, s.230; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.1025). Rehin kurma işlemi için tarafların imzalamış oldukları rehin sözleşmesi TARES'i tutan kuruma verilerek tescili talep edilir. TİTRK hükümlerine göre tescil edilmesi zorunlu hususlar TARES'e tescil edilmedikçe üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez (TRSY m. 16, f. III).

TARES'in kuruluş ve işleyişi, sicil hizmet birimlerinin görev ve yetkileri, sicil hizmetleri ile bu hizmetlere erişim sicil verilerinin paylaşımı, sicil hizmet ve ücretleri TRSY kapsamında yürütülecektir. Öncelikle sicil kayıtlarının Türkçe tutulması zorunludur (TRSY m. 14, f. I). Ancak taraflarının her ikisi yabancı olan kişilerin Türkçe dışında başka bir dilde imzalanmış oldukları rehin sözleşmesinin, noter onaylı Türkçe¹² çevirisiyle birlikte sicile verilmesi halinde tescil edilmesine imkan verilmiştir (TRSY m. 14, f. II). Bu kapsamda, taraflarından biri Türk vatandaşı olan rehin sözleşmeleri Türkçe yazılmak mecburiyetindedir. Aksi halde TARES'e tescili mümkün olmayacaktır.

Gümrük ve Sanayi Bankalığı tarafından veya yetkilendireceği kuruluş tarafından tutulacak olan Taşınır Rehni Sicili TMK m. 7'de tanımlanan resmi sicillerdendir. Bu itibarla TARES'e kayıtlı bilgilerin aksi ispat edilinceye kadar doğru olduğu karinesinden faydalanırlar.

Bu sicilin kamuya açık olmasından dolayı muhtevasının herkes tarafından biliniyor olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte taşınır rehni sicilinin aleniyetinin, bildirme gayesinden başka iyi niyeti ortadan kaldıran hiçbir hukuki etkisi yoktur (İnan, 1967, s.670; Köprülü/Kaneti, 1983, s.505; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.1024). Dolayısıyla tescile rağmen rehni varlığını bilmeden iyi niyetle bir taşınırı, hakkı veya alacağı devir alan bir kişinin iyi niyeti korunmalıdır (TMK m. 980, f. II kıyasen). Dolayısıyla bu sicile tescil ile kurulan rehne rağmen iyiniyetli üçüncü kişiler TMK m. 988 anlamında emin sıfatıyla zilyetten aynı hak edinebilirler (Köprülü/Kaneti, 1983, s.505-506; Ayan, 2015, s.300; Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir, 2015, s.1024). Ancak doktrinde üçüncü kişilerin taşınır rehni siciline bakmakla yükümlü tutulmasının ve tescil edilen rehni hakkına karşı iyi niyetli üçüncü kişilerin iktisabının korunmamasına yönelik radikal bir düzenleme yapılması gerektiği görüşü de savunulmuştur (Davran, 1959, s.181).

Öte yandan mülkiyetin izlendiği bu sicillerin aksine, taşınır rehininin doğması için taşınırların mülkiyetinin izlendiği bir sicile rehni hakkının kurulmasından önce mülkiyetin tescil edilmesi konusunda bir mecburiyet söz konusu değildir. Aslında taşınırların varlıklarının devam ettirme süreleri ve ticari hareketlerine baktığımızda mülkiyeti izleyen kamu güvenliği ilkesine ihtiyaç hissedilen böyle kanuni bir sicile de gerek yoktur. Bu nedenle taşınır rehininin sadece rehni edilen taşınırların tescil edildiği bir sicil tutulmasının isabetli bir tercih olduğu söylenebilir.

2. Teslimsiz Taşınır Rehininin Sicile Tescili

Teslimsiz taşınır rehni hakkı, rehni sözleşmesinin Taşınır Rehni Siciline tescil edilmesiyle kurulmuş olur (TİTRK m. 4, f. I). Bu hüküm TARES'e tescilin kurucu fonksiyona sahip olduğuna işaret etmektedir. Rehni hakkının kurulmasına ilişkin diğer usul ve esaslar Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkarılacak olan Yönetmelikte düzenleneceği belirtilmiştir (TİTRK m. 4, f. 5).

Kanun koyucu TMK m. 940, f. I'de teslimsiz taşınır rehininin kurulması için rehni sözleşmesi yapılmasından bahsetmiş değildir. Ancak TİTRK'nda rehni sözleşmesi başlığı altında m. 12, f. I'de tarafların hak ve yükümlülüklerinin sözleşme ile belirleneceği belirtilmiştir. Rehni sözleşmesinin TARES'e tescili, mahkeme kararlarının yerine getirilmesi işlemi dışında kural olarak tarafların birlikte veya yetkili temsilcilerin talebi üzerine yapılır. Bu durumun iki istisnası söz konusudur. İlki, Taşınır rehni sözleşmesinin elektronik ortamda güvenli e-imza ile kurulmuş olmasıdır. İkincisi ise, sözleşmenin adi yazılı şekilde kurulmuş olsa dahi imzaların noter tarafından onandığı taşınır rehni sözleşmesini taraflardan biri veya yetkili temsilcisi tek başına tescilini talep edebilmesidir.

Taşınır rehni sözleşmesinin tescil talebi, görevliler tarafından tescil için aranan kanuni şartların var olup olmadığı noktasından bir incelemeye tabi tutulur (RTSY m.10). Bu incelemede talebi yapanların yetkileri mevzuatta öngörülen belgeler; bu belgeler onaya tabi ise onaylanıp onaylanmadıkları ve mevzuata uygunluk tetkik edilir. Sicil görevlileri bir eksiklik bulması halinde bu eksiklik veya birden fazla ise eksiklikleri belirterek Rehni Sözleşmesinin tescil talebini reddeder (Bazı ret sebepleri için bkz. RTSY m. 27). Eğer tescil talebi ve belgeler uygun ise tescil talebi, kabul ederek tescil işlemini gerçekleştirir. Bunun üzerine sicil görevlileri, rehni sözleşmesinin taraflarına verilmek üzere tescil numarası ile rehne ilişkin diğer hususları içeren bir tescil belgesi düzenler. Bu tescil belgesinde tescil numarası, tarihi ve zamanı ile tescil işleminin gerçekleştirildiğine dair kayda yer verilir (RTSY m.25).

Burada rehni sözleşmesinin TARES'e tescili, taşınırlarda zilyetliğin devri fonksiyonundaki aleniyeti yerine getirir. TİTRK hükümlerine göre rehni sözleşmesi tescil edilmediği sürece taşınır rehininin tesis edilmesi mümkün değildir. Başka bir deyişle, geçerli

bir taşınır rehni sözleşmesi Rehinli Taşınır Siciline tescil edilmediği sürece tesis edilmiş olmayacaktır.

3. Taşınır Rehininde Öncelik Hakkı

Genel hükümlerde sabit derece sistemi taşınmazlar (TMK m. 870) kurulma tarihi itibarıyla, önceliğe dayalı (TMK m. 948, f. II) ilerleme (sıra) sistemi ise taşınır için benimsenmiştir. Ancak, teslim şartlı taşınır rehininde kanuni rejim olarak benimsenen tarih itibarıyla öncelik sırası emredici olmadığından aksi de kararlaştırılabilir (Köprülü/Kaneti, 1983, s. 475-476; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 1011; Ayan, 2015, s. 278; Nomer/Ergüne, 2016, s.80). TİTRK taşınırlarda rehin kurulmasında öncelik sıralamasında kanuni sistem olarak rehinin kurulma tarihini esas alana ilerleme (sıra) sistemi benimsenmiştir. Ancak derece belirtilmesi halinde derece sistemi esas alınabilir (TİTRK m. 11, f. I). Bu kapsamda taşınır üzerindeki rehin derecelerini belirleme ve Rehinli Taşınır Siciline tescil ettirme yetkisi mülkiyet hakkı sahibine aittir. TİTRK hükümlerine göre rehin kendisinden önce gelecek olanın miktarının tescilde belirtilmesi kaydıyla ikinci ve daha sonraki derecede de kurulabilecektir (TİTRK m. 10, f. I).

İlerleme veya sabit derece sisteminde sonraki sırada yer alan alacaklısına boşalan dereceye ilerleme hakkı TARES'e tescil edilmek kaydıyla tanınabilir. İlerleme sisteminde boşalan dereceye ilerleme hakkı tanınması halinde, önceki sırada bulunan diğer alacaklıların muvafakatının alınmış olması gerekir. Böyle bir durumda yeni rehin alacaklısı boşalan derecenin öncelik sırasına sahip olur (TİRHKTSHKHY m. 25, f. VI). Rehin sözleşmesinde sonraki sırada yer alan rehinli alacaklılara sabit derece sisteminde boşalan dereceye de geçme hakkı verilebilir. Başka bir deyişle, sabit derece düzeninde sıralamayı taşınır üzerindeki aynı hak sahiplerinin anlaşması ile değiştirilmesinde de bir mani yoktur. Rehin sözleşmesi dışında bir sözleşme ile bu hakkın tanınması halinde, sözleşmenin geçerliliği TARES'e tescil edilmesine bağlıdır (TİTRK m. 10, f. II). Sonraki sırada yer alan rehinli alacaklılara boşalan dereceye geçme hakkı verilmesi halinde ilk sırada yer alan rehin alacaklısı alacağını tamamen almadan, bir sonraki rehin alacaklısına ödeme yapılmaz (TİRK m. 11, f. II).

Bir varlığın getirisi üzerinde rehin hakkı tesis edilmemiş ise bu varlığın getirisi üzerindeki öncelik hakkı, asıl rehinli varlığın öncelik sırasıyla aynıdır (TİRK m. 11, f. VI). Birleşen veya karışan varlıklar üzerindeki rehin hakkı ise, varlığın birleşme veya karışımından önceki durumuyla aynı önceliğe sahiptir. Birleşen ve karışan varlıklar aynı dereceye sahip olmaları durumunda tescil anı dikkate alınır (TİRK m. 11, f. III).

Netice itibarıyla, aynı taşınır varlık üzerinde birden fazla rehin kurulmuş olabilir. Böyle bir durumda, öncelik hakkı rehinler ilerleme sistemine göre kurulmuş ise kuruluş anı dikkate alınarak, rehinler sabit derece sistemine göre kurulmuş ise derecenin sırasına göre belirlenir (TİRHKTSHKHY m. 33, f. I). TARES'e tescil edilen rehin hakları, sonraki tarihlerde başka kanunlara göre tescil edilen rehin haklarına göre öncelik hakkına sahiptir (TİRHKTSHKHY m. 33, f. VIII).

V. Teslimsiz Tescilli Rehin Sözleşmesinin Tarafları Arasındaki İlişki

Rehin sözleşmesinde tarafların hak ve yükümlülükleri; emredici hükümlere, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına (TBK m 27, f. I) ve TİTRK hükümlerine aykırı olmamak kaydı ile sözleşme ile belirlenir (TİTRK m. 12, f. I).

A. Rehin Verenin Hak ve Yükümlülükleri

Teslim şartlı taşınır rehininde rehin, taşınırın mülkiyet sahibi veya onun özel yetkili temsilcisi tarafından zilyetliğin alacaklıya devri, teslimsiz taşınır rehininde ise rehin sözleşmesinin TARES'e tescili ile kurulur. Teslimsiz taşınır rehininde rehin veren, rehinli taşınır varlığın devri ile alacağın devrini de TARES'e tescil ettirmekle yükümlüdür (TİTRK m. 12, f. VI)

TİTRK hükümlerine göre rehin veren, teslimsiz tescilli taşınır rehinine konu taşınır üzerindeki mülkiyetten doğan haklarını kullanmaya devam edebilir. Zilyet, rehine konu taşınırın değerini koruyacak gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (TİTRK m. 12, f. II). Bu itibarla teslimsiz rehine konu taşınırdan ve semerelerinden faydalanmayı sürdürür. Ancak rehin konusunu TİTRK hükümlerine aykırı olarak kullanamaz (TİTRK m. 16, f. I-a).

Teslimsiz tescilli taşınır rehininde rehin veren, rehin konusuna zilyet olmaya devam etmektedir. Bu nedenle rehin veren rehin konusu taşınırını korumak ve değerinin azalmasını önlemek için her türlü tedbiri almak mecburiyetindedir (TMK m. 2). Aksi halde taşınırın telef olmasından veya kıymetinin azalmasından doğan tüm zararlardan sorumlu olması gerekir (TMK m. 945, f. I). Rehin veren, rehin konusu taşınır varlıkların değerini rehin alacaklısı aleyhine azaltan tasarruflarından doğan zararları tazmin etmekle yükümlü tutulmuştur (TİTRK m. 12, f. V). Ayrıca rehin verenin, rehin konusunu alacaklıya zarar vermek kastı ile tahrip ve imha etmesi fiili adli para cezasıyla müeyyidelendirilmiş bir suç olarak düzenlenmiştir (TİTRK m. 16, f. I-c). Bununla birlikte bu suçun müeyyidesi İsviçre Federal Ceza Kanununun 147. maddesinde hapis cezası olarak öngörülmüştür (Davran, 1959, s.181).

Kredi kuruluşu, hak ve alacağın varlığını etkileyen ibra, takas ve tescil gibi işlemleri ancak rehinli alacaklının izniyle yapabilir (Akipek/ Akıntürk, 2009, s.871).

Rehin veren borcun ödenmemesi halinde rehin konusu taşınırın mülkiyetini devir etmek yükümlülüğü altındadır (TİTRK m. 16, f. I-b). Bu kapsamda rehin veren rehine konu taşınırın devri ile alacağın devrini de sicile tescil ettirmek konusunda sorumluluk yüklenmiştir (TİTRK m. 16, f. I-ç). Ayrıca rehin verenin Sicili yanılmaya yönelik eylemlerden kaçınması gerekir. Aksi halde alacağını kısmen veya tamamen almayan alacaklının şikayeti üzerine teminat altına alınan borç tutarının yarısını geçmemek üzere adli para cezasıyla tecziye edilir (TİTRK m. 16, f. I-d).

B. Rehin Alanın Hak ve Yükümlülükleri

Rehin alacaklısı, rehin veren veya üçüncü kişinin zilyetliğindeki rehin sözleşmesine konu edilen taşınırı denetleme hakkına sahiptir (TİTRK m. 12, f. IV). Ancak rehin alacaklısının bu denetleme hakkını dürüstlük kuralları çerçevesinde kullanması gerekir. Alacaklının, rehin konusu taşınıra zilyet olan rehin veren veya üçüncü kişinin taşınırın değerini düşüren davranışlarda bulunması halinde, hakimden bu davranışların yasaklanmasını veya durdurulmasını isteyebilir. Böyle bir durumda hakim alacaklıya gerekli önlemleri alma konusunda yetki verebileceği gibi, gecikmesinde tehlike bulunan hallerde alacaklı, böyle bir yetki verilmeden de gerekli önlemleri kendiliğinden alabilir (TİTRK m. 12, f. I). Ancak hukuk devleti ilkesinin gereği olarak rehin alacaklısının aldığı bu tedbirin etkisi devam edecek veya tedbir süreklilik arz edecek ise yine hakim onayına sunulması gerektiği kanaatindeyiz.

Rehin alan, rehin veren veya üçüncü kişinin zilyetliğinde bulunan rehin konusu taşınırın zarar görmesini önlemek için yaptığı zorunlu giderlerin tazminini zarara sebep olanlardan isteyebilir (TİTRK m. 12, f. III). Ayrıca bu zorunlu giderler ile taşınırın varlığının korunması

için zorunlu olan malikin borçlu olduğu sigorta primlerini ödemişse bundan doğan alacaklar tescile gerek olmaksızın aynı rehinli alacak gibi güvenceden faydalanır (TİRHKTSHKHY m. 39).

Rehin alanın alacağın ödenmemesi halinde rehin alacaklısının iki talebi söz konusu olabilir. Bunlardan ilki, icra müdürlüğüne ekspertiz raporunun eklendiği takip talebinde rehin konusu taşınırın mülkiyetinin kendisine devir edilmesini isteyebilir (TİTRK m. 14, f. I-a). Diğeri ise, rehin konusu hak ve taşınır ipoteğin paraya çevrilmesini (İİK m. 148-153-a) hükümlerine göre takip talebinde bulunabilir. Bu takip talebinin temerrüdün gerçekleşmesini müteakip 7 gün içinde yapılması gerekir (TİRHKTSHKHY m. 30, f. II).

Ancak alacaklıya borcun muaccel olmasından sonra yapılan bir sözleşme ile rehin konusunu paraya çevirme ve alacağını tahsil etme yetkisi tanınabilir (Akipek/ Akıntürk, 2009, s. 871; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s. 944; Serozan, 2007, s. 349; Makaracı Başak, 2014, s. 306). Rehin alan bu hakkını kullanırken dürüstlük kurallarına uygun hareket etmek yükümlülüğündedir (TMK m. 2).

Rehin alacaklısı bölünmezlik ilkesinin bir gereği olarak, alacağını tümüyle elde etmedikçe, rehnin sicilden terkin edilmesini isteyemez (TMK m. 944 Kıyasen). Rehin alan, şarta bağlı yükümlülükler de dahil olmak üzere, mevcut ve müstakbel teminatlı yükümlülüklerin ödeme veya diğer yöntemlerle ifa edilmesi veya alacağın son bulması hallerinde rehini sicilden terkin ettirmekle yükümlüdür (TİTRK m. 15, f. II-III). Aksi halde borcu ödemediğini belgeleyen borçlu kendisi de rehini sicilden terkin edilmesini isteyebilir (TİTRK m. 15, f. III-son cümle).

Rehinle temin edilen borcun ödenmesi halinde, rehin alacaklısı alacağın son bulunduğu tarihten itibaren 3 gün içinde rehin kaydının sicilden terkinini için başvuruda bulunmak mecburiyetindedir. Aksi halde bu yükümlülüğü yerine getirmeyen rehin alacaklısına Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından borç tutarının 1/10 oranında idari para cezası verilir (TİTRK m. 15, f. I).

Üçüncü kişilerin zilyetliğinde bulunan taşınır, hak veya alacak üzerinde rehin kurulması halinde kendisine ihbar edilmiş olan borçlu, borçlu rehin alacaklısı kredi kurumuna ancak diğerinin rızasıyla ödeyebilir (TMK m. 961, f. II).

Öte yandan taşınırın her türlü borç için teminat verilip verilemeyeceği sorusu akla gelebilir. Kanun koyucunun, bu kanunu yapma amacından ve kredi veren kişiler ile rehin sözleşmesi yapmasına izin verilen kişiler yönünden bir sınırlama söz konusudur. Bunlardan ilki, sadece taşınır sahiplerinin veya üçüncü kişilerin kredi vermeye yetkili olan finans kuruluşlarından çektikleri kredilerin teminatını oluşturabileceği sonucuna varmaktayız (TİTRK m. 1, f. I). Diğeri ise, tacirler ile tacirler veya esnaf ile esnaf yahut tacir ile esnaf arasındaki borçlanmalarda rehin sözleşmesi yapılabileceği anlaşılmaktadır (TİTRK m. 3, I-b). Başka bir deyişle taşınır rehni aynı kurumları lehine teminat olarak tescil edilse dahi bu kurumların haksız fiilden kaynaklanan borçların teminatını oluşturmayacaktır. Zira TİTRK istisna bir düzenleme olduğundan dar yorumlanması icap eder.

VI. Rehin Hakkının Sona Ermesi

Rehin hakkının sona ermesi konusu, alacağa bağlı ve alacağa bağlı olmadan sona erme başlıkları altında ele alınabilir.

A. Rehin Hakkının Alacağa Bağlı Olarak Sona Ermesi

Rehin hakkı alacağa bağlı olarak TİTRK düzenlenen özel hükümlere göre veya TMK'nda düzenlenen genel hükümlere göre sona erebilir. Rehin hakkı ferî bir hak olması sebebiyle teminat altına alacağın herhangi bir nedenle ödenmesi halinde ortadan kalkar (TMK m. 944, f. I). Alacağın ifa edilmesi dışında ibra (TBK m. 132), yenileme (TBK m. 133), alacaklının hakkından feragat etmesi ve takas (TBK m. 139) halinde rehin hakkı sona ereceğinden rehinin sicilden terkin edilmesi gerekir (TBK m. 131, f. 1).

Öte yandan, rehinli taşınır varlığın mülkiyetinin veya zilyetliğinin devri, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, borçlunun sorumluluğunda ve güvencede bir değişiklik meydana getirmez (TİRHKTSHKHY m. 28, f. I; TMK m. 888, f. I). Taşınır varlığın mülkiyetinin devredilmesi halinde yeni malik borcu yüklediği takdirde rehin alacaklısı, kendisine başvurma hakkını saklı tuttuğunu 1 yıl içinde yazılı olarak önceki borçluya bildirmezse, borçlu borcundan kurtulur (TİRHKTSHKHY m. 28, f. II; TMK m. 888, f. II).

B. Rehin Hakkının Alacağa Bağlı Olmadan Sona Ermesi

Kredi kurumu, TİTRK kapsamında teminat olarak kullandığı kredinin vadesinde ifa edilmemesi halinde rehinin paraya çevrilmesinde üç yöntemi kullanabilir. Rehin alacaklısının temerrüt sonrası haklarının kullanımına ilişkin usul ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (Bkz. TİRHKTSHKHY m. 29-41). Bunlardan ilki, kredi kurumu birinci derecede alacaklı ise, İİK m. 24 uyarınca rehin konusunun mülkiyetinin kendisine devir edilmesini isteyebilir (TİTRK m. 14, f. I-a). İkincisi, alacağın 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca faaliyet gösteren varlık yönetim şirketlerine devredebilir. Bu halde varlık yönetim şirketi, alacaklının rehin sırasına sahip olur. Öncelik hakkı ise bu Kanunun 11. maddesine göre belirlenir (TİTRK m. 14, f. I-b). Üçüncü ve nihayet sonuncu olarak, kiralama veya lisans hakkı gibi zilyetliğin devrine konu olmayan varlıklarda bu hakları fiilen kullanabilir (TİTRK m. 14, f. I-c).

“*Lex commissoria*” yasağı hem taşınmaz ipoteğinde (TMK m. 873, f. II) hem de taşınır rehininde (TMK m. 949) düzenlenmiştir. Bu hükmün konulma amacı kredi kuruluşunun alacak tutarından daha yüksek değerdeki taşınırı iktisap ederek, haksız zenginleşmesini ve borçlunun bu şekilde istismar edilmesini önlemektir. Öte yandan TİTRK m. 14, f. I-a hükmüne göre ise, alacaklı kredi kuruluşunun rehin konusunun mülkiyetinin kendisine devir edilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükmün “*lex commissoria*” ilkesine uygun olup olmadığı tartışılabilir.

Öncelikle, “*lex commissoria*” ilkesi sözleşme özgürlüğüne sınırlama getirdiğinden dar yorumlanması gerekir. Buna ek olarak bu ilkenin borçluyu koruyan fonksiyonlarının yerini tutan düzenlemeler yapılması halinde rehin konusunun devir alınmasının bu ilkeye aykırılık teşkil etmeyeceği söylenebilir. TİTRK hükümlerinde “*lex commissoria*” yasağının yerini tutan ve rehin verenin haklarını koruyan düzenlemelere yer verilmiştir. Bunlardan ilki, rehin konusunun tarafsız ve objektif olarak tespitini sağlayan bir yöntemin benimsenmiş olmasıdır (TİTRK m. 13). Buna ek olarak, kullanılan kredi tutarından daha yüksek tutarda taşınırın rehin alınmasının yasaklanmış olmasıdır (TİTRK m. 5, f. II son cümle). İkincisi, taşınır konusu rehinin mülkiyetinin borçlunun temerrüde düşmesinden sonra yapılmak zorunda olmasıdır (TİTRK m. 14, f. I). Nihayet üçüncüsü ise, rehinin alacağın teminatını oluşturmak kastı ile alındığını, mülkiyeti devir almak amacıyla rehin alınmamasıdır. Bunun aksine sözleşme ve uygulamanın Bank m. 57 hükmüne aykırılık teşkil edecektir. Bu sayılan nedenlerle, TİTRK m. 14, f. I-a'da ifadesini bulan alacaklı kredi kuruluşunun rehin konusunun mülkiyetinin kendisine devir edilmesine ilişkin düzenlemenin “*lex commissoria*” olarak ifade edilen temellük yasağına aykırı olmadığı kanaatindeyiz (Bu konudaki tartışmalar için bkz. Ünan, 1996, s.439-443; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s.563; Sarı, 2007, s.412-413).

Zilyetliği fiilen devre konu olamayan kiralama ve lisans haklarında (TİTRK m. 14, f. I-c) ise bunların üzerinde hakimiyeti sağlayacak araçların devir edilmesi gerekir (TMK m. 977 kıyasen). Alacağını yukarıda sayılan yöntemlerle tahsil edememesi halinde, takip ipoteğin paraya çevrilmesine (İİK m. 148-153-a) ilişkin hükümler çerçevesinde yapılır (TİRHKTSHKHY m. 40, f. IV). Borcun tahsil edilmesinde önce rehine müracaat edilmesi konusundaki mecburiyetin teslimsiz tescilli taşınır rehininde de aynen geçerli olduğunu söylenebilir (İİK m. 45).

Rehin konusu taşınırın tamamen yok olması, rehin konusu borcun ödenmemesi sebebiyle paraya çevrilmesi, müsadere edilmesi (TCK m. 54- 55), rehin için belirlenen sürenin dolması, karşılıklı anlaşma ve rehinli alacaklının rehinden feragat ederek terkin ettirmesiyle de sona erebilir. Rehin tescilinden haberdar olamayan iyi niyetli üçüncü kişi, rehin edilen taşınır üzerinde mülkiyet hakkı kazanması şartıyla, rehin hakkının sona erdiği söylenebilir (Köprülü/Kaneti, 1983, s.500; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.769; Makaracı Başak, 2014, s.392; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s.596). Rehin alacaklısının, kendi isteği ile TARES'den rehin sözleşmesini herhangi bir sebeple terkin ettirmesi halinde rehlin sona ereceğinin kabul edilmesi gerekir.

TİTRK hükümlerine göre rehne konu taşınırın mülkiyet sahipliği ile rehin hakkı sahipliğinin aynı kişide birleşmesi halinde rehin hakkının sona erip ermeyeceği konusunu, iki sabit derece ve sıra sistemine göre iki farklı ihtimalde değerlendirmek gerekir. Bunlardan ilki, taşınır rehininde sıra sisteminin benimsenmiş olmasıdır. Bu ihtimalde rehin alacaklısı rehne konu taşınırın mülkiyetini sonra kazandığında rehin hakkı sona erecektir. Diğeri ise, taşınır rehininde sabit derece sisteminin kabul edilmesi ihtimalidir. Bu durumda alacaklı alacağını Tapu Sicili tekniği gibi sabit derece sistemine göre rehin eden taşınır mülkiyetini kazanması durumunda taşınırın hem sahibi hem de sabit derecede rehin alacaklısı durumuna gelebilir. Böyle bir durumda taşınır malikinin aynı taşınır üzerindeki rehin hakkı varlığını devam ettirmesi gerekir. Ancak rehinden doğan hakların taşınıra malik olduğu sürece paraya çevirme yetkisinin askıda olması gerekir (Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, 2014, s.769; Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s.567; Aksi görüş için bkz. Köprülü/Kaneti, 1983, s.16).

VII. Değerlendirme

Teminat, ipotek ve rehin kavramlarının bankacılık uygulamasında birbirinin yerine kullanıldığını rastlamaktayız. Ancak doktrinde bazı yazarlar tarafından teslim şartlı olmayan rehinlerde ipotek sözcüğünün tercih edilmesi gerektiği savunulmaktadır (İnan, 1967, s. 651; Cansel, 1967, s. 6; Reisoğlu, 1967, s.; Davran, 1972, s. 87; Sinem Tek, 2012, s. 15). Kanaatimizce, teslim şartlı olmayan taşınırların teminat olarak verilmesinin ipotek sözcüğü ile ifade edilmesi daha doğru bir ifade tarzıdır. Bu noktadan hareketle teslim şartlı olmayan taşınırlar üzerinde rehin kurma işlemi ifade etmede “Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu” yerine “Ticari İşlemlerde Taşınır İpoteği Kanunu” ifadesi ve kanunda “taşınır rehni” yerine “taşınır ipoteği” ifadesi kullanılması daha isabetli olurdu.

Öte yandan TİTRK m. 2, f. I-ı'da yapılan rehin hakkı tanımı, doktrinde yapılan rehin hakkı tanımı ile kıyaslandığında rehin alanın “*rehin konusu taşınırı paraya çevirtmek ve alacağını elde etmek yetkisine*” yer verilmediği görülmektedir (Doktrinde yapılan rehin hakkı tanımı için bkz. Ertaş/Serdar/Gürpınar, 2014, s. 579; Köprülü/Kaneti, 1983, s. 251; Akipek/Akıntürk, 2009, s. 732-832; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, 2014, s. 887; Ayan, 2015, s. 264; Ergüne, 2002, s. 11; Sarı, 2007, s. 405).

1447 sayılı Ticari İşletme Rehni Kanunu (TİRK), TİTRK'nun 17. maddesinde yapılan açık düzenleme ile yürürlükten kaldırılarak; ticari işletme, esnaf işletmesi ve hayvan rehni ile birlikte anılan bu Kanun içinde düzenlenmiştir. Rehin verenin, taşınırı rehin yüklü olarak devir alanın, zilyet veya yedieminin rehine konu hak veya taşınırı koruma konusundaki

sorumluluğunun müeyyidesi TİTRK m. 16. maddede düzenlenmiştir. Bu hükmü mülga TİRK m. 12 hükmü karşılamaktadır. Ancak şikayete bağlı olan her iki hüküm suç tipi tanımı büyük benzerlik göstermesine rağmen ceza müeyyidesi yönünden kıyaslandığında TİRK m. 12 ...”1 yıldan 5 yıla kadar hapis ile birlikte 100 günden aşağı olmamak üzere adli para cezası” öngörülmüş iken TİTRK m. 16 hükmü sadece “güvence altına alınan borç tutarının yarısını geçmemek üzere adli para cezasının öngörülmek suretiyle adli para cezasına bir üst sınır getirilmiştir. Adli para cezanın alt sınırı ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 52. maddesinde bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile 5 günün çarpılması suretiyle belirlenebilir. Bu düzenleme ile rehin verenin, taşınırı rehin yüklü olarak devir alanın, zilyet veya yedieminin rehine konu hak veya taşınırı koruma konusundaki sorumluluğu mülga TİRK m. 12 hükmüne nazaran zayıflatıldığı rahatlıkla söylenebilir. Kredi kuruluşlarının menfaatlerini koruma konusunda önceki düzenlemeye nazaran bu düzenlemenin daha güçsüz kalacağı kanaatindeyiz.

Ayrıca rehin kurulacak hak konusunda aynı kavramı ifade etmek için bazen “taşınır” bazen de “taşınır varlık” terimlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Terimde birlik ilkesi gereği TİTRK’nda da varlık sözcüğü yerine Türk Medeni Kanunu’na uygun olarak sadece “*taşınır*” ibaresinin kullanılması gerekirdi. “Ticari işletme ise ticaret unvanı” (TİTRK m. 4, f. VI, b. a-1) ifadesi yerine “*Tacir ise ticaret unvanı*” ifadesi kullanılması daha isabetli olurdu. Zira tacirler için ticaret unvanı kullanmak hem hak hem de bir mecburiyettir. Üretici Örgütü, rehin sözleşmesine taraf olması halinde “*üretici örgütünün*” adının yazılmasının zorunlu tutulmamasının bir eksiklik olduğunu kanaatindeyiz. Bu eksikliğin bilinçli olarak yazılmamasından daha çok unutulduğu anlaşılmaktadır (TİTRK m. 4, f. VI, a-4).

Ticari plaka ve ticari hattın rehin edilebileceği düzenlenmiştir (TİTRK m. 5, f. I, b. m). Ancak gayri maddi mal niteliğindeki bu değerlerin öncelikte sahiplik (mülkiyet) hakkının nasıl doğacağı, devam edeceği ve sona ereceğine ilişkin bir kanun bulunmamaktadır. Bu nedenle, kanunla sahiplik hakkının tanımlanmadığı bir değer rehne konu edilmesi belirlilik ilkesi açısından potansiyel olarak sorun oluşturmaktadır. TARES kayıtlarını tutmakla görevli kurum veya kuruluşun çalışanlarının görev ve sorumluluklarına ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. TİTRK m. 14, f. I-a hükmünün “*lex commissoria*” yasağına aykırılık teşkil etmediği yukarıda ifade edilmişti. Kredi kuruluşlarının, kullandırdıkları kredinin tahsilatı masraflı olduğu kadar ağır işleyen bir mekanizmadır. Dolayısıyla, bu durum kredi kuruluşlarının alacaklarının tahsilatında zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Menfaatler dengesine uygun olarak rehin verenin haklarını istismar etmeyen ve kredi kurumunun alacağının tahsilini ekonomik ve daha kısa sürede tahsilini sağlayacak düzenlemenin “*lex commissoria*” yasağı kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

TİTRK’nda taşınır ile taşınır varlık borç ifa edilmediğinde rehin edilen taşınırın mülkiyetinin alacaklıya geçeceğine yönelik hüküm düzenlenmiştir (TMK m. 949). Bu hüküm ile “*lex commissoria*” ilkesine ciddi bir istisna getirildiği görülmektedir. Bu istisnanın kredi kuruluşlarının alacaklarının tahsilinin uzun ve masraflı olması sebebiyle rehnin paraya çevrilmesinde etkin bir mekanizma olarak getirildiği ifade edilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere icra dairesince tutulacak özel sicile tescil edilmek suretiyle hayvan rehni bir türlü uygulamaya geçilememiştir (Sebepleri konusunda yuk. bkz. Giriş). Bu itibarla bu hükmün kamuya faydalı olmakta yetersiz kaldığı kabul edilerek TİTRK ile özel bir düzenleme getirildiği anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle daha dar kapsamlı bir düzenleme olan TMK m. 940, f. I “*icra dairesince tutulacak özel sicile*” ifadesinin kaldırılmasının unutulduğu anlaşılmaktadır. TİTRK’nun 17. maddesinin “Yürürlükten kaldırılan mevzuat” başlığı “Değiştirilen hükümler ve yürürlükten kaldırılan mevzuat” şeklinde başlığı değiştirilerek 2. fıkra olarak “TMK m. 940, f. I’deki “*icra dairesince tutulacak özel sicile*” ifadesi kaldırılmıştır.” şeklinde olması kanun yapma tekniği bakımından daha doğru

olurdu. Kanaatimizce konu bu çerçevede değerlendirildiğinde TİTRK ile bu hükmün zımni olarak ilga edildiğinin kabul edilmesi gerekir.

Ticaret unvanı işletmeden ayrı olarak başkasına devir edilemeyeceği kuralına karşılık (TTK m. 47), ticaret unvanının tek başına rehin edilmesi sonucunda devir edilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu durum, özellikle kanunen ortaklardan birisinin adının ticaret unvanında kullanılması mecburiyeti bulunan kollektif ve komandit şirketlerde hukuken sorun yaratabilir (TTK m. 42). Rehin sözleşmesinin, işletmenin kayıtlı bulunduğu noter tarafından resen düzenlenmesi (TİRK m. 4) ile düzenlenen bu rehin sözleşmesinin 10 günlük süre içinde tescil ettirilmesinin talep edilmesi (TİRK m. 5, f. II) hükümlerinin yeni yasaya alınmaması isabetli olmuştur (Bkz. Erdem, 2011, s.57).

Ayrıca işletme rehninde özel düzenleme bulunmayan hallerde gayrimenkul rehnine ilişkin hükümlerin uygulanmasına yönelik hüküm (TİRK m. 20) yerine taşınır rehnini düzenleyen hükümlere atıf yapılması da (TİTRK m. 18) metodolojik olarak daha doğrudur. TİTRK m. 10, f. I son cümlede TMK m. 871 bu kanuna aykırı olmayan hükümleri kıyasen uygulanacağı düzenlendikten sonra aynı mahiyetteki ifadenin hükmün II. fıkrasında tekrar edilmesi kanun yapma tekniği bakımından doğru olmamıştır. TİTRK m. 13, f. II hükmüne göre ikinci raporun birinci raporu yaptıran kişiden farklı bir kişiye yaptırılması gerekir. Bu itibarla hükme “başka bir ekspertiz hizmeti veren kişiye” ibaresinin eklenmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

TİTRK m. 13, f. II hükmüne göre rehne konu taşınırın değer tespitini yapacak yetkili mahkeme, rehin verenin ikametgahının bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesi olarak belirlenmiştir. Kanaatimizce HMK m. 404, f. I'de 3 farklı yer usul ekonomisine uygun bir şekilde tespit edilmiştir. Bu itibarla TİTRK m. 13, f. II hükmü yerine HMK m. 404, f. I'e atıf yapılması ile yetinilebilirdi.

Ayrıca idari yapı içindeki itirazın Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na yapılacağı organik bağlantıya bakılarak tespit edilebilirse de, Sicil görevlilerinin kararlarına karşı bir yargı yolunu düzenleyen bir merci tayin edilmemesi ciddi bir eksikliklerdir. Çünkü Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde veya denetiminde yapılan bu işlemlerin idari yargı içinde mi yoksa asliye ticaret mahkemeleri tarafından mı bakılacağı konusunda bir tartışma çıkabilir. Bu nedenle, Sicil görevlilerinin kararlarının hukuk denetimine imkan sağlayacak şekilde bir yargı merciinin belirtilmesi gerekirdi.

Genel hüküm mahiyetindeki teslim bağı taşınır rehnine ilişkin düzenlemeler TMK m. 954, f. II'de alacaklar ve diğer hakların rehninde kıyasen uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Genel hüküm mahiyetindeki bu kuralın TİTRK m. 18'de kısmen tekrar edilmiş olduğu görülmektedir.

VIII. Sonuç

Taşınırın teslimsiz tescilli rehin edilmesini düzenleyen TİTRK çeşitli kanunlarda düzenlenmiş olan taşınır, hak ve alacak rehinlerini etkileyecek yeni bir düzenlemedir. TİTRK ile kanun koyucu bir sicile tescilli zorunlu olmayan taşınır mallar üzerinde rehin kurulmasının yolunu açmıştır. Böylece ticari işlemlerde TİTRK yürürlüğe girmesinden sonra teminat hukuku bakımından en geniş uygulaması olan teslim şartı taşınır rehninin yerini (Kağıtçıoğlu, 2012, s.239), teslimsiz tescilli taşınır rehninin alması ihtimali yükselmiştir.

Taşınır rehninin TMK içinde tek fıkrada düzenlenmesi sebebiyle rehin uygulamasında boşlukların ortaya çıkması kaçınılmazdı. Rehin mahiyeti itibarıyla aynı hak kurduğundan taşınır rehnine ilişkin bu boşlukların kıyas suretiyle doldurulmasından öte kanun hükmüyle düzenlenmesi kanun yapma tekniğine daha uygun olduğunu ifade etmek isteriz. Bu itibarla,

taşınır rehni sicili, tapu sicilinde olduğu gibi kamuya açıklık zilyetliğin yerini tutan aleniyeti sağlayabilecek şekilde kanunla düzenlenmesini kanunilik ilkesi yönünden isabetli buluyoruz. Aksi halde aleniyet eksikliği sebebiyle ortaya çıkan belirsizlik ortamı kredi düzenini ve dolayısıyla ekonomik hayatı ciddi bir zarar tehdidi altında bırakabilirdi. Teminatın esas fonksiyonu rehin alacaklısına borçlunun malvarlığından alacağını öncelikli olarak tahsil etmek konusunu aleniyete kavuşturulmasıdır. Bu öncelik hakkı rehinde olduğu gibi sınırlı aynı hak şeklinde kurulabilir. Alacak ve haklarda olduğu gibi aynı hak olmamasına rağmen borcun tahsilinde öncelik sağlanarak da yaratılabilir. Üçüncü olarak, alacağın temlikinde veya teminat amaçlı inançlı mülkiyet temlikinde olduğu gibi mülkiyet devredilerek de sağlanabilir. Aynı teminatlar içinde zaman itibarıyla en son gelişmesini tamamlayan tipin teslimsiz tescilli taşınır rehni olduğu söylenebilir. Teslimsiz taşınır rehni, teminat verenin taşınırdan faydalanmaya devam etmesine imkan verip ayrıca bir alacaklıyı tatmine yönelik fiziki teslimin sakıncalarını da giderdiği söylenebilir (Erdoğan, 1982, s.263).

İcra hukukunda, borçları ödeyecek kadar malın haczinde olduğu gibi (İİK m. 74) alacağı karşılayacak oranda teminatların bağlanması da rehin hukukunda gelinen önemli aşamalardan birisidir. Öte yandan teslim şart edilmeden taşınırların rehin edilmesi hem rehin veren tarafından kendisine ait taşınırların özenli bir şekilde bakılmasına, ürünlerinden faydalanması ve bu şekilde gelir elde etmeye devam edecek hem de kredisi temin edilmiş olacaktır. Bu kapsamda rehin veren kendisine ait taşınırlarını kredisinin teminatı olarak verebileceği gibi üçüncü bir şahsın kredi borcunu temin etmek amacıyla da rehin edebilir (Köprülü/Kaneti, 1983, s.508).

Rehin verenin, taşınırı rehin yüklü olarak devir alanın, zilyet veya yedieminin rehne konu hak veya taşınırı koruma konusundaki sorumluluğunun müeyyidesi TİRK m. 12 hükmüne nazaran TİTRK m. 16. maddesinde zayıflatılmıştır. Oysa, taşınırı elinde bulunduran malikin sorumluluğunun, taşınırı malikine nazaran daha ayrıntılı ve ağır bir şekilde tanzim edilmesi gerekirdi. Hatta taşınırı maliki rehin konusunu kötü niyetli olarak tahrip etmesi veya elden çıkartması halinde cezalandırılması esaslı tedbirlerden birisi olması gerekir (Cansel, 1967, s.7). Rehin edilen taşınırın korunmasıyla ilgili olarak, rehin verene, borçluya ve sicil memur ve görevlilerine rehinle ilgili olarak bildirimde bulunmaları gereken hususlar konusunda ayrıntılı bir düzenleme getirilmesi isabetli olurdu. Ayrıca rehin edilen taşınırların belirli bir tutarına kadar rehin hakkını ortadan kaldıran çalıma, tahrip, imha, kullanılmaz veya kıymetsiz hale gelmesi gibi risklere karşı hükümet tarafından Kredi Garanti Fonu veya KOSGEB aracılığıyla kredi kuruluşlarının dain-i mürtehin olduğu sigorta yaptırma zorunluluğu getirilmesi de KOBİ'lerin finansmana erişiminde daha faydalı olabilir.

Kaynakça

- Ayan, M. (2015). *Eşya Hukuku III, Sınırlı Aynı Haklar*, Konya: Mimoza.
- Akseli, O. N. (2011). *International Secured Transactions Law, Facilitation of Credit and International Conventions and Instruments*, New York: Routledge.
- Boyacıoğlu, C. (2006). *Ticaret Unvanı*, Ankara: Nobel.
- Cansel, E. (1967). *Türk Menkul Rehni Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Davran, B. (1959). *Teslim Şartlı Menkul Rehni-Sicilli Menkul Rehni*, Banka ve Ticaret Hukuku Haftası, Ankara 27 Nisan- 3 Mayıs 1959), 161-182.
- Davran, B. (1972). *Rehin Hukuku Dersleri*, İstanbul 1972.
- Erdem, H. E. (2011). Ticari İşletme Rehininde Güncel Sorunlar, Bankacılar Dergisi, 76, 42-60.
- Erten, A. (2001) *Bankacılık Uygulamasında Ticari İşletme Rehni*, Ankara: Batider.

- Erdoğmuş, B. (1982). *Roma Hukukunda Borcun Aynı Teminatına Genel Bakış*, Prof. Dr. Ümit Y. Doğanay'a Armağan içinde (ss.255-274) İstanbul.
- Ergüne, M. S. (2002). *Hukukumuzda Taşınır Rehninin, Özellikle Teslime Bağlı Taşınır Rehninin Kuruluşu*, İstanbul: Filiz.
- Ertaş, Ş. (2013). Tescilli Taşınır Rehni, Yaşar Üniversitesi Özel Sayı, e-Dergi 2013, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, 8(II), 1155-1183.
- Ertaş, Ş./Serdar, İ./Gürpınar, D. (2014). *Eşya Hukuku*, 11. Bası, İzmir: Barış
- Esener, T./ Güven, K. (2008). *Eşya Hukuku*, Genişletilmiş 4. Bası, Ankara: Yetkin.
- Eskiocak, A. (2009). *Teslime Bağlı Taşınır Rehninde Alacaklının Hukuki Durumu*, İstanbul: .
- Helvacı, İ. (2008). *Bankaların Taşınır Rehni Uygulamalarındaki Gelişmeler, Banka ve Tüketici Hukuku Sorunları Sempozyumu*, s. 327-330. İstanbul,
- İnan, A. N. (1967). Yeni Tüzüğe Göre Taşınır Rehni, *Adalet Dergisi* (7-10), 648-650.
- Köprülü, B./Kaneti, S. (1982-1983). *Sınırlı Aynı Haklar*, 2. Bası, İstanbul: Filiz
- Makaracı Başak, A. (2014). *Taşınır Rehni Sözleşmesi*, İstanbul; Vedat.
- Nomer, H., N./Ergüne, M. S. (2016). *Eşya Hukuku Rehin Hukuku*, C. II, İstanbul: Oniki Levha.
- Ongan, B. (2007). *Sınai Haklara İlişkin Lisans Sözleşmelerinde Tarafların Hukuki Durumu*, Ankara: Seçkin.
- Oğuzman, K./Seliçi, Ö./Oktay-Ö. S.(2014). *Eşya Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- Özkorkut, K. (1998). *Ticaret Sicilinin Hukuka Aykırı Tutulmasından Doğan Zararlardan Devletin Sorumluluğu*, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, içinde (ss. 19-36), Ankara: Batider
- Potacioğlu, İlhan E. (1990). İpotek Alacaklısına İpotekli Gayrimenkulü Kendi Eliyle Rızai Olarak Paraya Çevrilmesi Yetkisi Verilmesi Problemi, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'a Armağan içinde (ss. 533-546), Ankara: Batider,
- Reisoğlu, S. (1965). *Menkul İpoteği "Teslimsiz Menkul Rehni"*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Sarı, S. (2007). Alacaklıya Rehni Paraya Çevirme Yetkisi Verilmesi, *Legal Hukuk Dergisi*, Şubat 2007, s. 405-425.
- Seçer; Ö. (2011). Alacaklı Rehnine Hakim Olan İlkeler, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, 73-74, 120-140.
- Serozan, R. (2007). *Taşınır Eşya Hukuku*, Genişletilmiş 2. Bası, İstanbul; Filiz.
- Sirmen, L. (1970). *Alacak Rehni*, Ankara; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Şensöz, E., Özbilen, A. B./ Savaş, B. (2005). Alacak Rehninin Teminat Altına Alınan Alacak ve Rehin Yükü Bakımından Kapsamı, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 233-252.
- Utku, Doruk (2009). *Sınai Hakların Rehni*, Ankara: Yetkin.
- Uyar, Talih (2007). Taşınır Rehni Kavramı ve Taşınır Rehninin İlamsız Takip Yoluyla Paraya Çevrilmesinde Takip Talebi, *Eskişehir Barosu Dergisi*, 12-13, 87-104.
- Uyumaz, Alper (2012). *Motorlu Taşıt Rehni*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Ünan, Samim (1996). Gemi İpoteğinde "Lex Commissoria" Yasağı, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 10(1-2), 433-450.
- Tek, Gülen Sinem (2012). *Ulaşım Araçlarının İpoteği*, İstanbul: XI Levha Yayıncılık.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 10. Bası, Ankara 2005.

Dipnotlar:

- ¹ Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu, RG. 28.10.2016, S. 29871.
- ² Her üç yönetmelikte aynı tarihte yayımlanmıştır, RG. 31.12.2016, S. 29935 (3. Mükerrer).
- ³ Bu hüküm, T.C. Ziraat Bankası A. Ş'nin önce 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamına alınmasıyla sonradan 3460 sayılı Kanunla yapılandırılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.
- ⁴ Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, RG. 28.04.1972, S. 14172, Tertip 5, C.11.
- ⁵ 2386 sayılı kanundaki bu hüküm, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun 22.maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.
- ⁶ TİRHKTSHKHY m. 23'te "Rehin sözleşmesinin Sicile tescilinden sonra alacak için zaman aşımı işlemez" şeklindeki hüküm üst norm olan kanun metinlerine aykırı olarak düzenlenmiştir. Kanaatimizce, kaldırılması isabetli olacaktır.
- ⁷ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, RG. 06.01.1961, S. 10700.
- ⁸ 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu, RG. 23.01.2004, S. 25355.
- ⁹ TİRHKTSHKHY m. 2, f. I-c'deki "22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre kurulmuş taşınır rehni." şeklindeki hüküm rehin tiplerini ayırtmadığı için muğlak kalmaktadır. Dolayısıyla uygulamada farklı yorumlara sebep olabilecek mahiyettedir. Bu itibarla kaldırılmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.
- ¹⁰ 1- A general lien on livestock to secure the claims of lending institutions and co-operatives authorised to carry out such transactions by the competent authority of the canton in which they have their seat may be established without transfer of possession by entry in a public register and notification to the dept collection Office.
2-The Federal Council regulates the keeping of the register.
3- The cantons may levy fees for entries in the register and the associated administration; They determine the register districts and the responsible officials.
- ¹¹ 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, RG. 01.07.2004, S. 25509.
- ¹² 805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun, RG. 22.04.1926, S. 353.

Mali Disiplin Sürecinde İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliğinin Analizi: Türkiye Örneği

Yrd. Doç. Dr. Şehnaz Bakır Yiğitbaş*

Öz

Bu araştırmada, Türkiye ekonomisinde bütçe açığı ve cari işlemler arasındaki ilişki, eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi kullanılarak, 2002-2014 dönemi için analiz edilmektedir. Keynesyen yaklaşım, bütçe açıklarındaki bir artışın cari işlemler açığına yol açacağını ileri sürmektedir. Bütçe açıkları ve cari işlemler arasındaki bu pozitif ilişki, literatürde “ikiz açık” hipotezi olarak bilinmektedir. Ancak, Ricardocu Denklik Hipotezi bütçe açığındaki değişmelerin cari işlemler dengesini etkilemediğini savunmaktadır. Araştırmada ikiz açık hipotezinin geçerliliğini kanıtlayan bir bulguya ulaşılamamaktadır. Sonuçlar, Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığının bütçe dengesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İkiz Açık, Bütçe Açığı, Cari Açık.

JEL Sınıflandırması: F41, H6, F32.

Analysis of the Validity of the Twin Deficits Hypothesis in Fiscal Discipline Process: The Case of Turkey

Abstract

In this study, the relationship between budget deficits and current account deficits in the Turkish economy for the period from 2002-2014 is examined by using cointegration analysis and Granger causality test. The Keynesian approach argues that a rise in the budget deficit will cause a current account deficit. This positive correlation between budget deficit and current account is known as the “twin deficits” hypothesis in the literature. However, the Ricardian equivalence hypothesis argues that shifts in budget deficits do not affect the current account balance. In the study, no evidence supporting the validity of the twin deficits hypothesis was obtained. The results indicate that current account deficits have an impact on the budget balance in the Turkish economy.

Keywords: Twin Deficits, Budget Deficit, Current Account Deficit.

JEL Classification: F41, H6, F32.

1. Giriş

Bir ekonominin gelişme trendinin değerlendirilmesinde büyüme, istihdam, enflasyon, faiz, bütçe dengesi, cari işlemler dengesi rakamları en önemli göstergelerdir. Bununla birlikte, farklı ekonomik göstergelerin birbirleriyle olan ilişkisi, iktisat yazınında ampirik araştırmalara sıklıkla konu olmaktadır. Bunlardan biri de “ikiz açık hipotezi” olarak bilinen bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki, bu ilişkinin yönü ve derecesi ile ilgilidir. İkiz açık hipotezi, bütçe açığı ve cari açık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Temeli Keynesyen düşünce okuluna dayanan bu hipotez, bir ülkede kamu bütçesindeki dengesizliğin cari işlemler dengesinde değişmeler meydana getireceği düşüncesi üzerine kuruludur. 1980’li yıllardan itibaren, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının yanı sıra cari açığın da artıyor olması, bu iki açık arasındaki ilişkiyi analiz eden araştırmaların sayısını artırmıştır.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü Öğretim Üyesi.

Türkiye ekonomisi açısından değerlendirildiğinde, kamu açıklarının 1980'li yıllardan itibaren artmaya başladığı, 1990'lı yıllarda ise tavan yaptığı görülmektedir. 2001 krizinden sonra, 2002 yılında Türkiye'nin krizden çıkması için makroekonomik istikrarı sağlayacak sıkı para ve maliye politikaları uygulanmış ve böylelikle ekonomide güven ve istikrar sağlanmış ve bütçe açıkları önemli oranda düşmüştür. 2002 yılından itibaren, bütçe giderlerinden sağlanan etkinlik ve tasarruf ile vergi gelirlerinde gösterilen yüksek performans bütçe dengesinde olumlu sonuçlara yol açmıştır. Bütçe açığı/GSYH oranı, 2002 yılında yüzde 11,2 iken, 2006 yılında 0,5 kadar gerilemiş, 2009 yılında küresel krize bağlı olarak bu oran yükselmiş olsa da, 2014 yılında yüzde 1,3'e kadar düşmüştür.

Ancak 2002 ve sonrasında cari açığın giderek arttığı gözlenmektedir. 2002 yılında cari açık/GSYH oranı yüzde 0,3 düzeyinden, 2007 yılında yüzde 6,1, 2012'de yüzde 9,7 ve 2014'de yüzde 5,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 krizinin ardından ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanmaya başlanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" mali disiplinin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak, bu dönemde cari açık Türkiye için önemli bir sorun haline gelmiştir. Bunun önemli bir nedeni, Türkiye'de 2000'li yıllara kadar kamu borçlanmasına dayalı bir büyüme modeli, 2001 krizi sonrasında ise özel kesim ve hanehalkı borçlanmasına dayalı bir büyüme modelinin uygulanmasıdır. 2000'li yıllara kadar kamu tasarruf açığı özel tasarruf fazlası ile kapatılırken, 2000'li yıllarda uygulanan mali disiplin sonucu kamu tasarruf açığı azalmaya başlamıştır. Bu dönemde, hem faiz oranlarının düşmesi hem de verimlilik düzeyindeki artış, özel kesim yatırımlarını artırırken, özel kesim tasarruflarını azaltmıştır. Hanehalkının, krediye ulaşım kolaylığına bağlı olarak tüketim harcamalarının artması, özel kesim tasarruf oranındaki azalmayı daha da hızlandırmıştır. Bu nedenle, bütçe açığı düşerken cari açık artmıştır.

Nitekim, 2002 yılında kamu borç stokunun GSYH'ya oranı yüzde 69,2 düzeyinden, 2014 yılında yüzde 34,9'a düşerken, özel kesim dış borç stokunun GSYH'ya oranı aynı dönemde yüzde 18,7'den, yüzde 34,4 düzeyine yükselmiştir. Türkiye'de bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkinin, ikiz açık hipotezinde ileri sürüldüğü gibi pozitif değil, negatif yönlü bir ilişki sergilediği gözlenmektedir. Mali disiplin süreci ile birlikte ekonomik büyümenin kamu borçlanmasına değil, özel sektör borçlanmasına bağlı olarak gerçekleşmesinin bu değişimde etkisi olmuştur. Dolayısıyla, 2001 krizi sonrası uygulanan mali disiplini sağlama süreci, ikiz açık hipotezinde öngörülen, mali şokların cari işlemler açığını artıracak tezini destekleyecek dayanaktan yoksun bırakmaktadır.

Bu araştırma, bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi açısından ampirik olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, mevcut literatürden iki açıdan farklıdır. Birincisi, Türkiye'de 2001 krizi öncesi büyüme modeli ile 2001 krizi sonrası büyüme modeli aynı değildir. Bu nedenle, araştırmanın incelendiği dönem olarak, daha homojen olduğu için 2002 yılı sonrası alınmıştır. Daha önceki araştırmalarda bu dönemsellik ayrımına dikkat edilmemiştir. İkincisi ise, bu iki açık arasındaki ilişki incelenirken, döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenlerinin aktarım mekanizması açısından önemsenen değişkenler olmalarıdır. Ancak, Türkiye'de faiz oranı, politika değişkeni olarak kullanıldığı için bu araştırmanın dışında bırakılmaktadır. Finansal değişken olarak döviz kuru değişkeni kullanılmaktadır. Araştırmada yer alan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi için Johansen Eş Bütünleşme Analizi, kısa dönem ilişkisi ve bu ilişkinin yönünü belirlemek için Vektör Hata Düzeltme Modeline dayalı Granger nedensellik testi uygulanmaktadır. Bu kapsamda, takip eden ikinci kısımda bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkiyi ele alan kuramsal çerçeve, üçüncü kısımda literatür, dördüncü kısımda ampirik analiz ve beşinci kısımda ise sonuç yer almaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

Dışa açık bir ekonomide, bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki, ulusal gelir eşitliğine bağlı olarak açıklanmaktadır. Ulusal gelir (Y), eşitlik 1'de görüldüğü gibi, özel tüketim harcamaları (C), özel yatırım harcamaları (I), devlet harcamaları (G), net ihracat (X-M) toplamına eşittir.

$$Y=C+I+G+(X-M) \quad (1)$$

Eşitlik 1, alternatif olarak aşağıdaki gibi yazılabilir;

$$Y=C+S+T \quad (2)$$

S, tasarruflar, T vergilerdir. Eşitlik 2'yi eşitlik 1'de yerine koyarsak;

$$(X-M)=(S-I)+(T-G) \quad (3)$$

olur. (X-M) cari işlemler dengesi, (S-I) özel kesim tasarruf-yatırım dengesi, (T-G) ise kamu kesimi tasarruf-yatırım dengesi, diğer bir ifadeyle bütçe dengesidir. Cari işlemlerde ortaya çıkabilecek herhangi bir dengesizlik, hem tasarruf-yatırım dengesizliği hem de mali dengesizliğe dayandırılabilir. Buna göre özel kesim tasarruf yatırım farkının veri olması koşuluyla, bütçe açığındaki bir artış ya da azalış, cari işlemler açığında bir artış ya da azalışa neden olmaktadır.

Keynesyen yaklaşım, bütçe açığının cari açık üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre, kamu harcamalarının artırılması ve vergi oranlarının düşürülmesine yönelik genişletici bir maliye politikası, ekonomide tüketim harcamalarının artmasına ve buna bağlı olarak ithal mallara olan talebin artmasına yol açacaktır. Bu ise dış ticaret açığının artmasına neden olacaktır.

Fleming (1962), Mundell (1963) artan kamu açıklarının farklı aktarım mekanizmaları yoluyla ticaret açıklarını artıracaklarını iddia etmektedirler. Mundell-Fleming modeline göre, esnek döviz kuru rejiminin ve sermaye hareketliliğinin olduğu bir ekonomide, bütçe açıklarındaki bir artış kamu kesiminin borçlanma gereksinmesini artırarak, yurtdışı faiz oranları üzerinde yükselme yönünde bir baskı yaratmaktadır. Faiz oranlarının artması sermaye girişine yol açarak, ulusal paranın değerlenmesine neden olacağı ve buna bağlı olarak yurtdışı malların nispi fiyatları düşeceği için ithalat eğilimini artırmakta, ihracat eğilimini düşürmektedir. Net ihracattaki azalma ise dış ticaret açığı ile ve dolayısıyla cari işlemler açığı ile sonuçlanmaktadır.

Bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki, görüldüğü üzere genişletici bir maliye politikasının kamu harcamalarını artırması ve vergi oranlarının düşürülmesi nedeniyle kamu kesiminde gelir ve gider dengesinin bozulması ve bu bozulmanın cari işlemler dengesi üzerinde yarattığı olumsuz yansımayla dayanmaktadır. Keynesyen yaklaşımda bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkiye yönelik olarak iki temel çıkarılabilmektedir. Bunlardan biri, bu iki açık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, diğeri ise bu ilişkinin yönünün bütçe açıklarından cari açığa doğru olduğudur.

Ancak, gelişmekte olan ülkelerde bu ilişkinin yönü, cari işlemler açığından bütçe açığına doğru da olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik sorunu tasarruf yetersizliğidir. Bu ülkelerde tasarruf açığı genellikle yurtdışı tasarruflar ile kapatılmaya çalışılır. Dolayısıyla, Türkiye gibi ülkeler büyümelerini dış borçlanma ile sağlarlar. Ekonomide üretkenlik artışına bağlı olarak, özel kesim yatırımlarının özel kesim tasarruflarından fazla olması, dış tasarruflara olan ihtiyacı artırarak cari işlemler dengesinin

bozulmasına neden olacaktır. Diğer taraftan ekonomik büyümeye bağlı olarak devlerin vergi gelirleri artarken, kamu harcamaları azalacak, yani bütçe dengesinde bir iyileşme görülecektir. Cari denge ve bütçe dengesinin bu farklı hareketi Kim ve Roubini (2003) tarafından "ikiz sapma" olarak tanımlanmıştır. Kim ve Roubini (2008), ABD ekonomisinde 1973-2004 dönemini kapsayan araştırmalarında, pozitif bir üretim şoku karşısında, bütçe açığının azaldığını, ancak cari işlemler açığının arttığını gözlemlemişlerdir. Bu iki açık arasında pozitif bir ilişki olmaması, bütçe açığı ve cari açık içsel hareketi ile açıklanmaktadır. Ekonomik genişleme dönemlerinde bütçe açığı azalırken cari açık artmakta, ekonomik daralma dönemlerinde ise bütçe açığı artarken cari açık azalmaktadır.

Keynesyen yaklaşımın öne sürdüğü hipotezin tersine, Barro (1989) tarafından ileri sürülen Ricardocu Denklik Hipotezi, kamu harcamalarının vergiler ve borçlanma ile finanse edilmesinin ve bunun yarattığı değişimin reel faiz oranı, yatırım miktarı ve cari işlemler dengesini etkilemediğini iddia etmektedir. Bu hipoteze göre, bugünkü vergi kesintisi ya da kamu harcamalarındaki artış durumunda, rasyonel davranan bireyler gelecekte vergilerin artacağı beklentisi içerisinde bunu telafi etmek için bugünkü tasarruflarını artırmaktadırlar. Bu durumda kamu tasarruflarındaki azalma, bireylerin tasarruf düzeylerindeki bir artışla dengelenmektedir. Tasarruf düzeyi azalmadığı için faiz oranlarında yukarı yönlü baskı oluşmamaktadır. Ricardocu Denklik Hipotezine göre, eğer bütçe açıklarındaki değişimler, tasarruflardaki değişimler ile tamamen dengeleniyorsa, bütçe açığı ve cari açık arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır. Dolayısıyla ikiz açık mekanizması da işlememiş olacaktır.

Darrat (1988) Keynesyen Yaklaşım ve Ricardocu Denklik Hipotezinin bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkiyi açıklamada yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Bütçe açıklarından cari açığa doğru pozitif bir ilişkinin olduğunu ileri süren Keynesyen Yaklaşım ile bu iki açık arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını savunan Ricardocu Denklik Hipotezi'ne ilave olarak, cari açıktan bütçe açıklarına doğru bir nedensellik veya iki açık arasında çift yönlü bir nedensellik olabileceği varsayımlarının da dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Özet olarak, bütçe açığı ve cari açık arasında olası dört temel nedensellik hipotezi vardır (Kim ve Kim, 2006): (1) kronik bütçe açıkları cari açıklara yol açar, (2) cari açıklar bütçe açıklarına yol açar, (3) iki açık arasında karşılıklı çift yönlü bir ilişki vardır, (4) iki açık arasında hiçbir nedensellik ilişkisi yoktur.

Birinci hipotez, Keynesyen yaklaşıma dayanan Mundell-Fleming modelindeki geleneksel görüşü yansıtmaktadır. İkinci hipotez, uzun dönemde iki açığın ters yönlü hareketini ifade eden "ikiz sapma" hipotezine dayanmaktadır. İki açık arasındaki ters nedensellik ilişkisini açıklayan diğer bir yaklaşım "cari işlemler hedeflemesi"dir. Summers (1998) tarafından ortaya konan ters nedensellik ilişkisine göre, cari işlemler açığını azaltmak için uygulanan politikalar, ithalatın azalmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Ekonomik büyümedeki yavaşlamanın kamu harcamaları artışı ile telafisi bütçe açığına yol açmaktadır. Diğer taraftan, iki açık arasındaki ilişkinin doğru yönde hareket ettiği, ancak bunun cari açıktan bütçe açığına doğru olduğu bir durumda olasıdır. Şöyle ki, bütçe açığına bağlı olmayan ve diğer faktörlerden kaynaklanan net ihracattaki bir azalma, hükümet harcamaları üzerinde artış yönünde bir baskı yaratacaktır¹. Üçüncü hipotez, bütçe açığı cari işlemler açığına yol açarken, önemli bir geri bildirim varlığına bağlı olarak iki değişken arasında iki yönlü işleyen bir nedenselliğin ortaya çıkmasını ifade eder. Dördüncü hipotez ise, hükümet harcamalarının, faiz oranı ile döviz kuru ve dolayısıyla cari işlemler açığı üzerinde herhangi bir etki yaratmayacağı düşüncesine dayanan Ricardocu Denklik Hipotezi ile ilişkilidir.

3. Literatür

Bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki ile ilgili olarak Keynesyen yaklaşımın ve Ricardocu Denklik Hipotezi'nin geçerliliğini test eden geniş bir ampirik literatür bulunmaktadır.

İki açık arasındaki ilişkinin varlığı konusunda bir görüş birliği sağlanamamakta ve yapılan araştırmalarda çelişkili sonuçlara ulaşılmaktadır. Literatürde bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkinin varlığını gösteren çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen, iki açık arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını, iki yönlü bir nedenselliğin olduğunu ve nedenselliğin yönünün cari açıklardan bütçe açıklarına doğru olduğunu ileri süren araştırmalar da bulunmaktadır.

Abell (1990), faiz oranı ve döviz kuru mekanizması yoluyla bütçe açığı ve cari açık arasında dolaylı bir ilişkinin olduğunu göstererek Mundell-Fleming modelini doğrulamaktadır. Bachman (1992) bütçe açığından cari işlemler açığına tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu, Rosenweing ve Tallman (1993) bütçe açıklarının doların değerini artırarak dış ticaret açıklarını artırdığını ileri sürmektedir. Chin ve Prasad (2000), cari açığın belirleyicilerini tespit etmeye çalıştıkları araştırmalarında, gelişmekte olan ülkelerde bütçe dengesindeki bozulmanın cari işlemler açığı ile pozitif bir ilişki içinde olduğu bulgusuna ulaşmaktadır. Piersanti (2000), Zengin (2000), Leachman ve Francis (2002) bütçe açıklarından cari işlemler dengesine doğru bir nedensellik olduğunu göstererek ikiz açığın varlığını kanıtlamaktadırlar. Keynesyen yaklaşıma destek veren diğer çalışmalar arasında Akbostancı ve Tunç (2002), Yücel ve Ata (2003), Pattichis (2004), Cavallo (2005), Erceg ve diğerleri (2005), Salvatore (2006), Chowdhury ve Saleh (2007), Erdinç (2008), Daly ve Siddiki (2009), Iram ve diğerleri (2011), Azgun (2012), Bagheri ve diğerleri (2012), Forte ve Magazzino (2013), Taş ve Yılmaz (2015) bulunmaktadır.

Darrat (1988), İslam (1998), Utkulu (2003), Ay ve diğerleri (2004), Baharumşah ve diğerleri (2006), Mukhtar ve Ahmed (2007), Arize ve Malindretos (2008), Pahlavani ve Saleh (2009), Ganchev (2010), Barışık ve Kesikoğlu (2010), Omoniyi ve diğerleri (2012), Kılavuz ve Dumrul (2012), Alam ve diğerleri (2014) iki değişken arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu ileri sürmektedirler.

İkiz açık hipotezinin geçerli olmadığını ortaya koyan, Ricardocu Denklik Hipotezini destekleyen araştırmalar içerisinde Rahman ve Mishra (1992), Winner (1993), Wheeler (1999), Kuştepeli (2001), Kaufmann ve diğerleri (2002), Afonso ve Rault (2009), Kiran (2011), Kör (2012), Ganchev ve diğerleri (2012), Özdemir ve diğerleri (2014), Tosun ve diğerleri (2014) Özçalık ve Erataş (2014), Tosun ve diğerleri (2014), Mümtaz ve diğerleri (2016) bulunmaktadır. Rahman ve Mishra (1992), uzun dönemde iki açığın denge ilişkisine dönme ihtimalinin bulunmadığını, Winner (1993) ve Wheeler (1999) bütçe açığı ve dış dengesizlikler arasında bir ilişki olmadığını tespit ederken, Kuştepeli (2001), Kör (2012), Özdemir ve diğerleri (2014), bütçe açıklarından cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ilişkisi bulamamış, Kaufmann ve diğerleri (2002), iki açık arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını, Azapoğlu ve Direkçi (2015) bütçe açığının cari işlemler dengesini etkilemediğini tespit etmişlerdir. Aksu ve Başar (2005), dış ticaret açıklarının bütçe açıklarını gecikmeli olarak etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Kouassi ve diğerleri (2004), gelişmiş ülkeler için ikiz açık hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşmazken, ikiz açıkların çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıktığı sonucuna ulaşmışlardır. Ganchev ve diğerleri (2012) Doğu Avrupa ülkeleri için yaptıkları analizde Bulgaristan ve Estonya'da ikiz açık hipotezini reddetmişlerdir. Diğer taraftan, Özçalık ve Erataş (2014) gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarından cari açığa doğru bir ilişki bulamamıştır. Altunöz (2014) Keynesyen yaklaşımın kısa dönemde, Ricardocu Denklik Hipotezinin uzun dönemde geçerli olduğunu tespit etmişlerdir. Tosun ve diğerleri (2014) Doğu Avrupa ülkelerini ele aldıkları araştırmalarında, Bulgaristan haricinde ikiz açık hipotezini destekleyen bir kanıt bulamamışlardır. Mümtaz ve diğerleri (2016) Güney Asya ülkelerini kapsayan araştırmalarında, uzun dönemde ikiz açık hipotezini destekleyen bir kanıt ulaşamamışlar, kısa dönemde ise Bangladeş haricinde diğer ülkelerde iki açık arasında bir nedensellik ilişkisi bulamamışlardır.

Cari açık ve bütçe açığı arasındaki ilişkinin analizinde, bu ilişkinin ters bir nedensellik içerdiğini gösteren başlıca araştırmalar içerisinde, Hatemi-J ve Shukur (2002), Kim ve Roubini (2003), Bussiere ve diğerleri (2005), Müller (2008), Oğuz (2013) yer almaktadır. Hatemi-J ve Shukur (2002) iki açık arasındaki ilişkinin yönünü cari açıktan bütçe açığına doğru bulurken, bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu bulgusuna ulaşmaktadırlar. Kim ve Roubini (2003), Müller (2008) ve Oğuz (2013) bütçe açığındaki şokların cari işlemlerde bir iyileşme sağladığını tespit etmişlerdir. Cari açıktan bütçe açığına doğru bir ilişkinin olduğunu gösteren araştırmalar arasında, Kim ve Kim (2006), Yanık (2006), Marinheiro (2007), Katircioğlu (2009), Magazzino (2012), Misztal (2012), İyidoğan (2013), Van Bon (2014) bulunmaktadır. Kim ve Kim (2006) cari işlemler açığından bütçe açığına tek yönlü bir nedensel ilişki bulmuşlardır. Yanık (2006) ikiz açıkların uzun dönemde ters yönlü hareket ettiğini ve bu nedenle ikiz açık hipotezinin desteklenmediğini, Ricardian denklik hipotezinin desteklendiği sonucuna ulaşmıştır. Kısa dönemde ise bütçe açıklarının cari açıklar üzerindeki etkisinin reel kur ve reel faiz oranı aracılığıyla kurulduğunu gözlemlemiştir. Marinheiro (2007) bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında uzun dönemde zayıf bir ilişki tespit ettikleri için ikiz açık hipotezini reddetmişlerdir. Dış açıklardan bütçe açığına doğru ters bir Granger nedensellik bulgusuna ulaşmışlardır. Magazzino (2012), Neo-klasik görüşle uyumlu olarak ticaret açıklarından bütçe açıklarına tek yönlü bir ilişki bulmuştur. Misztal (2012) bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasında negatif bir ilişkinin olduğunu tespit ederken, cari işlemler dengesinin bütçe dengesi üzerindeki etkisinin, bütçe dengesinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. İyidoğan (2013), cari açığın bütçe açığını belirleyici bir değişken olduğu belirtirken, Van Bon (2014) ikiz sapma yaklaşımının geçerli olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Bu farklı bulguların ortaya çıkmasında, kullanılan ekonometrik yöntem farklılıkları ve veri ölçümlerinin yanı sıra, incelenen dönemlerin farklı olması önemli bir etkidir. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının nedenleri farklıdır, bunun bir sonucu olarak bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkinin yönü ülkeler açısından farklılık arz etmektedir.

4. Ampirik Analiz

4.1. Yöntem

Modelin değişkenleri arasında uzun dönem ilişkilerinin tahmin edilmesinde Johansen eşbütünleşme tekniği (Johansen, 1995) kullanılmıştır. Eşbütünleşme analizi VAR modeline dayanmaktadır. $(n \times 1)$ vektör $I(d)$ durağan değişken X_t için k . dereceden otoregresif vektör modeli (VAR) aşağıdaki gibi yazılır:

$$X_t = B_1 x_{t-1} + \dots + B_k x_{t-k} + \mu + \varepsilon_t \quad (4)$$

X_t , endojen bir değişkenin (BD_t, CA_t, EXR_t) vektörüdür (3×1) , B_i matrisleri $(n \times n)$

parametrelerin katsayı matrisidir. μ sabitlerin bir vektörü, ε hata terimlerinin bir vektörüdür. Johansen tarafından önerilen yaklaşım maksimum olabilirlik tahminine dayanmaktadır, bu nedenle Gaussian hata terimleri gereklidir. Eşbütünleşik VAR modeli aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k+1} + \Gamma X_{t-k} + \mu + \varepsilon_t \quad (5)$$

Δ fark operatörüdür, $\Gamma_1, \dots, \Gamma_{k-1}$ kısa dönem dinamiklerinin katsayı matrisleridir, $\Gamma = -(I - \Gamma_1 + \dots + \Gamma_k)$ uzun dönem katsayılarının matrisidir. Γ matrisinin rankı (r) eşbütünleşme vektör sayısını, diğer bir ifadeyle eşbütünleşme ilişkilerinin sayısını

vermektedir. Eğer $r \leq (n-1)$ ise bu durum eşbütünleşme vektörünün olduğunu, r sıfır ise durağan uzun dönemli bir ilişkisinin olmadığını gösterir. $r \leq (n-1)$ olması halinde Γ , ağırlık matrisi (α) ve eşbütünleşme vektörünün bir matrisi (β) olarak ayrıştırılabilir, o halde $\Gamma = \alpha\beta'$ olur. α hata düzeltme katsayıları matrisine karşılık gelmekte ve dengeye uyarlama hızını göstermektedir. β' ise uzun dönem katsayılarının bir matrisini göstermektedir.

Modelde eşbütünleşme vektör sayısı olabilirlik oranı testi ile belirlenmektedir (Johansen, 1995). Eğer sadece bir tane eşbütünleşme vektörü bulunursa, diğer vektörler istikrarlı olmasa da ilk vektörün modeldeki istikrarlı ilişkiyi sağladığı ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, değişkenler arasında tek bir uzun dönem denge ilişkisi vardır. Eğer birden fazla eşbütünleşme ilişkisi bulunmuşsa ($2 \leq r \leq 4$) bu durumda da modelde çok sayıda uzun dönem denge ilişkisinin olduğu ileri sürülmektedir.

Modeldeki değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisi varsa, kısa dönem dinamiklerini yakalamak üzere hata düzeltme modeli kullanılmaktadır. Eğer tüm değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi varsa, hata düzeltme mekanizması ile bir dengesizlik görülebilir, fakat bir dönemdeki dengesizliğin belli bir oranı bir sonraki durumda düzeltilir. Dolayısıyla değişkenlerin sınırlandırılmış uzun dönem davranışı eşbütünleşme ilişkilerine yakınsarken, hata düzeltme modeli kısa dönem dinamikleri yakalanmaktadır (Engle ve Granger, 1987). Bu durumda, hata düzeltme modeli kısa dönem ve uzun dönem davranışlarının uzlaştırılması anlamına gelmektedir. Hata düzeltme modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta X_t = \Gamma \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k+1} + \alpha(\beta' X_{t-1}) + \mu + \varepsilon_t \quad (6)$$

$\beta' X_{t-1}$, eşbütünleşme vektörlerinden hata terimlerinin gecikmelerinden elde edilir ve dengeden sapmayı ya da hatayı hesaplar. Seriler eşbütünleşik olduğunda Eşitlik (6) hem kısa dönem hem de uzun dönem etkileri içermektedir. Değişkenler arasında uzun dönem dengesi sağlandığında $\beta' X_{t-1} = 0$ olur. Diğer taraftan dengesizlik dönemleri boyunca bu terim sıfıra eşit olmamakta ve dengeden sapmaları hesaplamaktadır. Uyarlama hızını gösteren α 'nın değeri, X_t değişkeninin dengesizliklere olan tepkisindeki değişiklikleri ifade etmektedir.

4.2. Veri Kaynakları ve Birim Kök Testleri

Bu araştırmada, 2002:01-2014:02 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılmaktadır. Cari açık (CA), reel efektif döviz kuru (EXR) verileri, Federal Reserve Bank Economic Data (FRED), bütçe açığı verisi ise TC Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den alınmıştır. Cari açık değişkeni olarak, cari açığın GSYH'ya oranı (CA), bütçe açığı değişkeni olarak ise bütçe açıklarının GSYH'ya (BA) oranı kullanılmaktadır. BA serisi fiyat endeksi kullanılarak reel olarak hesaplanmıştır. Bütçe açığı ve reel döviz kuru serilerinde görülen mevsimsel etkiler X-13 yöntemi ile düzenlenmiştir. Araştırmanın 2002 yılı sonrasını kapsamasının nedeni, Türkiye'de 2001 krizinden sonra uygulanan makroekonomik politikalar ile "mali disiplin" çerçevesinde, bütçe açıklarının 1990'lı yılların tam tersine önemli düzeyde azaltılmasıdır.

Serilerin dağılımlarının normalliğine bakıldığında (Tablo 2), Jarque-Bera normallik testine göre yüzde 5 anlamlılık düzeyinde cari açık ve döviz kuru değişkenlerinin seviyede normal dağıldığı görülmektedir. Bütçe açığı değişkeni normal bir dağılıma sahip değildir. Jarque-Bera ve olasılık değerleri BA serisi için 47.185(0.000), CA serisi için 0.327(0.849) ve EXR serisi için 1.910(0.384)'dür. Çarpıklık değerlerinin cari açık ve döviz kuru serisinde sıfıra eşit olması serilerin normal dağıldığını göstermektedir. Basıklık değerlerine bakıldığında CA

serisi (2.702) sivri iken, BA serisi (6.631) ve EXR serisi (3.085) basık bir dağılım sergilemektedir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	CA	BD	EXR
Ortalama	-4.964	8.724	88.537
Maksimum	1.141	9.293	102.480
Minimum	-10.019	7.157	66.198
Standart sapma	2.617	0.385	8.120
Çarpıklık	0.130	-1.538	-0.476
Basıklık	2.702	6.631	3.085
Jarque-Bera	0.327	47.185	1.910
p değeri	0.849	0.000	0.384

İkiz açık hipotezinin Türkiye ekonomisi açısından incelenen dönem açısından geçerli olup olmadığını sınımadan önce, tüm değişkenlerin durağan olduğu seviyeler, Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen birim kök testi ve yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrew (1992) birim kök testleri kullanılarak belirlenmiştir. Phillips-Perron (PP) birim kök testine ait denklem aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 trend + \varepsilon_t \quad (7)$$

Bu regresyon en küçük kareler yöntemi ile test edildikten sonra α_1 katsayısının t istatistiği Newey-West (1987) tahmincisi ile düzeltilmektedir. PP testinin ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testinden en önemli farkı; hata terimlerinin bağımsız ve homojen olduğu varsayımına dayanan ADF birim kök testine karşılık, PP testinde hata terimlerinin zayıf bağımlı ve heterojen bir dağılıma sahip olduğunu varsayılmaktadır. Bu nedenle PP testinin, hata terimine ilişkin daha esnek bir varsayıma dayandığını söylemek mümkündür.

Tablo 3. PP Birim Kök Testi

Değişkenler	Düzyen I (0)			Birinci Fark I (0)		
	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitsiz Trendsiz	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitsiz Trendsiz
BD	-2.1725	-3.2220	-1.3362	-8.4816*	-8.3536*	-8.0529*
CA	-2.7100	-2.6085	-0.6961	-6.3595*	-6.4784*	-6.3924*
EXR	-2.1386	-2.1990	-0.0319	-7.1027*	-7.1451*	-7.1731*

* yüzde 1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Yapılan PP test sınamasına göre, bütçe açığı, cari açık ve reel döviz kuru serileri yüzde 1 önem düzeyinde I(0) durağan değildir, tüm seriler birinci farkında I(1) durağandır (Tablo 3).

Yapısal kırılmaların, serinin bütünleşme derecesi üzerindeki etkisini görebilmek için yapılan Zivot-Andrews birim kök testi üç model yardımıyla analiz edilmektedir.

$$\text{Model A: } Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

$$\text{Model B: } Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

$$\text{Model C: } Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \theta_1 DU(\lambda) + \theta_2 DT(\lambda) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Burada, $t=1,2,3 \dots, T$ tahmin dönemini, λ kırılma noktasını, DU düzeyde meydana gelen kırılma ve DT eğimde meydana gelen kırılmayı ifade eden kukla değişkenlerdir. Model A, düzeydeki kırılmanın zamanı ve etkisini, Model B eğimdeki, Model C ise eğim ve düzeydeki kırılmayı göstermektedir. Kırılma tarihi belirlendikten sonra, hesaplanan t istatistiği, Zivot ve Andrews (1992) tarafından hesaplanan kritik değerden küçükse birim kökün olduğunu öne süren temel hipotez kabul edilmektedir.

Değişkenlerin Zivot-Andrews birim kök testine ait sonuçlar t istatistiğine göre belirlenen yapısal kırılma dönemleri ile birlikte Tablo 4'de görülmektedir. Tüm değişkenler her üç model için, bütçe açığında 2005:01 döneminde hem sabit hem de eğimde kırılmayı gösteren model C haricinde, yapısal kırılmalı birim kökün olduğu boş hipotezi reddedilmemektedir. Zivot-Andrews birim kök testinden elde edilen sonuçlar göre serilerdeki yapısal kırılmaların PP birim kök test sonuçlarını önemli ölçüde etkilemediği ve tüm serilerin birinci farkında durağan olduğu $I(1)$ saptanmıştır.

Değişkenlerin kırılma dönemlerine bakıldığında ise, bütçe açığında (BA) 2005 yılının birinci çeyreğinde hem sabitte hem de sabit ve eğimde, 2009 yılının birinci çeyreğinde ise eğimde kırılmanın gerçekleştiği görülmektedir. Cari açıkta (CA) 2008 yılının üçüncü çeyreğinde sabitte, 2009 yılının ikinci çeyreğinde eğimde, 2010 yılının üçüncü çeyreğinde ise sabit ve eğimde kırılma vardır. Döviz kurunda (EXR) ise 2011 yılının birinci çeyreğinde sabitte, 2008 yılının birinci çeyreğinde eğimde, 2007 yılının ikinci çeyreğinde sabit ve eğimde kırılma bulunmaktadır. 2007/2008 küresel krizi, cari açık ve döviz kurunda yapısal kırılmaya neden olmasına rağmen, bu durum serilerin birim kök içerdiği sonucunu etkilememektedir.

Tablo 4. Zivot Andrews Birim Kök Testi

Değişkenler	Model A	Kırılma yılı	Model B	Kırılma yılı	Model C	Kırılma yılı
BD	-3.760	2005Q1	-3.428	2009Q1	-6.324	2005Q1
CA	-3.386	2008Q3	-3.959	2009Q2	-3.556	2010Q3
EXR	-3.820	2011Q1	-4.330	2008Q1	-4.260	2007Q2
Kritik Değerler	%1 -5.34		%1 -4.80		%1 -5.57	
	%5 -4.93		%5 -4.42		%5 -5.08	

Zivot-Andrews testinde belirlenen kırılma dönemlerini temsilen kukla değişkenler oluşturularak analize devam edilmektedir. $ca = \beta_0 + \beta_1(ba) + \beta_2(exr) + \varepsilon_t$ eşitliğindeki değişkenlerin durağan değerleri ile bu eşitliğe kukla değişkenler eklenerek yapılan EKK yöntemi ile tahmin edilen modelin hata terimine (resid 1) birim kök testi uygulanmaktadır. Yapılan analizde, hata teriminin düzeyde durağan olduğu $I(0)$ tespit edilmektedir (Tablo 5). Bu, seriler arasında uzun dönemli bir eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğunu, serilerin eşbütünlüşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Eşbütünlüşük Modelin Hata Teriminin Durağanlık Testi

Değişken	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Bütünlüşük Derecesi
resid 1	-6.051217(0.0000)	6.196945(0.0000)	$I(0)$

4.3. Eşbütünleşme İlişkisi

Eşbütünleşme ilişkisinde bütünleşik vektör sayısı, Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testi ile belirlenmiştir. Bu yöntemle göre, aynı seviyede durağan olan değişkenler arasında en az bir eşbütünleşik vektör olmalıdır. Bu test yapılmadan önce kurulması gereken VAR modeli, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının görülmediği VAR (1,5) modeli istikrarlı bir model olarak belirlenmiştir.

Johansen eşbütünleşme testinde eşbütünleşme vektör sayısı belirlenirken, iki olabilirlik oranı (LR) kullanılmaktadır. Bunlardan biri iz (trace) istatistiği, diğeri ise maksimum özdeğer (eigen value) istatistiğidir. Test işlemi “eşbütünleşme vektörü yoktur” ($r=0$) hipotezinin testi ile başlar. Bu hipotez reddedilmemişse eşbütünleşik vektörlerin varlığına ait bir kanıt bulunamadığı için test işlemi durur. Hipotez reddedildiğinde ise $r \leq 1, r \leq 2, \dots$ hipotezlerinin testi ile işlem devam ettirilir. Tablo 6’de görüldüğü üzere, % 5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme vektörü yoktur ($r=0$) hipotezi iz istatistiği tarafından reddedilmekte, fakat bir eşbütünleşme vektörü vardır hipotezi ($r=1$) reddedilememektedir. Bu sonuç üç değişken arasında uzun dönem denge ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Modelin eşbütünleşmeye sahip olması demek kökünün birden küçük olması demektir. Bu ise modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Eş bütünleşme testi yapılırken uygun modelin belirlenmesi amacıyla Pantula İlkesi (Astero and Hall, 2007: 327-328) uygulanmaktadır. Tahmin edilen eşbütünleşme testinin (model 4) sonuçları Tablo 6’de gösterilmektedir. yüzde 5 anlamlılık düzeyinde İz istatistiği ve Maksimum özdeğer istatistiği bir tane eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bütçe açığı, cari açık ve döviz kuru değişkenleri arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi vardır.

Tablo 6. Johansen Eşbütünleşme Testi

Sıfır Hipotezi	İz ist.	Olasılık	Max.Özdeğer İst.	Olasılık
$H_0: r = 0$	61.93970	0.0002	37.97791	0.0008
$H_0: r \leq 1$	23.96178	0.0849	13.68964	0.2756
$H_0: r \leq 2$	10.27214	0.1154	10.27214	0.1154

Not: * % 5 anlamlılık düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir

Değişkenler arasındaki uzun dönem denge modeli aşağıdaki gibidir:

$$CA = -0.002 * BD - 2.010 * EXR - 0.083 * TREND \quad (8)$$

$$t\text{-ist.} \quad (2.2522) \quad (5.4165) \quad (1.9759)$$

Eşitlik 8’e göre, uzun dönemde tüm katsayılar anlamlıdır. Buna göre cari açık, bütçe açığı ve döviz kuru değişkenleri uzun dönemde bir denge noktasına doğru hareket etmektedirler. Bütçe açığı ve döviz kurunun cari açık üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Katsayılara ait işaretlere bakıldığında, bütçe açığının cari açık üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı ve negatif olması, ikiz açık hipotezi ile örtüşen bir sonuç değildir. Döviz kurunun cari açık üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı ve negatiftir ve iktisadi beklentilerle örtüşmektedir.

Bir eşbütünleşme ilişkisini ($r=1$) belirledikten sonra, uzun dönem zayıf dışsallığı belirlemek için sıfır ile sınırlı olan hız uyarılama parametresi (α) belirlenmektedir (Johansen ve Juselius, 1990). Modelin zayıf dışsallık testinde, değişkenin zayıf dışsal olduğunu ileri süren sıfır hipotezi yüzde 5 anlamlılık düzeyinde bütçe açığı, cari açık ve döviz kuru değişkenleri

için reddedilmektedir. Bu durum tüm değişkeninin sistem içerisinde belirlendiğini göstermektedir. Zayıf dışsallık testinin sonuçları Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Zayıf Dışsallık Test Sonuçları

Değişkenler	Zayıf Dışsallık
Kısıt	$H_0 = \alpha_i = 0$
CA A(1,1)=0	4.20(0.04)**
BD A(2,1)=0	9.79 (0.00)*
EXR A(3,1)=0	13.33 (0.00)*

Not: LR test istatistiği χ^2 dağılımına dayanmaktadır ve parantez içinde olasılık değerleri yer almaktadır.

** , % 5 anlamlılık düzeyini, * % 1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Zayıf dışsallık testinden sonra değişkenler arasında kısa dönem nedensellik ilişkisine bakılabilir.

4.4. Hata Düzeltme Modeli ve Kısa Dönem Nedensellik İlişkisi

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki belirlenmiş olmasına rağmen, eşbütünlük ilişkisi belirlenirken durağan olmayan serilerin farklarının alınması bilgi kaybına yol açmakta, bu ise kısa dönemde denge değerlerinden sapmalara neden olmaktadır. Hata Düzeltme Modeli (VECM) bu sapmaların düzeltilme süreleri hakkında bilgi verir. Diğer taraftan, eşbütünlük seriler arasında nedenselliğin yönünün saptanmasında VECM kullanılmaktadır (Engle ve Granger, 1987). Bu model, uzun dönem dinamikleri ile kısa dönem dinamiklerini birbirinden ayırt etme kolaylığı sağlamakta, nedensellik analizinin yapılmasına imkan tanımaktadır. Hata düzeltme modelinde gecikme sayısının belirlenmesi önemlidir. Hata düzeltme modeli için gecikme uzunluğu $k=4$ olarak belirlenmiştir. Hesaplanan model üzerinde yapılan diagnostik testler, seriler arasında otokorelasyon, değişen varyans sorununun olmadığını ve dağılımın normal olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gecikme sayısı $k=4$ olduğunda standart varsayımlar sağlanmaktadır.

Bu araştırmada kullanılacak Hata Düzeltme Modelinin işleyişi aşağıdaki gibidir:

$$\Delta BD_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta BD_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta CA_{t-i} + \lambda ECM_{t-1} + u_t \quad (9)$$

$$\Delta CA_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta BD_{t-i} + \lambda ECM_{t-1} + u_t \quad (10)$$

$$\Delta CA_t = b_0 + \sum_{i=1}^m b_{1i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} \Delta EXR_{t-1} + \theta ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

$$\Delta EXR_t = b_0 + \sum_{i=1}^m b_{1i} \Delta EXR_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} \Delta CA_{t-1} + \theta ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (12)$$

$$\Delta EXR_t = c_0 + \sum_{i=1}^m c_{1i} \Delta EXR_{t-i} + \sum_{i=1}^p c_{2i} \Delta BD_{t-1} + \gamma ECM_{t-1} + v_t \quad (13)$$

$$\Delta BD_t = c_0 + \sum_{i=1}^m c_{1i} \Delta BD_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta EXR_{t-i} + \gamma ECM_{t-1} + v_t \quad (14)$$

Yukarıdaki regresyon modellerinde yer alan ECM_{t-1} , hata düzeltme parametresi olup, eşbütünleşme denklemlerindeki hata terimlerinin bir gecikmeli değerini göstermektedir. Hata düzeltme parametresinin katsayılarının $(\lambda, \theta, \gamma)$ istatistiksel olarak anlamlı çıkması sapmanın varlığını gösterir. Katsayıların büyüklüğü ise uzun dönem denge değerlerine yaklaşma hızının bir göstergesidir. Hata düzeltme modelinde (VEC) gecikmeli değerleriyle yer alan bağımsız değişkenlerin katsayılarının ve hata düzeltme değişkeninin anlamlı olması nedenselliğin varlığını göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, uzun dönem denge tesis edilirken değişkenin azaldığını ifade etmektedir. Tablo 8'de görüldüğü gibi, hata düzeltme terimi ($-1 < ECT < 0$) negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8. Hata Düzeltme Modeli

Hata Düzeltme	D(DL_CA)	D(DL_BD)	D(DL_EXR)
CointEq1	-0.134790 (0.07005) [-1.92420]	-0.060201 (0.01661) [-3.62530]	-0.788248 (0.19502) [-4.04185]

Eşbütünleşme analizi ile ortaya konulan uzun dönem nedensellik ilişkisinin kısa dönemde de geçerli olup olmadığı hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile belirlenmektedir. Bu testin sonuçları Tablo 9'da gösterilmektedir. Cari açığın bağımlı değişken olduğu hata düzeltme modelinde kısa dönemde bütçe açığı ve döviz kuru, cari açığın Granger nedeni değildir. Bütçe açığının bağımlı değişken olduğu durumda ise hem cari açığın hem de döviz kurunun, bütçe açığının Granger nedeni olduğu görülmektedir. Cari açık ve döviz kurunda meydana gelen değişimler, bütçe açığındaki değişimleri etkilemekte, bütçe açığındaki değişimler döviz kurunu etkilemekte, ancak cari açığı etkilememektedir. Dolayısıyla, bütçe açıklarının cari işlemler açıkları üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı gibi, reel döviz kurları üzerinden bir aktarım mekanizmasıyla da bir etkisi yoktur.

Tablo 9. VEC Modeline Dayalı Granger Nedensellik Analizi

Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişkenler		
	CA	BA	EXR
CA		4.822(0.306)	2.5997(0.627)
BA	9.256(0.055)**		11.148(0.024)*
EXR	2.125(0.712)	11.153(0.024)*	

*, ** sırasıyla % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde ikiz açık hipotezinin geçerliliği analiz edilmiştir. Bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü, ikiz açık hipotezinin geçerliliğini belirlemek açısından önemlidir. İkiz açık hipotezi bütçe açığı ile cari açığın birlikte hareket ettiklerini öngörmektedir. Bu iki açık arasındaki ilişki ise aktarım kanallarıyla kurulabilmektedir. Dışa açık bir ekonomide, bütçe açığı ve cari açık ilişkisinin ele alındığı Mundell-Fleming modelinde, bütçe açığından cari açıklara nedensellik ilişkisi faiz ve döviz kuru aktarım kanalıyla kurulmaktadır. Bu çalışmada aktarım kanalı olarak, faiz oranları politika değişkeni olarak kullanıldığı için sadece döviz kuru seçilmiştir. Bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki, Johansen eşbütünleşme testi ve VEC modeline dayalı Granger nedensellik testi kullanılarak incelenmiştir. Serilerin durağanlık düzeylerinin belirlenebilmesi için Phillips-Perron birim kök testi ve serilerdeki yapısal kırılmaları içsel olarak belirleyen Zivot-Andrews birim kök testi yapılmıştır. Birim kök testi sonuçları serilerin bütünleşme

derecelerinin aynı olduğunu göstermiştir. Johansen eşbütünleşme testinin yapılması için, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığı VAR(1,5) modeli kurulmuştur. Johansen eşbütünleşme testi modelde kullanılan cari açık, bütçe açığı ve döviz kuru değişkeni arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Değişkenler arasında kısa dönem Granger nedensellik tespiti için VEC modeli kurulmuştur.

Bu araştırma, önceki araştırmalardan iki yönden ayrılmaktadır. İlk olarak, veri döneminin seçilmesinde, daha homojen bir dönemi temsil ettiği düşünülen 2001 krizi sonrası dönem verileri seçilmiştir. İkincisi, cari açık ve bütçe açığı arasındaki ilişkinin kurulmasında aktarım kanalı olarak sadece döviz kuru değişkeni seçilmiştir.

Araştırmanın iki temel bulgusu vardır. Bunlardan ilki, Türkiye’de 2012-2014 döneminde bütçe açıkları ve cari açıklar arasında uzun dönemli negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları, Kim ve Roubini (2003, 2008) tarafından tanımlanan, uzun dönemde iki açık arasında ters yönlü bir nedensellik ilişkisini ifade eden “ikiz sapma” yaklaşımını desteklemektedir. İkincisi ise, kısa dönemde bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi bütçe açıklarından cari açıklara doğru değil, cari açıklardan bütçe açığına doğru tek yönlüdür. Özet olarak, Türkiye ekonomisinde 2002-2014 döneminde, hem uzun dönemde hem de kısa dönemde ikiz açık hipotezi geçerli değildir.

Bu sonuçların ortaya çıkmasında, 2001 krizinden sonra kararlılıkla uygulanan makroekonomik politikalar ve mali disipline verilen önem rol oynamaktadır. Bütçe açıklarının cari açığı tetikleyen bir unsur olmaması için hükümetlerin mali reformu sürdürmesi, mali disiplini bozucu uygulamalardan ve politikalarından kaçınması önemlidir. Bu bağlamda, faiz dışı fazlayı hedefleyen mali kurallar belirlenmelidir. Türkiye’de önemli bir vergi kaybı söz konusu olduğu için, kayıtdışı ekonomi ile mücadele edilmesi bütçe açıklarının azaltılmasında etkili olacaktır. Ayrıca, kamu harcamalarının daha verimli alanlarda kullanılmasını hedefleyen mali politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Eğer ikiz açık hipotezi geçerli olursa, cari açıkları düzeltmeye yönelik olarak bütçe açığını azaltmaya yönelik bir vergi artışı politika önerisi olarak sunulabilir.

Ampirik sonuçlar, Türkiye için ikiz açık hipotezinin geçerliliğini reddetmiştir. Bütçe açıklarından cari açığa doğru anlamlı ve güçlü bir ilişki tespit edilememiştir. Uzun dönemde iki açık arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. Öte yandan, Granger nedensellik testinde bu ilişki cari açıktan bütçe açığına doğru ters olduğu için, ekonomi politikasında önceliğin cari açığın azaltılmasına yönelik olması gerekmektedir. Türkiye’de cari açığı azaltmak için, bütçe açığını azaltmak uygun bir politika reçetesi olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle cari işlemler açığındaki değişimler bütçe artışlarından kaynaklanmadığı için cari açığı artıran esas faktörlerin belirlenmesi ve dış dengesizliklerin giderilmesi için farklı iktisat politikalarının uygulanması gerekmektedir. Özellikle, katma değeri yüksek olan ihraç mallarının üretimini teşvik eden politikaları uygulamak gerekmektedir. Türkiye’de ithal edilen malların önemli bir kısmı petrol, doğalgaz gibi hammaddeler, ara malı ve yatırım mallarından oluştuğu için, ithalatın kısıtlanmasına yönelik politikalar ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Fakat, dış dünya fiyatlarıyla rekabet edebilecek ithal malların ülke içerisinde üretimi teşvik edilerek ithalatı azaltma yoluna gidilebilir.

Kaynakça

- Abel, J. D. (1990). Twin Deficit During 1980's An Empirical Investigation. *Journal of Macroeconomic, Winter*, 12(1), 81-96.
- Acar, F. (2013). Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış (2001-2013). *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(2), 15-32.
- Anas, M. (2013). Twin Deficits in Morocco: An Empirical Investigation. *International Journal of Business and Social Research*. 3(7), 160-172.
- Afonso, A. ve Rault, C. Budgetary and External Imbalances Relationship: A Panel Data Diagnostic. *ECB Working Paper*, No. 961.
- Akbostancı, E. ve Tunç, G. İ. (2002), Turkish Twin Deficit: An Error Correction Model of Trade Balance. *Middle East Technical University, ERC Working Papers*, No:01/06, 1-17.
- Aksu, H. ve Başar, S. (2005). İkiz Açık Hipotezinin Türkiye Açısından Araştırılması. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 20(234), 109-114.
- Alam, K. J., Ghosh, B. C., Islam, S. ve Hossain, E. (2014). Empirical Analysis of Twins' Deicits in Bangladesh. *Journal of Humanities and Social Science*, 19(1), 65-72.
- Algieri, B. (2013). An Empirical Analysis of the Nexus Between External Balance and Government Budget Balance: The Case of the GIIPS Countries. *Economic Systems*, 37(2), 233-253.
- Altınöz, U. (2014). İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliğinin Sınır Testi Yöntemiyle Sınanması: Türkiye Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, 425-446.
- Asterio, D. ve Hall, S. G. (2007). *Applied Econometrics: A Modern Approach*, Revised Edition, Palgrave Macmillan, Newyork.
- Arize, A. C. ve Malindretos, J. (2008). Dynamic Linkages and Granger Causality Between Trade and Budget Deficits: Evidence from Africa. *African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research*, 2(2), 1-19.
- Ay, A., Karaçor, Z., Mucuk, M. ve Erdoğan, S. (2004). Bütçe Açığı Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003). *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 12, 75-82.
- Azapoğlu, M., Direkçi, T. B. (2015). İkiz Açık Hipotezi: Türkiye Uygulaması, 1998-2013. *Journal of Academic Researches and Studies*, 7(12), 74-89.
- Azgun, S. (2012). Twin Deficits Hypothesis: Evidence from the Turkish Economy. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 189-196.
- Bachman, D. D. (1992). Why is the US Current Account Deficit So Large? Evidence from Vector Autoregressions. *Southern Economic Journal*, 59(2), 232-240.
- Bagheri, F., Piraee, K. ve Keshtkaran, S. (2012). Testing for Twin Deficits and Ricardian Equivalence Hypothesis: Evidence from Iran. *Journal of Social and Development Sciences*, 3(3), 77-84.
- Baharrumşah, A., Evan, L. ve Ahmad, M. K. (2006). Testing Twin Deficits Hypothesis Using VARs and Variance Decomposition. *Journal of the Asia Pasific Economy*, 11(3), 331-354.
- Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2010), Makro Ekonomik Değişken Olarak Bütçe Açığı-Cari Açık İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar Örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 25 (294): 109-127.
- Barro, R.J. (1989), The Ricardian Approach to Budget Deficits. *Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 37-54.
- Bose, S. ve Jha, S. (2011). India's Twin Deficits: Some Fresh Empirical Evidence. *ICRA Bulletin, Money and Finance*, December 2011, 83-104.
- Bussiere, M. ve Fratzscher, M. ve Müller, G. J. (2005). Productivity Shocks, Budget Deficits and the Current Account. *European Central Bank Working Paper Series*, No. 509.

- Cavallo, M. (2005). Government Consumption Expenditures and the Current Account. *FRBSF Working Paper*, 2005-03.
- Chinn, M. D. ve Prasad, E. S. (2000). "Medium-Term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries: An Empirical Exploration", *NBER Working Paper*, 7581, 1-42.
- Chowdhury, K. ve Saleh, A. S. (2007). Testing the Keynesian Proposition of Twin Deficits in the Presence of Trade Liberalisation: Evidence from Sri Lanka. *University of Wollongong Economics Working Paper Series*, WP 07-09.
- Daly, V. ve Siddiki, J. U. (2009). The Twin Deficits in OECD Countries: Cointegration Analysis with Regime Shifts. *Applied Economics Letters*, 16(11), 1155-1164.
- Darrat, D. (1988), Have Large Budget Deficit Caused Rising Trade Deficits?. *Southern Economic Journal*, 54(4), 879-887.
- Engle, R. ve Granger, C. W. J. (1987). Cointegration and Error-Correction: Representation, Estimation and Testing, *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Erceg, C. J., Guerrieri, L. ve Gust, C. (2005). Expansionary Fiscal Shocks and the Trade Deficit, *International Finance Discussion Paper*. 2005 (825), Federal Reserve Board.
- Erdinç, Z. (2008), İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye'de 1950-2005 Yılları Arasında Eşbütünlük Analizi ve Granger Nedensellik Testi ile İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 209-222.
- Fleming, J.M. (1962), Domestic Financial Policies Under Fixed and Under Floating Exchange Rates. *International Monetary Fund Staff Papers*, No. 10, 369-380.
- Forte, F. ve Magazzino, C. Twin Deficits in the European Countries. *International Advances in Economic Research*, 19(3), 289-310.
- Ganchev, G. T., Stavrova, E. ve Tsenkov, L. (2012). Testing the Twin Deficits Hypothesis: The Case of Central and Eastern European Countries. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 2(1), 1-21.
- Ganchev, G. T. (2010). The Twin Deficits Hypothesis: The Case of Bulgaria. *Financial Theory and Practice*, 34(4), 357-377.
- Hatemi-J, A. ve Shukur, G. (2002). Multivariate-Based Causality Tests of Twin Deficits in the US. *Journal of Applied Statistics*, 29(6), 817-824.
- Johansen, S. (1995). *Likelihood-based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models*. Oxford: Oxford University Press.
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models. *Econometrica*, 52(2), 169-210.
- Iram, M. P. S. ve Shadid, A., Mahpara, S. ve Fazlı, R. (2011). Old Wine in New Bottles: Testing the Keynesian Proposition of Twin Deficit in Case of Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(5), 209-213.
- İslam, M. F. (1998). Brazil's Twin Deficit: An Empirical Examination. *Atlantic Economic Journal*, 26(2), 121-218.
- İyidoğan, V. P. (2013). The Twin Deficits Phenomenon in Turkey: An Empirical Investigation. *Journal of Business Economics and Finance*, 2(3), 36-42.
- Kaufmann, S., Scharler, J. ve Winckler, G. (2002). The Austrian Current Account Deficit: Driven by Twin Deficits or by Intertemporal Expenditure Allocation?. *Empirical Economics*, 27:2, 527- 542.
- Katırcıoğlu, S. T., Fethi, S. ve Fethi, M. D. (2009). Twin Deficits Phenomenon in Small Islands: An Empirical Investigation bt the Panel Data Analysis. *Applied Economics Letters*, 16(5), 1569-1573.
- Kılavuz, E. ve Dumrul, Y. (2012). İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(3), 239-258.

- Kim C. H. ve Kim, D. (2006). Does Korea Have Twin Deficit?. *Applied Economics Letters*, 13(10), 675-680.
- Kim, S. ve Roubini, N. (2008). Twin Deficits or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account and Real Exchange Rate in the US. *Journal of International Economics*, 74(2), 362-383.
- Kim, S. ve Roubini, N. (2003). Twin Deficits or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account and Real Exchange Rate in the US.. Working Paper, *University of Illinois at Urbana-Champaign and New York University*.
- Kiran, B. (2011). On the Twin Deficits Hypothesis: Evidence from Turkey. *Applied Econometrics and International Development*, 11(1), 59-66.F
- Kouassi, E., Mbodja, M. ve Kern, K. (2004). Causality Tests of the Relationship Between the Twin Deficits. *Empirical Economics*, 29(3), 503-523.
- Kör, E. (2012). İkiz Açık Hipotezi: Türkiye Örneği. *Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Kuştepel, Y. R. (2001). An Empirical Investigation of the Feldstein Chain for Turkey. *DEÜ İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 99-108.
- Leachman, L. L. ve Francis, B. (2002), Twin Deficits: Apparition or Reality?. *Applied Economics*, 34(9), 1121-1132.
- Magazzino, C. (2012). The Twin Deficits Phenomenon: Evidence from Italy. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 33(3), 65-80.
- Marinherio, C. F. (2007). Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and the Feldstein-Horika Puzzle in Egypt. *Journal of Policy Modelling*, 30(6), 1041-1056.
- Misztal, P. (2012). The Link Between Government Budget and Current Account in Baltic Countries. *Munich Personal PePEe Archive Paper*, 40784.
- Mukhtar, T. ve Zakaria M. ve Ahmed, M. (2007), An Empirical Investigation for the Twin Deficits Hypothesis in Pakistan. *Journal of Economic Cooperation*, 28(4), 63-80.
- Mundell, R.A. (1963). Capital Mobility and Stabilisation Policy Under Fixed and Flexible Exchange Rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475-485.
- Müller, G. J. (2008). Understanding the Dynamic Effects of Government Spending on the Foreign Trade. *Journal of International Money and Finance*, 27(3), 345-371.
- Mümtaz, K. ve Munir, K. (2016). Dynamics of Twin Deficits in South Asian Countries. *MPRA Paper*, No. 74593.
- Newey, W. ve West, K. (1987). A Simple, Positive Semi-Definite, Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Covariance Matrix. *Econometrica*, 55(3), 703-708.
- Omoni, O. S. ve Olasunkanmi, O. I. ve Babatunde, O. A. (2012). Empirical Analysis of Twins's Deficits in Nigeria. *International Journal of Management and Business Studies*, 2(3):38-41.
- Oğuz, S. (2013). İkiz Açıklarda Nedensellik İlişkisi: 1998-2012 Dönemi İçin Türkiye Uygulaması, *Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özçalık, M. ve Erataş, F. (2014). İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Örnek. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 136-151.
- Özdemir, D., Buzdağlı, Ö., Emsen, Ö. ve Çelik, A. A. (2014). "Geçiş Ekonomilerinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği", 30.11.2016 tarihinde <http://avekon.org/papers/991.pdf>, adresinden erişildi.
- Pahlavani, M. ve Ali, S. S. (2009). Budget Deficits and Current Account Deficits in the Philippines: A Causal Relationship?. *American Journal of Applied Sciences*, 6(8), 1515-1521.
- Pattichis, C. (2004). "Budget and Trade Deficit in Lebanon, *Applied Economics Letters*", 11(2): 105-108.
- Piersanti, G. (2000). Current Account Dynamics and Expected Future Budget Deficit: Some International Evidence. *Journal of International Money and Finance*, 19(2), 255-271.

- Phillips, C.B. ve Peron, P. (1988) Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Rahman, M. ve Mishra, B. (1992). Cointegration of US Budget and Current Account Deficits: Twins or Strangers?. *Journal of Economics and Finance*, 16(2), 119-127.
- Rosenweig, J. A. ve Tallman, E. (1993). Fiscal Policy and Trade Adjustment: Are the Deficits Really Twins?. *Economic Inquiry*, 31(4), 580-594.
- Salvatore, D. (2006). Twin Deficits in the G-7 Countries and Global Structural Imbalances. *Journal of Policy Modeling*, 28(6), 701-712.
- Summers, L. H. (1988). Tax Policy and International Competitiveness. in Frenkel, J. A. (Ed.), *International Aspects of Fiscal Policies NBER Conference Report*, Chicago: University of Chicago Press, 349-375.
- Taş, S., Yılmaz, T. (2015). İkiz Açık Teoremi ve Türkiye Uygulaması (1975-2013). *KSÜ İİBF Dergisi*, 5(1), 73-94.
- Tosun, M. U. ve İyidoğan, P. V. ve Telatar, E. (2014). The Twin Deficits in Selected Central and Eastern European Economies: Bounds Testing Approach with Causality Analysis. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 17(2), 141-160.
- Utkulu, U. (2003). Türkiye'de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları. *DEÜ İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(1), 45-61.
- Van Bon, N. (2014). Current Account and Fiscal Deficits Evidence of Twin Divergence from Selected Developing Economies of Asia. *Southeast Asian Journal of Economics*, 2(2), 33-48.
- Winner, L. E. (1993). The Relationship of the Current Account Balance and the Budget Balance. *The American Economist*, 37(2), 78-84.
- Wheeler, M. (1999). The Macroeconomic Impacts of Government Debt: An Empirical Analysis of the 1980's and 1990's. *Atlantic Economic Journal* 27(3), 273-284.
- Yanık, Y. (2006). The Twin Deficits Hypothesis, An Empirical Investigation. *A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University*.
- Yücel, F. ve Ata, A. Y. (2003). Eşbütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açık Hipotezi, Türkiye Uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 1-13.
- Zengin, A. (2000). İkiz Açıklar Hipotezi (Türkiye Uygulaması). *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 11(39), 37-67.
- Zivot, E. ve Andrews, D.W.K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270.

Dipnotlar:

-
- ¹ Örneğin, 1980'lerde ABD'de yüksek cari açık, işsizliğe ve yabancı piyasa payında azalışa yol açan yurtiçi üretim endüstrisine zarar vermiş, tarım sektörü zayıf ticari performanstan dolayı önemli finansal kriz yaşamıştı. Bu dönemde hükümet harcamaları tarım sektörü ve bazı üretim endüstrilerine destek için genişletilmiştir. Sadece hükümet harcamaları artırılmamış aynı zamanda, hükümet gelirleri ihracat sektöründeki daralan faaliyetlerden dolayı ve maliye politikasının otomatik stabilizatörlerinin devreye girmesi nedeniyle azalmıştır.

Türkiye’de Arz ve Talep Açısından Konut Yatırım Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi

Üstün Hatipoğlu*
Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de arz ve talep açısından konut yatırım kararlarını etkileyen faktörleri değerlendirmektir. Konut talebi açısından; nüfus artışı, nüfusun yaş dağılımı, göç, hanehalkı büyüklüğü gibi demografik, gayrisafi yurtiçi hasıla, kişi başı gelir, istihdam, büyüme oranı, faiz oranı ve konut kredileri gibi iktisadi değişkenler genel olarak incelenmiştir. Arz tarafında ise GSYH içinde inşaat sektörünün payı, inşaat sektörüne açılan krediler, inşaat ruhsatları ve istihdam düzeyinin etkileri ikincil veriler ve önceki araştırmaların sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Kentleşme olgusu ile nüfus artışına bağlı olarak konut talebinin ve dolayısı ile konut kredilerinin kullanılmasını olumlu veya olumsuz etkileyeceği belirlenmiştir. Türkiye’nin demografik yapısının ve genç nüfusunun, son yıllarda, ekonomik büyümeye ve faiz oranlarına bağlı olarak hane halkının borçlanarak konut edinmeyi tercih edeceği beklentisinin de bir baskı yaratacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Artışı, Göç, Hanehalkı Büyüklüğü, Gelir, İstihdam, Büyüme Oranı, Faiz Oranı, Konut Kredileri.

JEL Sınıflaması: R21, R31, R23.

Assesment of Supply and Demand Factors That Affect Housing Investment Decisions In Turkey

Abstract

The aim of this study is to evaluate the factors affecting housing investment decisions with regard to supply and demand in Turkey. In terms of housing demand, demographic variables such as population growth, age distribution of the population, migration, and household size and economic variables including gross domestic product, per capita income, employment, growth rate, interest rates, and housing loans have been examined. On the supply side, the effects of the share of the construction sector in GDP, loans made available to the construction sector, construction permits and employment level have been studied based on secondary data and the results of previous research. The study highlights that urbanization along with population growth will positively or negatively affect demand for housing, and therefore, the use of housing loans. Given the demographic structure and young population of Turkey and interest rates in the country due to economic growth in recent years, a pressure of expectations on households to acquire housing through loans will be created,

Keywords: Population Growth, Migration, Household Size, Income, Employment, Growth Rate, Interest Rate, Housing Loans.

JEL Classification: R21, R31, R23.

* İnş. Yük. Müh, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi.

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

1. Giriş

Konut finansman sisteminin tasarımı ve izlenen politikaların ülkelere göre farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Bunun başlıca nedeni, ulusal özelliklerin ekonomik yapılar ve sermaye piyasaları üzerinde kuvvetle hissedilmesidir (Akçay, 2006, s. 20). Türkiye’de konut finansmanı ve araçlarının beklentileri karşılayabilecek sisteme dönüştürülemediği gözlenmektedir. Bu nedenle, konut sorununun çözümünde farklı konut sunum biçimleri uygulanmış, konut üretimi de dönemlere göre değişen, ülkenin ulusal özellikleri ile şekillenen bir çerçevede gelişmiştir (Çoban, 2012, s. 75-91; Tekeli, 2012, s. 222; Keleş, 2012, s. 459-495).

Türkiye’de kentleşmenin ihtiyaç duyduğu başta barınma ve yerleşme sorunlarını kişiler gecekondular ve imara aykırı yapı inşa ederek kendileri sağlamaya çalışmışlardır. Son yıllarda, ekonomide yaşanan görece istikrar ve düşük faiz oranlarının bir sonucu olarak bankalarca kullanılan ipotek kredileri ile birlikte yeni bir süreç başlamıştır. Ancak, küresel ölçekte etkili olan finansal kriz ile birlikte konut finansmanında ve bankalarca kullanılan ipotek kredisi sisteminde yeni önlemler alınmaya başlanmıştır. İpotekli konut kredisi sisteminde bankaların ve kredi kullananların temerrüde düşmemeleri için sistem sürekli gözden geçirilmekte ve gelişmeler yakından izlenmektedir. Bu eğilim, gayrimenkul geliştirme ve yönetimi uzmanlığına olan ilgiyi arttırmıştır.

Türkiye’de, son yıllarda gayrimenkul geliştirme ve finansmanı alanında yeni araştırmalara ağırlık verilmekte ve daha çok ikincil verilerle inceleme yapılması ile yetinilmektedir. Ancak, bireysel ve kurumsal yatırımcıların gayrimenkul edinimi ile finans kurumları ilişkilerinin kurulması ve özellikle toplumun farklı kesimlerinin konut ve diğer taşınmaz yatırımları için kredi kullanımı ve yatırımcıların gereksinimlerine uygun yeni ürün geliştirme çalışmalarına altlık oluşturacak çalışmalar mevcut olmakla birlikte; bu çalışma ile önceki bilimsel çalışmaların genel değerlendirmesi ve ikincil verilere dayalı olarak konut üretimi ve finansmanı konusu ile konut arz ve talebini belirleyen ve yatırım tercihlerini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. Türkiye’de Konut Yatırım Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Hane halkı tarafından bazen bir tüketim malı, bazen de bir yatırım malı olarak görülen konut, genel anlamı ile insanların temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacını karşılayan bir varlıktır. Barınak olma; üretilen bir mal olma; bir tüketim malı olma; yatırım olarak spekülasyon değer artışlarına el koyma; ekonomik ve hukuksal güvence sağlama; toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma; kentsel çevrenin oluşturulmasında kültürel bir yapı olma gibi işlevleri (Tekeli, 1999, s. 103; Lebe vd. 2014, s. 58) nedeni ile konut; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal, teknolojik ve benzeri çok bileşenli bir bütündür. Konuta olan arz ve talep, her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi ve demografik faktörlerine bağlı olarak zamanla değişme ve gelişme göstermektedir (Aliefendioğlu ve Tanrıvermiş, 2015, s. 760).

Konut talebinin karşılanması; konut politikaları ve ekonomik koşullarla ilişkilidir. Spekülasyon beklentilerinin olduğu durumlarda, özellikle yüksek talep ve hızlı fiyat artışlarının olduğu kentsel alanda yatırım amaçlı konut talebi ile daha sık karşılaşılabilir. Tüketim, yatırım ve servet biriktirme gibi farklı amaç ve biçimlerde ortaya çıkabilen konut talebinin türüne göre arz ve talep unsurları da değişmektedir (Coşkun, 2016, s. 125).

Barınma gereksinimi olan konut güvenliği ile; su, elektrik, kanalizasyon, iletişim ve ulaşım gibi altyapı hizmetleri sağlanmış, ısı, ışık ve havalandırması yeterli, sağlık koşullarına uygun, insanın çalışma, sağlık, eğitim ve çevre gibi haklarını kullanmasına olanak tanıyan bir yaşam ortamına sahip, geliri ne olursa olsun herkesçe erişilebilir ve karşılığı ödenebilir olarak

tanımlanmaktadır (Çoban, 2012, s. 76). Bu tercihlerde, hanehalkı büyüklüğü önemli role sahiptir. Konut tiplerinde çeşitlilik ve niteliklerindeki artış, bu kez finansman sorununu beraberinde getirmekte ve bunun ana eksenini de “konut piyasası” oluşturmaktadır. Konut piyasasında bir konutun fiyatı, konut arz ve talep dengesi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla, kısa dönemde konuta olan talebin artması, konut fiyatlarını arttırıcı ve talebin azalması ise azaltıcı yönde etki etmektedir (Kaya, 2012, s. 150).

GSYH başta gelmek üzere, iç ve dış ekonomik ve siyasi gelişmelere karşı bağlı ve kırılganlığı yüksek olan konut sektöründe arz ve talep dengesini bozacak gelişmeler, krizlere neden olabilmektedir (Özlük, 2014, s. 3). Ülkemizde faiz oranının yüksekliği, inşaatın nispeten yavaş bir üretim olayı olması, uygulamada yaşanan zorluklar ve maliyet riski nedeniyle finansman zorlukları bu sektöre yatırımı kısıtlayan etkenlerdir. Buna karşın, sürekli talep, üretimde düşük işgücü ve kârlılık oranlarının yüksekliği, her kesimden yatırımcının bu sektöre girmesini de teşvik etmektedir.

Genel olarak konut talebi demografik ve ekonomik faktörlerden doğrudan etkilenmektedir. Konuta yönelik yatırımların ve talebin artmasında; makro ekonomik değişkenlerde iyileşmenin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik koşulların istikrarlı bir biçimde düşük faiz, uzun vade, daha eşitlikçi gelir dağılımı ve yüksek istihdam düzeyi gibi temel değişkenleri desteklemesi durumunda, konut piyasası ile birlikte genel ekonomik faaliyet seviyesinde gelişmesi mümkündür. Yerli yazında konut talebi ve dolayısıyla konut sahipliği ile ilişkili olduğu belirlenen başlıca değişkenler; gelir, konut fiyatları, faiz oranı (enflasyon), finansal servet göstergesi (M2), kentleşme oranı, nüfus artışı ve nüfus yapısındaki değişimdir. Yabancı yazına bakıldığında konut talebi üzerinde etkili olabilecek değişken setine özellikle kira getirisini de eklemek mümkündür (Coşkun, 2016, s. 131).

Türkiye’de arz ve talep açısından konut yatırım tercihlerini etkileyebilecek temel faktörler aşağıda gruplanarak ikincil veriler ve önceki çalışmaların sonuçlarından yararlanılarak incelenmiş ve çalışmanın temel bulguları aşağıda özet olarak sunulmuştur.

2.1. Nüfus Artışı

Nüfus artışı, mal ve hizmet talebini etkilemesi ve emek arzını oluşturması nedeniyle iktisadi faaliyetlerin temelinde yer almaktadır. Nüfus artışına iyimser yaklaşanlar, nüfusun ekonomik büyüme ve kalkınmaya uyarıcı etkilerine vurgu yapmakta ve düşük nüfus artış hızının ve toplam nüfus içindeki genç nüfusun oldukça düşük paya sahip olmasının ekonomik durgunluğa ve sosyal dinamizmin kaybolmasına yol açacağını belirtmektedirler. Yeni ihtiyaçların ortaya çıkmamasının üretimi teşvik için gerekli ortamın oluşmayacağına işaret edilmektedir. Nüfusa kötümser yaklaşanlar ise, gelişmemiş ülkelerin artan nüfusunun ekonomik kalkınmayı sınırlandırdığına, sermaye malları sabit kalmak kaydıyla bireylerin yaşam düzeylerini düşürdüğüne, marjinal tüketim eğilimini artırarak tasarrufları azalttığına, sermaye birikiminin oluşmamasına ve işsizliğin artmasına neden olduğunu ileri sürmektedirler (Özgüven, 1988, s. 57; Lebe vd. 2014, s. 63). Kentsel konut stokunun 15 milyon olduğunu dikkate alan, Arslan, Kanık ve Ceritoğlu (2014, s. 13;28) konut talebindeki büyümenin nüfus artışının yanı sıra Türk toplumunun nüfus yapısındaki değişimlerden etkilendiğini, 2009-2050 dönemindeki yıllık ortalama yüzde 1,48 oranındaki konut talebinin yüzde 1,08’inin nüfus artışından ve yüzde 0,4’nün nüfus yapısındaki değişimden kaynaklandığını tahmin etmişlerdir (Coşkun, 2016, s. 131). Bu sebeple, arz ve talep ile konut yatırımı tercihleri açısından nüfus hareketleri özel olarak incelenen konular arasında yer almaktadır.

Türkiye’de, 1965-1970 döneminde yüzde 2,52 olan yıllık nüfus artış hızı 51 yıl sonra yüzde 50 azalarak 2015-2016 döneminde yıllık yüzde 1.35’e gerilemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015a, s. 245; TÜİK, 2017a). Ancak, Avrupa ve diğer birçok ülkedeki nüfus ve

nüfus artış hızları ile karşılaştırıldığında, söz konusu artış hızının yine de çok yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye'deki nüfusun artış hızı Avrupa Birliğinin en gelişmiş ekonomisine sahip 15 ülke ortalamasının neredeyse üç katına yakındır. Bununla birlikte, nüfus artış hızı Brezilya, İran ile aynı seviyede Mısır, Pakistan ve İsrail gibi ülkelerden daha düşüktür. (Tablo 1). Nüfus artış hızının gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde düşük ve gelişmekte olan ekonomiye sahip ülkelerde ise yüksek olması dikkat çekicidir. Nüfus artış hızı ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında bir ilişki olduğu da görülmektedir.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

Ülkeler	Nüfus (Milyon Kişi)					Ortalama Yıllık Nüfus Artış Hızı (yüzde)	
	1990	2000	2013	2014	2019	1990-2000	2000-2013
AB-15	364,0	376,1	398,8	400,1	406,1	0,3	0,5
Almanya	79,3	82,3	80,8	80,9	81,1	0,4	-0,1
Fransa	56,6	58,9	63,7	64,0	65,4	0,4	0,6
Hollanda	15,0	15,9	16,8	16,9	17,1	0,6	0,4
İngiltere	57,2	58,9	64,1	64,5	66,7	0,3	0,7
İsveç	8,6	8,9	9,6	9,7	10,1	0,3	0,6
İtalya	56,7	56,9	59,7	60,0	61,2	0,0	0,4
Yunanistan	10,2	10,9	11,1	11,0	11,0	0,7	0,1
ABD	250,0	282,3	316,4	318,5	328,9	1,2	0,9
İsrail	4,5	6,0	7,9	8,0	9,0	2,9	2,1
Japonya	123,5	126,8	127,3	127,1	124,9	0,3	0,0
Brezilya	146,6	173,4	201,0	202,8	210,7	1,7	1,1
İran	54,5	63,9	77,0	78,0	83,1	1,6	1,4
Mısır	51,4	63,3	83,7	85,4	94,3	2,1	2,2
Pakistan	108,4	137,5	182,6	186,3	205,0	2,4	2,2
Rusya	147,7	146,3	143,7	143,7	143,7	-0,1	-0,1
Türkiye	52,4	64,3	76,5	77,3	81,3	2,1	1,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2015c, s. 9).

Türkiye, dünya nüfus sıralamasında 19. sırada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) sıralamasında 18. sıradadır. Buna karşın, kişi başına düşen GSYH sıralamasında 67. sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2015c, s. 10,16,18). Bu farklılık, Türkiye'nin nüfus artış hızı ile ekonomik potansiyelini iç ekonomik gelişmeye yansıtamadığını, verimliliğin düşük olduğu ve kişi başına düşük geliri bir ülke konumunda bulunduğunu göstermektedir.

2.1.1. Kentleşme

Demografik yönden ele alınması gereken diğer önemli bir değişken de kentleşmedir. Uysal vd.(2016, s. 200), konut talebi ile kişi başı milli gelir, kentleşme oranı ve faiz oranı ile arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Türkiye'de ilk nüfus sayımından (1927) çok partili dönemin başladığı 1950 yılına kadar kent ve kırsal nüfus oranlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Kentlerde yaşayanların toplam nüfus içindeki oranı 1950 yılına kadar yüzde 25'ler seviyesindedir. 1950 yılı ile birlikte bilinen birçok etkenin sonucu olarak kırsal kesimden kentlere yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Kentleşme hızı yıllık nüfus artış hızından fazla olmuştur. Bu süreç ivmesi azalmakla beraber günümüzde de devam etmektedir. 2016 yılında kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 8'e kadar düşmüştür. Bir diğer deyiş ile ülke nüfusunun 1927 yılında yüzde 24'ü kentlerde yaşarken, 2016 yılında bu oran yüzde 92'ye çıkmıştır (Tablo 2). Bu durum, Türkiye'nin yapısal bir dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yapısal dönüşümlerin kendisini açık biçimde kentlerde gösterdiği ve giderek küreselleşen bilgi toplumlarında kentlerin yeniden üretimin merkezi haline dönüştüğü gözlenmektedir. Bu yapı kent ekonomisi finansman sisteminin temel belirleyicisi ve geliştiricisi olarak öne çıkmaktadır. Türkiye tarihi, adeta nüfusun kırsal kesimden kente göç tarihi olarak ele alınabilir.

Kentleşmeyi hızlandıran göçler sadece köyden kente değil, kentten kente de olmaktadır. Ekonomik gelişmeye paralel olarak kentlerde ve büyükşehirde yoğunlaşan ekonomik faaliyetler nüfusu kentlere çekmektedir. Özellikle, Türkiye’de bu olgu çok yaygındır. Kentleşme arttıkça konut ihtiyacının da artması sonucu mevcut konutlar gereksinime yanıt vermeyince yeni veya ilave konut talebi ortaya çıkmaktadır.

İstanbul’un nüfusu 26 yılda (1990-2016) 2 kat, 46 yılda (1970-2016) 5 kat artmıştır. Ankara ve İzmir illeri de benzer bir artışı yaşamıştır. Türkiye’nin nüfusu en büyük üç ili (İstanbul, Ankara, İzmir) 2016 yılında ülke nüfusunun yüzde 30’unu oluşturmaktadır. Bu üç ilin toplam nüfusu 41 yılda (1975-2016) neredeyse üç kat artmıştır. Türkiye’de nüfus artışı incelendiğinde, nüfusun belli merkezlerde toplandığı görülmektedir. Orta Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, nüfusu 1 milyonun üzerinde kentlere sahip olmalarına karşın, başta İstanbul gelmek üzere ekonomik olarak Türkiye’nin en gelişmiş bölgeleri olan Marmara ve Ege Bölgeleri’ne sürekli olarak göç vermektedirler. Türkiye’de iç göç, göç alan illerde nüfusu artıran bir faktördür ve aynı zamanda mekânsal planlama otoritesi ve gayrimenkul sektörü için de önemli bir risk kaynağıdır (TÜİK, 2016ı). Bu süreçte, nüfus ve hane sayısındaki artış hızı ile konut üretimindeki artışın uyumlu olmaması nedeni ile önemli gecekondular oluşumları kaçınılmaz olmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus

Yıllar	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Kent Nüfusu (Bin Kişi)	Kent Nüfus Oranı (%)	Kırsal Nüfusu (Bin Kişi)	Kırsal Nüfus Oranı (%)
1927	13.648	3.306	24,20	10.342	75,78
1935	16.158	3.803	23,50	12.355	76,47
1940	17.821	4.346	24,40	13.475	75,61
1950	20.947	5.244	25,00	15.703	74,96
1960	27.755	8.860	31,90	18.895	68,08
1980	44.737	16.065	35,90	28.672	64,10
2000	67.804	44.006	59,60	23.797	40,40
2010	73.722	52.340	71,00	21.382	29,00
2015	78.741	72.523	92,10	6.218	7,90
2016	79.815	73.672	92,30	6.143	7,70

Kaynak: DİE (2000); Kalkınma Bakanlığı (2015a, s. 244); TÜİK (2014a, s. 5); TÜİK (2015f); TÜİK(2017a); Yılmaz(2015, s. 165)

Kentleşme ile birlikte kentsel hizmetlere yönelik istekler, gereksinimler ve beklentiler artmakta ve buna koşut artan konut ihtiyacı da beraberinde finansman sorununu getirmektedir. Ülkeler, bu sorunların çözümü için kentlerde yeni örgütlenmelere gitmekte ve bu örgütlenmeler içinde yerel idarelere önemli görevler düşmektedir. 6360 Sayılı Kanun ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda yapılan değişiklik ile 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı 30’a çıkmış, büyükşehirlerde özel idareler, beldeler ve köyler kaldırılmış, beldeler ve köyler mahalleye dönüşmüş ve büyükşehir sınırları içindeki bütün nüfusun kent nüfusu olarak kabul edilmesi nedeni ile büyükşehirlerin nüfusu ülke nüfusunun yüzde 84’üne ulaşmıştır (TÜİK, 2014a, s. 6; TÜİK, 2014b, s. 34; Kalkınma Bakanlığı, 2015a, s. 277). Ülke nüfusu içinde büyük kentlerin artan nüfusuna ilave olarak nüfusun değişen demografik özellikleri ile hane özelliklerindeki değişimler de, konut talebi ve talep edilen konutlarda aranan özelliklerin hızla değişmesine neden olmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu¹ sonrasında, birçok büyük kentte ve ilde özellikle belediye şirketlerinin konut üretimi ve kentsel gelişme alanında önemli çalışmalarının olduğu, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve TOKİ iştiraki olan Emlak Konut GYO tarafından üretilen konutların da birlikte dikkate alınması halinde yerel ve merkezi idarenin orta ve alt gelirli haneler için özel önem kazandığı ortaya çıkmaktadır.

2.1.2. Nüfus Artış Hızını Etkileyen Diğer Değişkenler

Ölüm oranı, doğum oranı, evlenme hızı, boşanma hızı ve ortalama yaşam beklentisi, nüfus artış hızı üzerinde etkili olan önemli demografik değişkenlerdir. Bu değişkenlerde meydana gelen artma veya azalma, nüfus artışını pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yıllık doğal nüfus artışı giderek azalmakla beraber, bebek ölüm ve evlenme hızlarında düşüş, boşanma hızında artış yaşanması nüfusun sürekli artış eğiliminde olduğu fikrini desteklemektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Türkiye’de Nüfus, Kaba Doğum, Ölüm, Evlenme ve Boşanma Hızları

Yıllar	Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı (Binde)	Kaba Doğum Hızı (Binde)	Kaba Ölüm Hızı (Binde)	Bebek Ölüm Hızı (Binde)	Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk)	Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi (Yıl)	Ortalama Kaba Evlenme Hızı (Binde)	Ortalama Kaba Boşanma Hızı (Binde)
1965-1970	25,2	39,0	13,5	158,0	5,31	53,1	7,14	0,32
1975-1980	20,7	32,2	10,0	110,8	4,33	57,0	6,99	0,34
1985-1990	21,7	29,9	7,8	65,2	3,76	64,9	8,00	0,41
1999-2000	14,4	21,6	7,3	31,6	2,53	71,0	6,84	0,52
2004-2005	12,4	18,2	5,9	18,4	2,12	74,4	8,90	1,33
2009-2010	15,9	17,2	5,0	12,0	2,08	76,4	7,98	1,62
2014-2015	13,4	17,4	5,1	11,3	2,18	78,0	7,80	1,70
2015-2016	13,5	16,9	5,2	10,7	2,14	-	7,71	1,69

Kaynak:TÜİK (2014a, s. 34,40); TÜİK (2016h); TÜİK (2015b); TÜİK (2016a); Kalkınma Bakanlığı (2015a, s. 245); TÜİK (2017c)

Hanehalkları, varlık birikimi arttıkça, bunlardan elde edecekleri kazanç ve gelirlerin de artacağı beklentisi içindedirler. Modigliani’nin (1986) geliştirdiği yaşam döngüsü hipotezine göre tüketim ile gelir ve varlık arasındaki ilişkide, yaşın çok önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Genç nüfus yapısına sahip bir ekonominin, konut, taşıt ya da beyaz eşya gibi ihtiyaçlarını gidermek için krediye gereksinim duyacağı ve nispeten daha yüksek borç seviyesine sahip olacağı beklenmelidir (Modiglian, 1986; Tekirdağ, 2009, s. 10-22).

Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşme, bu kez kent ekonomisini öne çıkarırken, kentleşmenin gerektirdiği konut, eğitim, sağlık, altyapı ve benzeri kentsel hizmet isteklerinin de artmasına yol açmaktadır. Bu isteklerin gerçekleşmesi için gereksinim duyulan konut kredisi talebi, ülkenin demografik özelliklerine ve ulusal geleneklerine göre değişmekle beraber, genelde, konut satın alma döneminin 30’lu yaşların başı ve 40’lı yaşların ortalarında gerçekleştiği belirtilmektedir (Akçay, 2006, s. 34).

Türkiye’de 1935-2016 döneminde yaş grubuna göre nüfus incelendiğinde (TÜİK, 2014a, s. 8,16; TÜİK, 2015c; TÜİK, 2016b; TÜİK, 2017d), ülke nüfusunun 2016 yılında yüzde 48’inin 30 yaşın altında olduğu görülmektedir. 1935 yılında ortanca yaş 21 iken, 81 yılda yüzde 50 artarak 2016 yılında 31,4’e çıkmıştır. Bu durum, Türkiye’nin ivmesi düşük bir şekilde yaşlandığını göstermekle beraber, yine de Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun bu yapısı, bireylerin 30-50 yaş aralığında konut edindikleri birlikte değerlendirildiğinde, konut talebindeki artışın gelecek yıllarda da devam edeceği söylenebilir. Bununla birlikte, genç nüfusta 15-24 yaş grubundaki işsizlik oranı, 15-64 yaş grubundaki işsizlik oranının iki katına yakındır. Türkiye’deki işsizlik oranının genç nüfusta fazla olması, konut edinmede finansman olanaklarını kullanmalarının önündeki en büyük engel teşkil etmektedir. Genç nüfusta işsizlik oranı yüzde 18-yüzde 19 dolaylarında iken, bu oran kentlerde daha yüksek çıkmaktadır. Ekonomik faaliyette bulunmayıp işgücü piyasasında yer almayan hane halklarının tüketim, yatırım ve borçlanma ihtiyaçlarını gidermeleri daha güç olup, bu durum konut finansmanı için kredi kullanma isteklerini olumsuz etkilemektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Türkiye’de Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Yıllar	15-64 Yaş Grubu				Genç Nüfusta (15-24)İşsizlik Oranı (yüzde)
	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik (%)	
2005	49,8	44,4	10,6	-	19,9
2006	49,8	44,6	10,2	-	19,1
2007	49,8	44,6	10,3	-	20,0
2008	50,6	44,9	11,0	-	20,5
2009	51,7	44,3	14,0	16,4	25,3
2010	52,7	46,3	11,9	14,8	21,7
2011	49,9	45,0	9,8	12,4	18,4
2012	50,0	45,4	9,2	11,5	17,5
2013	50,8	45,9	9,7	12,0	18,7
2014	50,5	45,5	9,9	12,0	17,9
2015	51,6	46,2	10,7	12,6	19,3

Kaynak:TÜİK (2011b, s. 1,3,5,6); TÜİK (2012); TÜİK (2014e); TÜİK (2016ç); TÜİK (2017e).

Nüfus yapısına ilişkin değişkenler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de oranı giderek düşmekle beraber bir nüfus artışının olduğu görülmektedir. Türkiye’nin 2075 yılında 89.172.000 kişi olması öngörüsü konuta olan talebin devam edeceği fikrini desteklemektedir (TÜİK, 2014a, s. 30).

2.2. Hane Halkı Büyüklüğü

Hanehalkı büyüklüğü konut talebine etki eden önemli faktörlerden biridir. İlke olarak hanehalkı büyüklüğünün küçülmesi konut talebini artırırken, hanehalkı büyüklüğünün artması konut talebini azaltıcı etki yapar. Hanehalkı büyüklüğünün küçülmesi kentleşme ile de yakından ilgilidir. Kentleşme oranı yükseldikçe hanehalkı büyüklüğü küçülmektedir (Özlük, 2014, s. 71-72). Nüfus artışındaki azalma, hane halkı büyüklüğünde de görülmektedir. Türkiye’de 1955 yılında 5,68 kişi olan hane büyüklüğü 62 yılda küçülmüş ve 2016 yılında 3,5 kişiye gerilemiştir (DİE 2000; TÜİK, 2014c; TÜİK, 2015ç; TÜİK, 2016c; TÜİK, 2017b). Hane halkındaki bu azalma, kentleşme nedeniyle oluşan çekirdek aile yapısındaki değişimlerin de bir sonucudur.

Hanehalkı büyüklüğü ve nüfusun demografik özellikleri ile ekonomik gelişme arasında ilişkinin olduğu gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerinde hane halkı büyüklüğü Almanya’da 2,2, İngiltere’de 2,4, ABD’de 2,5, Japonya’da 2,7’dir. Buna karşın gelişmekte olan ülkelerde, Brezilya’da 3,4, Türkiye’de 3,8, Meksika’da 4,3, Hindistan’da 5,4 kişidir (Özlük, 2014, s. 18-21). Dolayısıyla, hane halkı büyüklüğü gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde düşük, buna karşın gelişmekte olan ülkelerde yüksektir. Hanehalkı büyüklüğünün ekonomik gelişme ve kentleşme ile doğrudan ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Hane Halkı Kullanılabilir Fert Geliri ve Tüketim Harcamaları

Ekonomi literatüründe tüketimle en çok ilişki kurulan değişken gelirdir. Tüketim ise GSYH’nın en önemli parçası olması ve hanehalkının günlük yaşamını doğrudan etkilemesi nedeni ile ekonomide üzerinde en çok durulan ekonomik değişkenler arasındadır.

Toplam GSYH, nüfus ve kişi başına gelir göstergeleri, inşaat sektörü için olduğu kadar yatırımcılar için de temel karar kriteri olmaktadır. Türkiye’de ekonomisinin makro göstergelerinde 1980 sonrası dönemde kriz yılları hariç genel olarak iyileşme eğilimi gözlenmektedir. 1950’de yaklaşık 3,5 milyar ABD doları olan GSYH, 1980’de 67,5 milyar ABD Doları, 2000’de 265,4 milyar ABD Doları, 2010’de 731,6 milyar ABD Doları, 2014 yılında 799,4 milyar ABD Doları ve 2015 yılında ise 720,0 milyar ABD Doları olarak

gerçekleşmiştir. GSYH’da 2001 sonrası dönemde sağlanan istikrara karşın, 2014-2015 yıllarında, ekonomideki büyüme yavaşlama eğilimine girmiştir (Tablo 5). Ekonominin üretim değeri olarak büyümesinin yanında, istikrarlı bir seyir izlemesi de önemlidir. Sabit fiyatlarla ifade edilen GSYH’daki artış hızında yıllara göre önemli dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kişi başına GSYH’nın 10 bin ABD doları dolayında olduğu ve satın alma gücü paritesine göre reel GSYH’nın ise 20 bin ABD Doları dolayına ulaştığı ve gelir artışı ile konut satışı veya talebi arasında doğrusal ilişkinin olduğu dikkati çekmektedir (Tanrıvermiş, 2016a, s. 667).

Tablo 5. Türkiye’de GSYH, Nüfus ve Kişi Başına Gelirdeki Değişim

Yıllar	GSYH (Cari Fiyatlarla, 1 milyon ABD Doları)	Büyüme Hızı (%)	Kişi Başına GSYH (Cari Fiyatlarla, ABD Doları)	Büyüme Hızı (%)	SGP’ye Göre Kişi Başına Reel GSYH (Cari Fiyatlarla, ABD Doları)	Büyüme Hızı (%)
1950	3.469	9,4	166	7,1	-	-
1970	18.825	3,2	533	0,7	1.237	-
1980	67.457	-2,4	1.518	-4,4	2.876	4,3
1990	149.195	9,3	2.655	6,7	5.832	11,6
2000	265.384	6,8	4.129	5,3	9.177	12,3
2005	481.497	8,4	7.036	7,1	11.394	12,1
2010	731.608	9,2	10.003	7,5	16.012	10,5
2011	773.980	8,8	10.428	7,2	17.692	10,5
2012	786.283	2,1	10.459	0,8	18.437	4,2
2013	823.044	4,2	10.822	3,0	19.156	3,9
2014	799.370	3,0	10.395	1,9	19.610	2,4
2015	719.967	4,0	9.261	2,9	-	-

Kişi başına gelirin yanında toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımı da konut harcamaları ve konut yatırımı tercihlerini doğrudan etkilemektedir. Son 10 yıllık dönemde 1960 ve 1970’li yıllara göre yaşam standardındaki nisbi artış, gelir gruplarından en yoksul olan birinci yüzde 20 lehine en varlıklı grup olan beşinci yüzde 20 aleyhine değişiklik yaratmıştır. Ancak, 2002-2015 döneminde ikinci yüzde 20, üçüncü yüzde 20 ve dördüncü yüzde 20’lik gruplarda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinde gözle görülebilen bir değişiklik olmamıştır. (Tablo 6).

Tablo 6. Sıralı Yüzde 20’lik Gruplara Göre Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri

Yıllar	En Yoksul Birinci %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Varlıklı Beşinci %20	Gini Katsayısı
1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0	0,550
1973	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0,510
1987	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9	0,430
1994	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9	0,490
2002	5,3	9,8	14,0	20,8	50,1	0,440
2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,420
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,403
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,402
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,391
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,397

Kaynak: TÜİK (2011a);TÜİK (2013a);TÜİK (2015a);TÜİK (2017f);Yükseler (2004, s. 4).

Gelir dağılımında adetli yapının olup olmadığı ve toplam gelirin toplumu oluşturan yüzde yirmilik gelir gruplarına ayırımına göre dağılımının analizinde Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı kullanılmaktadır (Sen, 1997; Şengür vd, 2015, s. 55). Türkiye’de son 9 yılda (2006-2015) Gini katsayısında dikkat çekici bir değişikliğin olmadığı, mevcut gelir dağılımında bir iyileşmenin de yaşanmadığı görülmektedir. Birinci, ikinci ve üçüncü yüzde 20’lik gruptaki hane halklarının kullanılabilir gelirleri, Türkiye’de kullanılabilir ortalama gelirin altında olup, bu durum 2006-2015 döneminde 9 yıl boyunca değişmeksizin varlığını sürdürmüştür. Bu eğilim

devam ettiği takdirde, Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizliğin en düşük gelirli gruplar lehine yakın gelecekte hızlı bir değişme göstermeyeceği anlaşılmaktadır. Diğer yandan, konut talebi gelirin yanısıra gelir dağılımından da etkilenmektedir.

Hanehalkının yüzde 20’lik gruplara göre yıllık kullanılabilir gelir dağılımı (2006-2015) verileri de bunu desteklemektedir (TÜİK, 2015d). Türkiye’de hane halkının tüketim harcamaları içinde ise birinci, ikinci ve üçüncü yüzde 20’lik gruptaki hane halkları konut ve kiraya daha çok harcama yapmaktadır. Gelirlerinin düşüklüğü nedeni ile söz konusu gruptakilerin harcamalarını ipotekli konut kredisi kullanarak destekledikleri ve gelir düzeyleri ölçütünde konutlara erişebildikleri düşünülmektedir (Tablo 7). Bununla birlikte, yüksek gelir grubu içerisinde yer alanların konut kredisi kullanımındaki payı ise oldukça düşük düzeyde kaldığı bilinmektedir (SDE, 2014, s. 23). Farklı gelirli gruplu haneler ve özellikle birinci ve ikinci yüzde 20’lik dilimde kalan haneler için farklı konut kredisi paketlerinin oluşturulması ve dahası farklı ekonomik gruplar için farklı ürünlerin tasarımı ve uygulamaya konulması zorunluluğu bulunmaktadır.

Tablo 7. Gelir Gruplarına Göre Hanelerin Tüketim Harcamalarında Konut ve Kiranın Payı

Yıllar	Toplam Tüketim Harcamaları İçinde Konut ve Kiranın Payı (%)	Gelir Grubu				
		Birinci %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Beşinci %20
2002	27,3	27,8	30,0	29,5	27,5	25,2
2005	25,9	25,4	27,9	29,2	27,1	23,1
2010	27,1	31,9	30,6	29,4	26,6	23,8
2015	26,0	32,0	29,6	27,2	25,5	23,3

Kaynak: TÜİK (2016n)

2002-2015 yılları arasında TÜFE hesaplamasında hanehalkı tüketim harcamaları türlerine göre incelendiğinde (Tablo 8) konut ve kira harcamalarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’de artan konut üretimine karşın, hala konut ve kira giderlerinin toplam hane harcamaları içindeki payının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Tablo 8. Türkiye’de Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı

Yıllar	Hanelerin Harcama Türleri											
	Gıda ve Alkolsüz İçecekler	Alkollü İçecekler, Sigara ve Tütün	Giyim ve Ayakkabı	Konut ve Kira	Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri	Sağlık	Ulaştırma	Haberleşme	Eğlence ve Kültür	Eğitim Hizmetleri	Lokanta ve Oteller	Çeşitli Mal ve Hizmetler
2002	26,7	4,1	6,3	27,3	7,3	2,3	8,7	4,5	2,5	1,3	4,4	4,6
2005	24,9	4,1	6,2	25,9	6,8	2,2	12,6	4,3	2,5	1,9	4,4	4,1
2010	21,9	4,5	5,1	27,1	6,3	2,1	15,1	4,1	2,8	2,0	5,4	3,7
2015	20,2	4,2	5,2	26,0	6,1	2,0	17,0	3,7	2,9	2,2	6,4	4,3

Kaynak: TÜİK (2016i)

2002 - 2015 döneminde konut ve kira için yapılan tüketim harcamalarının toplam tüketim harcamaları içerisindeki payı yüzde 26,0 ile yüzde 27,3 arasında gerçekleşmiştir. Kriz yılında ve krizin etkisinin devam ettiği 2007-2010 yıllarında bile tüketim harcamaları içindeki payında önemli değişikliğin olmamasının, konut ve kira için yapılan harcamaların ekonomik koşullardan büyük ölçüde bağımsız olduğu şeklinde yorumlanabilir (Kaya, 2012, s. 21).

2.4. Türkiye’de Bankaların Mevduat ve Kredi Hacmi

Gelir ile tasarruf arasında yüksek gelir grubu dahil bütün gelir grupları bakımından güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Dyann vd, 2000, s. 1). Bu gelir diliminde, en düşük düzeyde

geçimini sürdüren bireyler için tasarruf etme olanakları az olduğundan, bu düzeyde gelire sahip kişilerin nüfus içerisindeki payının artmasının tasarruf oranlarını olumsuz etkileyeceği belirtilmektedir (Aksoy, 2016, s.1). Ülke ekonomisi için tasarrufların artırılması önemli olmakla beraber, tasarrufun temel belirleyicisinin “gelir” olduğu dikkate alındığında, Türkiye’de hanehalkı tasarruflarında yakın bir gelecekte istenilen düzeyde dramatik bir artış sağlanması güç görünmektedir.

Konuta erişebilirlikte temelde sorun olan gelir yetersizliğinin çözümünde ise, tasarruf sahipleri ile konut alıcıları arasında köprü oluşturarak daha uygun şartlarda kredi teminini sağlayıp, potansiyel talebin efektif talebe dönüşmesinde konut finansman sistemlerinin önemli rolü vardır (Özlük, 2014, s. 39-40; 50-51).

Konut finansmanının en büyük kaynağı ise kredilerdir. Bankaların kredi kullandırmaları için mevduatlarını artırmaları ve bunun için bireylerin öncelikli gelir grupları arasındaki gelir farklılıklarının en aza indirilmesi sağlanmalı, toplam tüketim davranışı üzerinde azaltıcı ve tasarruflar üzerinde artırıcı teşvik ve tedbirler uygulanmalı ve bunların yanı sıra ulusal tasarrufları artırıcı kamu politika ve uygulamaları (bireysel emeklilik sistemi gibi) çeşitlendirilerek özendirilmelidir.

Tasarrufların yatırımları karşılaması sürdürülebilir büyüme için gerekli olan koşulların başında gelmektedir. Buna ilave olarak yurtiçi tasarrufların sürdürülebilir büyümenin tek kaynağı olmadığı da vurgulanmalıdır. Ülkelerarası karşılaştırmalı veriler-bilhassa gelişmekte olan ülkelerle ilgili veriler temelinde oluşan genel düşünce, tasarruf, yatırım ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğudur (Sancak vd, 2012, s. 163). Tasarruf oranlarında artış veya azalış gelişmekte olan ülkeler açısından biraz daha fazla önem kazanmaktadır. Bu ülkelerde kalkınmanın önündeki en büyük sorun ülkede yeterli tasarruf oranının sağlanamamasıdır.

Ulusal tasarrufların arttırılmasında, ülkelerin siyasal ve ekonomik şartlarındaki belirsizlikler, gelir artışları, faiz oranında meydana gelen değişimler, tüketici kredilerinde etkin olmayan düzenlemeler, geçmişten gelen korkular, ekonomik krizler, nüfusta meydana gelen çarpıcı değişiklikler, yatırımcıların kendi ülkelerine bağlılıklarının azalması gibi bir ülkenin büyüme, gelir, bağımlılık oranı ve reel faiz oranı ile ilişkili pek çok etkenin bunda önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Cooper, 2008, s. 93; Abdioğlu vd, 2007, s. 229; Sancak vd, 2012, s. 173).

Türkiye’de konut kredilerinin özel tasarruf oranlarını azalttığı, konut dışında diğer tüketici kredilerinde de aynı etkinin görüldüğü saptanmış, özel tasarruf oranlarındaki azalışı açıklayan önemli nedenlerden birinin de tüketici kredilerindeki hızlı artış olduğu, buna karşın ticari kredilerdeki artışın ise, özel tasarrufları artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Yavaş vd, 2015, s. 1). Tasarruf düzeyi düşük olan Türkiye’de, banka mevduatlarının da kullanılan kredileri karşılayamadığı görülmektedir. Toplam kredilerin mevduata oranı 1995 yılında yüzde 65,4 ve 2015 yılında ise yüzde 115,8 olmuştur (Tablo 9). Bu yapı, bankaların özkaynakları yanı sıra yurtdışına tahvil ihraç ederek borçlanmak yoluyla kredi kullandıklarını göstermektedir.

Mevduat ve kredi dağılımı il ve bölge düzeyinde incelendiğinde, nüfusun en çok arttığı ve iç göçün yöneldiği Marmara ve Ege Bölgeleri, İstanbul ile beraber banka mevduatlarının yüzde 78’ine sahiptirler. Banka mevduatlarına benzer istatistikler, bankalarca kullanılan kredilerde de yaşanmaktadır. İstanbul ile beraber Batı Anadolu, Ege ve Marmara Bölgeleri’nde kullanılan kredilerin toplam kredi hacmi içindeki payının yüzde 74’e ulaştığı saptanmıştır (TBB, 2000; TBB, 2002; TBB, 2010; TBB, 2015). Türkiye’de nüfus artışı ve bu artışın yaşandığı iller ve bölgeler, aynı zamanda bankalarda toplanan mevduatın yanı sıra bankalarca kullanılan kredilerin de en çok olduğu iller ve bölgeler olması gelir, tasarruf, yatırım ve büyüme arasında ilişkiyi açıklamaktadır.

Tablo 9. Türkiye’de Mevduat ve Kredi Dağılımı, Kredi Mevduat Oranı ve GSYH İçindeki Payları

Yıllar	Kredi (Milyon TL)	Mevduat (Milyon TL)	Kredi Mevduat Oranı(%)	GSYH Cari Fiyatlarla (Bin TL)	Kredi Stokunun GSYH’ya Oranı (%)	Mevduatın GSYH’ya Oranı (%)
1995	1.743,7	2.664,9	65,4	10.434.646,6	16,7	25,5
2000	34.213,5	68.442,4	50,0	166.658.021,5	20,5	41,1
2005	152.294,6	253.578,9	60,1	648.931.711,8	23,5	39,1
2010	506.994	614.486	82,5	1.098.799.348,4	46,1	55,9
2014	1.201.696	1.057.638	113,6	1.749.782.267,3	68,7	60,4
2015	1.448.467	1.250.698	115,8	1.962.637.000,0	73,8	63,7

Kaynak: TBB (2000);TBB (2010);Kalkınma Bakanlığı (2015a, s. 10,32);TBB (2015).

2.5. Türkiye’de Konut Kredisi

2001 krizi sonrasında uygulanan istikrar tedbirlerinin başarılı olması ile kredi faiz oranlarında yaşanan düşme toplam kredi hacmi içinde Tüketici kredilerinin payında artışa neden olmuştur. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre, 1997 yılında 17.659 kişi 40 milyon TL konut kredisi kullanmıştır. Bundan 18 yıl sonra, 2015 yılında, 438.167 kişi 46 milyar 786 milyon TL konut kredisi kullanmıştır (Tablo 10). İnceleme sonuçlarına göre, TL bazında, konut kredilerinin tüketici kredileri içindeki payı 1997 yılında yüzde 6,67 iken 2015 yılında yüzde 28,35’e yükselmiştir. Kişi bazında 1997 yılında tüketici kredisi kullananların içinde konut kredisi kullananların payı yüzde 1,43 iken 2015 yılında yüzde 4,17’ye çıkmıştır.

Tablo 10. Bankalarca Kullanılan Konut Kredileri ve Kredi Kullanan Kişilerin Tüketici Kredileri İçindeki Payları

Yıllar	Bankalarca Kullanılan Kredileri (1997-2015)					
	Konut		Tüketici		Konut Kredilerinin Tüketici Kredileri İçindeki Payı (TL)(%)	Konut Kredilerinin Tüketici Kredileri İçindeki Payı (Kişi) (%)
	Milyon TL	Kullanan Kişi Sayısı	Milyon TL	Kullanan Kişi Sayısı		
1997	40	17.659	600	1.238.076	6,67	1,43
2000	673	58.615	5.687	2.810.660	11,83	2,09
2005	12.967	272.252	39.384	9.209.824	32,92	2,96
2006	15.604	268.274	41.604	4.978.965	37,51	5,39
2007	15.535	240.799	49.853	5.337.247	31,16	4,51
2008	15.360	237.283	55.246	5.838.184	27,80	4,06
2009	21.222	337.203	66.129	6.540.736	32,09	5,15
2010	31.821	452.477	103.019	8.041.700	30,89	5,63
2011	29.756	414.033	112.827	8.966.464	26,37	4,62
2012	28.469	372.802	111.678	8.984.860	25,49	4,15
2013	50.400	595.772	181.759	11.166.250	27,73	5,34
2014	36.524	383.432	151.206	10.709.433	24,16	3,58
2015	46.786	438.167	165.042	10.495.718	28,35	4,17

Kaynak:(TBB, 2016).

Konut kredi hacminde 2013 yılındaki artış son derece dikkat çekicidir. Konut kredilerindeki söz konusu artışın hızlı yükseliş eğilimi makro ekonomik sorunlarla bir arada değerlendirildiğinde, bu durum menkul kıymetleştirme, garanti ve sigorta işlevleri etkin hale gelmemiş Türkiye için konut kredisi piyasası açısından önemli bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir. Kullanılan konut kredilerinin GSYH’ya oranı konut kredilerindeki hızlı artış eğilimini doğrulayan bir başka göstergedir. 2002 yılı sonrasında GSYH (yaklaşık) yüzde 5 artarken, konut kredileri daha hızlı artış göstermiş, konut kredilerinin milli gelire oranı bazı dönemler dışında düzenli bir şekilde artmıştır (Ayan, 2014, s. 64-71).

İpotekli konut kredilerinin GSYH oranlarına bakıldığında 2015 yılında Almanya'da yüzde 42,3, Fransa'da yüzde 43,6, İngiltere'de yüzde 67,6, ABD'de yüzde 62,9, Danimarka'da yüzde 89,7, Avrupa Birliği ortalamasının yüzde 48,1 olduğu görülmektedir. Farklı ülkelerle karşılaştırıldığında, dünyada Rusya'dan sonra konut kredilerinin GSYH içindeki payının en düşük olduğu ülke Türkiye olarak görülmektedir (Hypostat, 2016, s. 104).

TC Merkez Bankası tarafından bankalarca finansman konularına göre firma bazında bildiri yapılan nakdi krediler ve tasfiye olunacak krediler kapsamında 31 farklı kredi türüne göre istatistikler tutulmaktadır. Bunlardan bireysel krediler; konut, otomobil, diğer ve kredi kartları olmak üzere dört farklı alanda değerlendirilmektedir. 2004-2012 dönemi aralık aylarına göre değişimi incelendiğinde, bireysel kredilerin toplam nakdi krediler içindeki payı 2004 yılında yüzde 15,5 iken 2010'da yüzde 26,0'a yükselmiş ve 2012 yılında yüzde 24,6'ya düşmüştür. Nakit krediler içinde konut kredilerinin payı 2004 yılında yüzde 3,8'den 2012'de yüzde 10,3'e çıkmıştır. Kullanılan bireysel krediler içerisinde konut kredilerinin payı ise yüzde 24'den yüzde 42'ye yükselmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Bankalarca Bildirilen Nakdi Krediler, Bireysel Krediler ve Konut Kredileri

Yıllar/Ay	Bankalarca Kullanılan Krediler (Bin TL)			Bireysel Kredilerin Toplam Nakit Krediler İçindeki Payı (%)			
	Toplam Nakit Krediler (A)	Bireysel Krediler ve Kredi Kartı (B)	Oran (%) (B/A)	Konut (%)	Otomobil (%)	Diğer (%)	Kredi Kartı (%)
2004	93.740.931,8	14.463.092,2	15,5	3,8	6,0	2,9	2,8
2005	145.299.436,5	30.192.921,5	20,8	8,3	5,6	4,0	2,9
2006	220.491.250,0	46.426.868,9	21,2	9,8	2,7	5,7	3,0
2007	287.970.515,9	69.461.386,5	24,1	9,3	2,1	9,3	3,4
2008	387.609.973,6	88.971.526,0	23,0	9,2	1,4	8,8	3,5
2009	411.752.361,9	101.691.865,2	24,7	9,9	1,0	9,7	4,0
2010	542.168.400,7	141.133.864,5	26,0	10,1	1,0	10,9	4,0
2011	724.667.493,0	172.369.534,8	23,8	9,2	0,9	10,6	3,1
2012	829.330.954,3	204.126.529,9	24,6	10,3	0,9	9,5	3,9

Kaynak:(TCMB, 2016a).

2.6. İpotekli Konut Kredisi

2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre taşınmaz mülkiyetinin konusuna; arazi, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar ve kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümler girmektedir (Md. 704). Taşınmazların finansman konusu olabilmeleri için öncelikle tapu siciline tescil edilmeleri gerekmektedir (Md.705). Türkiye'de ipotekli konut kredisi kullanılabilmesi için tapu siciline kayıtlı bir taşınmazın (gayrimenkulün) güvence (teminat) olarak gösterilmesi zorunluluğu, doğal olarak, ipotekli konut kredisi sistemi ile tapu sicili arasında doğrudan ilişki olduğunu göstermektedir. İpoteğin, yatırımlar yanı sıra bireylerin yaşamlarında değerlendirdikleri önemli ekonomik araçlar arasında olduğu da görülmektedir.

Finansman kurumları, kullanılabilecekleri ipotek kredilerine talep yaratabilmek, ancak bu talebi yaratırken de gerek kredinin verilmiş aşamasında, gerekse sonrasında kendi mali bünyeleri açısından ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirgeyebilmek için zaman içinde birçok ipotekli kredi türü geliştirmişlerdir. İpotek kredisi türleri özellikle ülkelerin mali piyasa koşullarına göre şekillenmekte ve bu anlamda ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir.

28.07.1981 tarihli ve (mülga) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na 2007 yılında 5582 Sayılı Kanun ile eklenen konut finansmanı ile ilgili kurallar çeşitli sebeplerle uygulanamamıştır. Bu arada 2499 Sayılı Kanunun yerine 06.12.2012 tarihli ve 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de mevcut konut finansmanı sistemi, konuta erişmede hem fiyatları yükselttiği, hem de dar gelirli lehine kullanılabilecek sübvansiyonları üst gelirli hizmetine kanalize ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Kızıltepe, 2011, s. 145). Bu durumda, konut finansmanında, tek tip bir model yerine, bir kesimi diğerlerinden ayırmayan, farklı kesimlerin koşullarını dikkate alan yeni çözümlerin oluşturulması çerçevesinde gözden geçirilmesi de gerekmektedir. Öncelikle, alt gelir grupları için, mevcut sistemin dışında yeni bir model ve konut politikasının geliştirilmesi düşünülmelidir.

TÜİK’in 2000 ve 2011 yıllarında yaptırdığı konut sahiplik oranı araştırmasının sonuçları irdelendiğinde, Türkiye’de konut sahiplik oranının söz konusu dönem aralığında neredeyse hiç değişmediği anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye’de 2011 yılında hanehalkı sayısı 19,5 milyon ve ortalama hanehalkı büyüklüğü ise 3,8 kişidir. Kendi konutunda oturan hanehalkı sayısı 13,1 milyon, kirada oturan hanehalkı sayısı 4,6 milyondur. İkamet edilen konutun sahiplik oranı yüzde 67,3 gibi nispeten düşük düzeye kalmış (2000 yılında yüzde 68,3) ve kiracı oranı ise yüzde 23,8 düzeyini korumuştur (Tablo 12). TÜİK tarafından yayınlanan 2015 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre konut sahipliği oranı yüzde 60,4 gibi oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu veriler ışığında, yıllık ihtiyaç ve yıllık üretimin de ötesinde gerçekleşen konut satışlarının tamamının barınma amaçlı olmadığı sonucuna ulaşmak mümkün görülmektedir.

Tablo 12. Türkiye’de Hanehalklarının Konut Mülkiyetinin Türlerine Göre Dağılımı

Dönemler	Konut Mülkiyetinin Türleri (%)			
	Konut Maliki	Kiracı	Lojmanda Oturan	Konut Sahibi Olmayan ve Kira da Ödemeyenler
Ekim 2011	67,3	23,8	1,5	7,3
Ekim 2016	60,4	23,3	1,4	14,8

Kaynak: TÜİK (2013ç); TÜİK (2016o).

Son 15 yılda ülkemizde yapısal olarak önemli bir gelişme olması ve konut sektörünün kayıt dışılığının azalmasına karşın, konut sahibi olmayan ve kira ödemediği halde malik olmadığı konutta ikamet edenlerin payının artması ilginç bulunmaktadır. (Tanrıvermiş, 2016a, s. 681).

2.7. İpotekli Konut Kredisi Faiz Oranları/Vade Yapısı ve Konut Talebine Etkisi

Gayrimenkul faaliyetleri, fon elde edilebilirliği ile fon maliyelerinin bir fonksiyonudur. Özellikle, ikamet amaçlı mülk satın alanlar faiz oranındaki değişikliğe karşı çok hassastırlar (Huber vd, 2006, s. 22-26; İçellioğlu, 2012, s. 47). Türkiye’de 2000-2001 krizi sonrasında büyüme dönemine girilmesi, küresel likidite bolluğu ve istikrarlı piyasa koşulları görece uzun vadeli/düşük faizli konut kredisi arzını arttırmıştır.

İbicioğlu ve Karan (2012), 2005-2012 dönemine ait aylık veri seti kullanarak yaptığı ekonometrik analiz çerçevesinde konut kredisindeki değişimin önemli ölçüde faiz oranındaki değişim ile açıklandığını belirlemişlerdir. Türkiye’de, 2005-2012 yılları arasında konut finansman kredilerine olan talepteki değişimin yüzde 51,66’sı faiz, yüzde 1,96’sı işsizlik, yüzde 3,49’u Tüketici Güven Endeksi ve yüzde 42,87’si konut fiyatları tarafından belirlenmiştir. Konut kredisi talebindeki değişimin yaklaşık yarısından fazlası faiz oranlarındaki değişim tarafından açıklandığı söylenebilir (İbicioğlu vd, 2012, s. 72; Özlük, 2014, s. 54). 2009-2014 dönemi aylık verileri esas alınarak Özman’ın (2016, s. 99) çalışmasında, ekonometrik analiz sonuçları, konut talebi ile kredi faiz oranı arasında negatif yönlü, konut kredisi faiz oranı ile konut fiyatı arasında negatif yönlü, konut talebi ile konut fiyatı arasında pozitif yönlü, konut talebi ile konut kredisi vadesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur,

Türkiye’de konut kredilerinin bankacılık sektörü tarafından nispeten uzun vadeli olarak kullanılması ancak 2005 yılından sonra mümkün olmuş; sektörün ortalama kredi vadesi ancak bu tarihten sonra yıllara sari olarak artmaya başlamıştır. 2009 yılında 70 ay iken; kredi vadesi yıllara sari olarak artmış ve 2014 yılında 115 aya çıkmıştır. Söz konusu beş yılın ortalama vadesi ise 93 ay olarak gerçekleşmiştir (Özmen, 2016, s. 45).

Konut kredisi faiz oranlarında gözlenen azalma ve kredi vadelerinin artması, ipotekli satılan konut oranına da yansımaktadır. Satılan konutlar içinde ipotek kredisi kullanılan konutların oranı, 2010-2013 döneminde ortalama yüzde40 olarak gerçekleşmiştir. Satılan konutların yüzde 40’ının ipotek kredisi kullanılarak satılması, konut satışında bankaların büyük rol oynadığını göstermektedir (Tablo 13).

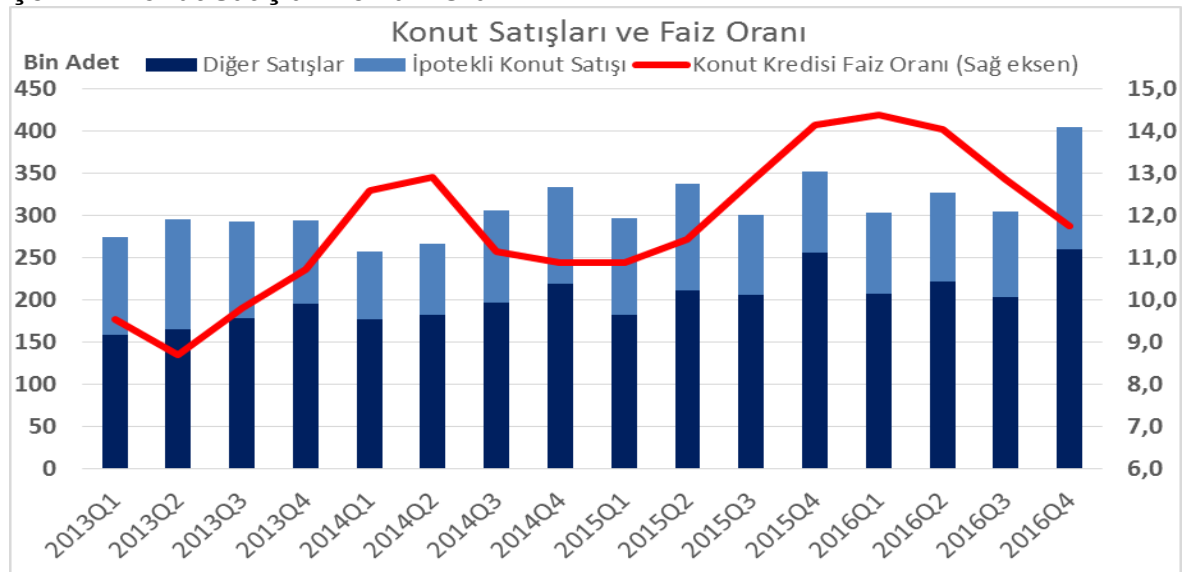
Tablo 13. Toplam Konut Satışları ve İpotekli Konut Satış Sayıları

Yıllar	Konut Satış Sayıları				
	Toplam Satışlar	İpotekli Konut Satışları		Diğer Satış Türü	
		Sayı	Oranı (%)	Sayı	Oranı (%)
2008	427.105	-	-	427.105	-
2009	555.184	22.726	4,09	532.458	95,91
2010	607.098	246.741	40,64	360.357	59,36
2011	708.275	289.275	40,84	419.000	59,16
2012	701.621	270.136	38,50	431.485	61,50
2013	1.157.190	460.112	39,85	697.078	60,15
2014	1.165.381	389.689	33,44	775.692	66,56
2015	1.289.320	434.388	33,69	854.932	66,31
2016	1.341.453	449.508	33,51	891.945	66,49

Kaynak: TÜİK (2016f), TÜİK (2016g), TÜİK (2016l), TÜİK (2016m)

2013 son çeyreğinden itibaren temel piyasa göstergelerinde istikrar sorununa işaret eden bozulmalar ise ipotek kredisi kullanılan konutların oranını yüzde33 seviyelerinde gerilemiştir. Bu oran göz önüne alındığında kredi faiz oranlarının konut talebi üzerinde önemli etkisinin olduğu görülmektedir (Kaya, 2012, s. 16; Öztürk vd, 2016, s. 27; Tablo 13; Şekil 1).

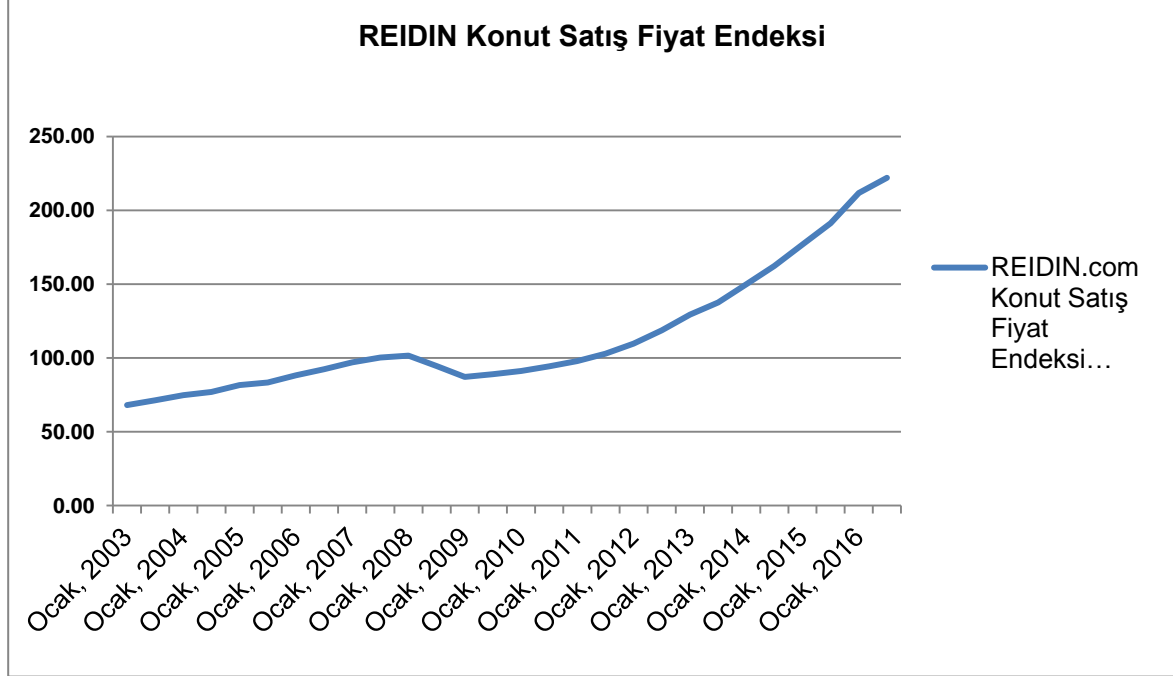
Şekil 1. Konut Satışları ve Faiz Oranı

Kaynak: TÜİK (2016m); TCMB (2017d)

Türkiye’de REIDIN konut fiyat endeksi (2007=100) verilerine bakıldığında 2008 krizinin etkileri net bir şekilde görülmektedir. Endeks, Mart 2009 yılında 85,79 seviyesine inmiştir. Yaşanan makroekonomik istikrar, düşük enflasyon ve faiz oranları ile artış eğilimi göstererek Aralık 2016 itibariyle 228,20 seviyesine çıkmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Konut Satış Fiyat Endeksi Konut Fiyat Endeksi (2007=100)

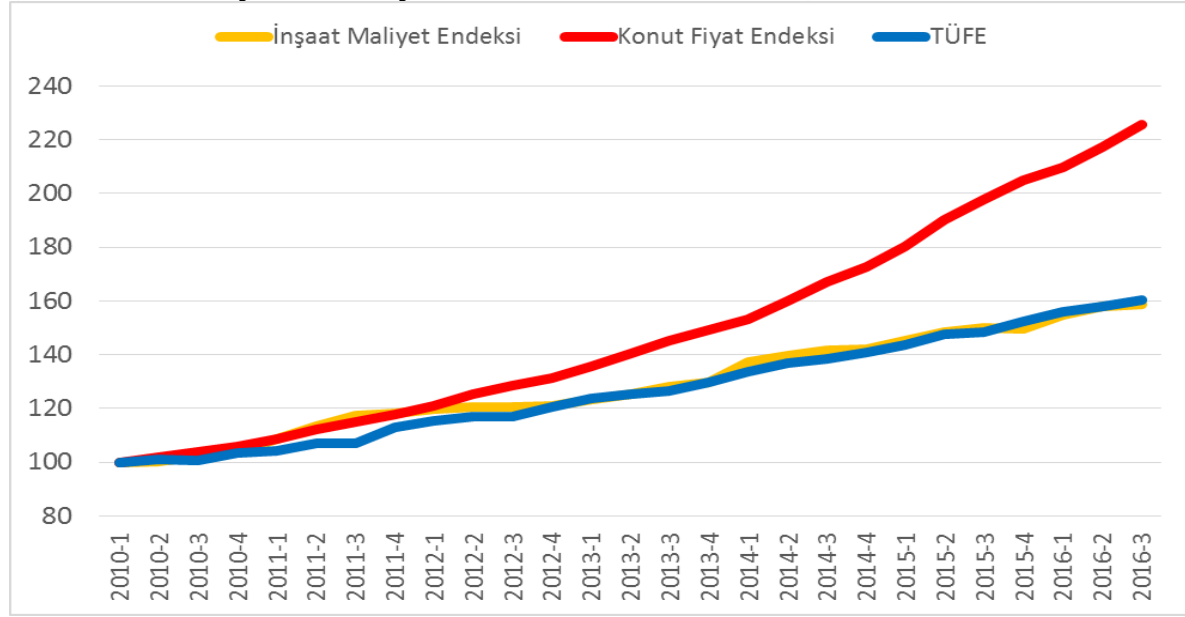
Kaynak: Reidin (2016a).

2.8. Konut Fiyatları ile Enflasyon, Maliyet ve Kira İlişkisi

Konut fiyatları, fiyata erişilebilirlik, arz/talep değişimleri ve döngüleri yolu ile konut piyasasını etkilemektedir. Konut fiyatlarının ve konut sektöründeki değişiminin takip edilmesi karar alıcıların zamanında ve doğru müdahaleler yapması ekonomik faaliyetlerin seyrinin öngörülebilmesi açısından önemlidir (Kurul, 2015, s. 1; Coşkun, 2015, s. 57).

Konut fiyatlarına etki eden başlıca faktörler; konutun niteliğine ait özellikler, konutun coğrafi ve konum olarak özellikleri, sosyo-ekonomik durumla ilişkisi olan çevresi (Heşşen, 2011, s. 63), bina yapım maliyeti, arsa fiyatı sayılabilir.

Konut, Türkiye’de hem enflasyona karşı korunmanın bir aracı hem de güvenli bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Öztürk ve Fitöz (2009, s. 36-43) da, konut talebi ile (TÜFE ile ölçülen) fiyatlar arasında doğrusal bağ olduğunu belirlemişlerdir (Coşkun, 2016, s.130). Konut fiyatlarında demografiye bağlı talep gelişimi ve maliyet artışları gibi temel etkenlerle açıklanamayan oranlarda yükseliş eğilimi gözlenmesi, konut balonlarının nedeni olarak fiyatların sürekli ve hızlı bir şekilde yükselmeye devam edeceği yönündeki piyasa algısına işaret etmektedir. ABD ve İspanya’da konut balonu olgusunun gözlemlendiği dönemlerde konut fiyatlarındaki artışın tüketici enflasyonunu önemli ölçüde aştığını göstermektedir. Türkiye’de konut fiyatlarındaki artış enflasyonun bir miktar üzerinde olsada, gayrimenkul piyasasının temel değerlendirme ölçütleriyle açıklanabilen fiyatlardaki bu eğilimin bir konut balonuna işaret ettiğini iddia etmek için bu aşamada yeterli değildir (Sezgin vd, 2017, s. 23; Şekil 3).

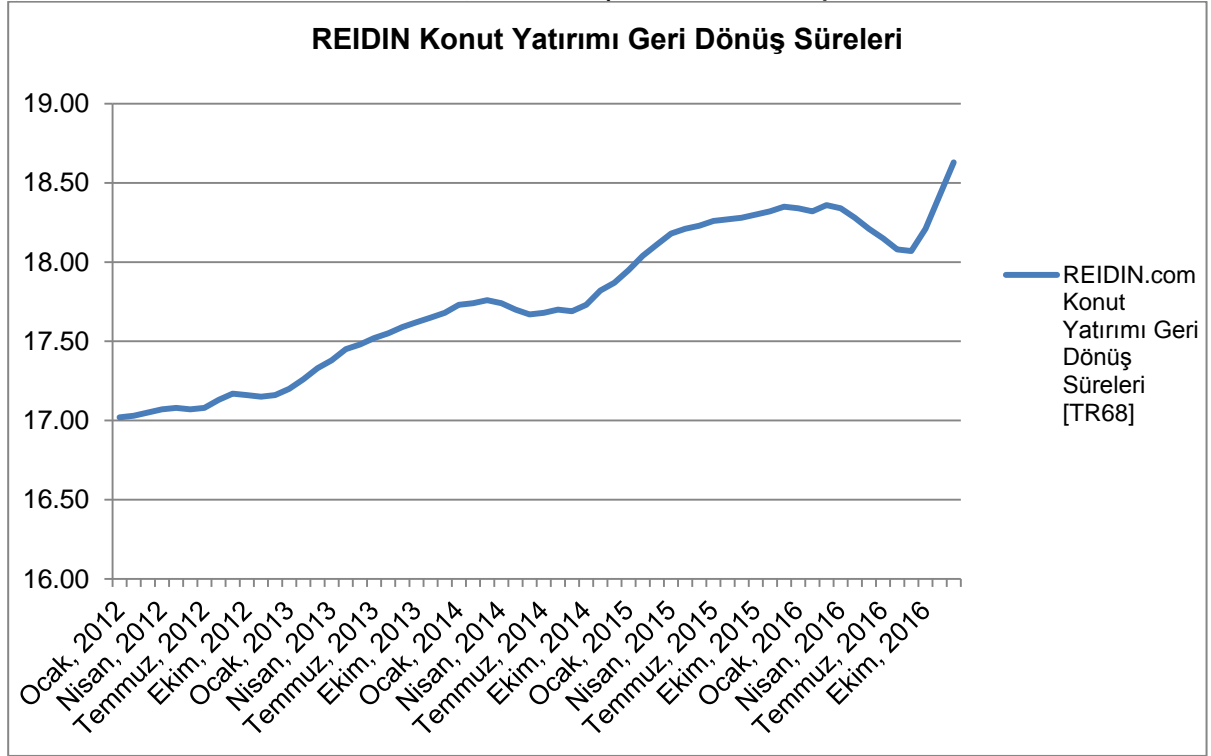
Şekil 3. Konut Fiyatları, Maliyetleri ve TÜFE Arasındaki İlişkiler

Kaynak: TÜİK(2017g);TCMB(2017d)

Gayrimenkul, uzun ömürlü ve dayanıklı bir mal olduğu için üretimi ve fiyatı varlık ya da gayrimenkul piyasasında belirlenir. Varlık piyasası ve gayrimenkul piyasası arasındaki ilişki iki bağlantıyla oluşur. Birincisi, gayrimenkul piyasasında belirlenen kira seviyesi varlık talebini belirlemede ana etkidir. Bu yüzden gayrimenkul piyasasında ortaya çıkan kiralardaki değişimler, varlık piyasasındaki talebi etkiler. Bu iki piyasa arasında ikinci ilişki inşaat ya da gelişen sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Eğer inşaat yapımı artar ve varlık arzı artarsa, sadece varlık piyasasında fiyatlar düşmez, gayrimenkul piyasasında da kiralar düşer (Dipasquale vd, 1996, s. 7; Yeşil, 2007, s. 19).

Konut piyasasında istikrarlı bir denge kurulabilmesi için, konut fiyatları ile kiralardan benzer eğilimler göstermesi gereklidir. Konut fiyatları artarken kiralardan artmıyor olması, konut yatırımının getirisini düşürmektedir. Ekonominin dinamikleri tarafından desteklenmeyen bir fiyat artışı suni bir artış olduğundan, fiyatların ulaştığı seviye uzun vadede sürdürülememektedir (İçellioğlu, 2012, s. iii).

Gayrimenkul piyasasında fiyat ve değeri tanımlamak için sıkça kullanılan kapitalizasyon oranı, kira/fiyat oranı olarak adlandırılır. Bu oran hesaplanırken konutun bir yıllık kira getirisi ile konutun fiyatı karşılaştırılır. Kira/fiyat oranının ters çevrilmiş hali ise fiyat/kira oranıdır (Büyükduman, 2014, s. 138-140). Bu oran aynı zamanda yatırımın geri dönüş süresi/kira çarpanı olarak adlandırılarak yatırım kararlarında önemli rol oynamaktadır. Reidin endeksine göre 2012 yılında 17 yıl seviyelerinde olan ortalama yatırım geri dönüş süresi artarak 2016 yılında 18.6 yıl seviyesine ulaşmıştır. 2016 yılında ekonomik aktivitenin hız kaybetmesi paralelinde gerileyen konut talebi, yılın ikinci yarısında gerileyen konut kredisi faiz oranları ve konut satışına yönelik promosyonlar ile yeniden artmıştır. Buna paralel olarak konut yatırımı geri dönüş süresi de 2016 yılının ikinci yarısında ülke genelinde yeniden yükselişe geçmiştir. Kiralara kıyasla daha hızlı artan konut fiyatları, yatırım amaçlı konut alımının cazibesini kaybettiğine işaret etmektedir (Şekil 4). Konut fiyatları ile kira arasındaki ilişki konut fiyatlarındaki hızlı artışları izleme adına önem arz etmektedir

Şekil 4. Konut Yatırım Geri Dönüş Süreleri (Ocak 2012=100)

Kaynak: Reidin (2016b) ²

2.9. Türkiye’de İnşaat Sektörü

Son yıllarda hızlı bir gelişme gösteren inşaat sektöründe, alternatif yatırım araçlarının getirilerinin düşmesi, konut kredilerinde vadenin uzaması, faiz oranlarının düşmesi, ekonomik ve siyasi istikrarın devam etmesi gibi etkenlerden dolayı hareketlik devam etmektedir. 1999 depremi sonrasında uzun bir dönem durağanlık yaşayan sektör 2004 yılının ikinci yarısından sonra tekrar gözde bir yatırım aracı olmuştur. İnşaat sektörü makroekonomi açısından önemli olduğu gibi, ülkemizde ekonomide birçok değişkeni etkilemesi bakımından da literatürde ekonominin lokomotif bir sektörü olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de nüfus artışının daha önce incelendiği üzere, Avrupa ve Dünya verilerine göre yüksek olması nedeniyle de artan konut ihtiyacını karşılamak için inşaat sektörüne sürekli bir şekilde önem verildiği görülmektedir.

Son yıllarda, GSYH içindeki payı yüzde 8-yüzde 9 seviyesinde olan inşaat sektörünün bu payının artacağı ve böylece ekonomiye önemli katkılar getireceği beklentileri artmaktadır (Sezgin vd, 2017, s. 13). Bunu kuvvetlendiren sebeplerden biri, Aralık 2016 itibarıyla konut kredisi hacmi 163 milyar TL’ye ulaşırken, inşaat sektörüne kullanılan nakdi krediler toplamı ise 140 milyar TL düzeyine yükselmesidir. Aynı dönem itibarıyla sektörün gayri nakdi krediler toplamı 108 milyar TL seviyesindedir (BDDK, 2017a). İnşaat sektörü kredilerinin GSYH’ye oranı yıllar itibarıyla artarken, konut kredilerinin GSYH’ye oranı 2013-2016 yılları arasında yatay seyretmiştir (Sezgin vd, 2017, s. 20)

GSYH ile inşaat sektörü büyüme hızlarının yıllar itibarıyla gelişimi incelendiğinde, inşaat sektörü büyüme hızının hemen hemen her dönem GSYH büyüme hızı ile aynı yönde, fakat daha yüksek seviyelerde hareket ettiği gözlemlenmektedir. Ancak, kriz dönemlerinde sektörün son derece olumsuz etkilendiği ve çok hızlı bir şekilde küçüldüğü görülmektedir (Tablo 14; SDE, 2014, s. 11; Kaya, 2012, s. 9-10). Bu durum, ekonomi ile inşaat sektörü arasında sıkı ve birbirlerini kuvvetli bir şekilde etkileyen ilişkilerin olduğunu göstermektedir

(Tanrıvermiş, 2016a, s.670). İnşaat sektöründeki gelişmelerin, ülkenin büyüme hızına doğrudan bağlı olduğu ve ülkenin büyüme hızı arttığında inşaat sektörünün de daha hızlı arttığı, buna karşın, Türkiye'deki büyüme hızı düştüğünde bu kez tersi gerçekleşerek inşaat sektörünün neredeyse yarı yarıya gerilediği görülmektedir. Küresel krizden ve ekonomik daralmadan en çok etkilenen sektörlerin başında inşaat sektörü gelmiştir. Bütün dünyada ekonomik krizin en yoğun hissedildiği ve siyasi istikrarsızlığın yaşandığı 2012 yılında, inşaat sektörü de Türk ekonomisinde yaşanan bu daralmadan doğal olarak etkilenmiştir.

Türk ekonomisinde lokomotif olarak değerlendirilmesi nedeniyle 2002 yılından itibaren en çok önem ve öncelik verilen bir sektör olan inşaat sektörü, 2011 yılında yüzde 11,5 büyümesi ardından sektördeki daralma ve artan maliyetlerin olumsuz etkileri nedeniyle 2012 yılındaki büyüme oranı yüzde 0,6 olabilmıştır. Bunun üzerine, inşaat sektörünü canlandırmak için, 2012 yılında üç ayrı düzenleme uygulamaya konulmuş olup, bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- i. yabancı uyruklu gerçek kişilerin Türkiye'de taşınmaz ve sınırlı aynı hak edinmeleri kolaylaştırılmıştır.
- ii. Afet Riski Altında Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılarak ülke genelinde neredeyse tüm yapıların yıkılarak yenilenmesinin önü açılmıştır.
- iii. 150 m²'den büyük ve küçük yapılarda KDV oranlarında yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Alınan önlemlerle, inşaat sektörünün büyüme hızı 2013 yılında yüzde 7,4'e çıkmıştır. Bununla birlikte, 2014 ve 2015 yıllarında inşaat sektöründe tekrar önemli daralma yaşanmıştır. 2014 yılında GSYH'da yüzde 2,9 büyüme olmuş iken, inşaat sektöründeki büyüme bunun altında yüzde 2,2'de kalmıştır. 2015 yılında durum daha da olumsuz gerçekleşmiş, GSYH yüzde 4,0 büyürken, inşaat sektöründeki büyüme yüzde 1,7'de kalmıştır. Bu veriler 2012 yılında yaşananlara benzemektedir. Bununla birlikte, iç ve dış etkenlerdeki gelişmeler ve bunların iç piyasaya ve konut finansmanına etkileri belirsizliğini sürdürmektedir. 2016 yılından başlayarak turizm ve sanayideki daralma gibi iç faktörler ile Ortadoğu'daki istikrarsızlık, AB ve ABD ile ilişkiler ve ABD Merkez Bankası FED'in faiz artırma politikaları gibi dış faktörlerin mevcut duruma olan etkileri yukarıda belirtilen etkenlerle birlikte değerlendirildiğinde, bu gelişmelerin konut üretimine ve finansmanına etkilerinin daha da artabileceği söylenebilir.

Tablo 14. GSYH ve Cari Fiyatlarla İnşaat Sektöründe Büyüme Hızı

Yıllar	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Gelişme Hızı (%)	İnşaat Sektöründe Büyüme Hızı (%)
2000	6,8	4,9
2001	-5,7	-17,4
2002	6,2	13,9
2003	5,3	7,8
2004	9,4	14,1
2005	8,4	9,3
2006	6,9	18,5
2007	4,7	5,7
2008	0,7	-8,1
2009	-4,8	-16,1
2010	9,2	18,3
2011	8,8	11,5
2012	2,1	0,6
2013	4,2	7,4
2014	3,0	2,2
2015	4,0	1,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2015a, s. 10,32,127,204); TÜİK (2016e); TÜİK (2013c, s. 16,30); TÜİK (2010, s. 356); Kalkınma Bakanlığı (2015 b); İNTES (2016, s. 2).

2.10. Türkiye’de Konut Arzı ve Konut Üretimi

Uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olan sabit sermaye yatırımları, mal ve hizmet üretme kapasitesinin önemli göstergesidir. Sabit sermaye yatırımları, bir ülke ekonomisinde önemli payı olan maddi yatırımları kapsamaktadır. Konut yatırımları, sabit sermaye yatırımlarının önemli bir parçasıdır (İçellioğlu, 2012, s. 178). Sabit sermaye yatırımları içinde konut sektörü, imalat ve ulaştırmadan sonra üçüncü sırada gelmektedir. 2015 yılında yüzde 19,2 olan yatırım payının yüzde 18,4’ünü özel sektör ve yüzde 0,8’ini ise kamu sektörü üstlenmiştir. İmalat sektörü gibi konut sektöründe de özel yatırımcılar toplam yatırımların neredeyse yüzde 90’ını gerçekleştirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2015a, s. 90-91)

Türkiye’de 2002-2012 döneminde üretilen konutların; yüzde 1,5’i Emlak Konut, yüzde 9,1’i TOKİ ve kalan yüzde 89,4’ü ise diğer aktörler tarafından inşa edilmiştir. Türkiye’deki konut üretiminin yaklaşık yüzde 10’unun TOKİ ve Emlak Konut GYO tarafından gerçekleştirildiği, markalı konut üreticilerinin toplam payının yüzde 3 dolayında olduğu belirtilmiştir. Kalan konutların ise çoğunluğunun 5-10 dairelik apartmanlar inşa eden küçük ölçekli firmalar tarafından üretildiği, bu durumun sektörde önemli bir kayıt dışılık sorunu olduğuna işaret ettiği ve markalı olmayan konut üretimi ve sektöre girişte belirli bir standardizasyon olmamasının sektörün kırılabilirliği adına bazı riskleri de barındırdığı vurgulanmalıdır (SDE, 2014, s. 14). Özel kurumlar içinde; adi ortaklıklar, şahıs işletmeleri (yap-satçılar ve müteahhitler) ve kooperatifler gibi geleneksel işletmeler ile kurumsal inşaat ve gayrimenkul işletmelerinin olduğu görülmektedir. Türkiye’de yaygın kayıt dışılık olmakla birlikte TÜİK verilerine göre 1985 yılından günümüze kadar kurulmuş olan inşaat firmasının sayısında kapanan şirketlerin sayısı düşülerek yapılan hesaplama ile toplam firma sayısının 203.516 olduğu görülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen toplam müteahhitlik yetki belgesi sayısı ise toplam 287.760 kişi olmuştur. (Tanrıvermiş, 2016a, s.689).

Konut arzı ve konut üretimini etkileyen faktörlerin başında binaların inşa edilmesini sağlayan arsa üretimi, yapı ruhsatı, yapı kullanma izni ve benzeri yasal izinler aklı gelmektedir. Türkiye’de konut arzının önemli göstergelerinden birisi de yıllara göre alınan yapı ruhsatları sayısıdır. 3194 Sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1986 yılından başlayarak yapı ruhsatı konusunda önemli bir artışın yaşandığı görülmektedir. Yapı ruhsatları içinde konutların oranı yüzde 85 ile yüzde 90 arasındaki payını korumaktadır (Tablo 15; Köktürk, 2015, s. 1103-1106).

Tablo 15. Yapı Ruhsatlarına Göre Yapı Türlerinin ve Sayılarının Dağılımı

Yıllar	Yapı Ruhsatı Toplam	Konutlar		Ticari		Sanayi		Sosyal		Diğer	
		Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
1955	54 224	42 655	78,7	4 931	9,1	714	1,3	97	0,2	5 827	10,7
1960	49 133	35 889	73,0	5 493	11,2	702	1,4	88	0,2	6 961	14,2
1970	75 503	56 113	74,3	10 067	13,3	1 777	2,4	333	0,4	7 213	9,6
1980	69 579	61 849	88,9	4 247	6,1	1 192	1,7	255	0,4	2 036	2,9
1985	71.844	61.793	86,0	4.865	6,8	1.837	2,6	601	0,8	2.748	3,8
1990	123.304	109.398	88,7	5.513	4,5	3.964	3,2	868	0,7	3.561	2,9
1995	137.905	127.297	92,3	4.782	3,5	2.184	1,6	763	0,6	2.879	2,1
2000	79.140	70.292	88,8	4.146	5,2	1.896	2,4	877	1,1	1.929	2,4

Kaynak: TÜİK (2014a, s. 399).

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan kriz inşaat sektörünü de olumsuz etkilemiştir. 2002 yılı verileri dikkate alındığında yapı ruhsatlarının sayılarında önemli azalış olmuştur. Ekonomik krizin etkilerinin azalması ile inşaat sektöründe önce toparlanma ve ardından hızlı artış yaşanmış, üretilen konut (bağımsız bölüm) açısından 2002 yılına göre (161.920), 2010 yılında (907.451) neredeyse 6 kat artış meydana gelmiştir (Tablo 16).

Yapı ruhsatı sayısında ve farklı yapı türlerindeki yapım faaliyetlerindeki artış, aynı zamanda inşaat sektöründeki gelişmelerin bir göstergesidir. İnşaat sektörüne yapılan yatırımlarla hem ekonomi canlanmakta, hem de istihdam artışı sağlanmaktadır. Bu gelişmeler, nitelikli konut üretimine, planlı kentleşmeye, toplumun yaşam standartlarının yükseltilmesine ve sermaye piyasalarının gelişmesine de doğrudan katkı yapmaktadır. Ancak, yapı ruhsatları ve yapı kullanım izinleri arasındaki farkın ruhsatlar lehine açılması, yapı stokundaki artışın talebin üzerinde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmaktadır.

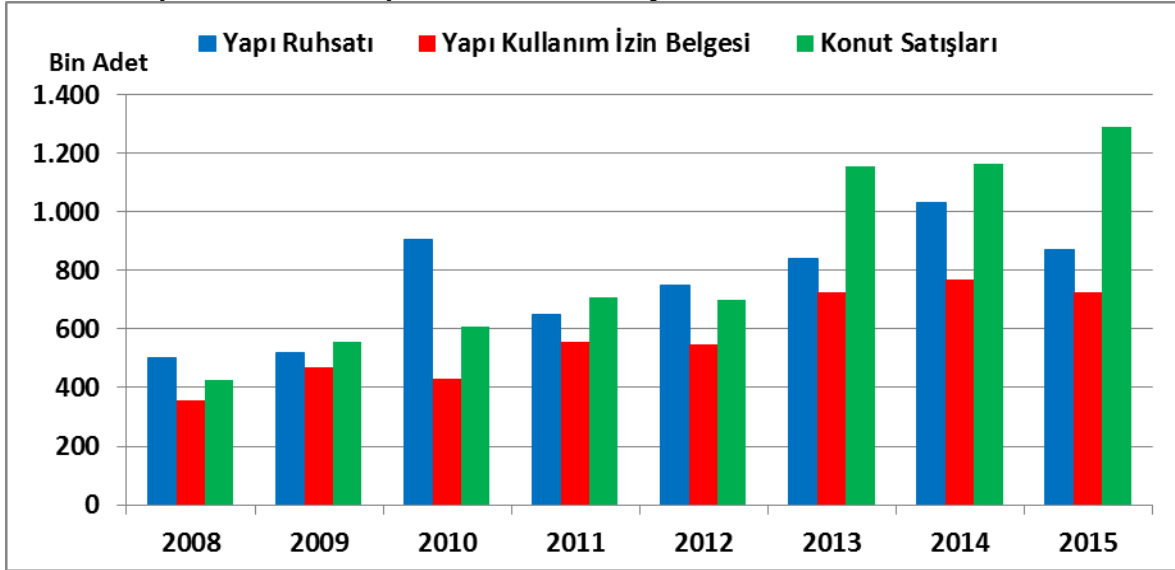
Tablo 16. Yapı Ruhsatı ve Kullanma İzni Verilen Binaların Özelliklerine Göre Dağılımı

Yıllar	Yapı Ruhsatı				Yapı Kullanma İzni			
	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	Değer (Milyon TL)	Daire Sayısı	Bina Sayısı	Yüzölçümü (m ²)	Değer (Milyon TL)	Daire Sayısı
2002	43.430	36.187.021	8.945.190.204	161.920	47.094	31.676.425	7.634.637.406	161.491
2005	114.254	106.424.587	40.529.421.744	546.618	64.126	50.324.600	18.445.263.149	249.816
2006	114.204	122.909.886	56.195.862.967	600.387	73.383	57.207.320	25.050.689.452	295.389
2007	106.659	125.067.023	62.178.649.271	584.955	68.056	63.403.212	30.416.729.696	326.484
2008	95.193	103.846.233	59.006.449.177	503.565	76.069	70.957.036	39.002.256.405	357.286
2009	92.342	100.726.544	54.367.862.313	518.475	94.772	94.567.729	49.356.423.320	469.981
2010	139.616	176.429.366	101.918.036.853	907.451	82.131	85.281.468	47.368.597.975	429.755
2011	101.900	123.621.864	80.755.662.747	650.127	98.339	105.650.512	66.953.825.400	556.769
2012	104.151	152.952.913	104.964.630.420	750.922	96.852	106.746.058	71.026.384.350	546.672
2013	121.754	175.807.606	126.890.345.650	839.630	120.933	138.495.060	98.267.493.754	726.339
2014	139.439	220.264.118	175.667.839.097	1.030.684	123.797	151.465.262	118.552.648.286	770.308
2015	122.243	184.050.956	155.712.678.652	870.515	108.893	141.441.757	118.183.103.337	724.331

Kaynak: TÜİK (2014a, s. 395); TÜİK (2016d).

Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE, 2014, s. 13) tarafından hazırlanan raporda; 2008-2014 döneminde yapı ruhsatları, yapı kullanma izinleri verilen daire satışları ile konut satış verilerine ilişkin olarak, “...sektör tecrübelerine göre bir konutun tamamlanmasının ortalama 2,5-3 yıl olduğu varsayımı altında eldeki yapı ruhsatı verilerine göre Türkiye konut sektörü için 2016 yılının büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu bakımdan hali hazırda arza yönelik bir sıkıntı olmadığı düşünülebilir ancak 2013 yılında önceki yıllara oranla artan yapı ruhsatı sayılarının, yapı kullanım iznine dönüşeceğinin düşünüldüğü 2016 ve 2017 yıllarına yönelik olarak konut satış rakamlarının dikkatle takip edilmesi gerekmektedir” değerlendirmesi yapılmıştır.

2008-2015 döneminde yapı ruhsatları ve yapı kullanım izinleri arasındaki farkın nispeten ruhsatlar lehine açılmasına karşın 2013 yılı sonrasında konut satışları artmıştır. (Şekil 5). Bununla birlikte, sektörü değerlendirirken en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de değerlendirme yapılırken bölgesel farklılıkların göz önüne alınması gereğidir. Sektörde arz, talep ve finans özellikleri ile il ve bölge bazında tamamen ayrışabilmektedir. Dolayısı ile bu sistemin ekonomik ve demografik değişkenlere bağlı olduğu dikkate alındığında, zaman zaman dalgalanmalarla karşı karşıya kalması da olası görülmektedir (Emlak Konut, 2016, s. 117).

Şekil 5. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzni sayıları ve Konut Satışları

Kaynak: TÜİK (2014a, s. 395); TÜİK (2016d), TÜİK(2016m)

3. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Türkiye'nin demografik özellikleri, nüfusun artmaya devam edeceğini ve yakın gelecekte artış eğiliminin süreceğini göstermektedir. Türkiye'deki kentleşme hızının doğal nüfus artış hızından fazla olması, ivmesi düşmekle beraber Türkiye'nin kentleşmeye devam ettiği, buna paralel olarak yalnız köyden kente değil, kentten kente iç göçün arttığı ve bu gelişmelerin yönünün başta İstanbul olmak üzere Marmara Bölgesi ve Ege Bölgesi olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de sermaye hareketlerinin İstanbul odaklı olduğu ve Marmara ve Ege Bölgeleri'nde yoğunlaştığı ortaya çıkmaktadır. Diğer bölgeler ve iller yatırımlar ve konut üretimi açısından gelir adaletsizliği ve bölgeler arası dengesiz gelişmenin sonuçlarını yaşamaktadırlar.

Türkiye'nin genç nüfusa sahip olması ve çalışabilir nüfusun ülke nüfusu içindeki oranının yüksek olması ve hanehalkı büyüklüğünün küçülmesi konuta talebi artıran en önemli faktörlerdir. Türkiye'deki ortalama yaşın 31,4 ve nüfusun yarısına yakınının 30 yaşın altında olması konuta olan talebin ileriki yıllarda da devam edeceğini desteklemektedir. Ortalama ömrün uzaması, evliliklerin ve buna ters olmakla birlikte boşanmaların da artması ile konuta olan talep artarak devam edecektir.

Kişi başına gelirin yanında toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımı da konut harcamaları ve konut yatırımı tercihlerini doğrudan etkilemektedir. Konuta olan yatırımların gerçekleştirilmesi gelir düzeyi ve ile ilişkili ve tasarrufun temel belirleyicisinin "gelir" olduğu dikkate alındığında, gelirlerinin düşüklüğü nedeni ile söz konusu gruptakilerin harcamalarını ipotekli konut kredisi kullanarak destekledikleri ve gelir düzeyleri ölçütünde konutlara erişebildikleri düşünülmektedir. Dolayısı ile, konut projelerinin alt ve orta gelir gruplarını kapsayacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

Konut kredisi faiz oranında meydana gelen düşüşlerin hane halkının konut satın alma talebini artırdığı belirlenmiştir. Konut, Türkiye'de hem enflasyona karşı korunmanın bir aracı hem de güvenli bir yatırım aracı olarak, fiyatlar konut talebini etkileyen unsurlardan birisidir. Gayrimenkul piyasasında fiyat ve değeri tanımlamak için sıkça kullanılan yatırımın geri dönüş süresinin, konutu bir yatırım aracı olarak gören yatırımcılar tarafından rasyonel karar verilebilmesi açısından ülke genelinde izlenmesinde yarar görülmektedir.

Türkiye'nin büyüme hızı ile inşaat sektörünün büyüme hızı ve finans sektörünün konutlara kredi kullandırması birbiri ile ilişkilidir. Türkiye'de, ekonomide ortaya çıkan dalgalanmalar diğer sektörlerle göre inşaat sektörü üzerinde daha etkili olmakta ve yatırımları etkilemektedir.

Dolayısı ile, Türkiye'nin demografik yapısı, ekonomik büyüme, kentleşme, yeni yapılaşma ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile hukukileştirilen kaliteli bir teminat stoku ve hane halkını borçlanma yoluyla konut edinmeye teşvik bileşenleri bir araya geldiğinde, ipotekli konut kredilerinin menkulleştirilmesini sağlayacak sermaye piyasası araçlarının uygulama kabiliyetini ve konut sektörüne yatırım olanaklarını arttıracığı söylenebilir.

Kaynakça

- Abdioğlu, Z. ve Berber, M. (2007). Türkiye'de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri, 10 Haziran 2012 tarihinde http://metinberber.com/kullanici_dosyaları/file/zehra.doc,s.241 adresinden erişildi.
- Akçay, B. (2006). Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde İpotekli Piyasalar: Aday Ülke Statüsünde Olan Türkiye'ye Bir Bakış, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 19-47, Ankara.
- Aksoy, F. (2016). Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici ve Ticari Kredilere İlişkin Bulgular, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Aliefendioğlu, Y. ve Tanrıvermiş, H. (2015). Kentsel Dönüşüm Sürecinde Taşınmaz ve Proje Değerleme İşlemleri ve Sorunlarının Analizi: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sahabiye ve Fatih Mahalleleri Dönüşüm Projesi Örneği Çerçevesinde Değerlendirme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 736-769.
- Arslan, Y, Kanık, B., Ceritoğlu, E. (2014). Türkiye'nin Nüfus Yapısındaki Değişimlerin Uzun Dönem Konut Talebi Üzerindeki Etkileri, *Central Bank Review* 14(2),13-29.
- Ayan, E. (2014). *Konut Finansmanı ve Değerlemesi*, İstanbul: Beta.
- BDDK, 2017a, 28 Şubat 2017 tarihinde <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> adresinden erişildi.
- Büyükduman, A. (2014). *Bir Kent Efsanesi Konut Balonu Kent Ekonomisi Ne diyor?* İstanbul:Scala.
- Cooper, R.N. (2008). Global Imbalances: Globalization, Demography, and Sustainability. *Journal of Economic Perspectives*, 22(3):94.
- Coşkun, Y. (2015). *Türkiye'de Konut Finansmanı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, 310, İstanbul.
- Coşkun, Y. (2016). Türkiye Konut Piyasasında Talep Eğilimleri ve Bilgi Bakımsızlığına Yönelik Politika Önerileri, Türkiye Bankalar Birliği, *Bankacılar Dergisi*, 96,122-143, İstanbul.
- Çoban, A.N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası, *SBF Dergisi*, 67(3):75-108, Ankara.
- DiPasquale, D., ve William C. W., (1996). *Urban Economics and Real Estate Markets*, Englewood Cliffs, USA /New Jersey: Prentice Hall.
- DİE. (2000). *Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü,2759, Ankara.
- Dynan, K. E.,Skinner, J. ve Zeldes, S.P. (2000). Do the Rich Save More?.NBER Çalışma Tebliği. 10 Eylül 2016 tarihinde <http://www.nber.org/papers/w7906.pdf> adresinden erişildi.
- Emlak Konut. (2016). *Gayrimenkul ve Konut Raporu*, Emlak Konut A.Ş. Mayıs 2016, İstanbul.
- Friedman, M. (1957). *A Theory Consumption Function*, USA: Princeton University.

- Grigoli, F., Herman, A. ve Schmidt-Hebbel, K. (2014). The World Saving. IMF Çalışma Tebliği. 10 Ekim 2016 tarihinde <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14204.pdf> adresinden erişildi.
- Gürbüz, A. (2002). İpotekli Konut Kredileri ve Türkiye’de Uygulaması, T.C. Merkez Bankası Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara.
- Hepşen, A. 2011. *Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Huber, W, Levin P. Me. ve William P. (2006). *Real Estate Economics*, USA.:Covina, Educational Textbook.
- Hypostat. (2016). A Review of Europe’s Mortgageand Housing Markets September 2016, 10 Eylül 2016 tarihinde <http://www.hypo.org/content/default.asp?PageID=524>, http://www.hypo.org/PortalDev/Objects/6/Files/Hypostat_2015.pdf adresinden erişildi.
- International Monetary Fund, (2017). <http://www.imf.org>. IMF Country Report No. 17/33 PO Box 92780, Washington, D.C. 20090.
- İbicioğlu, M., Karan. M.B., 2012. Konut Kredisi Talebini Etkileyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, *Ekonomi Bilimler Dergisi*,4, (1),65-75.
- İçelloğlu, Ş, C. (2012). Ekonometrik ve Finansal Perspektifte Gayrimenkul Yatırımları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- İNTEŞ. (2016). İnşaat Sektörü Raporu (2016), Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası (*İNTEŞ*) Yayını, Temmuz 2016, 45.
- Kalkınma Bakanlığı (2015a). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014, *Kalkınma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını*, Temmuz 2015, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2015b). Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 9 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı (2015c). Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2014, 1 Eylül 2016 tarihinde <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/UluslararasıEkonomikGostergeler.aspx> adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı (2016). Kalkınma Bakanlığı 2016 Yılı Programı Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar, Ankara.
- Kaya, A. (2012). Türkiye’de Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Fiyat Modeli İle Belirlenmesi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge.
- Kızıltepe, M. (2011). Türkiye’de Konut Politikasının Belirlenmesinde Kredilerin Etkisi ve Değişen Rolü, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Köktürk, E. ve Köktürk, E. (2015). *Taşınmaz Değerlemesi*. İstanbul, Seçkin.
- Lebe, F., Yusuf, E., A. (2014). Türkiye’nin Konut Talebinin Analizi: 1970-2011, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 28(1):57-83.
- Modigliani, F. (1986). Life Cycle, Individual Thrift and Wealth of Nations *American Economic Review*, 76(3):297-313.
- Kurul, D. M. Demirhan, A, A. (2015).Türkiye Konut Sektörüne İlişkin Bileşik Öncü Göstergeler Endeksi, TCMB Ekonomi Notları,Sayı: 2015-11, Ankara.
- Özmen, M.B. (2016). Erişim İmkani Sınırlı Hanehalklarının Barınma Amaçlı Konut Edinmesine Yönelik Finansal Model Önerisi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Bankacılık ve Finans Bilim Dalı, *Doktora Tezi*, Tez No: 427305, İstanbul.
- Özgül, A. (1988). İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması, İstanbul: Filiz.
- Özlük, S. (2014). Türkiye’de Konut Sektöründe Talep ve Arzı Belirleyen Faktörler, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

- Öztürk, A., Kapusuz, Y.E. ve Tanrıvermiş, H. (2016). Housing Issues and Policy Requirements: Time Series Analysis of Houses Sold in Ankara Province, Turkey, *Journal of Housing Economics*, Netherlands (in Press).
- Öztürk, N., Fitöz, E. (2009). Türkiye’de Konut Piyasasının Belirliyecileri: Ampirik Bir Uygulama, *ZKU Sosyal Bilimler Dergisi*, 5,(1), 21-46.
- Reidin, (2016a), 13 Şubat 2017 tarihinde <http://www.reidin.com/tr-TR/Indicators/comparison/17802046> adresinden erişildi.
- Reidin, (2016b), 13 Şubat 2017 tarihinde <http://www.reidin.com/tr-TR/Indicators/view/23312650> adresinden erişildi.
- SDE. (2014). Stratejik Düşünce Enstitüsü, Türkiye Konut Sektörü Gelişmeler – Beklentiler, Kasım 2014, Ankara.
- Sancak, E. ve Demirci, N. (2012). Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,8(2):159-198.
- Sezgin, Şat, A.G., Aşarkaya, A. (2017). İnşaat Sektörü, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü, İstanbul.
- Sen, A. (1997). On Economic Inequality, Oxford University Press Catalogue, UK.
- Şengür, M. ve Taban, T. (2015). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1): 49-72.
- Tanrıvermiş, H. (2016a). *Türkiye Ekonomisinde İnşaat ve Gayrimenkul Sektörleri, Kurumsallaşma ve Yeni İşletme Modelleri*, İBBAS 2016, I. Uluslararası Karadeniz İşletmecilik Sempozyumu, 16-17 Mayıs 2016, Giresun, 665-690.
- Tanrıvermiş, H. (2016b). Gayrimenkul Değerleme Esasları, Ders Kodu: 1014, Konut Değerleme Sınavı, SPL Gayrimenkul Değerleme Sınavı, İstanbul.
- Tanrıvermiş, H., Akipek Öcal Ş. ve Demir, E. (2016). Gayrimenkul Mevzuatı, Ders Kodu: 1019 Gayrimenkul Değerleme Sınavı, SPL Gayrimenkul Değerleme Sınavı, İstanbul.
- TBB. (2000). Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstatistiki Raporlar, Yıllara Göre raporlar, 2000 Yıllık, 2000 - İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Çeşitlerinin Dağılımı, Türkiye’de Bankacılık Sistemi İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı 2000, Rapor Kodu: YT04, Haziran 2001. İstanbul.
- TBB. (2002). Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstatistiki Raporlar, 1995-2000 döneminde İllere ve Bölgelere göre Mevduat ve Kredi Dağılımı Rapor Kodu: YT04, İstanbul.
- TBB. (2010). Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstatistiki Raporlar, Yıllara göre raporlar, 2010 Yıllık, 2010 - İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Çeşitlerinin Dağılımı, Türkiye’de Bankacılık Sistemi İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı 2010, Rapor Kodu: YT04, Haziran 2011, İstanbul.
- TBB. (2015). İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Çeşitlerinin Dağılımı, Türkiye’de Bankacılık Sistemi İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı 2015, Rapor Kodu: YT04, Haziran 2016, İstanbul.
- TBB. (2016). Türkiye Bankalar Birliği, İstatistiki Raporlar, Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>,
- TCMB. (2016a). 21 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Bankacilik+Verileri/Bankalarca+Kullandirilan+Kredi+lerin+Sektorel+Dagilimii/Aciklamalar/Bankalarca+Kullandirilan+Kredilerin+Sektorel+Dagilimi>, adresinden erişildi.
- TCMB. (2016b). 27 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/08d4d86e-49bf-4739-baf8-3592bf9ce543/kv.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE08d4d86e-49bf-4739-baf8-3592bf9ce543>, adresinden erişildi.

- TCMB. (2016c). 27 Temmuz 2016 tarihinde [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/parasal+ve+finansal+istatistikler/haftalik+para+ve+banka+istatistikleri/veri+\(tablolar\)](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/parasal+ve+finansal+istatistikler/haftalik+para+ve+banka+istatistikleri/veri+(tablolar)) adresinden erişildi.
- TCMB. (2017d). 13 Şubat 2017 tarihinde <http://evds.tcmb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (1991). Kent Planlaması Konuşmaları, TBMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. (2010). Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek, İlhan Tekeli Toplu Eserler-13, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980), İlhan Tekeli Toplu Eserler-24, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Birinci Basım: İstanbul.
- Tekirdağ, A. (2009). Türkiye'de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi, T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Tunalı, T.K. (2004). Uzun Vadeli Konut Finansman Kredilerine Dayalı İpotek Bankacılığı Uygulamaları, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- TÜİK. (2010). Türkiye İstatistik Yıllığı 2009, Sayfa: 356, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Yayın No:3436, Ankara.
- TÜİK. (2011a). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, Haber Bülteni, 19 Aralık 2011, Sayı: 8661, Ankara.
- TÜİK. (2011b.) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011, Yayın No: 3684, Ankara,
- TÜİK. (2012.) Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011, 1 Mart 2012, Sayı: 10761, Ankara.
- TÜİK. (2013a). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012, Haber Bülteni, 23 Eylül 2013, Sayı: 13594, Ankara.
- TÜİK. (2013b.) Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Yapı İzin İstatistikleri, IV. Dönem 2012, 27 Şubat 2013, Sayı: 13447, Ankara.
- TÜİK. (2013c). Ekonomik Göstergeler 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Yayın No:4125, Ankara.
- TÜİK. (2013ç). Nüfus ve Konut Araştırması, 2011, Haber Bülteni, 31 Ocak 2013, Sayı: 15843.
- TÜİK. (2014a.) İstatistik Göstergeler 1923-2013, Yayın No: 4361, Ankara.
- TÜİK. (2014b.) Türkiye İstatistik Yıllığı, 2013, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 4175, Ankara.
- TÜİK. (2014c). İstatistiklerle Aile, 2013, Haber Bülteni, 09 Mayıs 2014, Sayı: 16053.
- TÜİK. (2014d.) Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Yapı İzin İstatistikleri, Ocak-Aralık, 2013, Tarih: 25 Şubat 2014, 16084, Ankara.
- TÜİK. (2014e). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2013, 06 Mart 2014, Sayı: 16015, Ankara.
- TÜİK. (2015a.) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014, Haber Bülteni, 18 Eylül 2015, Sayı: 18633, Ankara.
- TÜİK. (2015b). Haber Bülteni, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2014, Sayı: 18628, 02 Nisan 2015, Ankara.
- TÜİK. (2015c.) Haber Bülteni, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2014, Sayı: 18616, 28 Ocak 2015, Yaş grubu ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu, 2014, Ankara.
- TÜİK. (2015ç). İstatistiklerle Aile, 2014, Haber Bülteni, 05 Mayıs 2015, 18624, Ankara.
- TÜİK. (2015d.) Türkiye İstatistik Kurumu, Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2015, Ankara.
- TÜİK. (2015e). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Yapı İzin İstatistikleri, Ocak-Aralık, 2014, Tarih: 24 Şubat 2015, Sayı: 18612, Ankara.

- TÜİK. (2015f). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015, Tarih: 28 Ocak 2016 21507, Ankara.
- TÜİK. (2015g). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2014, 3. Ekim 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1012 adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016). 1 Eylül 2016 tarihinde www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1591 adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016a). Haber Bülteni, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2015, 11 Temmuz 2016 tarihinde adresinden Mart 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515> erişildi.
- TÜİK. (2016b). Haber Bülteni, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015, Yaş grubu ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu, 2015, 12 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016c). İstatistiklerle Aile, 2015, Haber Bülteni, 11 Mayıs 2016, Sayı: 16053, 13 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016ç). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, İşgücü İstatistikleri, 2015, 23 Mart 2016, Sayı: 21567, 10 Ekim 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21567> tarihinde adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016d). Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Yapı İzin İstatistikleri, Ocak-Aralık, 2015 3 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21759> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016e). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık, 2015, 21510 Ankara.
- TÜİK. (2016f). *Haber Bülteni, Konut Satış İstatistikleri*, Aralık 2015,21708, Ankara.
- TÜİK. (2016g). *Haber Bülteni, Konut Satış İstatistikleri*, Aralık 2015,21708, Ankara.
- TÜİK. (2016h). Konularına Göre İstatistikler Nüfus Projeksiyonları, İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Nüfus Projeksiyonları ve Tahminleri, 11 Temmuz 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027. Erişim Tarihi: 11.07.2016, adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016ı). Konularına Göre İstatistikler, Göç İstatistikleri, İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 1 Ağustos 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067. adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016i). Konularına Göre İstatistikler, Tüketim Harcamaları İstatistikleri, İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Hanehalkı Bütçe Anketi Tüketim Harcaması Sonuçları (Türkiye), Yıllar İtibarıyla Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı, Türkiye; 12 Temmuz 2016 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1012; adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016j). Konularına Göre İstatistikler, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Tüketici Fiyatları Endeksleri (1994=100), Tüketici Fiyatları Endeksi Sonuçları ve Değişim Oranları, 30 Temmuz 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014. adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016k). Konularına Göre İstatistikler, Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi, NACE Rev.2 (2003=100), Tüketici Fiyatları Endeksi Sonuçları ve Değişim Oranları, 10 Ekim 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1076. adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016l). İllere ve Yıllara Göre Konut Satış Sayıları, 2013-2016; 6 Ağustos 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1482, adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016m). Haber Bülteni, Sayı: 24792,24 Ocak 2017, İlk satış ve ikinci el satış ayrıntısında illere ve yıllara göre ipotekli konut satış sayıları, 2013-2016, 11 Şubat 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1056 adresinden erişildi.
- TÜİK. (2016n). Türkiye İstatistik Kurumu, Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2015, 5 Ekim 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1012 adresinden erişildi.

- TÜİK, (2016). 1 Aralık 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017a). İllere göre il ilçe merkezi, belde köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2015, 2016, 28.01.2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.doid=24638>.
- TÜİK, (2017b). “İllere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü”, 28 Ocak 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, 2008-2016 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017c). “Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı” 28 Ocak 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017d). 28 Ocak 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017e). 28 Ocak 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017f), 28 Ocak 2017 tarihinde www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21584, adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017g). 2 Eylül 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1077 adresinden erişildi.
- TÜİK, (2017h). 28 Ocak 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, adresinden erişildi.
- Uysal, D., Yiğit, M. (2016).Türkiye’de Konut Talebinin Belirleyicileri (1970-2015):Ampirik Bir Çalışma,*Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (1),185-189.
- Yavaş, A. ve Tunç, C.(2015). Not All Credit is Created Equal: Mortgage vs Non-Mortgage Debt and Private Saving Rate in Turkey. TCMB Çalışma Tebliği. 1 Eylül 2016 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main/Menu/Yayinlar/Arastirma+Yayinlari/Calisma+Tebliğleri/2015/15-24> adresinden erişildi.
- Yeşil, E. (2007). İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler Yoluyla Konut Finansmanı Modelinin Ekonomik Analizi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012).*Doğu Coğrafya Dergisi*, 33.161-187.
- Yükseler, Z. (2004). *1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış*, T.C. Merkez Bankası, Aralık 2004.
- Yükseler, Z. ve Türkan, E. (2008). *Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi*, TÜSİAD-T/2008-03/455,İstanbul.

Dipnotlar:

- ¹ 5393 sayılı Belediye Kanununa göre belediyenin, mahallî müşterek nitelikte olmak şartı ile “imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel altyapı, konut, hizmetlerini yapacağı veya yaptıracağı hükme bağlanmıştır (Md.14). Belediyeler, konut üretimini desteklemek ve düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak için belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapılı arsalar üretmek, konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla işbirliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahip kılınmıştır (Md.69). Benzer biçimde “kentsel dönüşüm ve gelişim alanı” başlıklı 73’üncü madde kapsamında belediye, belediye meclisi kararı ile konut alanları oluşturmak için dönüşüm ve kentsel gelişim projesi geliştirme ve uygulama yetkisine sahiptir.
- ² Reidin Gayrimenkul Bilgi Servisi tarafından oluşturulan 3 adet grafik gösterimde yer almaktadır. Reidin Gayrimenkul Bilgi Servisi tarafından oluşturulan verilerin başlangıç dönemi; TR7 için 2003 Yılı, TR68 için ise Ocak 2012 yılıdır. 7 büyükşehiri kapsayan endeks TR7 olarak lanse edilmekte ve aylık olarak hesaplanmaktadır. (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli), TR68 verisi 68 il 242 ilçe ve 1202 mahalleyi kapsamakta ve aylık olarak hesaplanmaktadır.

Bankalarda Genel Kurul Toplantılarının Yapılma Esasları

Mustafa Yavuz*

Öz

Bankaların karar ve irade organı olan genel kurul, Türk Ticaret Kanunu uyarınca her faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde toplanmak zorundadır. Genel kurul ayrıca gerektiği takdirde olağanüstü olarak da toplanabilir. Genel kurulda alınan kararlar, toplantıya katılan ve olumlu oy kullanan ortaklar yanında, toplantıda hazır bulunmayan ve olumsuz oy veren ortaklar hakkında da geçerlidir. Mevzuatta öngörülen şartların yerine getirilmemesi durumunda genel kurul toplantısı yapılamaz, yapılsa dahi alınan kararlar iptal edilebilir. Genel kurul kararlarının iptaline veya butlanına karar verilmesi halinde ise hem banka hem de yönetim kurulu ağır sonuçlarla karşı karşıya kalabilir. Bankanın ve pay sahiplerinin menfaatinin korunması ve alınan kararların sıhhati bakımından genel kurulun mevzuatta öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde yapılması ve bu konuda gereken hassasiyetin gösterilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Genel Kurul, Anonim Şirket, Bakanlık Temsilcisi, Çağrı Usulü, İptal Davası.
JEL Sınıflandırması: K20, K40, O24.

Rules for General Meetings of Banks

Abstract

The general meeting of shareholders, which are decision making organ of banks, have to be organized in three months after the end of each operating cycle. It is also possible to organize an extraordinary general meeting. Decisions which are made at the general meeting are valid for shareholders who have voted negatively or even have not attended to general meeting likewise shareholders who have voted positively. The general meeting can not be organized in case of a lacking specific legislation procedures. Although it is organized decisions may be cancelled. Both the bank and the board of directors may confront with serious problems if the case is cancellation or nullity of general meeting decisions. It is significant to organize the general meeting within the frame of procedures and principles, which are available in regulations, in a sensitive manner to protect the interests of both bank and shareholders and also to maintain the validity of general meeting decisions.

Keywords: The General Meeting of Shareholders, Joint Stock Company, Ministry Representative, Call Procedure, A Lawsuit for the Cancellation.
JEL Classification: K20, K40, O24.

1. Giriş

Ülkemizde kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu¹ hükümlerine göre faaliyet göstermektedir. Anılan Kanunda hüküm bulunmayan hallerde ise söz konusu bankalar hakkında genel hükümler tatbik olunur. Bankalar için uygulama kabiliyeti bulunan genel mevzuat düzenlemelerinin başında ise 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu² (TTK) gelmektedir.

Bilindiği üzere bankaların, anonim şirket şeklinde kurulması zorunludur. Dolayısıyla, 5411 sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hallerde, TTK'nın anonim şirketlere ilişkin hükümlerinin bankalara da uygulanması gerekmektedir. Bankacılık Kanununda, banka genel

* Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi.

kurullarının ne şekilde yapılacağına ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bu bağlamda, banka genel kurul toplantıları ile bu toplantılara ilişkin usul ve esaslar hakkında TTK hükümleri tatbik olunacaktır.

Bankalarda genel kurul, pay sahiplerinin banka işlerine ilişkin haklarını kullandıkları zorunlu bir organdır. Genel kurul esas itibarıyla, pay sahiplerinin belli bir zamanda ve yerde müzakerelerde bulunmak ve karar almak için mevzuatta öngörülen genel kurul düzenine (çağrı, öneri, müzakere, nisap, oylama, karar alma gibi) uymak kaydıyla bir araya gelmelerini ifade etmektedir. Bu organ, deyim yerindeyse bankaların yasama organı mahiyetinde olup, kanunda ve esas sözleşmede açıkça öngörülmüş bulunan hallerde karar alır. Kanuni istisnalar saklı olmak üzere pay sahipleri, banka işlerine ilişkin haklarını genel kurulda kullanırlar.

Genel kurulda alınan kararlar, kural olarak bankanın iç işleyişine ilişkin sonuçlar doğurur. Genel kurulun, temsil yetkisi ve banka yönetimine ilişkin görevleri bulunmamaktadır. Genel kurul kararlarının dış ilişkiye yansıtılması, yönetim kurulunun bu kararları icrasıyla gerçekleşir (Karahana ve Huysal, 2012, s.495). Bu çalışmada, TTK ve ilgili diğer mevzuat hükümleri kapsamında, bankaların genel kurul toplantıları ve bu toplantıların yapılma esasları tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. Olağan ve Olağanüstü Genel Kurul Toplantıları

Bankalarda genel kurul, olağan ve olağanüstü olmak üzere iki şekilde toplanabilir. Söz konusu toplantı türleri aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

2.1. Olağan Genel Kurul Toplantısı

Bankalarda olağan genel kurul toplantısı, her faaliyet dönemi için ve faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içerisinde, yılda en az bir defa olmak üzere yapılır (TTK md. 409/I). Bu kural, ortak sayısı ve ölçek büyüklüğü ne olursa olsun bütün bankalar için geçerlidir. Bankalarda ve diğer şirketlerde kural olarak hesap dönemi, takvim yılıdır. Hesap dönemi takvim yılı olan bankaların faaliyet dönemi, 1 Ocak-31 Aralık tarihleri arasında kapsar. Dolayısıyla bankalarda, olağan genel kurul toplantısının 31 Mart akşamına kadar yapılması gerekir. Bununla birlikte, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun³ 174. maddesi çerçevesinde, Maliye Bakanlığının izniyle bankalar takvim yılından farklı olarak 12'şer aylık özel hesap dönemi belirleyebilir. Bu durumda, olağan genel kurul toplantısı, hesap döneminin bitmesinden itibaren ilk üç ay içinde yapılır.

Olağan genel kurul toplantısının zamanında yapılmaması, bu toplantıların artık yapılamayacağı anlamına gelmez. Bir başka anlatımla genel kurulun süresi dışında yapılmış olması, bu toplantıda alınan kararların geçerliliğini, niteliğini ve sıhhatini etkilemez. Daha açık bir ifadeyle, üç aylık sürenin dolmasından sonra yapılan genel kurul toplantıları ve bu toplantılarda alınan kararlar geçerlidir. Dolayısıyla genel kurulun zamanında yapılmadığı gerekçe gösterilerek daha sonraki bir tarihte yapılan toplantıda alınan kararların butlanı ya da iptali de istenemez. Bankaların ve diğer anonim şirketlerin genel kurul toplantılarının faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde yapılmasına ilişkin söz konusu süre ise hak düşürücü nitelikte olmayıp, bir görevin ifasına ilişkin süredir (düzen hükmüdür).

2.2. Olağanüstü Genel Kurul Toplantısı

Olağanüstü genel kurul toplantısı, bankalar için toplantının yapılmasını gerektiren durumların ortaya çıktığı zamanlarda yapılır. Bu toplantılara ilişkin olarak TTK'nın 409/II. maddesinde, "(Anonim şirketlerde) gerektiği takdirde genel kurul olağanüstü toplantıya çağrılır." denilmektedir. Bu halde, olağan toplantıların dışında gerçekleştirilen genel kurul

toplantıları, olağanüstü toplantılardır. Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkarılmış olan Genel Kurul Yönetmeliğinde⁴ ise olağanüstü genel kurul toplantısı; “*Şirket için lüzumu halinde veya zorunlu ve ivedi sebepler çıktığı takdirde yapılan ve gündemini toplantı yapılmasını gerektiren sebeplerin oluşturduğu toplantılar*” şeklinde tanımlanmıştır.

Olağanüstü genel kurul toplantılarının, belirli bir yapıma zamanı yoktur. TTK ve anılan Yönetmelik hükümleri gereğince olağanüstü genel kurul, “banka işleri gerektirdikçe”, “lüzum halinde” ve “zorunlu ve ivedi sebepler çıktığı takdirde” yapılabilir. Buna göre, olağan genel kurul için geçerli olan faaliyet dönemi sonundan itibaren üç aylık süre de dâhil olmak üzere her zaman toplanabileceği gibi, neden bulunmadığında yıllarca toplanmaması da mümkündür. Hatta olağan ve olağanüstü genel kurul toplantılarının aynı gün içinde ve aynı yerde yapılması bile söz konusu olabilir. Bu nedenle örneğin 20 yıllık bir bankada hiç olağanüstü genel kurul toplantısı yapılmamış olabileceği gibi, bir yıllık bir bankada genel kurul birçok kez olağanüstü toplantıya çağırılmış olabilir. Dolayısıyla genel kurulu “olağanüstü” yapan, bankanın işleri gerektirdikçe, olağan genel kurul toplantısından bağımsız olarak ve herhangi bir süreyle bağlı olmadan her zaman toplanabilmesidir. Yoksa aldığı kararlar değildir. Çünkü her türlü karar -ne kadar önemli olursa olsun- olağan genel kurulda da alınabilir. Bu halde olağanüstü genel kurulun, olağan genel kurul toplantısından temel farkı toplantı zamanının farklı olmasıdır. Ancak ifade edelim ki, olağan ve olağanüstü toplantılar arasında, alınan kararların etki alanı ve hukuki durumu bakımından bir farklılık mevcut değildir (Yavuz, 2015, s.101).

2.3. Genel Kurul Toplantısının Süresinde Yapılmamasının Sonuçları

TTK’da, olağan genel kurul toplantılarının hiç ya da zamanında yapılmaması durumunda ilgililer hakkında herhangi bir adli ya da idari yaptırım öngörülmemiştir. Dolayısıyla, genel kurullarını süresinde yapmayan bankaların yönetim kurulu üyeleri, bir yaptırımla karşı karşıya kalmaz. Ancak konu hukuki sorumluluk açısından ele alınacak olursa; bankanın yönetim kurulu üyeleri, kural olarak, kanundan ve esas sözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde, hem bankaya hem pay sahiplerine hem de banka alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumludur (TTK md. 553/1). Genel kurulun Kanunda öngörülen sürede yapılmamasından dolayı bankanın zarara uğraması halinde, genel kurulu olağan toplantıya çağırarak yükümlü olan yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğu gündeme gelebilir. Öte yandan, bankalarda yönetim kurulu üyeleri hakkında ibra kararını ancak genel kurul verebilir. Genel kurul yapılmadığında veya geç yapıldığında yöneticiler ibra edilmemiş veya ibra kararı ötelenmiş olur. Bu durumda ise banka yöneticilerinin yaptıkları iş ve işlemlerden dolayı hukuki sorumlulukları en azından genel kurulun yapıldığı tarihe kadar devam eder. İbra dışında genel kurulun zamanında yapılmaması halinde ayrıca finansal tablolar onaylanmamış ve kar dağıtımı da yapılamamış olacaktır (Yavuz, 2013, s.227).

2.4. Genel Kurulun Devredilemez Görev ve Yetkileri

Anonim şirketlerde ve dolayısıyla bankalarda genel kurul ile yönetim arasındaki yetki çatışmasını önlemek ve kurumsal yönetim ilkelerini hayata geçirebilmek amacıyla, TTK’da organlar arasındaki görev ve yetki ayrılığı belirginleştirilmiş, deyim yerindeyse, “kuvvetler ayrılığı ilkesi” uygulamasına benzer bir yapı kurulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede genel kurulun devredilemez yetkileri, ayrı bir maddede ele alınmıştır. Konunun düzenlendiği TTK’nın 408. maddesinde, genel kurulun kanunda ve esas sözleşmede açıkça öngörülmüş bulunan hallerde karar alacağı vurgulanmış ve çeşitli hükümlerde öngörülmüş bulunan devredilemez görevler ve yetkiler saklı kalmak üzere, söz konusu maddede sayılan görev ve yetkilerin devredilemeyeceği belirtilmiştir. Öte yandan, yönetim kurulunun, kanun ve esas sözleşme uyarınca genel kurulun yetkisinde olan konularda karar alamayacağı da TTK’da ayrıca hüküm altına alınmıştır.

Kanunun genel kurula bırakmış olduğu yetkilerin başka bir organ tarafından kullanılması halinde, bu yetki kullanımının sonucunda ortaya çıkan işlem bir genel kurul kararı olmadığı için yoklukla malumdür (batıldır) ve hiç doğmamış kabul edilir (Moroğlu, 2004, s.9). Nitekim yönetim kurulunun, diğer organların devredilemez yetkilerinin devrine ilişkin aldığı kararların batıl olduğu TTK'nın 391. maddesinde sarıh bir şekilde ifade edilmiştir.

Banka genel kurulunun bir başka organ veya kişilere devredemeyeceği görev ve yetkiler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Esas sözleşmenin değiştirilmesi.
- Yönetim kurulu üyelerinin seçimi, görevden alınması ile ücret, huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi haklarının belirlenmesi ve ibraları hakkında karar verilmesi.⁵
- Kanunda öngörülen istisnalar dışında denetçinin seçimi ve görevden alınması.
- Finansal tablolara, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporuna, yıllık kâr üzerinde tasarrufa, kâr payları ile kazanç paylarının belirlenmesine, yedek akçenin sermayeye veya dağıtılacak kâra katılması dâhil, kullanılmasına dair kararların alınması.
- Kanunda öngörülen istisnalar dışında bankanın sona ermesine ve tasfiyeden dönülmesine karar verilmesi.
- Önemli miktarda banka varlığının toptan satışı.
- Esas sözleşme ile görev süreleri belirlenmemiş ise yönetim kurulu üyelerinin üç yılı aşmamak üzere görev sürelerinin belirlenmesi.
- Aksi kanunlarda öngörülmedikçe; her türlü tahvil, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esasları üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetlerin çıkarılması veya bu hususta yönetim kuruluna yetki verilmesi.
- Birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi kararlarının alınması.
- Hâkimiyet sözleşmesinin onaylanması.
- Genel kurulun çalışma esas ve usullerine ilişkin iç yönergenin onaylanması veya değiştirilmesi.
- Yönetim kurulu üyelerine TTK md. 395 ve 396 kapsamında işlem yapabilmelerine izin verilmesi.
- Sermayenin azaltılmasına ilişkin yönetim kurulunca hazırlanan raporun onaylanması.
- Esas sermaye sisteminde sermaye artırımına karar verilmesi.
- Kayıtlı sermaye sistemine geçilmesine ve bu sistemden çıkılmasına karar verilmesi.

3. Genel Kurula Çağrı ve Gündem

3.1. Çağrıya Yetkili Olanlar

Bankalarda genel kurulu toplantıya çağırma asıl yetkili organ yönetim kuruludur. Görev süresi sona ermiş olsa bile yönetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir. Yönetim organının, mevcut olmaması veya devamlı olarak toplanamaması yahut toplantı nisabının oluşmasına imkân bulunmaması halinde mahkemeden izin alan tek bir ortak da genel kurulu toplantıya çağırabilir (TTK md. 410).

Banka sermayesinin en az onda birini, halka açık bankalarda yirmide birini oluşturan veya esas sözleşmede öngörülmesi halinde daha az paya sahip ortakların oluşturduğu azlık pay sahipleri, yönetim kurulundan, gerektirici sebepleri ve gündemi belirterek, genel kurulun toplantıya çağrılmasını veya genel kurul zaten toplanacak ise karara bağlanmasını istedikleri hususların gündeme konulmasını yazılı olarak noter aracılığıyla isteyebilirler. Azlık pay sahiplerinin, genel kurulun toplantıya çağrılmasına ilişkin yönetim kuruluna yaptıkları başvurunun kabul edilmesine rağmen 45 gün içerisinde toplantı çağrısının yönetim kurulu tarafından yapılmaması halinde azlık pay sahipleri, genel kurulu toplantıya çağırabilir. Azlık pay sahiplerinin, genel kurulun toplantıya çağrılmasına ilişkin talebinin yönetim kurulu tarafından reddedilmesi veya 7 iş günü içerisinde olumlu cevap verilmemesi üzerine aynı pay

sahiplerinin başvurusu üzerine, genel kurulun toplantıya çağırılmasına bankanın merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesi karar verebilir. Mahkeme toplantıya gerek görürse, gündemi düzenlemek ve TTK hükümleri uyarınca çağrıyı yapmak üzere bir kayyım atar (TTK md. 411, 412). Son olarak belirtelim ki, bankalarda bağımsız denetçiler genel kurulu toplantıya çağırmaya yetkili değildir.

3.2. Çağrı Usulü

Bankalarda genel kurul, esas sözleşmede belirtilen şekilde, bankanın internet sitesinde⁶ ve her halde Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde yayımlanan ilan ile toplantıya çağrılır. Çağrı, toplantıya elektronik ortamda katılma sistemini uygulayan bankalarda elektronik genel kurul sisteminde de yapılır. Ayrıca halka açık bankalarda çağrı ilanı Kamuyu Aydınlatma Platformu ile Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen diğer yerlerde de yayımlanır. Buradaki amaç, genel kurul toplantı ilanının mümkün olan en fazla sayıda pay sahibine ulaşmasıdır. Bunun yanında, pay defterinde yazılı pay sahipleri ile önceden bankaya pay senedi veya pay sahipliğini ispatlayıcı belge vererek adresini bildiren ortaklara, toplantı günü ile gündem ve ilanın çıktığı veya çıkacağı gazeteler iadeli taahhütlü mektupla bildirilir. Ancak nama yazılı ihraç edilmiş olup borsada işlem gören banka payları hakkında bu usul uygulanmaz. Genel kurulun toplantıya çağrısı, ilan ve toplantı günleri hariç olmak üzere, toplantı tarihinden en az iki hafta önce yapılır (TTK md. 414). Bu süre halka açık bankalarda üç hafta olarak uygulanır.

Çağrısı yapılan ilk toplantıda nisabın temin edilememesi halinde, genel kurul aynı usulle yeniden toplantıya çağrılır. İlk toplantının ilan metnine, nisabın sağlanamaması halinde yapılacak ikinci toplantının çağrısına dair hükümler konulamaz; konulsa dahi geçersizdir.

3.3. İlanın İçeriği

Genel kurulun toplantıya çağırılmasına ilişkin ilanlarda ve pay sahiplerine gönderilecek mektuplarda; toplantı günü ve saati, toplantı yeri, gündem, gündemde esas sözleşme değişikliği var ise değişen maddenin/maddelerin eski ve yeni şekilleri, çağrının kimin tarafından yapıldığı, ilk toplantının herhangi bir nedenle ertelenmesi üzerine genel kurul yeniden toplantıya çağrılıyor ise erteleme sebebi ile yapılacak toplantıda yeterli olan toplantı nisabı, olağan toplantı ilanlarında finansal tabloların, konsolide finansal tabloların, yönetim kurulu yıllık faaliyet raporunun, denetleme raporunun ve yönetim kurulunun kâr dağıtım önerisinin banka merkez ve şube adresleri belirtilmek suretiyle anılan adreslerde pay sahiplerinin incelemesine hazır bulundurulduğu belirtilir. Ayrıca yapılacak ilanda, genel kurul toplantısında kendisini vekil vasıtasıyla temsil ettirecekler için vekâletname örneklerine de yer verilir (Pulaşlı, 2013, s.348).

3.4. Gündem

Genel kurul gündemi hazırlanırken, her teklifin ayrı bir başlık altında verilmiş olmasına dikkat edilir ve gündem başlıkları açık ve farklı yorumlara yol açmayacak şekilde ifade edilir. Bankalarda genel kurul gündemi, genel kurulu toplantıya çağırılan tarafından belirlenir. Gündeme bağlılık ilkesi gereğince kanuni istisnalar saklı olmak üzere gündemde bulunmayan konular olağan veya olağanüstü genel kurulda müzakere edilemez ve karara bağlanamaz. Bunun yanında, Kanun ve esas sözleşme gereği genel kurulun yetkisinde olan ve olağanüstü genel kurul toplantı gündemini oluşturan her türlü konu, olağan genel kurul toplantı gündemine yazılabilir. Bankaların olağan genel kurul toplantısının gündeminde sırasıyla şu hususlar bulunur:

- Açılış ve toplantı başkanlığının oluşturulması.
- Yönetim kurulunca hazırlanan yıllık faaliyet raporunun okunması ve müzakeresi.

- Bağımsız denetim raporlarının okunması.
- Finansal tabloların okunması, müzakeresi ve tasdiki.
- Yönetim kurulu üyelerinin ibrası.
- Karın kullanım şeklinin, dağıtılacak kar ve kazanç payları oranlarının belirlenmesi.
- Yönetim kurulu üyelerinin ücretleri ile huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi hakların belirlenmesi.
- Faaliyet yılı içinde yönetim kurulu üyeliklerinde eksilme meydana gelmiş ve yönetim kurulunca atama yapılmış ise atamanın genel kurulca onaylanması.
- Görev süreleri sona ermiş olan yönetim kurulu üyelerinin seçilmesi, şayet esas sözleşmede görev süreleri belirtilmemişse görev sürelerinin tespiti.
- Bağımsız denetçinin seçimi.
- Lüzum görülecek sair hususlar.

Lüzum görülen sair hususlar bankanın gündemine açıkça yazılır. Görüşülecek konu önceden tespit edilip gündeme yazılmadan, "lüzum görülecek sair/diğer/çeşitli hususlar" şeklinde bir maddeye gündemde yer verilemez. Bunun yanında azlığın süresi içinde müracaat etmesi halinde, görüşülmesini istediği konular yönetim kurulu tarafından gündeme alınır. Ayrıca, yapılan denetim sonucunda veya herhangi bir sebeple Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca, bankanın genel kurulunda görüşülmesi istenen konuların gündeme konulması zorunludur. Aynı zorunluluk, halka açık bankaların genel kurullarında gündeme bağlılık ilkesine uyulmaksızın SPK'nın görüşülmesini veya ortaklara duyurulmasını istediği hususlar için de geçerlidir (Tekinalp, 2013, s.269).

3.5. Çağrısız Genel Kurul Toplantısı

Bankalarda bütün pay sahipleri veya temsilcileri, aralarından biri itirazda bulunmadığı takdirde, çağrı usulüne uyulmaksızın (ilan yapılmaksızın ve yazılı olarak bildirmeksizin) genel kurul olarak toplanabilmesi ve bu toplantı nisabı var olduğu sürece karar alabilmesi mümkündür. Ancak bu toplantılarda da, genel kurulun yapılmasına ilişkin kurallara (hazır bulunanlar listesinin hazırlanması, gündemin belirlenmesi, toplantı başkanlığının oluşturulması, Bakanlık temsilcisinin hazır bulunması, toplantı tutanağının düzenlenmesi, tutanağın ticaret sicili müdürlüğüne verilmesi gibi) uyulması gerekir. Bankalarda hem olağan hem de olağanüstü genel kurul toplantıları çağrısız olarak yapılabilir. Çağrısız toplanan genel kurulda, gündeme oybirliği ile madde eklenebilir; aksine esas sözleşme hükmü geçersizdir. Ancak, banka genel kurulları uygulamada genellikle çağrılı olarak yapılmaktadır.

4. Genel Kurul Toplantısının Yapılmasına İlişkin Esaslar

4.1. Genel Kurulun Elektronik Ortamda Yapılması

TTK ile birlikte anonim şirketlerde genel kurul toplantıları elektronik ortamda yapılabilir hale gelmiştir. Genel kurullara elektronik ortamda katılma, öneride bulunma, görüş açıklama ve oy verme, fiziki katılmanın ve oy vermenin bütün hukuki sonuçlarını doğurur. Öyle ki, bu hususu düzenleyen Yönetmeliğin⁷ yürürlüğe girdiği 01.10.2012 tarihinden itibaren pay senetleri borsaya kote edilmiş şirketlerde, genel kurullara elektronik ortamda katılma ve oy kullanma sisteminin uygulanması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla, pay senetleri borsada işlem gören bankaların genel kurullarının aynı zamanda elektronik ortamda da yapılması şarttır.

Genel kurullarını elektronik ortamda yapacak bankaların hem yönetim kurulu üyelerinin hem de bu genel kurullara katılacak pay sahiplerinin güvenli elektronik imzaya sahip olması gerekir. Zira genel kurul toplantılarına ilişkin TTK ve esas sözleşme gereği yapılması zorunlu olan çağrılar, genel kurul öncesi hak sahiplerinin incelemesine sunulması zorunlu olan belgeler ve toplantı gündemine ilişkin belgeler, güvenli elektronik imzalı olarak TTK'da öngörülen süreler içinde Elektronik Genel Kurul Sistemine (EGKS) hak sahiplerinin erişimine

hazır bulundurulması zorunludur. Bunun yanında genel kurula elektronik ortamda katılım, hak sahiplerinin veya temsilcilerinin güvenli elektronik imzaları ile EGKS'ye girmeleriyle gerçekleşir. Son olarak EGKS üzerinden oluşturulan belgeler; toplantı başkanlığını oluşturan üyeler, banka yöneticileri ve Bakanlık temsilcisi tarafından güvenli elektronik imza ile de imzalanabilir.

4.2. Bakanlık Temsilcisinin Bulunma Zorunluluğu

Kuruluş ve esas sözleşme değişikliği işlemleri Gümrük ve Ticaret Bakanlığının iznine tabi olan şirketlerin bütün genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisinin bulunması zorunludur. Anılan Bakanlıkça çıkarılan Tebliğ⁸ göre kuruluşu ve esas sözleşme değişikliği işlemleri Bakanlık iznine tabi olan şirket türlerinden biri de bankalardır. Dolayısıyla bankaların her türlü genel kurul toplantısında (olağan/olağanüstü) Bakanlık temsilcisinin bulunması şarttır. Bakanlık temsilcisinin yokluğunda alınan kararlar ise geçerli değildir.

Yönetim kurulu tarafından çağrısı yapılan genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisinin bulundurulması için; yönetim kurulu üyelerinden herhangi biri tarafından veya bankayı temsil ve ilzama yetkili kılınan kişilerce toplantının yer, gün ve saati bildirilmek suretiyle toplantı tarihinden en az on gün önceden bir dilekçe ile Valiliğe (Ticaret İl Müdürlüğüne) müracaat edilir. Yurt dışında yapılacak toplantılar için bu süre otuz gündür. Genel kurulun, yönetim kurulu dışında çağrıya yetkili olanlar tarafından çağrılması halinde ise dilekçe bunlar tarafından imzalanır. Bunun yanında, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu da, bankaların genel kurul toplantılarına gözlemci sıfatıyla temsilci gönderebilir (5411 sayılı Kanun md. 65/II).

4.3. Toplantının Yapılma Yeri

Bankalarda genel kurul toplantıları, esas sözleşmede aksine hüküm olmadıkça, bankanın merkezinin bulunduğu mülki idare birimi sınırları içinde yapılır. Banka merkezinin bulunduğu yerde toplantının hangi adreste yapılacağı esas sözleşmede özel olarak belirtilmemişse, bunu belirleme yetkisi toplantı çağrısı yapanlara aittir. Esas sözleşmede açıkça düzenlenmedikçe olağan ve olağanüstü genel kurul toplantıları, banka merkezinin bulunduğu mülki idare birimi sınırları dışındaki başka bir yerde veya yurt dışında yapılamaz (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2003, s.396). Genel kurul toplantıları, hafta içinde yapılabileceği gibi hafta sonunda da yapılabilir. Öte yandan genel kurul çağrı ilanında, toplantı yeri doğru, anlaşılır ve ayrıntılı biçimde belirtilmelidir. Genel kurul toplantısının, pay sahiplerinin katılımını arttırmak amacıyla pay sahipleri arasında eşitsizliğe yol açmayacak ve pay sahiplerinin mümkün olan en az maliyetle katılımını sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi esastır. Genel kurulun yapılacağı yerin tespitinde, tüm ortakların toplantıya katılımının dikkate alınması ve bu hususta dürüstlük kuralına aykırı hareket edilmemesi gerekir.

4.4. Genel Kurula Katılmaya Yetkili Pay Sahipleri

Genel kurul toplantısına yönetim kurulu tarafından hazırlanan genel kurula katılabilecekler listesinde yer alan bütün pay sahiplerinin katılma hakkı vardır (TTK md. 415). Payları kayden izlenen halka açık bankaların genel kurul toplantılarına, yönetim kurulu tarafından Merkezi Kayıt Kuruluşundan sağlanan pay sahipleri listesi dikkate alınarak oluşturulan hazır bulunanlar listesinde adı yer alan pay sahipleri katılabilir. Bu bankaların genel kuruluna katılma ve oy kullanma hakkı, pay sahibinin paylarını herhangi bir kuruluş nezdinde depo etmesi şartına bağlanamaz.

Gerçek kişi pay sahipleri, genel kurula katılabilecekler listesini kimliklerini ibraz etmek suretiyle, tüzel kişi pay sahipleri ise tüzel kişiyi temsil ve ilzama yetkili olan kişilerin kimlikleriyle beraber yetki belgelerini ibraz etmek suretiyle imzalarlar. Gerçek veya tüzel kişi

pay sahiplerini temsilen genel kurula katılacakların ayrıca temsil belgelerini de ibraz etmeleri zorunludur.

Son olarak ifade edelim ki, Kurumsal Yönetim İlkeleri⁹ gereğince, halka açık bankalarda genel kurul toplantıları, söz hakkı olmaksızın menfaat sahipleri ve medya dâhil kamuya açık olarak yapılabilir ve bu hususta esas sözleşmeye hüküm konulabilir. Ayrıca hem bu bankalarda hem de halka kapalı bankalarda yönetim kurulu üyeleri dışında bankanın diğer yöneticilerinin, çalışanlarının, misafirlerinin, ses ve görüntü alma teknisyenlerinin ve basın mensupları gibi kişilerin de toplantı yerine girmesi öngörülüyorsa bu durum ayrıca genel kurul içi yönergesinde belirtilmelidir.

4.5. Genel Kurul Toplantısına Vekâleten Katılma

Kanun koyucu, anonim şirketlerin ve dolayısıyla bankaların pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılımlarını kolaylaştırmak amacıyla söz konusu toplantılara bir temsilci vasıtasıyla da katılabilmelerine imkân sağlamıştır. Bu doğrultuda, bankalarda pay sahibi, paylarından doğan haklarını kullanmak için genel kurula kendisi katılabileceği gibi pay sahibi olan veya olmayan bir kişiyi de temsilcisi olarak genel kurula yollayabilir (TTK md. 425). Vekâlet, hem olağan hem de olağanüstü genel kurul toplantıları için verilebilir. Genel kurula pay sahibini temsilen katılan kişi, genel kurula katılma hakkı kapsamında pay sahibine tanınan bütün hakları kullanma yetkisine sahiptir. Temsilci, pay sahibi olabileceği gibi pay sahibi olmayan (dışarıdan) üçüncü bir kişi de olabilir. Temsilcinin pay sahibi olmasını öngören esas sözleşme hükmü ise geçersizdir. Öte yandan, temsilci olarak görevlendirilen kişi tam ehliyetli gerçek kişi olmalıdır. Zira bireysel temsilde, tüzel kişilerin temsilci olarak görevlendirilemeyeceği öğretilde kabul edilmektedir (Yavuz, Haziran 2015, s.75).

Her pay sahibinin genel kurulda sadece bir kişi tarafından temsil edilmesi esastır. Ancak birden fazla kişiye temsil yetkisinin verilmesi veya tüzel kişi pay sahiplerini temsil ve ilzama yetkili birden fazla kişinin genel kurula katılması durumlarında ise bunlardan ancak birisi tarafından oy kullanılabilir. Oy kullanmaya kimin yetkili olduğunun yetki belgesinde gösterilmesi şarttır. Vekâletnameler, ait olduğu genel kurul toplantısı ve yeni bir vekil atanmadığı sürece hukuken bunun devamı sayılan toplantılar için geçerlidir. Gündemin değiştirilmemesi kaydıyla, nisabın yokluğu, azlığın talebi veya genel kurulun kararıyla yahut herhangi bir nedenle toplantının ertelenmesi halinde yapılacak toplantılar hukuken önceki toplantının devamı sayılır. Bu kapsamda temsilcinin, ilk toplantının devamı sayılan genel kurul toplantılarına, yeni bir temsil belgesi düzenlenmeden katılması mümkündür.

Bankanın halka açık olup olmamasına göre genel kurulda kullanılacak vekâletnamenin içeriği de değişmektedir. Eğer ki, banka halka açık değilse, Genel Kurul Yönetmeliğinin ekindeki, halka açık ise Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkartılan Vekâleten Oy Kullanılması ve Çağrı Yoluyla Vekâlet Toplanması Tebliği¹⁰ (II-30.1) ekindeki vekâletname örneği kullanılır.

Diğer taraftan TTK'da (md. 428, 429) vekâleten temsil yanında; pay sahiplerinin genel kurulda temsiline ilişkin olarak organın temsilcisi, bağımsız temsilci ve kurumsal temsilci ile tevdi eden temsilcisi gibi müesseseler öngörülmüştür. Ancak 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda, TTK'nın 428. maddesinin anılan Kanun kapsamında uygulanmayacağı belirtilmiştir. Bu durumda, organın temsilcisi, bağımsız temsilci ve kurumsal temsilci yöntemlerinin halka açık bankalarda uygulanma imkânı bulunmamaktadır.

4.6. Hazır Bulunanlar Listesi

Genel kurul toplantısına katılabilecekler listesi; Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından 6362 sayılı Kanunun 13. maddesi uyarınca kayden izlenen paylar bakımından pay sahipleri

çizelgesine, diğer paylardan senede bağlanmamış bulunan veya nama yazılı olan paylar ile ilmühaber sahipleri için pay defteri kayıtlarına ve hamiline yazılı pay senedi sahipleri bakımından ise giriş kartı alanlara göre yönetim kurulunca hazırlanır ve söz konusu liste yönetim kurulu başkanı veya başkanın yetkilendireceği yönetim kurulu üyelerinden biri tarafından imzalanır. Listede özellikle, pay sahiplerinin ad ve soyadları veya unvanları, adresleri, sahip oldukları pay miktarı, payların itibari değerleri, grupları, bankanın esas sermayesi ile ödenmiş olan tutar veya çıkarılmış sermaye ile toplantıya aslen ve temsil yoluyla katılacakların imza yerleri gösterilir.

Yönetim kurulunca hazırlanan genel kurul toplantısına katılabilecekler listesi, toplantıda hazır bulunan pay sahipleri veya temsilcileri, toplantı başkanı ile Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanır ve hazır bulunanlar listesi adını alır.

4.7. Toplantıda Bulunma Zorunluluğu

TTK'nın 407/II. maddesinde; murahhas üyelerle en az bir yönetim kurulu üyesinin genel kurul toplantısında hazır bulunmasının şart olduğu, diğer yönetim kurulu üyelerinin genel kurul toplantısına katılabileceği, bağımsız denetçinin de genel kurulda hazır bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla yönetim kurulundan en az bir üyenin ve ayrıca bağımsız denetçinin banka genel kurul toplantısına katılması zorunludur. Bu kural, olağanüstü genel kurul toplantıları için de geçerlidir.

4.8. Genel Kurul Toplantısının Yapılamayacağı Haller

Aşağıdaki hallerde banka genel kurul toplantısı yapılamaz:

- 1) Bakanlık temsilcisinin bulunmaması.
- 2) Çağrısız ya da Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi ile çağrısı yapılmadan toplanan genel kurullarda tüm pay sahiplerinin asaleten veya temsilen hazır bulunmaması.
- 3) Çağrısız ya da Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi ile çağrısı yapılmadan toplanan genel kurullarda tüm pay sahiplerinin asaleten veya temsilen hazır bulunmalarına rağmen aralarından birinin toplantının yapılmasına itirazda bulunması.
- 4) Toplantının yapılmasının mahkeme kararıyla durdurulması.

Diğer taraftan, genel kurul toplantısının yapılmasına engel bir durum mevcutken toplantının yapılması halinde alınan kararlar yoklukla maluldür, bir başka deyişle geçersizdir. Bir genel kurulun yokluğu ise başlangıçtan itibaren genel kurul kararının olmadığını ifade eder. Söz konusu karar, hukuk alanında hiçbir etki ve sonuç doğurmaz.

4.9. Genel Kurul İç Yönergesi

TTK'nın 419/II. maddesine göre bankalarda yönetim kurulu, genel kurulun çalışma esas ve usullerine ilişkin kuralları içeren, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından asgari unsurları belirlenen¹¹ bir iç yönergeyi hazırlamak ve genel kurulun onayından sonra yürürlüğe koymakla yükümlüdür. Yönetim kurulu kabul edilen iç yönergeyi, genel kurulun onay tarihinden itibaren 15 gün içinde ticaret siciline tescil ve ilan ettirir. Genel Kurul Toplantı Yönetmeliğinin geçici 2. maddesinde, anılan Yönetmelik hükümlerine uygun olarak yönetim kurulunca hazırlanacak iç yönergenin en geç 2013 yılında yapılacak olağan genel kurul toplantısında onaya sunulmasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla ülkemizdeki mevcut bankalar, hali hazırda genel kurul tarafından onaylanmış ve ticaret siciline tescil ettirilmiş bir genel kurul iç yönergesine sahiptir. Bu iç yönergelerin hazırlanmasında, Genel Kurul Toplantı Yönetmeliği yanında bankaların tabi olduğu özel mevzuat hükümleri de dikkate alınmıştır.

Yürürlüğe konulan iç yönergelerde asgari olarak; toplantı yerine giriş ve toplantının açılması, toplantı başkanlığının oluşturulması, toplantı başkanlığının görev ve yetkileri, gündemin görüşülmesine geçilmeden önce yapılacak işlemler ve gündem, toplantıda söz alma ve oy kullanma usulü, toplantı tutanağının düzenlenmesi ile toplantı sonunda yapılacak işlemler yer almaktadır. Bununla birlikte, iç yönergede, TTK'nın izin verdiği durumlar dışında, ortakların genel kurula katılma, oy kullanma, dava açma, bilgi alma, inceleme ve denetleme gibi vazgeçilemez nitelikteki haklarını, toplantı başkanlığının Kanundan kaynaklanan görev ve yetkilerini sınırlandıran veya ortadan kaldıran hükümlere yer verilemez.

5. Genel Kurul Toplantısının Yürütülmesi

5.1. Toplantıda Hazır Bulundurulacak Belgeler

Genel kurul toplantısının yapılacağı yerde; bankanın esas sözleşmesi, pay defteri, toplantıya çağrının yapıldığını gösteren gazete ve diğer belgeler, yönetim kurulunca hazırlanan yıllık faaliyet raporu, denetçi raporu, finansal tablolar, gündem, gündemde esas sözleşme değişikliği varsa Gümrük ve Ticaret Bakanlığında/BDDK'dan/banka halka açık ise SPK'dan alınan izin/olumlu görüş yazısı ve eki değişiklik tasarısı, hazır bulunanlar listesi ve genel kurul erteleme üzerine toplantıya çağrılmışsa bir önceki toplantıya ilişkin toplantı tutanağı fiziki ve/veya elektronik ortamda hazır bulundurulur.

5.2. Toplantı Başkanlığının Oluşturulması

Esas sözleşmede aksine herhangi bir düzenleme yoksa genel kurul toplantısını yönetecek başkan ve gereğinde başkan yardımcısı genel kurul tarafından seçilir. Toplantı başkanı, tutanak yazmanı ile gerek görürse oy toplama memurunu tayin ederek başkanlığı oluşturur. Ayrıca tutanak yazmanı ve oy toplama memuru seçilmemişse, bunlara ait görevler toplantı başkanı tarafından yerine getirilir. Genel kurulun elektronik ortamda yapıldığı hallerde teknik işlemlerin toplantı anında yerine getirilmesi için toplantı başkanı tarafından uzman kişiler de görevlendirilebilir.

Belirlenen toplantı başkanı öncelikle toplantıya katılım hakkı veren belgelerin mevzuata uygunluğunun yönetim kurulunca kontrol edilip edilmediğini tespit eder ve hazır bulunanlar listesini imzalar.

5.3. Toplantının Açılması ve Yönetimi

Çağrısı yönetim kurulu tarafından yapılan toplantılar, iç yönergede yapılan belirlemeye uygun olarak, çağrısı yönetim kurulu dışındaki yetkililer tarafından yapılan toplantılar ise iç yönergede bu konuda belirleme yapılmamışsa bu yetkililer tarafından fiziki ve elektronik ortamda açılır. Genel kurul, açılışı müteakip oluşturulan toplantı başkanlığı tarafından yönetilir.

Bakanlık temsilcisinin, banka esas sözleşmesi ve iç yönergesi ile TTK ve diğer ilgili mevzuatta öngörülen hususların yerine getirildiğini ve gerekli nisabın sağlandığını tespit etmesinden sonra toplantıya devam edilebilir.

Payları borsada işlem gören bankalar için geçerli olan Kurumsal Yönetim İlkeleri gereğince genel kurul toplantısında, gündemde yer alan konuların tarafsız ve ayrıntılı bir şekilde, açık ve anlaşılabilir bir yöntemle aktarılması konusuna toplantı başkanı özen gösterir. Pay sahiplerine eşit şartlar altında düşüncelerini açıklama ve soru sorma imkânı verilir. Toplantı başkanı, genel kurul toplantısında ortaklarca sorulan ve ticari sır kapsamına girmeyen her sorunun doğrudan genel kurul toplantısında cevaplandırılmış olmasını sağlar. Sorulan sorunun gündemle ilgili olmaması veya hemen cevap verilemeyecek kadar kapsamlı

olması halinde, sorulan soru en geç 15 gün içerisinde ilgili bölüm tarafından yazılı olarak cevaplanır.

5.4. Oy Kullanma Şekli

Genel kurul toplantısında oylama kural olarak açık ve el kaldırmak suretiyle yapılır. Ancak bu hususta bankaların özel mevzuatında, esas sözleşmede, iç yönergede özel hükümler varsa öncelikle bunlar uygulanır. Ayrıca genel kurulda oy kullanma şekline ilişkin olarak farklı bir karar da alınabilir.

Genel kurul toplantılarına elektronik ortamda katılanlar ise toplantı başkanının ilgili gündem maddesine ilişkin oylamaya geçildiğini bildirmesinden sonra, oylarını EGKS üzerinden kullanır. Her gündem maddesinin toplantı başkanının oylamaya geçildiğini bildirmesinden sonra ayrı ayrı oylanması zorunludur. Hak sahibi veya temsilci, ilgili gündem maddesine ilişkin verdiği oyu değiştiremez. Oylama sonucu, EGKS üzerinden toplantı başkanına iletilir. Toplantı başkanı bu sonucu ve varsa elektronik ortamda gönderilen muhalefet beyanını tutanağa işler.

5.5. Genel Kurul Toplantı ve Karar Nisabı

Anonim şirketlerde ve dolayısıyla bankalarda genel kurul, TTK'da veya esas sözleşmede, aksine daha ağır nisap öngörülmüş bulunan haller hariç olmak üzere sermayenin en az dörtte birini karşılayan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin varlığıyla toplanır. Bu nisabın toplantı süresince korunması şarttır. "Toplantı boyunca" ibaresini, 'her bir gündem maddesine ilişkin oylama sırasında' şeklinde anlamak gerekir (Bilgili ve Demirkapı, 2013, s.333). İlk toplantıda anılan nisaba ulaşamadığı takdirde, ikinci toplantının yapılabilmesi için nisap aranmaz. Kararlar toplantıda hazır bulunan oyların çoğunluğu ile verilir (TTK md. 418).

Bununla birlikte anonim şirketler için TTK md. 421'de, bazı genel kararları için ağırlaştırılmış nisaplar öngörülmüştür. Söz konusu nisaplar, anonim şirket şeklinde kurulması zorunlu olan bankalar için de geçerlidir. Buna göre;

- Genel kurulda, banka merkezinin yurtdışına taşınması ile bilânço zararlarının kapatılması için yükümlülük ve ikincil yükümlülük kabul edilmesi hakkındaki kararlar sermayenin tümünü oluşturan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin oy birliğiyle alınır.

- Bankanın işletme konusunun tamamen değiştirilmesine, sermayenin azaltılmasına, imtiyazlı pay oluşturulmasına, nama yazılı payların devrinin sınırlandırılmasına ilişkin esas sözleşme değişikliği kararları ile bankanın tasfiyesi ve önemli miktarda banka aktiflerinin toptan satışı kararları, sermayenin en az %75'ini oluşturan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin olumlu oylarıyla alınır. İlk toplantıda bu nisabın bulunmaması halinde yapılacak ikinci toplantıda da aynı nisap aranır.

- Birleşme ve bölünme kararları genel kurulda mevcut bulunan oyların $\frac{3}{4}$ 'ü ile alınır. Ancak bu kararların geçerli olabilmesi için karar lehinde kullanılan oyların esas veya çıkarılmış sermayenin çoğunluğunu temsil etmesi şarttır.

- Bankanın süresinin dolmasıyla veya genel kurul kararıyla tasfiyeye girmiş bankalarda, tasfiyeden dönülmesi kararı, banka sermayesinin en az % 60'ını oluşturan pay sahiplerinin olumlu oylarıyla alınır. Bu kararın alınabilmesi için banka malvarlığının dağıtımına başlanmamış olması gerekir.

Özel kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, esas sözleşmede aksi düzenlenmedikçe, her çeşidi ile tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esasları üzerine

düzenlenenler de dâhil diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetlerin ihracı veya bu hususta yönetim kuruluna yetki verilmesi ile ilgili genel kurul kararları, sermayenin en az yüzde 75'ini oluşturan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin olumlu oylarıyla alınır.

Yukarıda sayılan hususlar dışındaki esas sözleşme değişikliklerinin görüşüleceği genel kurul toplantılarında, banka sermayesinin yarısını temsil eden pay sahiplerinin hazır bulunması şarttır. İlk toplantıda bu nisabın sağlanmaması halinde, en geç bir ay içinde yapılacak ikinci toplantıda banka sermayesinin en az üçte birini oluşturan pay sahiplerinin hazır bulunmaları yeterlidir. Kararlar toplantıda hazır bulunanların oylarının çoğunluğu ile alınır. Nitelikli çoğunluk gerektiren genel kurul kararlarında TTK'da ve esas sözleşmede belirtilen nisaplara uyulması zorunludur. Aksi takdirde, öneri/değişiklik kabul edilmemiş olur.

Öte yandan kanun koyucu, halka açık şirketler için genel kurulun toplantı ve karar nisabıyla ilgili farklı düzenlemeler öngörmüştür. Buna göre; halka açık bankaların genel kurul toplantılarında, banka merkezinin yurt dışına taşınması ile bilanço zararlarının kapatılması için yükümlülük ve ikincil yükümlülük koyan kararlar hariç olmak üzere, 6362 sayılı Kanunda veya esas sözleşmede açıkça oran belirtilmek suretiyle daha ağır nisaplar öngörülmediği takdirde, genel kurulun karar alabilmesi için toplantı nisabı sermayenin en az dörtte birini karşılayan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin varlığı, karar nisabı ise toplanan genel kurulda hazır bulunan oyların çoğunluğudur. Ancak bu bankalarda yeni pay alma haklarının kısıtlanmasına, kayıtlı sermaye sisteminde yönetim kuruluna yeni pay alma haklarını kısıtlama yetkisinin verilmesine, sermaye azaltımına, birleşme, bölünme işlemlerine taraf olmaya, tür değiştirme veya sona erme kararı almaya, mal varlığının tümünü veya önemli bir bölümünü devretmeye veya üzerinde bir ayni hak tesis etmeye veya kiralamaya, faaliyet konusunu tümüyle veya önemli ölçüde değiştirmeye, imtiyaz öngörmeye veya mevcut imtiyazların kapsam veya konusunu değiştirmeye ve borsa kotundan çıkmaya ilişkin kararların genel kurulca kabul edilebilmesi için, esas sözleşmede açıkça oran belirtilmek suretiyle daha ağır nisaplar öngörülmediği takdirde, toplantı nisabı aranmaksızın, banka genel kuruluna katılan oy hakkını haiz payların üçte ikisinin olumlu oy vermesi şarttır. Ancak, toplantıda sermayeyi temsil eden oy hakkını haiz payların en az yarısının hazır bulunması hâlinde, esas sözleşmede açıkça daha ağır nisaplar öngörülmedikçe, toplantıya katılan oy hakkını haiz payların çoğunluğu ile karar alınır (6362 sayılı Kanun md. 29).

5.6. Toplantı Gündeminin Görüşülmesi

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, kural olarak genel kurulun toplantı gündeminde yer almayan konular görüşülemez ve karara bağlanamaz. Ancak aşağıda belirtilen hususlarda gündeme bağlılık ilkesi uygulanmaz. Bu kapsamda;

- Pay sahiplerinin tamamının hazır bulunması halinde, gündeme oybirliği ile konu ilave edilebilir.
- TTK'nın 438. maddesi uyarınca, herhangi bir pay sahibinin özel denetim talebi, gündemde yer alıp almadığına bakılmaksızın genel kurulca karara bağlanır.
- Yönetim kurulu üyelerinin görevden alınmaları ve yenilerinin seçimi hususları, yılsonu finansal tabloların müzakeresi maddesiyle ilgili sayılır ve gündemde konuya ilişkin madde bulunup bulunmadığına bakılmaksızın istem halinde doğrudan görüşülerek karar verilir.
- Gündemde madde bulunmasa bile, yolsuzluk, yetersizlik, bağlılık yükümünün ihlali, birçok şirkette üyelik sebebiyle görevin ifasında güçlük, geçimsizlik, nüfuzun kötüye kullanılması gibi haklı sebeplerin varlığı halinde, yönetim kurulu üyelerinin görevden

alınması ve yerine yenilerinin seçilmesi hususları genel kurulda hazır bulunanların oy çokluğuyla gündeme alınır.

Diğer taraftan, toplantıda hazır bulunan oyların çoğunluğunun kararıyla gündem maddelerinin görüşülme sırasının değiştirilmesi mümkündür. Ancak, genel kurulda müzakere edilerek karara bağlanmış gündem maddesi, hazır bulunanların oy birliği ile karar verilmedikçe yeniden görüşülüp karara bağlanamaz.

5.7. Genel Kurul Toplantı Tutanağı

Bir banka genel kurul toplantısında genel kurul kararının meydana gelebilmesi için sadece karar alınması yeterli olmayıp, bu kararın aynı zamanda tutanağa da bağlanması gerekir. Genel kurulda alınan kararlar, yapılan seçimler, kullanılan oylar tutanakta gösterilir. Toplantı tutanağı, işlevsel anlamda bazı görevler ifa eder. Öncelikle alınmış kararlar ve seçim sonuçları toplantı tutanağında belgelenmiş, bir başka deyişle ispat vesikası meydana getirilmiş olur. Ayrıca toplantı tutanağı, organların karşılıklı olarak bilgilenmesini ve toplantıya katılmayan ortakların alınan kararlar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Bunun yanında söz konusu tutanak, genel kurul kararları ve bunların içerikleri hususunda doğabilecek şüphe ve tereddütleri de giderir (Yavuz, 2015, s.93).

Toplantı tutanağına ilişkin olarak TTK'nın 422. maddesinde: *“(1) Tutanak, pay sahiplerini veya temsilcilerini, bunların sahip oldukları payları, gruplarını, sayılarını, itibari değerlerini, genel kurulda sorulan soruları, verilen cevapları, alınan kararları, her karar için kullanılan olumlu ve olumsuz oyların sayılarını içerir. Tutanak, toplantı başkanlığı ve Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanır; aksi halde geçersizdir. (2) Yönetim kurulu, tutanağın noterce onaylanmış bir suretini derhal ticaret sicili müdürlüğüne vermek ve bu tutanakta yer alan tescil ve ilana tabi hususları tescil ve ilan ettirmekle yükümlüdür; tutanak ayrıca hemen şirketin internet sitesine konulur.”* denilmektedir.

Genel Kurul Toplantı Yönetmeliğinin 26/1. maddesinde ise; genel kurul toplantısında yapılan görüşmeler ve alınan kararların, toplantı başkanlığı tarafından tutanağa yazılacağı, genel kurul tutanağının toplantı mahallinde ve toplantı sırasında en az iki nüsha olarak düzenleneceği ifade edilmiştir. Yine örnek iç yönergede, genel kurul tutanağının daktiloyla, bilgisayarla veya okunaklı şekilde mürekkepli kalem kullanılmak suretiyle el yazısıyla düzenleneceği öngörülmüştür. Tutanağın bilgisayarda yazılabilmesi için toplantı yerinde çıktıların alınmasına imkân sağlayacak bir yazıcının olması şarttır. Bunlara ilişkin gerekli önlemler yönetim kurulu tarafından alınır.

Öte yandan, banka genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisi, genel kurul tutanağının hazırlanmasına nezaret eder ve tutanağın mevzuata uygun olarak düzenlenmesini sağlar. Bakanlık temsilcisi toplantının yapılması ve kararların alınması ile ilgili tespit ettiği hukuka aykırılıkları ve usulsüzlükleri de toplantı tutanağına geçirir.

Toplantı tutanağında, bankanın unvanı, toplantı tarihi ve yeri, bankanın toplam sermayesi ve pay adedi, toplantıda hazır bulunan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin sahip oldukları pay sayılarının toplamı ve grupları ile paylarının itibari değerlerinin toplamı gösterilmek suretiyle toplantı nisabı, genel kurulda sorulan sorular ve verilen cevaplar, alınan her karar için kullanılmış olumlu ve olumsuz oy sayıları, Bakanlık temsilcisinin adı ve soyadı ile görevlendirme yazısının tarih ve sayısı, çağrının ne surette yapıldığı açık bir şekilde belirtilir. Söz konusu hususların tutanakta yer alması zorunlu olmakla birlikte, bunların dışında ayrıca takdir edilen konulara da tutanakta yer verilebilir. Nitekim özellikle tartışmalı gündem maddelerine ilişkin kararların, ortaklar tarafından kolayca anlaşılabilmesini, mahiyetini aydınlatıcı ve görüşmelerin tam olarak bilinmesini sağlayacak şekilde tutanakta gösterilmesi faydalı olacaktır. Bunun yanında, genel kurulda yapılan bütün konuşmaların

kelime kelime tutanağa geçirilmesi şart olmayıp, sorulan sorular ve bunlara verilen cevapların özet olarak yazılması yeterlidir. Bununla birlikte pay sahibi, soru ve/veya açıklamalarının aynen tutanağa geçirilmesini isterse kanaatimizce bu talep yerine getirilmelidir.

Ayrıca toplantıda alınan kararlara muhalif kalarak, muhalefet şerhi yazmak isteyenlerin şerhleri tutanağa yazılır veya yazılı olarak verilen muhalefet şerhleri tutanağa eklenir. Tutanağa şerh koyan pay sahibinin adı ve soyadı yazılarak, muhalefet şerhinin ekli olduğu belirtilir. Zira bu durum, genel kurul kararları aleyhine iptal davası açılmasında önem arz etmektedir. Öyle ki, TTK'nın 446. maddesi uyarınca anonim şirket genel kurul kararları aleyhinde iptal davası açmak isteyen pay sahiplerinin, kural olarak toplantıda hazır bulunup karara olumsuz oy vermesi ve bu muhalefetini tutanağa geçirtmesi lazımdır.

Toplantı tutanağının her sayfası ve bu tutanağa dayanak oluşturan diğer belgeler, toplantı başkanlığı ve Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanır. Tutanağın, toplantı başkanlığı ve Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanması yeterli olup, bütün ortaklarca imzalanması şart değildir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun¹² 204/II. maddesine göre Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanan tutanak aksi ispatlanıncaya kadar kesin delil sayılır. Toplantı başkanlığı ve Bakanlık temsilcisi tarafından imzalanmayan toplantı tutanakları geçersizdir (TTK md. 422/I, Genel Kurul Yönetmeliği md. 26/V, Örnek İç Yönerge md. 13/III). Tutanağın geçersiz olması halinde doğal olarak alınan bütün kararlar da kendiliğinden geçersiz hale gelir. Bir başka deyişle imzalanmamış olan toplantı tutanakları yoklukla malul olup, ilgili tutanaklar ve/veya tutanakta yer alan kararlar hukuken mevcut değildir (doğmamıştır).

5.8. Toplantı Sonunda Yapılacak İşlemler

Toplantı başkanı, genel kurul toplantı tutanağının bir nüshasını ve hazır bulunanlar listesi dâhil toplantı ile ilgili diğer tüm belgeleri, derhal bankaya (hazır bulunan yönetim kurulu üyelerinden birine) teslim eder. Örnek iç yönergenin 14/I. maddesine göre bu durum, taraflar arasında düzenlenecek ayrı bir tutanakla tespit edilir. Banka yönetim kurulu, genel kurul toplantı tutanağının noterce onaylanmış bir suretini toplantı tarihinden itibaren en geç 15 gün içerisinde ilgili ticaret sicili müdürlüğüne vermek ve bu tutanakta yer alan tescil ve ilana tabi hususları tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan ettirmekle yükümlüdür. Genel kurul kararları, tescil edilmemeleri halinde geçerli olmaz. Genel kurul işlemleri ile ilgili belgelerin elektronik ortamda güvenli elektronik imza ile düzenlenmesi halinde toplantı tutanağında noter onayı aranmaz. Ayrıca söz konusu tutanak, bankanın internet sitesine de genel kurul tarihinden itibaren en geç 15 gün içerisinde konulur. Bunun yanında, hazır bulunanlar listesi, gündem ve genel kurul toplantı tutanağının birer nüshası, toplantı başkanı tarafından Bakanlık temsilcisine teslim edilir.

5.9. Genel Kurul Toplantısının Ertelenmesi

Genel kurul toplantısı başlamadan önce, TTK ve esas sözleşmede öngörülen asgari toplantı nisabının sağlanamaması veya toplantı sırasında yapılan yoklama sonucunda toplantı açılmadan önceki hazır bulunan pay listesine göre hesaplanan karar nisabı kadar payın temsil edilmediğinin anlaşılması halinde toplantı ertelenir. Bunun yanında, TTK ve esas sözleşmeye uygun olarak çağırılmış genel kurul toplantısı ancak gündeme geçilmeden önce ve genel kurul tarafından alınacak bir karar ile ertelenebilir. Kolluk güçlerinin ve Bakanlık temsilcisinin görüşü alınmak suretiyle toplantının güvenlik açısından sağlıklı bir şekilde yapılamayacağına anlaşılması üzerine genel kurul, toplantı başkanlığı tarafından ertelenebilir. Elektronik ortamda yapılan genel kurul toplantıları, mevzuatta öngörülen teknik şartların sağlanmadığının tespiti halinde, Bakanlık temsilcisinin görüşü alınmak kaydıyla toplantı başkanlığı tarafından ertelenmesi mümkündür (Genel Kurul Yönetmeliği md. 28).

Öte yandan, bir önceki bölümde belirtildiği üzere, genel kurulun gündeminde finansal tabloların müzakeresi ve buna bağlı konular bulunmakta ise, sermayenin en az onda birine, halka açık bankalarda yirmide birine sahip azlık pay sahiplerinin istemi üzerine genel kurul kararına gerek olmaksızın genel kurulun, toplantı başkanı tarafından bir ay sonraya ertelenmesi zorunludur. Azlık pay sahipleri tarafından finansal tablolar hakkında ileri sürülecek tüm itirazlar, ilk toplantıda yapılmalı ve bunlar tutanağa yazılmalıdır. Erteleme üzerine yapılacak toplantıda aynı veya farklı gerekçelerle azlık pay sahipleri tarafından finansal tabloların müzakeresinin tekrar ertelenmesi talep edilemez. Ancak, finansal tabloların itiraza uğrayan ve tutanağa geçmiş noktaları hakkında ilgililer tarafından dürüst hesap verme ilkeleri uyarınca cevap verilmemiş olması sebebiyle azlık tarafından yapılacak erteleme talebi üzerine de toplantı yeniden bir ay sonraya ertelenir (TTK md. 420, Genel Kurul Yönetmeliği 28/III-IV).

5.10. Genel Kurul Toplantı ve Müzakere Defteri

TTK uyarınca bankalar tarafından tutulması gereken defterlerden biri de genel kurul toplantı ve müzakere defteridir. Anılan Kanun, bankanın muhasebesiyle ilgili olmamakla birlikte mezkûr defteri de ticari defter olarak kabul etmiştir. Bu defterin açılış onayı, kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlanmadan önce noter tarafından yapılır. Genel kurul toplantı ve müzakere defterinin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayı, defterin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar notere yaptırılır. Bahse konu defter, yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir. Ciltli ve sayfa numaraları teselsül eden söz konusu deftere, genel kurul toplantılarında görüşülen hususlar ve alınan kararlar kaydedilir. Anılan defter, banka genel kurul toplantısı yapılırken kurulda sorulan sorular, verilen cevaplar, sunulan öneriler, alınan kararlar işlenerek düzenlenebileceği gibi hazırlanan toplantı tutanağının deftere yapıştırılması şeklinde de tutulabilir.

Genel kurul toplantı ve müzakere defterinin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut TTK'ya uygun saklanmaması hâllerinde, banka sorumluları üçyüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılır (TTK md. 562/VI).

6. Genel Kurulun Sorumsuzluğu

TTK'da genel kurulun sorumluluğuna veya sorumsuzluğuna ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Bununla birlikte bankalarda genel kurul, karar organı olması nedeniyle yürütme (icra) yetkisine sahip değildir. İcra yetkisi, her zaman toplanamaması ve ağır işleme nedeniyle genel kurula değil, yönetim kuruluna verilmiştir. Bu kapsamda genel kurul, aldığı kararları doğrudan kendisi yürütemez. Dolayısıyla icra yetkisi olmaması nedeniyle genel kurul, almış olduğu kararlardan dolayı sorumluluk sahibi değildir. Yasama organı olarak TBMM'nin, nasıl ki çıkarmış olduğu kanunların uygulanmasından dolayı bir sorumluluğu yoksa bankalarda da genel kurulun almış olduğu kararlardan ötürü sorumluluğu yoktur (sorumsuzdur).

Genel kurul kararlarının icrasından doğan sorumluluk ise bu kararı uygulamakla yetkili ve görevli olan organa ve organ üyelerine, bir başka ifadeyle banka yönetim kuruluna aittir. Genel kurul kararlarının yürütülmesi (uygulanması, icrası), bankalarda yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez görev ve yetkileri arasındadır (TTK md. 375/I-f). Söz konusu görev ve yetki, yönetim kuruluna Kanun tarafından verilmiştir. Dolayısıyla genel kurul kararlarını uygulamak yönetim kurulu üyeleri için aynı zamanda bir yükümlülüktür. Yönetim kurulu üyelerinin sorumluluktan kurtulmak için genel kurul kararlarının iptaline dair TTK md. 445 ve 446. maddeleri çerçevesinde dava açılması gerekir. Genel kurul, kararlarını bizzat icra yetkisine sahip olmadığından ve yürütme yetkisi bulunmadığından haksız fiil işleyemez ve bu nedenle de sorumlu tutulamaz (Çevik, 1988, s.668).

7. Genel Kurul Kararlarının İptali ve Butlanı

Genel kurul toplantısında hazır bulunup da karara olumsuz oy veren ve bu muhalefetini tutanağa geçirten pay sahipleri ile söz konusu toplantıda hazır bulunsun veya bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve bu aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren pay sahipleri, banka yönetim kurulu ve kararların yerine getirilmesi kişisel sorumluluğuna sebep olacaksa yönetim kurulu üyelerinden her biri, kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olan olağan ve olağanüstü genel kurul kararları aleyhine, karar tarihinden itibaren üç ay içinde banka merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde iptal davası açabilir (TTK md. 445-446).

Diğer taraftan, TTK'nın 447. maddesinde genel kurulun, özellikle; pay sahibinin, genel kurula katılma, asgari oy, dava ve kanundan kaynaklanan vazgeçilemez nitelikteki haklarını sınırlandıran veya ortadan kaldıran, pay sahibinin bilgi alma, inceleme ve denetleme haklarını, kanunen izin verilen ölçü dışında sınırlandıran, anonim şirketin (bankanın) temel yapısını bozan veya sermayenin korunması hükümlerine aykırı olan, kararlarının batıl olduğu hükme bağlanmıştır. Bu hüküm çerçevesinde, genel kurul kararlarının batıl olduğu savıyla yönetim kurulu, yönetim kurulu üyelerinden her biri, toplantıya katılınsın katılmasın pay sahipleri ile güncel menfaati ve hukuki yararı bulunan her ilgili, belli bir süreye bağlı olmaksızın genel kurul kararlarının butlanının tespiti için banka merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde dava açabilir. Batıl genel kurul kararları, baştan itibaren hüküm doğurmaz ve daha sonra sağlığa kavuşturulamaz, mahkemece de resen dikkate alınır; def'i olarak ileri sürülebilecekleri gibi süreye bağlı olmaksızın bir tespit davasının konusunu da oluşturabilir.

Yönetim kurulu, iptal veya butlan davasının açıldığını ve duruşma gününü usulüne uygun olarak ilan eder ve bankanın internet sitesine koyar. Genel kurul kararı aleyhine iptal veya butlan davası açıldığı takdirde mahkeme, banka yönetim kurulu üyelerinin görüşünü aldıktan sonra, dava konusu kararın yürütülmesinin geri bırakılmasına karar verebilir. Yönetim kurulu bu kararın bir suretini derhal ticaret siciline tescil ettirmek ve bankanın internet sitesine koymak zorundadır (TTK md. 448, 449, 450).

Genel kurul kararının iptali veya butlanı için açılan bir davada mahkemenin vereceği karar davayı ret veya kabuldür. Mahkeme, iptali istenen kararı tashih edemeyeceği gibi, bu karar yerine geçecek başka bir karar da alamaz. Genel kurul kararının mahkemece reddedilmesi, ancak davanın tarafları açısından bağlayıcıdır. Bununla beraber, mahkemenin iptale veya butlana dair ilamı, kesinleştikten sonra davalı banka, davacılar, taraf olsun olmasın bütün pay sahipleri hakkında hüküm ifade eder (TTK md. 450). Mahkemenin gerekçeli kararı hem davacıya, hem de davalıya tebliğ edildikten sonra şayet itiraz edilmez ise bu karar kesinleşmiş olur. Eğer bu karara itiraz edilirse, üst mahkemeden onama kararı verildiğinde, taraflar karar düzeltme yoluna gitmez ise karar kesinleşir.

İptal davası, yenilik doğurucu (inşai) bir eda davası olduğundan, mahkemenin kararı geçmişe yürür ve iptal edilen genel kurul kararı, alındığı tarihten itibaren yürürlükten kalkar. Ancak, iptal kararı verilmeden önce iyi niyetli üçüncü kişilerin bu karara dayanarak yaptıkları işlemler geçerlidir.

8. Sonuç

Banka pay sahipleri, banka işlerine ilişkin haklarını genel kurulda kullanırlar. Genel kurul, bankaların kanuni ve zorunlu bir organdır. Genel kurulların olağan toplantıları, her faaliyet dönemi için ve faaliyet döneminin sona ermesinden itibaren üç ay içerisinde, yılda en az bir defa olmak üzere yapılır. Üç aylık süre, hak düşürücü bir süre olmayıp, düzen hükmü olduğundan, söz konusu sürenin geçirilmesi halinde de genel kurul toplantısı yapılabilir. Bankaların olağan genel kurul toplantılarının belirtilen sürede yapılmaması hali için 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir. Olağanüstü genel kurul toplantıları ise banka için lüzumlu hallerde veya zorunlu ve ivedi sebepler çıktığı takdirde yapılabilir. Bu toplantıların, olağan genel kurul toplantısından bağımsız olarak ve belli bir süreye bağlı olmaksızın her zaman yapılması mümkündür.

Bankaların genel kurul toplantıları, esas sözleşmede aksine hüküm olmadıkça, bankanın merkezinin bulunduğu mülki idare birimi sınırları içinde yapılır. Toplantı çağrısında bulunmaya; yönetim kurulu, sermayenin en az onda birini (halka açık bankalarda yirmide birini) oluşturan pay sahipleri (azlık) ve belli hallerin varlığı halinde her bir pay sahibi yetkilidir. Gündem ise genel kurulu toplantıya çağırılar tarafından belirlenir.

Kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olan genel kurul kararları aleyhine, karar tarihinden itibaren üç ay içinde iptal davası açılması, ayrıca belli nitelikteki genel kurul kararlarının batıl olduğunun tespitinin mahkemeden istenebilmesi mümkündür.

Genel kurul kararlarının mahkemece iptaline veya butlanına karar verilmesi durumunda, banka ve bankanın yönetim kurulu ağır sonuçlarla karşılaşabilecektir. Bu kapsamda, genel kurul toplantılarının; öncelikle Türk Ticaret Kanunu olmak üzere, Bankacılık Kanunu ve halka açık bankalar için aynı zamanda Sermaye Piyasası Kanununda öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde yapılması ve bu konuda gereken hassasiyetin gösterilmesi bankaların menfaatinidir.

Kaynakça

213 sayılı Vergi Usul Kanunu (10.11.1961 tarihli ve 10705 sayılı R.G.).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu (01.11.2005 tarihli ve 25983 sayılı mükerrer R.G.).

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı R.G.).

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı R.G.).

Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkında Yönetmelik (28.11.2012 tarihli ve 28481 sayılı R.G.).

Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Yapılacak Genel Kurullara İlişkin Yönetmelik (28.08.2012 tarihli ve 28395 sayılı R.G.).

Anonim ve Limited Şirketlerin Sermayelerini Yeni Asgari Tutarlara Yükseltmelerine ve Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği İzne Tabi Anonim Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğ (15.11.2012 tarihli ve 28468 sayılı R.G.).

Kurumsal Yönetim Tebliği (03.01.2014 tarihli ve 28871 sayılı R.G.).

Vekâleten Oy Kullanılması ve Çağrı Yoluyla Vekâlet Toplanması Tebliği (24.12.2013 tarihli ve 28861 sayılı R.G.).

- Bilgili, F., Demirkapı, E. (2013). *Şirketler Hukuku*, Bursa: Dora.
- Çevik, O. N. (1988). *Anonim Şirketler*. Ankara: Seçkin.
- Karahan, S., Huysal, A. (2012). *Şirketler Hukuku*, Konya: Mimoza.
- Moroğlu, E. (2004). *TTK'ya Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü*, İstanbul: Beta.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü., Çamoğlu, E. (2003). *Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- Pulaşlı, H. (2013). *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Ankara: Adalet.
- Tekinalp, Ü. (2013). *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku*, İstanbul: Vedat.
- Yavuz M. (2015). Anonim ve Limited Şirketlerde Olağanüstü Genel Kurul Toplantıları ve Yapılma Usulü, *Terazi Hukuk Dergisi*, C.10, S.102, 100-105.
- Yavuz, M. (2013). Anonim ve Limited Şirket Genel Kurullarının Zamanında Yapılmamasının Sonuçları, *Yaklaşım*, Temmuz, S.247, 297-302.
- Yavuz, M. (2015). Anonim Şirketlerde Genel Kurul Toplantılarına Vekâleten Katılma Usulü, *Mali Çözüm Dergisi*, Mayıs-Haziran, 73-84.
- Yavuz, M. (2015). Anonim ve Limited Şirketlerde Genel Kurul Toplantı Tutanağının Önemi ve Düzenlenme Usulü, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, C.3, S.6, 92-98.

Dipnotlar:

- ¹ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 01.11.2005 tarihli ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ³ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.11.1961 tarihli ve 10705 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ⁴ Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkında Yönetmelik, 28.11.2012 tarihli ve 28481 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ⁵ Yönetim kurulu üyelerini ibra etmek, genel kurulun devredilemez yetkileri arasında yer almakla beraber, TTK'nın 558/l. maddesi uyarınca genel kurul, almış olduğu ibra kararını daha sonradan başka bir kararla kaldıramaz.
- ⁶ Kurumsal Yönetim İlkeleri gereğince, halka açık bankaların internet sitesinde, genel kurul toplantı ilanı ile birlikte, bankanın mevzuat gereği yapması gereken bildirim ve açıklamaların yanı sıra, anılan İlkelerin 1.3.1 maddesinde gösterilen hususlar da dikkati çekecek şekilde yatırımcılara duyurulur.
- ⁷ Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Yapılacak Genel Kurullara İlişkin Yönetmelik, 28.08.2012 tarihli ve 28395 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ⁸ Anonim ve Limited Şirketlerin Sermayelerini Yeni Asgari Tutarlara Yükseltmelerine ve Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği İzne Tabi Anonim Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğ, 15.11.2012 tarihli ve 28468 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ⁹ Kurumsal Yönetim Tebliği (II-17.1), 03.01.2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ¹⁰ Vekâleten Oy Kullanılması ve Çağrı Yoluyla Vekâlet Toplanması Tebliği (II-30.1), 24.12.2013 tarihli ve 28861 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- ¹¹ Genel kurul iç yönergesinin asgari unsurları, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 28.11.2012 tarihli ve 28481 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir.
- ¹² 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kredi Kartı Yıllık Üyelik Ücreti

Ali Tolga Erendaç*

Öz

Bu çalışmanın amacı bankalar ile kredi kart hamilleri arasında en çok uyuşmazlığa neden olan ve Türkiye Bankalar Birliği Bireysel Müşteri Hakem Heyetine yansıyan kredi kartı yıllık üyelik ücreti ile ilgili hukuki meseleleri ve çözümlerini açıklamaktır. Önce kredi kartı yıllık üyelik ücreti alınabilir mi sorusunu cevaplanmıştır. Arkasından ücretin tanımı ve sözleşmede düzenlenmesi gerekliliği; ücretin tutarı, dönemi, tahsil yöntemi, ücretin özellikle artırılması, ücretin kart hamiline iadesi konuları üzerinde durulmuştur. Son olarak kanundan veya sözleşmeden kaynaklanan ücret alınmayan durumlar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kart Aidatı, Kredi Kartı Ücreti, Kredi Kartı Yıllık Üyelik Ücreti.

JEL Sınıflandırması: K12, K29, D18.

Credit Card Annual Fee

Abstract

The purpose of this study is explain legal issues and solutions arising from credit card annual fee disputes among cardholders and banks also raised to Turkey Banking Association Consumer Arbitration Committee. At the first step, the question whether annual fee can be charged to credit card has been responded. Accordingly, definition and requirement of incorporation the fee at the contract, amount and frequency of fee, charging methodology, increase of the fee and fee reversals to card holders have been outlined. As a last matter, free of annual fee charge cases by law or due to contract were explained.

Keywords: Card Fee, Credit Card Fee, Credit Card Annual Fee, Card Membership Fee.

JEL Classification: K12, K29, D18.

Giriş

Kredi kartı yıllık üyelik ücreti ("ücret") bankalar ile tüketicileri en sık karşı karşıya getiren konulardan birisidir. Üyesi bulunduğum hakem heyetinde görülen uyuşmazlıkların neredeyse yarısı bu ücret ile ilgilidir (TBB, Yıllık Raporlar, 2017).

Bu çalışmanın amacı önce uyuşmazlıkların temel sebebini oluşturan kredi kartı yıllık üyelik ücreti alınabilir mi sorusuna cevap vermek ve bu ücretle ilgili ortaya çıkan hukuki sorunların mevcut hukuk kuralları çerçevesinde nasıl çözümleneceğini açıklamaktır.

Hemen belirteyim ki, bu çalışmada yer alan görüşler şahsi değerlendirmelerim olup, hakem heyetinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

I. Ücretin Doğması

A. Hukuki Düzenlemeler

Bu çalışma 1 Şubat 2017 tarihinde yürürlükte olan mevzuat esas alınarak hazırlanmıştır. Bu tarih itibariyle yürürlükte olan ve kredi kartı yıllık ücretine ilişkin yasal mevzuatı, yürürlüğe giriş tarihi itibariyle kullanılacak kısaltmaları ile birlikte şu şekilde sıralanabilir:

* Burgan Bank A.Ş. Baş Hukuk Müşaviri ve TBB Bireysel Müşteri Hakem Heyeti Üyesi.

- 1 Mart 2006 tarih ve 26095 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu” (BKKK).
- 10 Mart 2007 tarih ve 26548 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik” (BKKY)
- 7 Mayıs 2014 tarih ve 28835 Resmi Gazete’de yayımlanan ve yayımdan 6 ay sonra yürürlüğe giren “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” (TKHK)
- 16 Haziran 2014 tarihinde yürürlüğe konulan ve 1 Eylül 2013 tarihinden itibaren akdedilen ya da yenilenen sözleşmelere uygulanan TBB’nin Bankalar ile “Bireysel Müşterileri Arasında İmzalanacak Sözleşmelerin Şekil ve İçeriğinde Yer Alması Gereken Asgari Hususlar ile Sözleşmelerin Uygulanacağı İşlemlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ” (Sözleşmeler Tebliği)
- 17 Haziran 2014 tarih ve 29033 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Tüketici Sözleşmelerinde Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik” (HŞY)
- 3 Ekim 2014 tarih ve 29138 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (ÜY veya sadece Yönetmelik)
- 31 Mart 2015 tarih ve 29253 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve yayımdan 6 ay sonra yürürlüğe giren “Finansal Hizmetlere İlişkin Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği”,
- 1 Mayıs 2015 tarihli “Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Kapsamında Ücretlendirilebilecek Ürün ve Hizmetlere İlişkin İzahname” (ÜYİ)

Yukarıdaki düzenlemelerde ve özellikle 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu’nda tanımlanan terimler, çalışmada da aynı anlamlarında kullanılmıştır. Sadece kart çıkaran kuruluş yerine banka terimi kullanılacaktır.

B. Kredi Kartından Yıllık Üyelik Ücret Alınabilir mi?

Öncelikle cevaplanması gereken soru, kart hamilinden kredi kartı yıllık üyelik ücret alınıp alınmayacağıdır. Bu sorunun cevabı bugün yürürlükte olan mevzuata göre “evet”tir. Cevabın gerekçesini açıklamadan önce son on yılda yaşanan bazı gelişmelere bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Tüketici sorunları hakem heyetlerinde kart ücreti ile ilgili başvuruların artış göstermesi üzerine 5 Şubat 2007 tarihinde TBB tarafından kamuoyunu bilgilendirmek üzere bir duyuru yapıldı ve ücretin alınabileceğinin gerekçeleri kamuoyu ile paylaşıldı (TBB, TBB Görüşleri, 2017). Bu duyuruda ücret alınmasının dayanağı şu şekilde ifade edilmiştir. *Kredi kartı, kart hamilinin kartı kullanmak üzere bankadan talepte bulunması sonucunda bankanın kart hamilini kendi kart sistemine üyeliğe kabul etmesiyle başlayan ve uzun süreli devam eden bir kredi ilişkisini ifade etmektedir. Kredi kartı üyelik aidatı, kartın talebi ile başlayıp kullanım süresi boyunca devam eden ve banka tarafından karşılanan operasyonel faaliyetler ve çeşitli hizmetlerin bedeli olarak kart hamiline yansıtılan üyelik bedelidir. Bankalar, kart basımlarını kendi bünyelerinde veya belirli birkaç firmadan hizmet alarak sağlamaktadırlar. Yurtdışından temin edilen kartların plastiklerinin ve üzerlerindeki çiplerin maliyetlerinin dışında, kartın üzerine ve çiplerine kart sahibine ilişkin bazı bilgilerin yazılması sürecini oluşturan baskı süreci için de bir bedel ödenmektedir. Her bir kredi kartının basım maliyetinin yanı sıra, yazılım, matbuat, kargo vb. çeşitli operasyonel maliyetleri bulunmaktadır. Bankalar, her bir kredi kartı için her ay hesap özeti üreterek müşterilerin adreslerine ulaştırmakta, muhtelif risklere karşı sigorta primleri ödemekte, uluslararası kuruluşlara bir bedel ödemekte ve*

müşteri hizmetlerini sağlamak için yedi gün 24 saat personel çalıştırmaktadır. Bankalar, kredi kartı üyelik aidatı olarak yaptıkları bu ve benzeri masrafların karşılığını almakta, kredi kartı verilmekle müşteriye açılmış olan gayrinakdi kredi ile ilgili komisyon hizmet geliri almamaktadırlar.”

21 Temmuz 2008 tarih ve 26943 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yargıtay kararı¹ ile tartışma biraz daha alevlendi ve ücret iade başvuruları hızla arttı. Kararda şu gerekçe yer alıyordu. *“Taraflar arasındaki 22.12.1995 tarihli sözleşme incelendiğinde; sözleşmenin davacı banka tarafından matbu, standart olarak hazırlanıp boş olan kısımların rakam, isim ve adresler yazılarak doldurulduğu, sözleşmenin on iki punto koyu siyah harflerle düzenlenmediği görülmektedir. Davacı, tüketici aleyhine olan ve tüketiciyi kart kullanımı ücreti adı altında bir külfete sokan sözleşme hükmünün tüketici ile ayrıca müzakere edilerek kararlaştırıldığını iddia ve ispat edememiştir. Böyle olunca sözleşmedeki kredi kartı üyelik ücreti alınacağına dair hükmün açıklanan yasa ve yönetmelik hükümleri karşısında haksız şart olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla davacı bankanın bu sözleşme hükmüne dayalı olarak kredi kartı kullanıcısı davalıdan ücret istemesi olanaklı değildir.”* Sözleşme maddesinin haksız şart sayılması ile ilgili gerekçesi on iki punto koyu siyah harflerle düzenlenmemiş olmasıydı. Oysa karara konu sözleşme 1995 tarihliydi. On iki punto kuralı 2006 yılında getirilmişti. Yargıtay kararının verilmesi tarihinde 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ve buna ilişkin yönetmelik yürürlükteydi. Ancak bu düzenlemelerde kredi kartı yıllık üyelik ücreti özelinde bir hüküm mevcut değildi. O tarihte 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlükteydi ve haksız şartlar bu Kanun ile düzenlenmişti.

Yargıtay kararını takiben 22 Temmuz 2008 tarihinde TBB tarafından ikinci bir kamuoyu duyurusu yayımlandı (TBB, TBB Görüşleri, 2017) ve şu ifade edildi. *“Yasal düzenlemelere uygun olarak, bankalar ile müşteriler arasında imzalanan sözleşme hükümleri kapsamında talep edilen kredi kartı ücretlerine ilişkin yargı kararlarının, bu bilgiler ışığında değerlendirilmesi gerekmektedir. Münferit davalarda, taraflar arasında imzalanmış olan kredi kartı sözleşmelerindeki düzenlemeler dikkate alınarak verilmiş bulunan yargı kararlarının, tüm kredi kartları için emsal oluşturması hukuken mümkün değildir.”*

6 Aralık 2011 tarih ve 28134 sayılı Resmi Gazete’de Yargıtay’ın başka bir kararı yayımlandı². Buna göre *“... taraflar arasında sözleşme ilişkisi kurulduğu ve kredi kartı üyelik ücretinin bu sözleşmeye dayalı olarak davalı hesabından mahsup edildiği saptandığına göre uyuşmazlık, sözleşme ilişkisinde uygulanması gereken BK 125 maddesindeki 10 yıllık zamanaşımına tabidir. Uyuşmazlıkta sebepsiz zenginleşme hükümlerine ilişkin BK 66 maddesi uygulanması mümkün değildir. HGK 2010/13-93-88 sayılı kararı da bu doğrultudadır. Mahkemece BK 66 maddesinde 1 yıllık zamanaşımı süresi esas alınarak itirazın kabulü ile Tüketici Sorunları Hakem Heyeti Kararının iptaline karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının kanun yararına bozma talebinin kabulü gerekmiştir”*. Bu karar ücretin alınıp alınamayacağı ile ilgili değil, iade taleplerine uygulanan zamanaşımı süresi ile ilgiliydi. Ancak bu karar da farklı yorumlara yol açtı ve iade başvurularına neden oldu.

Bunun üzerine 3 Mart 2012 tarihinde TBB tarafından üçüncü kamuoyu duyurusu yayımlandı (TBB, TBB Görüşleri, 2017) ve bu duyuruda şu ifadeye yer verildi; *“Yargıtay 13. Hukuk Dairesi’nin 18.07.2011 tarih ve 2011/4736 E, 2011/11579 K sayılı kararının, kredi kartı ücretlerinin yasal dayanağının bulunmadığı ve kart hamillerinin son 10 yılda ödedikleri kart ücretlerini bankalardan geri talep edebileceklerine imkan verildiği şeklinde yorumlanması söz konusu değildir”*.

Bunu 12 Mart 2012 tarihinde yayımlanan dördüncü kamuoyu duyurusu takip etti (TBB, TBB Görüşleri, 2017) *“Resmi Gazete’nin 06.12.2011 tarih ve 28134 sayılı nüshasında yayımlanan Yargıtay 13. Hukuk Dairesi’nin 18.07.2011 tarih ve 2011/4736 E, 2011/11579 K*

sayılı kararı gerekçe gösterilerek, kredi kartı üyelik ücreti alınmasının yasal olmadığı, ödenmişse de geriye yönelik talep edilebileceği iddia edilmektedir. İlgili Yargıtay kararı, kredi kartı üyelik ücretinin alınamayacağı veya alınmış ise iade edilmesi iddialarına dayanak olamaz” denildi.

2012 yılına gelindiğinde Yargıtay’ın kredi kartı yıllık üyelik ücreti ile ilgili kararlarında bir değişiklik oldu. Ücretin alınabileceğine dair kararlar çıkmaya başladı³. Bu arada yeni Tüketicin Korunması Hakkında Kanunun hazırlanması çalışmalarına da başlanılmıştı. Tüketici hakem heyetlerinde sayıları milyonları bulan ücret uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulması bakımından yeni Kanun’a şu madde eklendi. *“Bankalar, tüketici kredisi veren finansal kuruluşlar ve kart çıkaran kuruluşlar tarafından tüketiciye sunulan ürün veya hizmetlerde ise tüketiciden faiz dışında alınacak her türlü ücret, komisyon ve masraf türleri ile bunlara ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın görüşü alınarak bu Kanunun ruhuna uygun olarak ve tüketiciyi koruyacak şekilde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenir. (TKHK m.4/3). 6502 sayılı (yeni) Tüketicin Korunması Hakkında Kanun, 7 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe girdi. 4077 sayılı eski Kanun’u yürürlükten kaldırıldı. Haksız şartlara ilişkin düzenleme yeni Kanun’da da aynen korundu (6502 sayılı Kanun m.5).*

03 Ekim 2014 tarihinde TKHK’daki yetkiye dayanılarak Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkarıldı. Yönetmeliğin 11’inci maddesinde doğrudan banka kartı ve kredi kartı ücretleri düzenlendi. 11’nci maddesinin 4’üncü fıkrasına göre *“... kredi kartları özelliklerine göre yıllık olarak belirlenen tutar kadar ücretlendirilebilir Asıl karta bağlı olarak sunulan her bir ek kredi kartının yıllık üyelik ücreti, asıl kartın yıllık üyelik ücretinin yüzde ellisini geçemez.”*

Bugün gelinen noktada kredi kartı yıllık üyelik ücreti alınabileceğine dair evet cevabı verilmesinin pozitif hukuk açısından dayanağı işte bu yönetmeliktir⁴. Nitekim, bu yönetmelikten sonra Yargıtay tarafından verilen kararlar da bu yöndedir⁵.

Diğer yandan belirtmek isterim ki, Yönetmelikteki düzenleme olmasaydı da kredi kartından yıllık ücreti alınması ticari faaliyet olarak mümkündür. Çünkü, adına kredi kartı düzenlenen kart hamili bir sisteme dahil ederek (üye yaparak) bu sistemin sunduğu hizmetlerden yararlanabilir hale gelmektedir. Kart hamili, limiti dahilinde -belli hallerde kart çıkaran kuruluş limiti aşılmasına izin verebilir- nakit çekim ve/veya nakit para ödemeksizin üye işyerlerinde mal ve hizmet alma hakkına sahip olur. Nakit çekim işlemi kart çıkaran kuruluşun şubelerinden, telefon ve internet bankacılığı hizmetlerinden yararlanılarak ve ATM’lerden (automatic teller machine) yapılabilir. Mal ve hizmet alımı ise üye işyerlerinde yapılır. Kartın kullanımı harcama belgesine imza atarak veya imza olmaksızın -kartın teknolojik altyapısı destekliyse- şifre kullanılarak gerçekleştirilir. Üye işyerleri kart kullanımını kabul etmek ve nakit ödeme talep etmeksizin kart hamiline mal veya hizmet sağlamak zorundadır. İşte, kart ücreti de kredi kartının sağladığı bu imkanların bir bedeli olarak alınır.

II. Ücretin Alınması

A. Ücretin Tanımı ve Sözleşmede Düzenlenmesi Gerekliliği

Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte ücret, *“finansal tüketiciden faiz, kâr payı, vergi, fon ve benzeri yasal giderler dışında talep edilen ücret, komisyon, masraf ve benzeri adlar altındaki her türlü parasal tutarı ifade eder”* şeklinde tanımlanmıştır (ÜY m.4/1 k).

Yönetmeliğin 11’nci maddesinin 4’üncü fıkrasına göre *“kredi kartları özelliklerine göre yıllık olarak belirlenen tutar kadar ücretlendirilebilir”*. Aynı maddenin 5.fıkrasına göre de *“kredi kartı yıllık üyelik ücreti, ancak finansal tüketiciyi borçlandırıcı nitelikteki ilk kullanımı müteakip*

ve yıllık olarak tahakkuk ettirilebilir". Görüldüğü üzere kredi kartı yıllık üyelik ücret yönetmelikte terim olarak kullanılmış ancak tanımı yapılmamıştır. Ücret ile maddelerden ücretin unsurlarını şu şekilde sayabiliriz (i) bir geçerli bir kredi kartı olmalı, (ii) kredi kartı sistemine üyelik nedeniyle alınmalı (iii) ücret dönemsel (yıllık) bir tutar olmalı ve ilk kullanımı müteakip alınmalıdır.

Kredi kartının tanımı BKKK m.3/1 e bendinde yapılmıştır. Geçerli kredi kartı ise içermesi gereken bilgileri, geçerlilik yeri ve geçerlilik süresi yönlerinden gerekli şartları taşıyan karttır şeklinde tanımlanabilir (Bahtiyar, 2013, s.74). Yıllık üyelik ücretinin alınabilmesi için kart hamilinin kredi kartı sistemine katılması - sadece kartın verilmesi- yeterli değildir, aynı zamanda bu sistem içinde üye işyerinden harcama yapılarak veya nakit çekim yapılarak kartın kullanılması gerekir (Erendağ, 2010, s.26). Ücret ise dönemsel olmalıdır. Yani süreklilik arz etmelidir (ÜY m.7/1). Süreklilik arz eden ücret terimi yönetmelikte kullanılmamıştır. Ancak 7'nci maddenin 2'nci fıkrasında tersi bir durum yani süreklilik arz etmeyen ücretler terimi kullanılmıştır. Süreklilik arz etmesinin sonucu, ücret artışlarının bildirim yapılarak gerçekleştirilebilir olmasıdır.

Yukarıdaki unsurlarından yola çıkarak şu şekilde bir tanım yapmak bu çalışma bakımında yeterlidir. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti, kart sisteminin sunduğu hizmetlerden yararlanmasına imkan veren üyeliği nedeniyle kart hamilinden kartını ilk kullanımı müteakip tahsil edilen yıllık tutardır. TBB'nin 22 Temmuz 2008 tarihli kamuoyu duyurusunda farklı bir tanım yapılmıştır (TBB, TBB Görüşleri, 2017). "Kredi kartı ücretleri; kartın talebi ile başlayıp kullanım süresi boyunca devam eden, banka tarafından verilen çeşitli hizmetlerin ve operasyonel işlemlerin maliyetleri karşılığında kart hamillerine yıllık olarak yansıtılan bir bedeldir."

Tanımdan sonra ücretin sözleşmede açıkça düzenlenmesi gerekip gerekmediği konusuna geçebilirim. Kredi kartı sözleşmesi yazılı şekle tabidir (BKKK m.24/1). Kredi kartı yıllık üyelik ücretinin de kredi kartı sözleşmesinde düzenlenmesi gerekir. Çünkü, kart hamilinin yaptığı işlemler nedeniyle, sözleşmede yer almayan faiz, komisyon veya masraf gibi adlar altında hiçbir şekil ve surette ödeme talep edilemez ve kart hamilinin hesabından kesinti yapılamaz (BKKK m.24/4). Kredi kartı sözleşmesinin hukuki niteliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır ancak burada bu konuda detaylı açıklama yapmayıp, sadece görüşler bulunduğu ve kaynaklarını belirtmek ile yetineceğim (Kuntalp, 1996, s.275; Çeker, 1997, s.68; Buhur s.74; Teoman, 1996, s.169; Sayın, 2005, s.41; İşgüzar, 2003, s.20; Reisoğlu, 2004, s.104; Yılmaz, 2000, s.129; Zevkililer, Aydoğan, 2004, s.303; Atamer, 2003, s.1004; Erendağ, 2010 s.29).

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmeliğin 17'nin maddesinin 5'nci fıkrasının (c) bendinde sözleşmeye bağlı olarak kart hamillerinden alınabilecek ücret, komisyon, masraf ve vergilerin neler olacağına dair açıklamaların ve bunların tutarlarının sözleşmede yer alması gerektiği düzenlenmiştir. Kredi kartından alınabilecek ücretler de Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.11'de kartı yıllık üyelik ücreti, ek kart yıllık üyelik ücreti, kart yenileme ücreti, nakit avans çekim ücreti olarak sayılmıştır. Kanaatim, Yönetmelikte sayılan ücret isimlerinin sözleşmede belirtilmesi ve müşterinin ödeme yükümlüğünün düzenlenmesi yeterli olup, ayrıca ücretin sözleşmede tanımlanmasına gerek yoktur. Diğer yandan, ücretin sözleşmede sadece isminin belirtmesinin yeterli olmadığı, asgari unsurlarını içeren bir tanımının yapılması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Hakem heyeti kararlarında bu konuda emsal niteliğinde bir görüş oluşmuş değildir. Olası uyuşmazlıkların önüne geçilmesi bakımından sözleşmelerde asgari unsurları içeren yukarıdaki gibi bir tanımın yapılmasını önerebilirim.

Ücretin sözleşmede değişik tabirler kullanılarak düzenlenmesi durumda ücretin geçerli olup olmadığı konusu üzerinde de durmam gerekir. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti terimi ilk

defa 2014 yılında Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte kullanılmıştır. Oysa ücretin daha eski tarihlerde yapılmış kredi kartı sözleşmesine istinaden alınmasına devam edilmektedir. Bu nedenle, uygulamada kart sözleşmeleri içinde kart aidatı, kart bedeli, yenileme ücreti gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Kartın yenilemesi durumu ise Yönetmelikte ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre bir takvim yılı içerisinde kayıp, çalıntı ve benzeri nedenler dolayısıyla gerçekleştirilen iki adete kadar kart yenileme karşılığında ücret alınmaz (ÜY m.11/8). Kredi kartı sözleşmesinde “kart veya üyelik yenileme” tabiri kullanılması halinde bunun amacına bakılmalıdır. Nitekim TBK m.19’a göre bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır. Buradaki irade karttan yıllık olarak ücret alınması ise sözleşme geçerlidir.

Sözleşmede yer alması gereken bir husus da ücretin tutarıdır (BKKY m.17/5 c) Yalnız, tutar her yıl değişikliği uğradığından basılı sözleşmelerde sadece sözleşme alınmasına yönelik hükümler konulmakta, tutarı ise bilgilendirme formlarına yazılmaktadır. Sözleşmede ücretin alınabileceğine dair düzenleme şarttır. Ancak sözleşmede tutar yazmayıp ve eki niteliğindeki bilgilendirme formlarına atıf yapılması yeterli ve geçerlidir. Nitekim TKHK m.4/4’e göre “*bu Kanunda düzenlenen sözleşmelere istinaden tüketiciden talep edilecek her türlü ücret ve masrafa ilişkin bilgilerin, sözleşmenin eki olarak kâğıt üzerinde yazılı şekilde tüketiciye verilmesi zorunludur. Uzaktan iletişim aracılığıyla kurulan sözleşmelerde ise, bu bilgiler kullanılan uzaktan iletişim aracına uygun şekilde verilir. Bu bilgilerin tüketiciye verildiğinin ispatı sözleşmeyi düzenleyene aittir.*” Uzaktan iletişim aracılığıyla bilgilendirme yapılması ancak uzaktan iletişim aracılığı ile kurulan sözleşmeler için mümkündür. Hangi sözleşmelerin mesafeli kurulabileceği Finansal Hizmetlere İlişkin Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliğinin 2’nci maddesinde düzenlenmiştir. Kredi kartı sözleşmesi ise daha eski ama özel nitelikteki BKKK nedeniyle yazılı şekle tabi olduğundan bunun eki niteliğindeki bilgilendirme formunun da yazılı olması gerekir. Yeri gelmişken hemen belirtmek isterim ki, kredi kartı sözleşmesinin de diğer finansal hizmetler gibi mesafeli sunulmasında hiçbir sakınca yoktur ve hatta bankacılığımızın geldiği noktada buna imkan da tanınmalıdır. Bu nedenle, Banka Kartları ve Kredi Kartlarını Kanununda kart sözleşmeleri için getirilen yazılılık şartının kaldırılması gerektiğini düşünüyorum.

Bankaların arşivlerinde kredi kartı sözleşmesinin kayıp olması nedeniyle bulunamaması bazen karşılaşılan bir durumdur. Ancak, ücretin değiştirildiğine dair yapılan bildirim hesap özeti sunularak ispat edilebilmektedir. Bu bildirim sözleşme değişikliği niteliğindedir. Yıllık kart ücreti alınmayacağına yönelik kart hamilinin iddiasına karşı banka sözleşmeyi sunamasa da en azından sözleşmenin değişen yıllık kart ücreti maddesini hesap özeti değişikliği bildirim ile sunabilmektedir. Bu nedenle görüşüm kredi kartı yıllık üyelik ücretinin alınması mümkündür.

B. Ücretin Tutarı, Dönemi ve Tahsil Yönetimi

Yıllık kart üyelik ücretinin tutarı yönünden -ek kart hariç- mevzuatta bir sınırlama yoktur. Kredi kartları özelliklerine göre yıllık olarak belirlenen tutar kadar ücretlendirilebilir (ÜY m.11/4). Tutar yönünden tek sınırlama ek kart yönünden getirilmiştir. Buna göre asıl karta bağlı olarak sunulan her bir ek kredi kartının yıllık üyelik ücreti, asıl kartın yıllık üyelik ücretinin yüzde ellisini geçemez (ÜY m.11/4 son cümle). Kredi kartının limitinin düşük olması da ücret tutarını etkilemez. Limitinden daha fazla ücret dahi belirlenebilir. Ancak, çok istisnai bir durum olsa da kart hamiline yansıtılan ücret nedeniyle kart limiti aşılabılır. Bu durumda ücret tutarı üzerinden limit aşım faizi alınmaz. Çünkü finansal tüketici kredi kartı ücretinin tahsili amacıyla kredilendirilemez (ÜY m.11/7 son cümle).

Kredi kartı yıllık üyelik ücreti, ancak finansal tüketiciyi borçlandırıcı nitelikteki ilk kullanımı müteakip ve yıllık olarak tahakkuk ettirilebilir (ÜY m.11/5). Buna göre ücret yıllık alınabilir, bunun dışında ücretin aylık, üç aylık veya altı aylık gibi dönemlere bölünerek tahakkuk ettirilmesi mümkün değildir.

Ücret, yıl içinde her hangi bir zamanda bir kerede tahakkuk ettirilir. Uygulamada peşin veya yıl sonunda alınmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken konu ücretin geçerli olacağı dönemin belirlenmesidir. Ücret borçlandırıcı nitelikteki ilk kullanımı müteakip tahakkuk ettirileceğinden, yıllık dönem, takvim yılı mıdır yoksa kartın ilk verilmesi tarihinden itibaren mi ya da ücretin tahakkuk ettirildiği tarihten itibaren mi başlar? Görüşüm, yıllık dönemin ücretin tahakkuk ettirildiği tarihten itibaren başladığı kabul edilmelidir. Çünkü kartı alan kişi hemen kartını kullanmayabilir. Hatta, borçlandırıcı ilk işlem kartın verilme tarihinden itibaren bir yıldan fazla süre geçtikten sonra da gerçekleşebilir. Bu tarih, ücret artışları bakımından önemlidir. Bu konudaki sorunlar üzerinde aşağıda ücret değişikliği konusunda duracağım.

Yıllık üyelik ücret kredi kartı hesabına yansıtılarak tahsil edilir. Kart ücretinin nakit veya kart hamilinin vadesiz hesabından tahsil edilmesi teknik olarak mümkündür ancak bu yönde bir uygulama yoktur. Burada üzerinde durulması gereken bir sorun da Yönetmelik m.11/7'de geçen "*finansal tüketici kredi kartı yıllık ücretinin tahsili amacıyla kredilendirilemez*" hükmüdür. Bu hükmün eklenmesinin nedeni, aslında hesap işletim ücreti yönünden getirilmek istenen bir yasaklamadır. Yönetmelik m.13/2'de aynı hüküm hesap işletim ücreti yönünden de düzenlenmiştir. Hesap işletim ücreti yönünden amaç bu ücretin vadesiz hesaba tanımlanan kredili mevduat hesabından (KMH) alınmasının önüne geçmektir. Fakat, "kredilendirilmez" ifadesi kredi kartı açısından tereddüt yaratmaktadır. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti, kart hesabına yansıtılır ve kredi kartı da bir kredilendirme aracıdır. Kredi kartı hesabına yansıtılan tutarlar kart hamilinin bankaya borcudur. Dönem sonunda hesap kesildiğinde hesap özeti düzenlenir. Son ödeme tarihine kadar dönem borcu ödenirse bir kredilendirme söz konusu olmaz. Ancak, asgarî tutarın üzerinde fakat dönem borcunun altında bir ödeme yapılırsa, kart hamili kredilendirilmiş olur. Hesap kesim ile son ödeme tarihi arasındaki dönem için dönem borcu üzerinden, son ödeme tarihinden sonraki dönem içinse dönem borcunun ödenmeyen kısmına akdi faiz işler. Asgarî tutarın altında bir ödeme yapılır veya hiç ödeme yapılmaz ise, asgarî tutara gecikme faizi işletilir. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti de dönem borcu içinde bir tutardır. Dönem borcu ödenmezse bu tutara akdi faiz işletilir. Kredilendirilemez ifadesinden dönem borcu içindeki kart ücreti üzerinden akdi faiz alınmayacağı gibi bir çıkarım yapılması mümkündür. Ancak, amaç ücrete akdi faiz işletilmesini engellemek değil de hesap işletim ücretinde olduğu gibi ücretin vadesiz hesaba tanımlanan kredili mevduat hesabından alınmasını önlemek ise, söz konusu hükmün amaca uygun olarak düzenlenmesi ve kredi kartının kredilendirilemeyeceği yönündeki hükmün Yönetmelikten çıkarılması yerinde olacaktır. Yönetmeliğin hesap işletim ücretine ilişkin maddesinin yürütmesinin durdurulmuş olması karşısında, Yönetmelik m.13/2'deki "*finansal tüketici, hesap işletim ücretinin tahsili amacıyla kredilendirilemez*" hükmünün uygulamasının kalmadığını da ayrıca belirteyim.

C. Ücretin Değiştirilmesi (Özellikle Artırılması)

Kredi kartı üyelik ücreti yıllık dönemler itibariyle değişikliğe uğrayabilir. Değişiklik tutar yönünden olabileceği gibi, ücretin tahsil yöntemi (peşinden yılsonuna veya tersi) gibi diğer konularda da değişiklik yapılabilir. Ücretin azaltılması veya kart hamiline muafiyet uygulanması da mümkündür. Bu durumda 30 gün önceden bildirim yapılmasına gerek yoktur. Kart hamilinin bir talepte bulunacağı hukuki yararı olmayacağından indirim ve muafiyetin doğrudan uygulanması mümkündür. Ücret artışı dışındaki değişiklikler yönünden bu kısa açıklamadan sonra aşağıda özellikle ücret tutarının artırılması üzerinde duracağım.

Yönetmelik ile ücret tutarının artmasına ilişkin bir yöntem belirlenmiştir. Buna göre “bir takvim yılı içinde ücretlerde, Türkiye İstatistik Kurumunca bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan yıllık tüketici fiyatları endeksi artış oranının 1,2 katı ve üzerinde artış yapılabilmesi için finansal tüketiciden onay alınması, bunun altında artış öngören değişikliklerin ise finansal tüketiciye en az otuz gün önce yazılı olarak veya kalıcı veri saklayıcısı yoluyla veya kaydı tutulan telefon vasıtasıyla bildirilmesi zorunludur. Bu bildirim üzerine finansal tüketicinin kendisine bildirim yapıldığı tarihten itibaren on beş gün sonrasına kadar ürünün veya hizmetin kullanımından vazgeçme hakkı vardır. Bu hakkın kullanılması hâlinde uygulanacak ücret artışının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilave ücret alınamaz. Kuruluşlar, vazgeçme hakkını kullanan finansal tüketiciye uyumsuzluk konusu ürün veya hizmeti vermeyi durdurabilir. Finansal tüketicinin ürünü kullanmaya veya hizmeti almaya devam etmesi hâlinde, değişikliğin kabul edildiği varsayılır”. (ÜY m7/1)

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu 25’nci maddesinde de sözleşme değişiklikleri ile ilgili şu hüküm vardır. *Sözleşmede yapılacak değişiklikler kart hamiline bildirilir. Bu değişiklikler bildirim yapıldığı döneme ilişkin son ödeme tarihinden itibaren hüküm ifade eder. Bildirimin ait olduğu döneme ilişkin son ödeme tarihinden sonra kartın kullanılmaya devam olunması halinde, sözleşmede meydana gelen değişikliklerin kabul edildiği addolunur. Faiz oranının artırılması durumunda ise bu değişikliğin hüküm ifade edebilmesi için otuz gün önceden kart hamiline bildirilmesi zorunludur. Kart hamili faiz artırımına ilişkin bildirim tarihinden itibaren en geç altmış gün içinde tüm borcunu ödeyip kredi kartını kullanmaya son verdiği takdirde faiz artışından etkilenmez. Kart hamili, talep etmek suretiyle kartı iptal ettirmek ve sözleşmeyi feshetmek hakkına sahiptir.”*

Ücret artışları ile ilgili olarak Sözleşmeler Tebliği’nin 8’nci maddesinde ise şu düzenleme mevcuttur. *“Faiz ve ücretlerdeki değişikliklerin müşteriye en az 30 gün önce etkin bir yolla bildirilmesi zorunludur. Bu bildirim üzerine müşterinin, yeni dönem başladıktan itibaren 15 gün sonrasına kadar ürünün veya hizmetin kullanımından vazgeçme hakkı vardır. Bu hakkın kullanılması halinde müşteriden yeni döneme ilişkin olarak hiçbir şekil ve surette ilave faiz veya ücret talep edilemez. Vazgeçme hakkını kullanan müşteriye banka, bu hizmeti vermeyi durdurabilir. Bir takvim yılı içinde, ücret, masraf ve komisyonlarda yüzde 20’nin üzerinde artış öngören değişiklikler için ayrıca talep alınması zorunludur.”* Hemen belirteyim, Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yeni tarihli olması nedeniyle Sözleşmeler Tebliği’ndeki bu hükmü zımnen kaldırmıştır.

Görüldüğü üzere kredi kartı sözleşmesinde değişiklik yapılmasına yönelik özel bir usul öngörülmüştür. Böylece yıllık üyelik ücreti Türkiye İstatistik Kurumunca bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan yıllık tüketici fiyatları endeksi artış oranının 1,2 katına kadar bir oranda arttırılması halinde kart hamiline hesap özeti ile 30 gün önceden bildirim yapılır, kartın kullanılmaya devam edilmesi halinde sözleşmenin ücret maddesi değişmiş sayılır. Bu oranın üzerinde bir artış yapılacaksa, kart hamilinin onayının alınması gerekir. Milyonlara varan sayıdaki kredi kart sözleşmeleri için bu yönde bir düzenleme getirilmiş olması yerindedir.

Ücretin arttırılması için hangi tarihteki yıllık tüketici fiyatları endeksine bakılacağı da üzerinde durulması gereken bir konudur. Takvim yılının son ayı Aralık ayı endeksine mi bakılacaktır, yoksa kart hamili bakımından ücretin dönemine denk gelen son ayına mı bakılmalıdır? Yönetmelik m.7/1’de geçen “bir takvim yılı içinde ücretlerde, Türkiye İstatistik Kurumunca (TÜİK) bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan yıllık tüketici fiyatları endeksi artış oranı” ifadesinden TÜİK resmi web sitesinde açıklanan “Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100)” isimli tablodaki “oniki aylık ortalamalara göre değişim (%)” oranına bakılması gerektiğini düşünüyorum (TÜİK, 2017), Her yılın aynı ayına bakılması gerekir ki yıllık döneme uygun olsun. Esas alınan ay kart hamili bazında farklı olabileceği gibi, bankanın tercihinine göre yılın sürekli aynı ayına da bakılabilir. TÜİK tarafından bir aya ilişkin endeksin açıklanması takip eden ayın ilk haftasını bulabilmektedir. Artış için takvim yılının esas alınması halinde 30 gün

önceden bildirim yapılması gerekeceğinden, Aralık ayı oranının beklenmesi bu sürenin kaçırılmasına neden olur. Yönetmelikte Aralık ayı oranına bakılmasına yönelik bir zorunluluk yoktur. Yönetmelikte geçen “*bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan...*” ifadesinden Aralık ayının kastedildiğini yorumlamak mümkün değildir. Öyle olsa kural koyucu doğrudan “Aralık ayı” ifadesini kullanırdı. Maddedeki ifadeden anlaşılması gereken aslında TÜİK listesindeki dört tabloda hangisine bakılacağını belirtmek içindir. Dolayısıyla, takvim yılının esas alındığı durumlarda da Kasım ayı için açıklanan orana göre artış yapılması, her yıl aynı ayına bakılması şartıyla kanımca Yönetmeliğe uygundur.

Uygulamada kart hamiline yapılan bildirimle ilişkin hesap özeti bankadan sunulmadığı durumlar ile karşılaşmak mümkündür. Bu durumda banka ulaşabildiği son bildirim veya önceki dönemde muafiyet uygulanmış olması halinde sözleşmede yazan tutara giderek, tahsil ettiği aşan kısımları kendiliğinden iade edebilmektedir. Bunun bir sonucu da yeni dönemde alacağı ücret tutarı ile sözleşmedeki tutar arasındaki artış oranının endeksin 1,2 katından fazla olmasıdır. Bu halde acaba yeni dönem ücreti için bildirim yöntemin uygulanabilir mi yoksa kart hamilinden onay mı alınmalıdır? Kanaatim, bildirim yöntemi uygulanabilir. Çünkü, 1,2 kart oranının yıllık artışlar için getirilmiştir. Bu örnekte karşılaştırılan iki tutar arasında bir yıldan fazla bir dönem vardır.

1,2 oranı üzerinde artış yapılması ama onay alınmadan sadece bildirim yapılarak yeni ücretin uygulanması üzerinde de durmam gerekir. Bu tarz bir sorun ile karşılaşma durumu şöyle olabilir. İstisnai olsa da basılı kredi kartı sözleşmesinde yazan tutar, o takvim yılında bankaca uygulanan ücretten eski olabilir. Oysa, banka bir önceki yılın ücret tutarına göre 1,2 kart artış yaparak yeni tutarı hesap etmektedir. Sözleşmesindeki tutarı eski olan kart hamili bakımından 1,2 üzerinde bir artış oranı gerçekleşmiş olur. Bunun dışında örnekler de olabilir. Burada cevaplanması gereken soru, bu durumda onay alınmadığı için artış geçerli değil midir, yoksa 1,2 oranındaki artışa kadar mı geçerlidir? Kanaatim, artış tutarına kadar ücret alınabilmelidir. Çünkü, bu kısım yönünden hesap özeti ile bildirim yapılması şartı gerçekleşmiştir. Aksine bir yorum, bildirimi yok saymak anlamına gelir. Aşan kısım ise onay gerektirmektedir ancak kart hamilinin onayı olmadığı için aşan kısım bakımından sözleşme değişikliği gerçekleşmemiştir.

D. Ücretin Kart Hamiline İadesi

Hakem heyetimize gelen uyuşmazlıkların çoğunda uyuşmazlığın ücret ile ilgili olduğunu belirtmiştim. Kart hamilinden alınan ücretin tarafların iradesiyle veya yetkili mercilerin (hakem heyeti) kararı nedeniyle kart hamiline iade edilmesi gereği ortaya çıkabilmektedir. Yönetmelik, sadece iade yapılacaksa bunun nasıl yapılacağına ilişkin düzenleme getirmiştir. Buna göre, “*tahsil edilen ücretlerin, kuruluşların karar birimleri veya adli, idari ve yetkili diğer makamların kararları neticesinde finansal tüketiciye iadesinin gerekmesi hâlinde, iadesi gereken tutar ve tahsil yöntemi hakkında kalıcı veri saklayıcısı yoluyla veya kaydı tutulan telefon ile finansal tüketiciye bilgilendirme yapılır. Kuruluşlar iadesine karar verilen tutarın finansal tüketicinin bildireceği hesaba ücretsiz şekilde gönderilmesine veya finansal tüketicinin talebine istinaden nakden ödenmesine imkân sağlayacak sistemi kurmakla yükümlüdür*” (ÜY m.8/1).

Öncelikle ücret artışının yapılmasında bankacılık sektöründe bugün yaygın olan uygulamayı bir örnekle açıklamalıyım. Kredi kartının veriliş tarihi 1 Ocak 2016 olsun. İlk borçlandırıcı işlem 1 Mart 2016’da gerçekleşsin. Ücret peşin alınıyorsa, 1 Mart 2016’de kredi kartına yansıtılır. Tahakkuk eden ücret, 1 Mart 2016- 1 Mart 2017 arası döneminin ücretidir. Kartın hesap kesim tarihi her ayın 25’nci günü ise 25 Mart 2016 tarihinde hesap kesilir ve 5 Nisan 2016 son ödeme tarihinde kart borcunun tamamının ödenmesi ile ücret de dahil kart borcu tahsil edilir. Eğer, ücret yılsonunda (geçmiş bir yıllık dönem için) alınıyorsa 1 Mart 2017’de (peşin ücrette 1 Mart 2016’ydı) tahakkuk edilir. Uygulamada takvim yılı esası

tercihine göre çalışan bankalarca 1 Ocak 2016 - 31 Aralık 2016 arasında kart hamilerine o yıl için geçerli olan ücret tutarı 1 Ocak tarihinden itibaren uygulanacağından, en az 30 gün önceden yani en geç 1 Aralık tarihine kadar ücret artışı bildirilmektir. Bu tarihten sonra artan ücret uygulanmaktadır.

Ücretin tahsil zamanı, kartın iptal edilmesi sırasında farkını gösterir. Peşin alınan ücretin kistelyevm usulü uygulanarak kartını iptal edene iade edilmesi gerekir. Ücretin yılsonunda alındığı durumlarda ise kartın kullanıldığı döneme ait ücreti iptal anında kart hamilinden talep edilebilir. Düzenlemenin mantıkî sonucu bu olmakla beraber uygulamada kart iptallerinde peşin alınan ücretin iade edilmediği görülmektedir. Aynı şekilde yılsonunda ücret alınan durumlarda da kullanılan dönemin bedeli talep edilmeden kart iptali yapılabilmektedir. Peşin alınan ücretin iade edilmemesinin dayanağı kredi kartı sözleşmesi olabilir. Kanaatimce bu yöndeki sözleşme hükmü Tüketici Sözleşmelerinde Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik'e göre haksız şart niteliğindedir. Bir hükmünün haksız şart sayılması için iki unsurun bir arada bulunması gerekir; (i) tüketiciyle müzakere edilmeden sözleşmeye dahil edilmesi, (ii) tarafların sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerinde dürüstlük kuralına aykırı düşecek biçimde tüketici aleyhine dengesizliğe neden olması (HŞY m.5/1). Bu şartları bir arada taşıyan haksız şart kesin olarak hükümsüzdür (HŞY m.7). Kart ücretinin yıllık tahsil edilmesi gerektiği mevzuat gereğidir. Ancak yıllık tahsil edilen ücretin kullanılmayan dönemini hesaplamak teknik olarak mümkündür. Dolayısıyla iade edilmemesine dayanak olacak bir gerekçe göremiyorum. Ücretin yılsonunda tahsil edildiği durumlarda ise kart iptal edilene kadar kullanılan döneme ait ücretin kart hamilinden talep edilmesi mümkündür. Buna yönelik kredi kartı sözleşmesi hükmü haksız şart sayılmaz.

Kartın iptal edilmediği ve kullanıma devam edildiği hallerde ise ücret artışı uygulaması şu şekildedir. Yıllık ücret dönemi Mart ayı olan ve peşin ücret alınan kart hamiline ücret artışı Aralık ayında 3 ay önceden (30 günden sonra geçerli olacak şekilde) yapılmaktadır. Yıllık dönemin başlangıcı Ekim ayı olsaydı bildirim 10 ay önce yapılmış olurdu. Peki bildirim yasal süreden çok daha önce yapılması bir sorun oluşturur mu? Kanımca, önceki bir tarihte bildirim yapılmasında sakınca yoktur. Çünkü, mevzuatta artış bildirimini içi asgari bir süre öngörülmüş ancak azami bir süre öngörülmemiştir. Milyonlarca adedi bulan kart bildirimleri bankalar için ciddi bir operasyon yükü oluşturmaktadır. Ücret artışının yılsonunda tüm kart hamilerine bir kerede yapılması bir kolaylık sağlamaktadır. Kaldı ki, kart hamil ücreti tutarını dilediği zamanda bankaya herhangi bir yoldan ulaşarak öğrenebilir.

Bu uygulamaya göre ücretin yılsonunda alındığı kart hamiller bakımından ise artış bildirimini dönem başında değil dönem içinde yapıyor durumu oluşmaktadır. Yukarıdaki örnekte 1 Mart 2017 tarihinde kart hamilinden artan ücret alınması halinde bir yıllık süre dolmadan ücret artışı yapılmış olur ki, bu durum kart ücretinin yıllık olması kuralına aykırılık teşkil eder. Oysa, ücret yılsonunda tahsil edildiğinden artan ücretin değil kartın verildiği tarihte geçerli olan ücret tahakkuk ettirilmeli, dönem içinde yapılan bildirim de takip eden dönemin bildirim olarak esas alınmalıdır. Bu nedenle artan ücret ile önceki dönem ücreti arasındaki tutarın kart hamiline iadesi gerekir. Kart hamiline bildirilen tutar ile uygulanan tutarın farklı olması halinde ise iade edilecek tutarın hesabında uygulanan tutar esas alınmalıdır. Bu kart iptal edilmişse kistelyevm usulü uygulanarak önceki dönem ücreti üzerinden kullanılan kısma karşılık gelen tutar hesaplanarak fazla alınan bedelin de iadesi gerekir. BKKY m.18/2'e göre *"kart hamili, talep etmek suretiyle kartı iptal ettirmek ve sözleşmeyi feshetmek hakkına sahiptir. Kartın iptal edilmesine ve sözleşmenin feshine ilişkin kart hamiline yapılan talebin en geç yedi gün içinde kart çıkaran kuruluşça yerine getirilmesi zorunludur."*

III. Ücret Alınmayan Durumlar

A. Kanundan Kaynaklanan Durumlar

Kredi kartı yıllık üyelik ücretinin kanundan dolayı alınmadığı durumları şu şekilde sayabilirim.

- (1) Ücretsiz kart çıkarma yükümlülüğü kapsamında düzenlenen karttan ücret alınmaması,
- (2) İptal edilen ve borcu devam kartlarda ücret alınmaması,
- (3) Banka kartlarından ve sanal kartlardan ücret alınmaması,
- (4) Hareketsiz kartlardan ücret alınmaması.

Ücretsiz kart çıkarma yükümlülüğü, Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.11/1'de düzenlenmiştir. Buna göre, *“kart çıkaran kuruluşlar, yıllık üyelik ücreti ve benzeri ad altında ücret tahsil etmedikleri bir kredi kartı türü sunmak zorundadır. Finansal tüketiciler tarafından yapılan ücretsiz kredi kartı başvurularının kuruluşlarca reddedilmesi hâlinde, bu başvuruya istinaden yıllık üyelik ücreti olan kredi kartı verilemez. Kart çıkaran kuruluşlar yıllık üyelik ücreti bulunmayan kredi kartı limiti belirlerken, yıllık üyelik ücreti bulunan kredi kartı değerlendirme kriterlerini aynen uygulamakla yükümlüdür. Finansal tüketicilerin yıllık üyelik ücreti bulunan kredi kartını limiti aynı kalmak kaydıyla yıllık üyelik ücreti bulunmayan kredi kartı ile değiştirme talepleri, kart çıkaran kuruluşlar tarafından yerine getirilmek zorundadır.”* Ücretsiz kart verilen bir kişinin aynı bankadan ayrıca ücrete tabi bir kartı da olabilir.

Aynı Yönetmeliğin 11'nci maddesinin 2'nci fıkrasına göre iptal edilen ve borcu devam eden kartlardan da ücret alınmaz. Buna göre, *“finansal tüketicinin kredi kartı iptal talepleri, ilgili kredi kartıyla ilişkilendirilen herhangi bir borç bakiyesi bulunduğu gerekçe gösterilerek reddedilemez. Bu şekilde iptal edilen kredi kartlarının borç geri ödeme dönemlerinde yıllık üyelik ücreti tahsil edilemez.”*

Yine Yönetmeliğin 11'nci maddenin 3'ncü fıkrasına göre de banka kartları ile sanal kredi kartlarından yıllık üyelik ücreti alınmaz. Banka kartı, BKKK m.3/1 d bendinde tanımlanmıştır. Sanal kart ise ne BKKK ne de BKKY'de tanımlanmamıştır. Yönetmelikte de ücret alınmayacağı düzenlenmiş ancak tanımı yapılmamıştır. Uygulamada neyin sanal kart olduğu konusunda bir tereddüt olduğunu düşünüyorum. Şöyle bir tanım yapılması mümkündür; sanal kart, internet gibi sanal ortamlarda kullanılmak üzere çıkarılan ayrı bir kart numarası, limiti ve son kullanma tarihi olan karttır.

Yönetmeliğin 11'nci maddesinin 6'ncı ve 7'nci fıkraları hareketsiz kredi kartlarını düzenlemiştir. Buna göre. *“(6) Kesintisiz olarak, en az yüzseksen gün süreyle hareket görmeyen kredi kartları hareketsiz kart kabul edilir ve bu kartlara hareketsiz kaldığı müddetçe yıllık üyelik ücreti yansıtılamaz. Kuruluşlar, finansal tüketiciye yazılı olarak veya kalıcı veri saklayıcısı aracılığıyla veya kaydı tutulan telefon ile önceden bilgi vermek suretiyle bu nitelikteki kredi kartlarını kapatma hakkına sahiptir. (7) Hareketsiz kartlarda tahsil edilemeyen kredi kartı yıllık üyelik ücretleri, tahakkuk tarihinden itibaren en fazla son oniki aylık dönem için sonradan tahsil edilmek üzere bekletilebilir. Bu dönem zarfında yıllık üyelik ücretlerinin tahsili için icra takibi yapılamaz. Bu ücretler için faiz veya kâr payı işletilemez ve Kredi Kayıt Bürosu ile Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi bildirimleri yapılmaz. Anılan oniki aylık dönem sonunda kredi kartı yıllık üyelik ücretlerinin tahsil edilememesi hâlinde ise bu ücretler iptal edilir.”* Kartın hareketsiz sayılması ile ilgili bir meseleyi şu şekilde açıklayabilirim. Bir kartın hareketsiz sayılabilmesi için hiç mi alacak veya borç kaydı görmemesi gerekir ya da sadece kart hamili kaynaklı alacak ve borç kayıtlarına bakılmalıdır. Bir örnek ile açıklarsak, kredi kartını sadece bir kere bir harcamada kullanıldığı bir örnekte, kartın her ay asgari tutarının ödenmesi ve başkaca kullanılması halinde kart hareketsiz midir? Görüşüm, bu sorunun cevabı kart aktiftir, yani hareketsiz sayılmaz. Dolayısıyla ücrete tabidir.

B. Sözleşmeden Kaynaklanan Durumlar

Sözleşmeden kaynaklanan durumlar, bankanın aslında ücrete tabi kredi kartından belirli bir dönem boyunca ücret almamasıdır. Uygulamada özellikle maaş protokolleri, ürün paketleri, müşteri sınıflandırması gibi müşteri kazanımı ya da elde tutulması amacıyla yapılan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maaş protokolleri olarak bilenen uygulamada banka şirket ile anlaşma yaparak şirket çalışanlarına maaş hesabı açmakta ve şirket de ücret ödemelerini bu hesaplar aracılığı yapmaktadır. Genelde şirket çalışanlarına verilen kredi kartlarından ise maaş protokolü süresince ücret alınmamaktadır. Ürün paketlerinde ise bir kaç üründen aynı anda yararlanan müşterilerin kredi kartından ücret alınmamaktadır. Müşteri sınıflandırması uygulamasında ise müşterinin mevduat bulundurması veya başka şartları sağlaması nedeniyle o müşteri sınıfına özel bir takım imkanlar tanımaktadır. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti alınmaması da bu imkanlardan birisidir.

Kampanyalarda ise kart hamillerinin belirli üye işyerlerinde kart kullanımı teşvik amacıyla kampanya katıldığını bildirmek ve belirli bir tutarda harcama yapmaları şartıyla kredi kartı üyelik ücreti alınmamaktadır. Burada örnek verdiklerim uygulamada sıkça karşılaşılan durumlar olup, gelişen bankacılıkta yeni uygulamalar yapılabilecektir. Bu çalışma bakımından önemli olan ise bu uygulamalar kapsamında kredi kartı yıllık üyelik ücretinin alınmıyor olmasıdır. Dolayısıyla, tüm bu uygulamaları ifade etmek amacıyla bundan sonraki açıklamalarımda kredi kartına tanınan “muafiyetler” terimini kullanılacaktır.

Muafiyet, ücretsiz karttan farklıdır. Ücretsiz karttan ücret alınmaması durumu süreklilik arz eder. Muafiyette ise, ücretin alınmaması belli şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu şartların hiç oluşmaması veya sona ermesi halinde, kart hamilinden ücret alınabilir. Bu konuda özellikle karşılaşılan sorunlar, muafiyetlerin sona ermesi halinde kart hamiline bir bildirim yapılması gerekip gerekmediğidir. Kredi kartı yıllık üyelik ücretinin alınabilmesi için mesela maaş protokolünün sona erdiği, müşteri sınıfının değiştiği, ürün paketinin sona erdiği veya paketten çıkıldığı gibi bir bildirim yapılmalıdır mıdır? Başka bir deyişle, ücret artışı için öngörülen bildirim yöntemi muafiyetlerin sona ermesi bakımından da gerekli midir? Muafiyetler olarak tanımlanan maaş protokolleri, ürün paketleri, müşteri sınıflandırması gibi müşteri kazanımı ya da elde tutulması amacıyla yapılan uygulamaların hukuki niteliği konusunda bu çalışmada bir değerlendirme yapılmamış olup, ayrı bir çalışmada bu konu ele alınabilir. Konumuzu ilgilendiren yönü sözleşmenin ücrete ilişkin maddesinin uygulanması belirli bir dönem için askıya alınmasıdır. Kanaatim, yönetmelikteki özel bildirim yöntemi sadece kredi kartı sözleşme şartlarında değişiklik yapılması için getirilmiştir. Kart hamiline tanınan muafiyetler kredi kartı sözleşmesinde bir değişiklik yapılmasını gerektirmez. Dolayısıyla, kampanyanın, maaş sözleşmesinin, muafiyetin sona erdiği ve müşteri sınıfının değiştiğine yönelik bir kart hamiline bir bildirim yapılmasına gerek olmadan muafiyet şartların sona ermesi durumunda kredi kartından ücret alınabilir.

Muafiyet şartlarının sona ermesi halinde kredi kartından ücret alınabileceğini belirttiikten sonra çözülmesi gereken bir sorun da hangi ücretin alınacağıdır. Yıllık üyelik ücreti uygulamada genelde mevzuatta belirtilen endekse uygun olarak her yıl arttırılarak kart hamillerine artış bildirim yapılarak uygulanmaktadır. Muafiyetlerde ise muaf oldukları için ücret artış bildirim yapılmayabilir. Kural, sözleşmede yer alan ücretin alınabileceğidir. Yapılan bildirimlerden sonra kart kullanılmaya devam edilmesi halinde sözleşme tutar yönünden değişmiş olur. Dolayısıyla, en son yürürlükteki sözleşmeye göre ücret alınabilir. Bildirimler zamanında yapıldıysa bildirimdeki tutar, yapılmadıysa sözleşmede yer alan tutar kadar ücret alınabilir. Bildirim yapılmamış ve sözleşme de yoksa ücret alınmaz.

Sonuç

Her şeyden önce ilk cevap verilmesi gereken soru kredi kartında yıllık üyelik ücret alınıp alınamayacağıdır. Bugün yürürlükte olan mevzuata göre bunun cevabı “evet”tir. Mayıs 2014 tarihinde 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girdi. Bu Kanunun 4.maddesine dayanılarak Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkarıldı. Bu yönetmeliğin 11’nci maddesi doğrudan banka kartı ve kredi kartı ücretlerini düzenlemektedir. Kredi kartı yıllık üyelik ücret alınabileceğinin dayanağı bu Yönetmeliktir. Bu tarihten sonra Yargıtay tarafından verilen kararlar da bu yöndedir. Diğer yandan Yönetmelikteki düzenleme olmasaydı da kredi kartından yıllık ücreti alınması ticari faaliyet olarak mümkündür. Çünkü, adına kredi kartı düzenlenen kart hamili bir sisteme dahil ederek (üye yaparak) bu sistemin sunduğu hizmetlerden yararlanabilir hale gelmektedir. Kart hamili, nakit çekim ve/veya nakit para ödemeksizin üye işyerlerinde mal ve hizmet alma hakkına sahip olur. İşte, kart ücreti de kredi kartının sağladığı bu imkanların bir bedeli olarak alınır.

Kredi kartı yıllık üyelik ücretinin alınabilmesi için kredi kartı sözleşmesinde hüküm bulunması gerekir. Kredi kartından alınabilecek ücretler Yönetmelikte kredi kartı yıllık üyelik ücreti, ek kart yıllık üyelik ücreti, kart yenileme ücreti, nakit avans çekim ücreti olarak sayılmıştır. Kanaatim, ücretlerin teknik terim olarak isimlerinin sözleşmede belirtilmesi yeterli olup ayrıca tanımlanmasına gerek yoktur.

Sözleşmede yıllık üyelik ücretinin değişik tabirler kullanılarak sözleşmede düzenlenmesi durumda tarafların gerçek ve ortak iradeleri esas alınır. İrade karttan yıllık üyelik ücreti alınması ise diğer düzenlemelerde ücret alınması yasaklanan terimler (kartın yenilenmesi gibi) kullanılmış olsa bile sözleşmede düzenlenen ücret kredi kartı yıllık üyelik ücreti ise sözleşme geçerlidir. Diğer yandan, ücretin sözleşmede sadece isminin belirtmesinin yeterli olmadığı, asgari unsurlarını içeren bir tanımının yapılması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Hakem heyeti kararlarında bu konuda emsal niteliğinde bir görüş oluşmuş değildir. Olası uyuşmazlıkların önüne geçilmesi bakımından sözleşmelerde asgari unsurları içeren yukarıdaki gibi bir tanımın yapılmasını önerebilirim.

Sözleşmede tutar yazmayıp ve eki niteliğindeki bilgilendirme formlarına atıf yapılması yeterli ve geçerlidir. Uzaktan iletişim aracıyla bilgilendirme yapılması ancak uzaktan iletişim aracılığı ile kurulan sözleşmeler için mümkündür. Kredi kartı sözleşmesi yazılı şekle tabi olduğundan bunun eki niteliğindeki bilgilendirme formunun da yazılı olması gerekir. Bugün gelinen noktada kredi kartı sözleşmesinin mesafeli kurulmasına imkan tanınmalı ve Banka Kartları ve Kredi Kartlarını Kanununda kart sözleşmeleri için getirilen yazılılık şartının kaldırılması gerektiği kanaatindeyim.

Yıllık kart üyelik ücretinin tutarı yönünden -ek kart hariç- mevzuatta bir sınırlama yoktur. Kredi kartları özelliklerine göre yıllık olarak belirlenen tutar kadar ücretlendirilebilir. Asıl karta bağlı olarak sunulan her bir ek kredi kartının yıllık üyelik ücreti, asıl kartın yıllık üyelik ücretinin yüzde ellisini geçemez. Kredi kartı yıllık üyelik ücreti, ancak finansal tüketiciyi borçlandırıcı nitelikteki ilk kullanımı müteakip ve yıllık olarak tahakkuk ettirilebilir. Ücretin aylık, üç aylık veya altı aylık gibi dönemlere bölünerek tahakkuk ettirilmesi mümkün değildir.

Kredi kartı yıllık üyelik ücreti, yıl içinde her hangi bir zamanda bir kerede tahakkuk ettirilir. Uygulamada peşin veya yılsonunda alınmaktadır. Kanaatim, yıllık dönem ücretin tahakkuk ettirildiği tarihten itibaren başlar. Yönetmelik m.11/7’de geçen “*Finansal tüketici kredi kartı yıllık ücretinin tahsili amacıyla kredilendirilemez*” hükmünün getirilmesindeki amaç, ücrete akdi faiz işletilmesini engellemek değil de hesap işletim ücretinde olduğu gibi ücretin vadesiz hesaba tanımlanan kredili mevduat hesabından alınmasını önlemek ise, söz konusu

hükmün amaca uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve kredi kartının kredilendirilemeyeceği yönündeki hükmün Yönetmelikten çıkarılması yerinde olacaktır.

Kredi kartı yıllık üyelik ücreti Türkiye İstatistik Kurumunca bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan yıllık tüketici fiyatları endeksi artış oranının 1,2 katına kadar bir oranda arttırılması halinde kart hamiline hesap özeti ile 30 gün önceden bildirim yapılır. Kartın kullanılmaya devam edilmesi halinde sözleşmenin ücret maddesi değişmiş sayılır. Milyonlara varan sayıdaki kredi kart sözleşmelerinde bu yönde bir düzenleme getirilmiş olması yerindedir. Bu hüküm ücretin arttırılması durumu için getirilmiştir. Ücret azaltılması veya muafiyet uygulanması halinde 30 gün önceden bir bildirim yapılmasına gerek yoktur.

TUİK tarafından bir aya ilişkin endeksin açıklanması takip eden ayın ilk haftasını bulabilmektedir. Yıl artışı için takvim yılını esas alınması halinde 30 gün önceden de bildirim yapılması gerekeceğinden, Aralık ayı oranının beklenmesi bu sürenin kaçırılmasına neden olur. Maddede geçen “bir önceki yılsonu itibariyle açıklanan...” ifadesi aslında TUİK listesindeki dört tabloda hangisine bakılacağını belirtmek içindir. Dolayısıyla, takvim yılının esas alındığı durumlarda da Kasım ayı için açıklanan orana göre artış yapılması, her yıl aynı aya bakılması şartıyla kanımca Yönetmeliğe uygundur.

Uygulamada kart hamiline yapılan bildirimle ilişkin hesap özeti banka tarafından sunulmadığı durumlar ile karşılaşmak mümkündür. Bu durumda banka ulaşabildiği son bildirim veya önceki dönemde muafiyet uygulanmış olması halinde sözleşmede yazan tutara giderek, tahsil ettiği aşan kısımları kendiliğinden iade edebilmektedir. Bunun bir sonucu da yeni dönemde alacağı ücret tutarı ile sözleşmedeki tutar arasındaki artış oranının endeksin 1,2 katından fazla olmasıdır. Bu halde acaba yeni dönem ücreti için bildirim yöntemin uygulanabilir mi yoksa kart hamilinden onay mı almalıdır? Kanaatim, bildirim yöntemi uygulanabilir. Çünkü, 1,2 kart oranının yıllık artışlar için getirilmiştir. Bu örnekte karşılaştırılan iki tutar arasında bir yıldan fazla bir dönem vardır.

1,2 oranı üzerinde artış yapılır da sadece bildirim yapılarak yeni ücret uygulanırsa, kanaatim, artış tutarına kadar ücret alınabilir. Çünkü, bu kısım yönünden hesap özeti ile bildirim yapılması şartı gerçekleşmiştir. Artış geçersizdir şeklinde aksine bir yorum, bildirim yok saymak anlamına gelir. Aşan kısım ise onay gerektirmektedir ancak kart hamilinin onayı olmadığı için sözleşme değişikliği gerçekleşmemiştir. Ücret artış bildiriminin yasal süreden çok daha önce yapılmasında sakınca yoktur. Çünkü, mevzuatta artış bildirimini için asgari bir süre öngörülüş ancak azami bir süre öngörülmemiştir. Kart hamil ücreti tutarını dilediği zamanda bankaya herhangi bir yoldan ulaşarak öğrenebilir.

Ücretin yılsonunda alındığı kart hamiller bakımından ise artış bildirimini dönem başında değil dönem içinde yapılmaktadır. Oysa, ücret yılsonunda tahsil edildiğinden artan ücretin değil önceki dönemin ücreti alınmalı, dönem içinde yapılan bildirim de takip eden dönemin bildirim olarak esas alınmalıdır. Aksi halde kart hamilinden artan ücret alınması halinde bir yıllık süre dolmadan ücret artışı yapılmış olur ki, bu durum kart ücretinin yıllık olması kuralına aykırılık teşkil eder. Kart iptal edilmemişse ve kullanımına devam ediliyorsa artan ücret ile önceki dönem ücreti arasındaki tutarın kart hamiline iadesi gerekir. Kart iptal edilmişse kistelyevm usulü uygulanarak önceki dönem ücreti üzerinden kullanılan kısma karşılık gelen tutar hesaplanarak fazla alınan bedelin de iadesi gerekir. Kart hamiline bildirilen tutar ile uygulanan tutarın farklı olması halinde ise iade edilecek tutarın hesabında uygulanan tutar esas alınır.

Yıl içinde kartın iptal edilmemesi halinde peşin alınan ücretin kistelyevm usulü uygulanarak kart hamiline iade edilmesi gerekir. Ücretin yılsonunda alındığı durumlarda ise kullanılan kısmın ücreti iptal anında kart hamilinden talep edilebilir. Yasal düzenlemeler nedeniyle şu hallerde kredi kartı yıllık üyelik ücreti alınmaz; (i) Ücretsiz kart çıkarma

yükümlülüğü kapsamında düzenlenen karttan ücret alınmaması, (ii) İptal edilen ve borcu devam kartlarda ücret alınmaması, (ii) Banka kartlarından ve sanal kartlardan ücret alınmaması, (iv) Hareketsiz kartlardan ücret alınmaması. Ücretsiz kart verilen bir kişinin aynı bankadan ayrıca ücrete tabi bir kartı da olabilir. Bir kartın hareketsiz sayılabilmesi için hiç mi alacak veya borç kaydı görmemesi gerekir ya da sadece kart hamili kaynaklı alacak ve borç kayıtlarına bakılmalıdır? Bir örnek ile açıklarsak, kredi kartını sadece bir kere bir harcamada kullanıldığı bir örnekte, kartın her ay asgari tutarının ödenmesi ve başkaca kullanılması halinde kart hareketsiz midir? Görüşüm, bu sorunun cevabı kart aktiftir, yani hareketsiz sayılmaz. Dolayısıyla ücrete tabidir

Sözleşmeden kaynaklanan durumlar, bankanın aslında ücrete tabi kredi kartından belirli bir dönem boyunca ücret almadığı durumlardır. Uygulamada özellikle maaş protokollerinde ürün paketleri, müşteri sınıflandırması gibi müşteri kazanımı ya da elde tutulması amacıyla yaptıkları uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kampanyanın, maaş sözleşmesinin, muafiyetin sona erdiği ve müşteri sınıfının değiştiğine yönelik kart hamiline bir bildirim yapılmasına gerek olmadan muafiyet şartlarının sona ermesi durumunda kredi kartından ücret alınabilir. Kural, sözleşmede yer alan ücretin alınabileceğidir. Yapılan bildirimlerden sonra kart kullanılmaya devam edilmesi halinde sözleşme tutar yönünden değişmiş olur. Dolayısıyla, en son yürürlükteki sözleşmeye göre ücret alınabilir. Bildirimler zamanında yapıldıysa bildirimdeki ücret, yapılmadıysa sözleşmede yer alan ücret tutarı kadar ücret alınabilir. Bildirim yapılmamış ve sözleşme de yoksa ücret alınamaz.

Kaynakça

- Atamer Y. (2003). Kredi Kartının Üçüncü Kişi Tarafından Hukuka Aykırı Şekilde Kullanılması Halinde Doğan Zararları Kim Taşımaktadır? *Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan*, C1, İstanbul.
- Bahtiyar, M. (2013). Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu'na Göre Kartın Haksız Kullanımından Dolayı Hukuki Sorumluluk, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.LXXI, S.2 71-89.
- Buhur, O. (2004). *Tüketici Kredisi Açısından Kredi Kartı Uygulaması*, Ankara
- Çeker, M. (1997). *Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı*, Ankara.
- Erendaç, T. (2010). Banka Kartı ve Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımında Kart Hamilinin Hukuki Sorumluluğu, *Bankacılar Dergisi*, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı 74, 26-41.
- İşgüzar, H. (2003). *Banka Kredi Kartı Sözleşmeleri*, Ankara.
- Kuntalp, E. (1996). Yargıtay Kararları Işığında Kredi Kartı, *Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu*, XIII, Ankara.
- Reisoğlu, S. (2004). Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları, *Bankacılar Dergisi*, Türkiye Bankalar Birliği, 49, 100-123.
- Sayın, S. (2005). *Türk Hukukunda Kredi Kartı ve Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Hukuki Sorumluluk*.
- Teoman, Ö. (1996). *Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması*, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2017). "Yıllık Raporlar" 4 Şubat 2017 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/tr/faaliyetler/bireysel-musteri-hakem-heyeti/yillik-raporlar/97> adresinden erişildi.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2017). "TBB Görüşleri" 4 Şubat 2017 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/duzenlemeler/tbb-gorusleri/77> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) (2017). “Temel İstatistikler” 4 Şubat 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden erişildi.

Yılmaz, E. (2000). *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri*, İstanbul.

Zevkliler, A., Aydoğan, M. (2004). *Tüketicinin Koruması Hukuku*, Ankara.

Dipnotlar

- ¹ Yargıtay 13.HD 26/9/2007 T, 2008/4345 E, 2008/6088 K sayılı kararı
- ² Yargıtay 13. HD 18/7/2011 T, 2011/4736 E, 2011/11579 K sayılı kararı
- ³ Yargıtay 13.HD 11/4/2012T 2012/7979 E, 2012/9930 K; 16/2/2012T, 2011/20013 E, 2012/3120 K sayılı kararları
- ⁴ Bu yönetmeliğin çeşitli hükümlerinin iptali ve yürütmenin durdurulması için ilk derece mahkemesi olarak Danıştay’da dava açıldı. Yürütmenin durdurulması istemi Danıştay 15. Dairesi 17/03/2015 T. ve 2014/9570 E. sayılı kararı ile reddedildi. Bu karara karşı yapılan itiraz üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu 18/11/2015T. ve Y.D. İtiraz No:2015/1215 sayılı kararı ile Yönetmeliğin 13’üncü maddesinin 1’inci fıkrası ve Ek-1 listesinde yer alan “hesap işletim ücreti” yönünden yürütmenin durdurulmasına karar verdi. İptali davası ise çalışmanın hazırlanması aşamasında halen devam etmektedir.
- ⁵ Yargıtay 13.HD 16/12/2015 T, 2015/14398 E, 2015/17074 K; 2/3/2016 T, 2015/13054 E, 2015/3659 K sayılı kararları

Aralık 2016

Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi

Ercan Türküner

Yazım Kuralları

1. Bankacılar dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makaleler, word formatında arial yazı karakterinde, 11 punto ile tek aralıklı ve paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılmak üzere Türkçe yazılmalıdır.
2. Kapak sayfasında, yazının başlığı, yazar(lar)ın bağlı oldukları kuruluşlar ve ünvanları, iletişim kurulacak yazarın adı ve iletişim bilgileri bulunmalıdır.
3. Makalenin ilk sayfasında makalenin adı, öz/ abstract (en fazla 100 kelime), en az üç tane anahtar kelime Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalı ve makaleye uygun JEL sınıflama numaraları verilmelidir. (http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php)
4. Yazı içinde kullanılan birinci düzey, ikinci ve üçüncü düzey başlıklar koyu harflerle yazılmalıdır. Başlıklar ile izleyen metin arasında bir satır boşluk verilmelidir. Başlıklardan sonra paragraf başı yapılmalıdır.
5. Yazı içinde yer alan tablo ve şekiller arial yazı karakterinde 10 punto ile hazırlanmalı, başlık ve sıra numarası verilmeli, kaynakları ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir.
6. Dipnotlar atlama yapılmadan numaralandırılmalı ve ayrı bir sayfada "Dipnotlar" başlığı altında toplanmalıdır.
7. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır.
8. Metinde gönderme yapılan veya yapılmayan tüm kaynaklar, kaynakçada yer almalıdır. Kaynaklar ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır.
9. Metin içi gönderme, dipnotlar ve kaynakça belirtilen kurallar çerçevesinde ve American Psychological Association (APA) (<http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>) sistemine göre yapılmalıdır.

Kaynakça ve Gönderme Örnekleri

Bir ve Birden Fazla Yazarlı Kitaplar

Arıcan, E., Yücememiş, B.T, Karabay, M.E. ve Işıl, Gökhan (2011). *Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri ve Rekabet Gücü Maliyet Etkinliği ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Bir Uygulama*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

İlk Gönderme (Arıcan, Yücememiş, Karabay ve Işıl, 2011, s. 78)

İkinci ve Sonraki Göndermeler (Arıcan ve diğerleri, 2011, s.80)

Tüzel Kuruluş Tarafından Yayınlananlar

Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *Türkiye İstatistik Yıllığı*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

İlk Gönderme (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2009, s.27)

İkinci ve Sonraki Göndermeler (TÜİK, 2009, s.38)

Çeviri Kitaplar

Sicilia, D.B ve Cruikshank, J.L. (2000). Greenspan Etkisi: Dünya Piyasalarını Harekete Geçiren Sözler (E. Salman, Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık (Orijinali 2000 yılında yayımlanmıştır).

Gönderme (Sicilia ve Cruikshank, 2000, s.78)

Kitaptan Bir Bölüm

Esen, H. (2009) Kart Çıkarıcı Kuruluşların Yükümlülükleri. T.Ö. Kiraz (Yay. Haz.). *5464 Sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun Değerlendirilmesi ve Uygulamadan Doğan Sorunlar* içinde (ss.21-47). İstanbul: Akademi.

Makaleler

Birgili, E., Tuna, G. ve Tuna V.E. (2011). Portföy Seçiminde Riski Sevmeyen Yatırımcılar İçin Hisse Senedinin Ait Olduğu Sektör ve İlgili Firmanın Kuruluş Tarihi Önemli midir? . *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(558), 23-35.

İnternet adresleri

Tuna, K. (2005), "Bankacılık Kanununda Kurumsal Yönetim", 20 Mayıs 2006 tarihinde <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/konferanslar/2005/2005tebligleri/9.doc> adresinden erişildi.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2011) "İnteraktif Aylık Bülten Ağustos 2011" 20 Ekim 2011 tarihinde <http://ebulten.bddk.org.tr/AylikBulten/Basit.aspx> adresinden erişildi.

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ

Nispetiye Caddesi, Akmerkez B3 Blok Kat: 13
Etiler 34340 İstanbul
Tel: 0212 282 09 73 Faks: 0212 282 09 46
e-posta: tbb@tbb.org.tr
www.tbb.org.tr

